

Liisa Hokkanen
Marika Lassila
Arttu Saarinen
(toim.)

YHDESSÄ UUSIIN ALOITUKSIIN
Katsauksia Ankkuri-perheprojektiin

Julkaisija: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Oulun toimintayksikkö
PL 58, 90015 Oulun kaupunki
puh. (08) 558 44113, fax (08) 558 44032

Parasta Lapsille ry
Vilppulantie 2
00700 Helsinki
puh. (09) 350 8630, fax (09) 351 2605
pl@parastalapsille.fi
www.parastalapsille.fi

Oulun kaupungin painatuskeskus
Oulu 2005

ISSN 1458-5375
ISBN 952-5441-15-6

SISÄLLYS

ESIPUHE

Petri Kinnunen 1

JOHDANTO

Arttu Saarinen 2

PERHEEN RINNALLA

– kohti laaja-alaista tukea oikeaan aikaan

Maritta Sauvola 5

1 Asiakkaana Ankkurissa 7

2 Aineiston kuvaus 9

3 Voimaantuminen voimavarana 9

4 Perhetyömuodot Ankkurissa 11

5 Vyöhykkeiden soveltaminen 16

6 Kotiin annettavan tuen tulokset 21

7 Haasteena auttaminen 26

RINNAKKAIN VAI LIMITTÄIN?

Tarkastelussa Ankkuri-projektin ohjausrakenne

Arttu Saarinen 33

1 Johdanto 34

2 Toimintaympäristön rajat 35

3 Tutkimusprosessi 46

4 Ryhmän kehitys ja toiminnan elementit 56

5 Kohteena konteksti 82

6 Johtopäätökset 100

”SEMMONEN SITKIÄ, SINNIKKO OIKEEN” Tutkimus elämän vaikeuksia kohdanneiden naisten selviytymiskeinoista ja elämänpoliittisista ratkaisuista postmodernissa ajassa <i>Marika Lassila</i>	105
1 Johdanto	106
2 Tutkimusasetelma	108
3 Tutkimuksen käsitteellinen taustoitus	122
4 Postmodernin kestäminen	136
5 Valintoja	152
6 Murroksellinen elämä	166
7 Toisten mahdollisuuksien elämänpolitiikka – haaste sosiaalityölle?	178
LIITEOSA	189
TEKIJÄT	230

ESIPUHE

”Yhdessä uusiin aloituksiin” on kehittämishankkeen työn tuloksena syntynyt julkaisu. Sen tekemisestä ovat vastanneet Marika Lassila, Arttu Saarinen ja Maritta Sauvola professori Liisa Hokkasen johdolla. Julkaisussa käsitellään perhetyötä, sen ohjauskäytäntöjä ja hankkeessa mukana olleiden kokemuksia ja elämänvalintoja. Hankkeen taustalla on Parasta Lapsille ry:n oululainen paikallisosasto. Ankkuri-projekti käynnistyi vuoden 2002 alussa ja nyt sen keskeiset kokemukset, tulokset ja niiden pohdinta on saatettu yhteen kolmeksi eri näkökulmaksi toiminnasta. Ankkuri-projektin työ on ollut monitoimijaista ammatillista ja vapaaehtoista toimintaa yhdistävää ehkäisevää perhetyötä. Kehittämishanke on ottanut merkittävän askeleen luomalla uudenlaisen palvelun ja sosiaalisen tuen lastensuojelun kentälle. Ennaltaehkäisevä toiminta, vapaaehtoistoiminnan ja professioiden yhteistyö, järjestön ja kaupungin yhteinen intressi sekä palvelurakenteen kannalta uudenlainen palvelukonsepti ovat olleet haasteita projektille. Näitä haasteita hanke on menestyksellisesti ratkaissut.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus haluaa julkaisemalla työn korostaa sitä, että tämän päivän toimijoilla on yhä suurempi vastuu oman toimintansa arvioinnista ja toimintaa koskevasta tiedon tuottamisesta. Julkaisu on hyvä esimerkki hankkeesta, jota ei jätetä vain yhdeksi ainutkertaiseksi kokeiluksi ja kokeilussa toteutuneeksi toiminnaksi vaan prosessista kerätään tietoa, sitä analysoidaan ja tulokset tuotetaan pohdinnaksi ja merkitysarvioksi. Sosiaali- ja terveysalalla tapahtuu parhaillaan laajoja palvelurakennemuutoksia. Samalla toteutetaan erilaisia kokeiluja ja kehittämishankkeita. New Public Management -iskulauseen alla kilpailutetaan, tuotteistetaan ja luodaan tilaaja-tuottajamalleja unohtaen tai jättäen vähäiselle huomiolle toiminnan innovatiivisuuden, kokeilujen ja muutosten seuraukset. Muutokset johtavat tilanteeseen, jossa perinteiset tiedontuotannon muodot eivät ole riittäviä. Tarvi- taan nykyistä herkemmin reagoivia tiedontuottamistapoja. Tästä yksi esimerkki on tekijätiimin julkaisu. Kiitos kirjoittajille.

Helmikuussa 2005.

Petri Kinnunen

JOHDANTO

Arttu Saarinen

Suomalainen hyvinvointimalli on muotoutunut jossain määrin uudelleen 1990-luvulla harjoitetun talous-, työllisyys- ja sosiaalipolitiikan seurauksesta. Hyvinvointi on kohentunut enemmistöllä aikuisväestöä. Esimerkiksi työikäisten terveys tai ikääntyneiden toimintakyky ovat useiden mittareiden mukaan parantuneet. Tämä hyvinvoinnin lisääntyminen on kuitenkin vain yksi osa suomalaisen hyvinvointivaltion julkisivua. Samaan aikaan elinolot ovat koventuneet tietyissä ryhmissä, kuten lapsiperheissä. (Esim. Heikkilä & Kautto 2002, 430–431.) Lapsille suunnattuja resursseja on vähennetty ja tulojen suuntaamista perheille vaimennettu. Yleisenä trendinä on ollut perheeseen pieneminen, perheiden hajoaminen ja uusien perhemuotojen yleistyminen. (Sauli & Kainulainen 2001, 55.)

Lapsiperheet ovat yhteiskunnallisesti korostuneessa asemassa. Niin tutkijat, poliitikot kuin järjestöjen edustajatkin ovat tuoneet esille, että lasten hyvinvointia täytyy kaikin keinoin edistää ja samalla ehkäistä syrjäytymistä. Kehittämisen taustalla ovat arviot hyvinvoinnin tilasta tutkimustiedon avulla. (Esim. Vornanen 2001, 20–21.) Perinteisesti järjestöillä on ollut merkittävä rooli innovaatioiden ja uusien työmuotojen kehittämisessä. Esimerkiksi hallinnollisten raja-aitojen ylittäminen on ollut niille luontevampaa kuin julkisille toimijoille. (Kauppinen & Niskanen 2004, 53.) Käsilläsi oleva julkaisu pyrkii tuomaan jotain uutta perheiden kanssa tehtävään hyvinvoinnin edistämistyöhön. Julkaisussa ei suoranaisesti käsitellä lapsia, vaan näkökulma on perhelähtöinen. Perhelähtöisyyden lisäksi projektin toisena määräävänä piirteenä on paikallisuus, sillä projektin toteuttamispaikkana on Oulun kaupungin kaksi suuralueta. Alueellisuudesta huolimatta toivomme julkaisun herättävän huomiota myös Oulun kaupungin ulkopuolella.

Viime vuosien sosiaalipoliittisen ilmapiirin muutokseen on kuulunut olennaisena osana uudenlaisten welfare mix -tyyppisten palveluratkaisujen hakeminen. Kunnat ovat pyrkineet yhä enem-

män ylittämään perinteisiä yhteistyömalleja ja monipuolistamaan toimintaansa. (Londén ym. 2004, 111.) Nykyisenkaltaiseen hyvinvointiyhteiskuntaan liittyy malli, jossa julkisen sektorin ohella myös kansalaisyhteiskunnan muiden toimijoiden tulee ottaa vastuuta sosiaalisen tuen tuottamisesta (Hokkanen 2003a, 255). Suomalainen kolmas sektori onkin vahvistunut ja samalla tullut yhä riippuvaisemmaksi erityisesti julkisesta sektorista (Helander 1998, 137). Kolmannen sektorin toimintaperiaatteet eroavat kuitenkin yksityisestä ja julkisesta sektorista. Kolmanteen sektoriin liitetään yleisesti vapaaehtoisuus (Hokkanen 2003a, 257). Vapaaehtoistoiminta taas voidaan nähdä pohjana sosiaalisen pääoman kasvulle, mitä kautta voidaan rakentaa aktiivista kansalaisyhteiskuntaa (Yeung 2002, 72). Vapaaehtoisuus on myös tärkeä osa Ankkuri-projektin toimintaa. Parasta lapsille Pateniemen paikallisosaston vapaaehtoisia on aikaisemmin tutkinut professori Liisa Hokkanen (2003b) julkaisussa ”Vapaaehtoisuus – pala elämää”. Tutkimuksen mukaan vapaaehtoisia yhdistää voimakas sitoutuminen, toiminnallisuus ja yhteisöllisyys.

Tulevaisuuden palvelujärjestelmää rakennettaessa olennaisena kysymyksenä nähdään millainen järjestöjen ja julkisen sektorin välinen suhde on (esim. Myllymäki 2003, 9–10). Kolmas sektori on noussut laman jälkeen yhdeksi keskeisimmäksi teemaksi yhteiskunnallisessa keskustelussa. Kolmannen sektorin toimijoihin on kohdistunut suuria odotuksia. Vastakkainen näkökulma on puolestaan korostanut kolmannen sektorin heikkoutta ja nähnyt, ettei sillä ole juuri mitään annettavaa yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen. (Helander & Laaksonen 1999, 11.) Selvää kuitenkin on, että järjestöjen ja kuntien välistä strategista vuoropuhelua tulisi lisätä yhteistyön parantamiseksi (esim. Laamanen ym. 2002, 76). Tällaiselle vuoropuhelulle paikan tarjoavat esimerkiksi Ankkurin kaltaiset projektit, joissa on toimijoita useilta eri sektoreilta.

Parasta Lapsille ry on vuonna 1945 toimintansa aloittanut valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, jonka toiminnan tarkoituksena on lisätä lasten, nuorten sekä lapsiperheiden jaksamista ja samalla ennaltaehkäistä sosiaalisia ongelmia. Järjestö on vahvasti sitoutu-

nut vapaaehtoisuuteen ja palkkatyön osuus on pieni. Parasta lapsille järjestön toiminnan periaatteet ovat selvät: se tekee vapaaehtois pohjalta ehkäisevää lastensuojelutyötä. Järjestö voi toimia sosiaalityön kumppanina ja apuna, mutta se ei lähde tekemään työtä varsinaisen korjaavan lastensuojelun puolella. (Kerman & Sauvola 2003, 4–6.)

Parasta Lapsille ry:n Pateniemen osasto on aloittanut toimintansa vuonna 1954. Se on vakiinnuttanut paikkansa oululaisessa järjestökentässä ja laajentanut toimintaansa voimakkaasti 1990-luvulta lähtien. Ankkuri-projekti käynnistyi helmikuussa 2002, mitä edelsi puolentoista vuoden mittainen suunnittelu- ja neuvotteluvaihe. Hanke on syntynyt vastamaan Oulun kaupungin lisääntyneeseen ehkäisevän perhetyön tarpeeseen. Projektin tavoitteena on ollut tukea vanhemmuutta ja vahvistaa vanhempien kasvatustietoisuutta, luoda ja vahvistaa perheen sosiaalista verkostoa sekä kehittää alueellinen yhteistyömalli. Hankkeessa on yhdistetty Oulun kaupungin perhetyötä ja osaston vapaaehtoistyötä. Varsinainen toiminta projektissa on muodostunut perhetyöstä, johon sisältyy kotiin annettava tuki, iltaryhmätoiminta sekä viikonlopputoiminta. (Kerman & Sauvola 2003, 8–9.)

Julkaisussa tarkastellaan projektia kolmesta näkökulmasta. Artikkeleissa käsitellään perhetyötä, ohjausrakenneyhteistyötä sekä mukana olleiden perheiden äitien elämänkokemuksia ja -valintoja. Tämä julkaisu tarkastelee projektin toimintaa vuoden 2004 loppuun saakka ja tiivistelmä Ankkurin toiminnasta vuosilta 2002–2004 löytyy liiteosasta. Toivomme tutkimuksen hyödyttävän myös projektin ulkopuolisia toimijoita.

(Johdannon lähdeluettelon löydät julkaisun liiteosasta.)

PERHEEN RINNALLA
– kohti laaja-alaista tukea oikeaan aikaan

Maritta Sauvola

- 1 Asiakkaana Ankkurissa
- 2 Aineiston kuvaus
- 3 Voimaantuminen voimavarana
- 4 Perhetyömuodot Ankkurissa
- 5 Vyöhykkeiden soveltaminen
- 6 Kotiin annettavan tuen tulokset
- 7 Haasteena auttaminen

”Yö: Nukahda. Herää. Nukahda.

Herää. Vie vettä. Imetä toista.

Herää. Vaihda vaippa.

Herää. Hae maitopullo.

Nukahda. Herää. Nukahda.

Herää. Hae harso. Herää. Hae unityyny. Herää: On aamu.

Päivä: Vaihda vaippa. Vaihda vaippa. Lohduta kertaa 3

Syötä puuro kertaa 3. Juokse koko päivä täysillä, että ehdit tehdä kaikki.

Ja ehdit unohtaa kuka itse olet.

Juokse välillä sairaalaan. Kuule aina vaan synkempiä uutisia. Vanhempien sairaus vakava. Hauskin lapsuuden ystävä kuollut.

Ole siinä välillä puheterapeutti isälle. Ruuan syönnin valvoja äidille ja kaikkea siltä väliltä. Aivan kuin pystyisinkin estämään kuoleman, jos vaan teen kaikki.

Hoitele sivussa vielä alaikäiset sisarukset ja yksi täysi-ikäinenkin.

Yö: Nukahda. Herää niin monta kertaa, että on sama valvoa koko yö, kun ei kykene enää nukkumaankaan.

Päivä: Vaihda vaippa. Vaihda vaippa. Vaihda vaippa.

Syötä puuro kertaa 3.

Lohduta kertaa 3.

Pue kertaa 3.

Imetä, hae tutti, vie tuttipullo. Harso. Unityyny. Luutua kaatuneet mehut.

Tee ruuat. HUOLEHDI.

Kunnes

Joudut tunneliin. Putoat. Putoat. Vielä vähän. Pohjalle.

Tartut reunaan. Häjissään. Peloissaan. EPÄTOIVOISSAAN. Ja huudat äänetöntä huutoa.

Mutta kukaan ei halua kuunnella.

Tunnelin päässä valonpilkahdus.

Kurotat valoa kohti kyyneleet silmissä. Saat kiinni. Olet ankkuriprojektissa.”

(Kirjoittanut iltaryhmätoiminnan kautta kotiin annettavan tuen piiriin tullut äiti)

1 ASIAKKAANA ANKKURISSA

Ankkuri-perheprojektin toiminta on tarkoitettu Oulun kaupungin Koskelan sekä Pateniemen suuralueilla asuville perheille, joissa lapset tai osa lapsista ovat alle kouluikäisiä. Lisäksi perheillä on jokin *tilapäinen vaikea hetki* omassa elämässään, johon he tarvitsevat ulkopuolista tukea. Tilapäinen vaikea hetki voi näkyä elämäntilanteessa, jossa ihmisen omat selviytymisen voimavarat eivät riitä. Se voi olla läsnä sekä hyvin toimeentulevan että perusturvan varassa elävän perheen arjessa. Tilapäinen vaikea hetki voi konkretisoitua lapsen syntymän ja yövalvomisen myötä hämmennyksen, väsymyksen ja uupumisen kokemuksina tai siihen voi liittyä esimerkiksi yksinhuoltajuus, ero parisuhteessa, sairaus tai läheisen menetys. Tilapäinen vaikea hetki voi kohdata kenet tahansa ja se voi koskettaa meitä kaikkia omien elämäntapahtumiemme kautta.

Ankkurissa nähdään vaikean hetken kaltaiset kriisit normaali-osana ihmisen elämää. Perheitä halutaan päästä tukemaan riittävän ajoissa ennen perheen täydellistä uupumista tai esimerkiksi ennen lastensuojelullista puuttumisen tarvetta. Ankkuri-toiminnan toteuttajia ovat vapaaehtoistoimijat, kaksi kaupungin perhetyöntekijää sekä projektikoordinaattori. Tärkeitä toiminnan lisäresursseja ovat osa-aikainen toimistos sihteeri sekä yhteistyöoppilaitosten opiskelijat. Kun artikkelissa käsitellään työntekijöitä ja palkkatyöntekijöitä, sillä viitataan sekä perhetyöntekijöihin että projektivastaavaan.

Ankkurissa pyritään luomaan ilmapiiri, jossa perheillä on mahdollisuus voimaantumisen tunteen kasvattamiseen. Tarkoituksena on löytää uusia tapoja toimia yhdessä perheiden itsensä asettamien tavoitteiden suuntaisesti. Perheiden rinnalle pyritään menemään mahdollisimman varhain *matalan kynnyksen mallilla*. Ankkurissa matalan kynnyksen mallilla tarkoitetaan perheiden mahdollisuutta itse hakeutua toiminnan piiriin, määrittää avuntarve ja yhteistyön muoto. Keskeistä mallissa on myös perheen ja toimijoiden tasa-vertainen kohtaaminen sekä perheen rinnalla toimiminen. Perheet saavat tietoa Ankkurin toiminnasta viranomaistahoilta, alueen

toimijoilta, eri järjestöiltä tai ystäviltään. Annetun ensi-infon pohjalta perheet ottavat pääsääntöisesti itse suoraan yhteyttä Ankkuriin puhelimella, sähköpostitse tai käymällä Ankkuri-toimistossa.

Tom Erik Arnkil, Esa Eriksson ja Peppi Saikku ovat kehittäneet Stakesin Palmuke-projektin (1995–1998) yhteydessä huolen vyöhykkeistön ylisektoriseksi arviointivälineeksi eri ammattiryhmiä edustaville perustyöntekijöille lasten, nuorten ja perheiden palveluihin. Myöhemmässä vaiheessa sitä on käytetty esimerkiksi kommunikointivälineenä työntekijöiden ja johdon välillä. (Arnkil ym., 2000, 46.)

Huolen harmaa vyöhyke kuvaa työntekijän itsensä kokemaa huolen asteikkoa lastensuojelun asiakasperheestä ja sen lapsista, työntekijän omista keinoista ja mahdollisuuksista olla asiakasperheen tukena sekä lisäresurssien ja kontrollanttien tarpeen kasvusta. Vyöhykkeistö kehitettiin työntekijöille kohdennetun kyselytutkimuksen tuloksena. Se käsittää kahdeksan kohtaisen kehikon. Ensimmäisessä osassa työntekijälle ei ole syntynyt huolta lainkaan ja kahdeksannessa lapsi on otettu huostaan. Vyöhykkeet neljä ja viisi muodostavat harmaan vyöhykkeen. Näillä vyöhykkeillä työntekijän huoli on kasvanut jo tuntuvaksi ja työntekijän omat voimavarat ovat ehtymässä perheen auttamiseksi. Huoli on jo niin tuntuva, että lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus alkaa ylittää vaitiolo- ja salassapitovelvollisuuden. Tämän alueen tutkijat nimesivät erityiseksi ehkäisevän lastensuojelutyön alueeksi. Huolen harmaa vyöhykkeistö nähdäänkin tärkeänä ehkäisevän lastensuojelutyön määrittäjänä, jonka avulla työntekijät kykenevät paremmin ohjaamaan omaa työtään ja toimintatapojaan asiakasperheen hyväksi. (Arnkil ym., 1998, 8–9.)

Tämä artikkeli käsittelee Ankkurin perhetyön suhdetta huolen vyöhykkeistöön. Se kuvaa Ankkuri-projektin elementtejä ja perhetyön kokonaisuutta sekä vyöhykkeistön soveltamistapoja Ankkurissa. Tarkoituksena on myös tuoda esille projektin toiminnan tuloksellisuutta käyttämällä apuna projektin aikana, kotiin annettun tuen piiristä, kerättyjä tilastoaineistoja.

2 AINEISTON KUVAUS

Aineisto koostuu yhteensä 74:n Ankkurissa mukana olleen perheen tiedoista vuosilta 2002–2004. Tiedot ovat kerätty *kotiin annettavan tuen* piirissä olleilta perheiltä ja palkkatyöntekijöiltä. Näistä perheistä 20 on ollut lisäksi mukana iltaryhmätoiminnassa ja 20 perhettä viikonlopputoiminnassa. Perheistä 14 on ollut mukana kaikkien kolmen tuen piirissä.

Kotiin annettavan tuen kesto on keskimäärin ollut neljä–viisi kuukautta ja osalla perheistä (10 %) se on jatkunut pidempään kuin kymmenen kuukautta. Alle kuukauden kotiin annettavaa työtä on tehty alle kymmenessä prosentissa perheistä. Suurin osa perheistä (66 %) on saanut kotiin annettavaa tukea 1–3 kertaa viikossa, kolmasosalla (34 %) tukea on ollut harvemmin kuin kerran viikossa. Ydinperheitä on 62 prosenttia, yksinhuoltajaperheitä 35 prosenttia ja uusioperheitä 3 prosenttia. Monikkoperheitä on viidennes ja maahanmuuttajaperheitä kymmenesosa. Suurimmassa osassa (53 %) perheissä lapsia on kaksi ja 20 prosentilla perheistä on yksi lapsi. Kolmi- ja nelilapsisia perheitä on molempia alle 15 prosenttia. Yli nelilapsisia suurperheitä on mukana yksi. Ankkuriin osallistuvien perheiden lapset ovat valtaosaltaan alle viisivuotiaita. Heistä suurin osa (65 %) on alle yksivuotiaita. Vanhemmissa ei korostu erityisesti mikään ikäryhmä.

3 VOIMAANTUMINEN VOIMAVARANA

Jokaisen perheen rakenne ja vuorovaikutussysteemit ovat erilaisia. Perhe on ainutlaatuinen yksikkö. Muutokset lähtevät perheestä, sen omista voimavaroista ja myönteisistä asioista. (Esim. Matthies 1998.) Ankkurin toiminta perustuu yhteistoiminnallisuuteen, yhteisöllisyyden vahvistamiseen, elämyksellisyyteen ja ihmisten omien voimavarojen löytämiseen sekä vahvistamiseen tekemisen, toiminnan ja perheen jäsenten oman oivalluksen kautta. Ihmisiä rohkaistaan ja aktivoidaan toimimaan omien elinolojen kehittämisessä sekä arjen vaikeuksien kohtaamisessa ja niistä selviytymisessä. Siihen kuuluu olennaisena osana innostaminen sekä

itsensä kehittämiseen että itsetoteutuksen tiellä olevien esteiden poisraivaamiseen. (Hämäläinen & Kurki 1997, 18–19.)

Perheen voimavarojen perusta on vanhempien omissa voimavaroissa. Voimaantumisprosessissa perheen elämäntilanne vahvistuu avuttomuuden ja muista riippuvuuden tunteen vähentyessä. (Määttä 2001, 101–105.) Ketään ei voi voimaannuttaa ulkopuolelta, se on jokaisen oma sisäinen prosessi. Tukeminen lähtee ajatuksesta, että jokaisesta perheestä löytyy voimavaroja ja mahdollisuuksia muutokseen. Voimaantumisessa muutokseen tarvitaan kuitenkin vuorovaikutusta, kokemuksellisuutta oman sisäisen pohdinnan tueksi. Työntekijät ja vapaaehtoistoimijat voivat toimia perheen oman prosessin mahdollistajina ja liikkeelle laittajina. He voivat tukea koko perhettä käyttämään omia voimavarojaan, resurssejaan ja energiaansa. (Määttä 2001, 25–38.) Ankkurissa voimaantuminen kuvastaa perheessä tapahtuvaa kasvua ja perheen toimintaa omien ratkaisujensa mukaisesti.

Perheen voimavarat jaetaan perheenjäsenten henkilökohtaisiin, koko perhejärjestelmän ja ympäröivän yhteisön voimavaroihin. Henkilökohtaisia voimavaroja ovat esimerkiksi perheenjäsenten tiedot, taidot, yksilölliset ominaisuudet sekä taloudellinen hyvinvointi. Jokaiselle omia, tärkeitä voimavaroja ovat positiiviset uskomukset, ongelmaratkaisutaidot ja sosiaaliset taidot. Perhejärjestelmän voimavaroja ovat vanhempien parisuhde, perheen sisäinen vuorovaikutus ja perheen sopeutumiskyky. Ympäröivän yhteisön voimavarat nähdään perheen sosiaalisen ympäristön tukena. (Itälinna & Leinonen 1996, 88.) Perheen tärkeimpiä voimavaroja ovat sukulaisten ja ystävien muodostamat verkostot sekä yhteiskunnan palveluverkostot (Pelkonen 1994, 30, 34). Voimaantumiseen liittyy myös sosiaalista valtaa, sillä ihmisen oma henkilökohtainen voimaantuminen on aina samalla sosiaalinen prosessi. Se mahdollistaa ihmiselle yhteisten asioiden hoitamisen tasarvoisen kumppanuuden pohjalta. (Järvikoski ym. 1999, 109–110.)

Ankkurin voimaannuttamisprosessiin liittyy myös vanhempien ja lasten innostaminen ja kannustaminen heille itselleen merkityk-

sellisiin toimintoihin, joissa he kokevat pärjäävänsä ja onnistuvansa. Innostamisessa on vahvasti läsnä emansipatorinen, vapauttava elementti. Luonteenomaista innostamiselle on, että se on yksi tapa elävöittää ihmisen herkistymisen ja itsetoteutuksen prosessia. Se herättää ihmisten tietoisuutta, organisoii ihmisiä ja saa heidät liikkeelle. Se auttaa ihmisiä ja yhteisöjä kehittämään luovaa ulottuvuuttaan. Innostaminen suuntautuu kommunikaation edistämiseen, ihmisten välisen tasavertaisen subjektisuhteen kehittämiseen sekä yhteiskunnan muutoksiin ja sopeutumisen muotoutumiseen. Innostamisen avulla ihmiset kasvavat aktiivisiksi toimijoiksi sekä omassa että yhteisöjensä kehityksessä. (Hämäläinen & Kurki 1997, 201–202.) Ankkuritoiminnassa vanhempia ja lapsia on rohkaistu esimerkiksi runojen kirjoittamiseen, maalaamiseen ja luonnon tutkiskeluun. Ankkurista saadun kokemuksen kautta oikean ilmaisun löytäminen on vapauttanut käsittelemään ja tunnistamaan omia tunteita sekä suhdetta perheen jäseniin ja itseensä.

4 PERHETYÖMUODOT ANKKURISSA

Perheet ottavat Ankkuriin itse yhteyttä yleensä soittamalla ja kertomalla avuntarpeistaan. Perhetyöntekijä pyrkii vastaamaan jokaiseen yhteydenottoon viikon, viimeistään kahden viikon, sisällä. Ensiyhteydenoton aikana kartoitetaan perheen yhteystiedot, asuinalue, lasten määrä ja iät, huoltajien määrä, perheen olemassa olevat tukiverkostot, taloudellinen tilanne sekä tilanne, johon perhe on tukea hakemassa. Lisäksi tarkistetaan, mistä perhe on saanut tiedon Ankkurin toiminnasta. Tämän jälkeen tai jo samassa yhteydessä perhetyöntekijä sopii ensikäyntiajan perheen kotiin. Ensikäynnillä kartoitetaan tarkemmin perheen voimavarat, käytettävissä olevat tukimuodot ja verkostot sekä mietitään sopivin tapa tukea perhettä.

Kotiin annettavan tuen alussa perhe täyttää luottamuksellisen lomakkeen, jossa määritetään työn tavoitteet. Tukea perheessä lähdetään toteuttamaan perheen asettamien tavoitteiden suuntaisesti. Tavoitteita tarkistetaan 1–3 kuukauden välein tilanteesta riippuen. Perheiden mukanaolo kotiin annettavan tuen piirissä vaihtelee

elämäntilanteesta riippuen muutamasta viikosta puoleentoista vuoteen. Ryhmämuotoisissa toimintamuodoissa (iltaryhmä- ja viikonlopputoiminta) erillisiä perhekohtaisia lomakkeita ei käytetä, sillä niissä tuki perheelle tulee ryhmän toiminnan kautta. Iltaryhmätoiminnassa mukana olon aikaa ei ole rajattu. Viikonlopputoiminnassa yhden perheryhmän mukana oleminen on rajattu yhteen vuoteen.

Ankkurin perhetyön työmuotoina ovat kotiin annettava tuki, iltaryhmä- ja viikonlopputoiminta. Perheen tukeminen koostuu kognitiivisesta ja emotionaalisesta tuesta, konkreettisesta avusta, vertaistuesta ja sosiokulttuurisesta innostamisesta. Vapaaehtoisten mukana oleminen ryhmätoimintamuotojen toteuttajina mahdollistaa erilaisten toimintamuotojen käyttämisen, toteuttamisen sekä maallikko- ja vertaisavun. Vapaaehtoisten mukana oleminen mahdollistaa myös perhetyöntekijöille laaja-alaisemman työotteen käyttämisen kuin mihin perinteisessä perhetyössä on totuttu. Varsinkin avoimessa iltaryhmätoiminnassa, mihin kaikilla alueen lapsiperheillä on mahdollisuus osallistua, pystytään palvelemaan vapaaehtoisten ja työntekijöiden yhteistoiminnalla laajemminkin alueen perheiden tarpeita.

Kotiin annettava tuki

Kotiin annetussa tuessa työntekijät käyttävät Hilton Davisin kehittämää lasten hoitotyöhön tarkoitettua varhaisen vuorovaikutuksen tukemisen-työmenetelmää, josta käytetään yleisesti lyhennettä ”VAVU-työmenetelmä”. Hilton Davisin lähestymistapa perustuu voimavaralähtöiseen ajattelutapaan auttajan ja autettavan välisessä suhteessa. Jotta auttaja kykenee rakentamaan luottamuksellisen ja toimivan kumppanuussuhteen asiakasperheeseen, hänen tulee hallita perusasenteina perheen kunnioittaminen, nöyryys eli itsensä hyväksyminen realistisesti, aitous, empatia sekä hiljainen innokkuus eli halu auttaa ja saada iloa siitä. (Davis 2003, 56–61.)

Menetelmän avulla palkkatyöntekijät ovat pystyneet kehittämään vuorovaikutustaitojaan erilaisten perheiden kohtaamiseen ja tu-

kemiseen. Menetelmä on lisännyt valmiuksia haastatella vanhempia siten, että se edistää koko perheen psykososiaalista hyvinvointia. VAVU-menetelmää käyttäen työntekijät ovat kyenneet luomaan luottamuksellisen kumppanuussuhteen vanhempien kanssa. Yhteistyösuhteessa vanhempien vahvuudet tunnistetaan sekä niitä arvostetaan ja tuetaan tietoisesti. Työntekijät ovat saaneet lisää varmuutta oman huolen ilmaisemiseen ja hankalien asioiden puheeksi ottamiseen. He ovat pystyneet puuttumaan vaikeisiin tilanteisiin ehkäisevästi ja rakentavasti. Avoimet kysymyksien asetellut ovat herättäneet vanhemmat itse pohtimaan tilannettaan ja miettimään mahdollisuuksia tilanteestaan ylipääsemiseen.

Kotiin annettavan tuen piirissä perhetyöntekijällä on kerrallaan noin 5–7 perhettä perheiden elämäntilanteesta ja avuntarpeesta riippuen. Yleensä perheissä ollaan kerrallaan kahdesta kuuteen tuntia. Kotiin annettava tuki on kokonaisvaltaista perheen arjessa selviytymisen ohjaamista, tukemista ja auttamista. Käytännössä se on työavun ja ohjauksen sekamuoto; työntekijä on kuuntelija, silmänä ja korvana olija, auttava käsipari ja tukeva olkapää. Työ on saattanut olla esimerkiksi lasten hoitamista silloin, kun uupunut äiti nukkuu, arjen rytmittämistä uudelleen, kotitöiden tekemistä tai sen mahdollistamista tai rajojen asettamisen harjoittelua yhdessä vanhemman kanssa. Usein työhön on kuulunut arjen asioista ja vaikeista tilanteista keskusteleminen sekä uusien näkökulmien ja mahdollisuuksien valottaminen. Vanhemmuuden vahvistamiseen on saattanut kuulua vanhemmuuden tehtävien ja roolien selkiyttämistä, itsensä ymmärtämistä äitinä ja naisena, isänä ja miehenä. Tätäkin kautta on edetty omien kykyjen entistä parempaan käyttöönottoon omaan vanhemmuuteen. Mallittamisen merkitys työssä on suuri. Ankkurissa se voi tapahtua esimerkiksi perheessä koetun hankalan ruokailutilanteen toisin toimimisena ja sanoittamisena tai vanhemman ja lapsen ristiriitatilanteessa lapsen tunnetilan uudelleen sanoittamisena perhetyöntekijän kautta. Työssä sanoitetaan kaikki positiivinen, mitä perheessä ja sen toimintatavoissa nähdään. Toiminnan avulla on pyritty lisäämään perheen kasvatustietoisuutta. Oleellisena osana etenkin kotiin annettavaan tukeen on liittynyt palveluohjauksen antaminen. Ankkurissa se koostuu neuvontatyön lisäksi uuden palvelun etsimis-

tä, sen saantiin vaikuttamisesta sekä vanhemmalle tai yhteistyöta-
holle tulkkina olemisesta.

Ryhmässä tapahtuva perhetyö: iltaja viikonlopputoiminta

Kotiin annettavan tuen lisäksi Ankkurissa on nähty tärkeäksi tu-
kea perhettä rikkaaseen vuorovaikutukseen perheen ja kodin ul-
kopuolelle. Perhetyöntekijän olennaisena tehtävänä on toimia sil-
lanrakentajana kodin ulkopuoliseen, joko Ankkurin tai toisten
toimijatahojen järjestämään, toimintaan. Ankkurin omassa toi-
minnassa näitä mahdollisuuksia ovat iltaryhmä- ja viikonloppu-
toiminta, jotka projektin kuluessa ovat muodostuneet samalla per-
hetyön uusiksi areenoiksi. Toiminta niissä on vapaaehtoisten
suunnittelemaa ja toteuttamaa ja se perustuu ryhmämuotoiseen
auttamiseen. Kaikkia vapaaehtoisia toimijoita yhdistää halu tehdä
työtä lasten, nuorten ja lapsiperheiden parhaaksi (Hokkanen
2003). He haluavat osaltaan olla helpottamassa perheiden arjessa
jaksamista. Vapaaehtoistoimija menee perheiden, lasten ja van-
hempien rinnalle, kohdaten perheet ja sen jäsenet tasavertaisina
toimijoina. Vapaaehtoiset tutustuvat perheisiin kuten uusiin ystä-
viin. Työssä kunnioitetaan niin perheen kuin vapaaehtoisenkin oi-
keutta päättää, mitä haluaa omasta elämästään tuoda esiin ja jakaa
toisten kanssa. Toimintaa ohjaavat järjestön omat arvot: lapsuu-
den kunnioittaminen, avoimuus, suvaitsevaisuus ja luotettavuus.

Iltaryhmätoiminta on avointa kaikille alueen lapsiperheille. Sitä
toteutetaan molemmilla suuralueilla erikseen yhtenä iltana viikos-
sa 1½ tuntia kerrallaan. Toiminta on haluttu tuoda lähelle perhei-
den asuinpaikkaa, jolloin siihen osallistuminen on mahdollista il-
man oman auton tai julkisten kulkuvälineiden käyttöä. Iltaja-
aikainen toiminnan järjestäminen mahdollistaa osallistumisen ja
sosiaalisten kontaktien ylläpitämisen myös niille perheille, joissa
aamuiset liikkeelle lähdöt esimerkiksi yöllä valvottavien lasten
kanssa tuntuvat työläiltä. Iltaryhmissä on kerrallaan kolmesta
kuuteen vapaaehtoistoimijaa toteutettavasta toiminnasta riippuen.
Ryhmässä käy yleensä 5–7 perhettä. Yksittäinen ilta esimerkiksi
tiedotuskampanjan jälkeen saattaa houkutellessa paikalle parikym-

mentä perhettä, flunssa-aikana ryhmään saattaa ilmestyä vain yksittäinen äiti lapsineen. Vapaaehtoisilta vaaditaan nopeaa tilannekohtaista soveltamista.

Viikonlopputoimintaan on valittu kerrallaan noin kymmenen samankaltaisessa tilanteessa elävää perhettä pääsääntöisesti kotiin annettavan tuen piiristä. Toteuttamispaikkana on Iso-Melasen leirikeskus Paltamossa. Matkat taittavat yhteiskuljetuksella, perheet otetaan kyytiin lähinnä olevalta linja-autopysäkiltä. Viikonlopputoiminta kestää perjantai-illasta sunnuntai iltapäivään saakka. Toimintaa toteuttamassa on noin kymmenen vapaaehtoistoimijaa. Viikonlopputoimintaa on tarjottu yhdelle perheryhmälle kerrallaan ja se on koostunut kuudesta viikonlopusta vuoden aikana. Viikonlopputoiminta on auttamismuodoista ainoa, jossa on nimellinen maksu. Perheet, joilla taloudellinen tilanne on ollut tiukka, ovat yleensä saaneet osallistumismaksuun toimeentulotukea.

Ryhmissä osa toiminnoista on perheenjäsenille yhteistä. Sellaisia ovat esimerkiksi askartelu, marjaretki tai pilkkireissu. Yhteistointojen avulla on mahdollistettu perheille monipuolinen yhdessä oleminen ja tekeminen. Osa toiminnasta on erikseen lapsille ja heidän vanhemmilleen. Ankkurissa puhutaan silloin eriytetystä toiminnasta. Sen aikana vanhemmat voivat esimerkiksi keskustella rajojen asettamisen vaikeudesta, vanhemmuudesta ja sen pulmista tai hengähtää vain hetken omissa oloissaan. Lapset voivat touhuta samanaikaisesti esimerkiksi omalla temppuradalla harjoitellen orastavia sosiaalisia taitojaan vapaaehtoistoimijoiden valvonnassa ja ohjauksessa.

Molemmissa toimintamuodoissa perheillä on mahdollisuus kasvattaa sosiaalista verkostoaan. Verkostoitumisella on suuri merkitys, kun monien perheiden luonnolliset verkostot, ystävät ja sukulaiset, ovat toisilla paikkakunnilla (Lassila 2005, 38–40). Ryhmätoiminnoissa on hyödynnetty monipuolisesti ryhmissä syntyneitä sekä vapaaehtoisten ja perheiden että perheiden keskinäistä vuorovaikutuksellisuutta. Vertaistuki on samankaltaisessa elämäntilanteessa kokemuksensa ja tilanteensa jakavien ihmisten tarkoituksellista vuorovaikutusta ja tukemista. Tavoitteena on elämänti-

lanteen selkiyttäminen, arjen haasteiden lieventyminen ja tuen saaminen omaan arjessa jaksamiseen. Toiminta perustuu vastavuoroiseen tuen antamiseen ja saamiseen. Yhdessä toimien ja keskustellen on mahdollista kohdata ja hyödyntää normaalin elämän pulmatilanteita. Vertaistuen avulla vanhemmilla on mahdollisuus saada vaihtoehtoisia näkemyksiä vanhemmuuteensa, parisuhteeseen, lasten ja kodin hoitoon sekä arjessa selviämiseen. Kokemusten yhteisen jakamisen ja vaihtamisen merkitys korostuu tänä päivänä entisestään varsinkin, jos luonnolliset verkostot uupuvat tai eivät ole käytettävissä. Vertaistuen avulla voi vahvistaa omaa itsetuntoa, stressin sietokykyä ja henkistä hyvinvointia. (Euramaa 2001, 14–15, 24–25.) Toimintamuodot tarjosivat perheille toiminnallisia, kokemuksellisia ja elämyksellisiä elementtejä, joiden avulla perheet saivat jaksamista ja iloa tavalliseen arkeen.

Ankkurissa vuorovaikutusta tuetaan ryhmätoimintamuotojen saliliman toiminnallisuuden ja vertaistuen avulla. Kuten kotiin annettavassa tuessa myös ryhmätoiminnoissa vapaaehtoisten toteuttama positiivinen tilanteiden sanoittaminen auttaa vahvistamaan vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta ja suhdetta. Lisäksi vapaaehtoisten luonteva tilanteiden mallittaminen heidän omien, mukana olevien lastensa kautta, herättelee perheitä osaltaan pohtimaan omia toimintamallejaan. Ryhmämuotoisessa toiminnassa on elementtejä myös elämys- ja seikkailupedagogiikasta. Ankkurin perhetyössä se on näkynyt monella tavalla: yksittäisistä harjoituksista kokonaiseen ohjattuun ryhmäprosessiin vuorovaikutuksellisesti luonnossa liikkuen ja leikkien. Yhteisyyden kokeminen ryhmän kanssa on seikkailutoiminnassa vahva. Luontoelämykset avaavat mieltä ja synnyttävät luovia prosesseja, jotka läpikäydään ryhmässä.

5 VYÖHYKKEIDEN SOVELTAMINEN

Ankkurissa huolen harmaata vyöhykkeistöä on käytetty sekä *perheen tilanteen että tehdyn työn analyysissa*. Perheen selviytymisen mahdollisuuksia ja tuen tarvetta on kartoitettu vyöhykkeistöä hyödyntäen. Perhetyöntekijät ovat tarkastelleet myös oman työnsä

tuloksellisuutta arvioiden perheen sijoittumista vyöhykkeistölle yhdessä toimimisen eri vaiheissa. Lisäksi projektin edetessä ohjaus- ja seurantaryhmä tarkensi ja rajasi sen avulla perheet, joihin Ankkuri-toiminta kohdennetaan. Ankkurissa huolen harmaata vyöhykkeistöä on sovellettu ilmaisemaan perheen omaa huolta arjestaan, vaikka Arnkilin ym. (1998) alkuperäinen vyöhykkeistö on tarkoitettu kuvaamaan työntekijän kokemaa huolta kyvystään vastata tilanteeseen.

Ankkurin perhetyössä sovellettiin huolen harmaa-jaottelun seitsemää vyöhykettä (ks. kuvio 1.). Ensimmäisellä vyöhykkeellä perheellä ei ole omaan tilanteeseensa ja selviämisen mahdollisuuksiin liittyvää huolta. Toisella vyöhykkeellä luottamus omiin selviytymisen mahdollisuuksiin on vahva ja kolmannella hyvä, voimavaroja tilanteesta selviämiseen on vielä olemassa. Vyöhykkeellä neljä perheen huoli omasta arjessa selviytymisestään kasvaa. Samanaikaisesti luottamus omiin selviytymisen mahdollisuuksiin heikkenee. Vyöhykkeellä viisi perhe kokee tuntuvaa huolta omasta tilanteestaan. Lisäksi perhe kokee omien voimavarojensa ja selviytymisen mahdollisuuksiensa ehtyvän. Kuudennella vyöhykkeellä omat keinot tilanteesta selviämiseen ovat jo loppumassa ja seitsemännessä omat keinot ja selviytymisen mahdollisuudet ovat aivan lopussa.

EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HUOLEN HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
	1	2	3	4	5	6
Ei huolta lainkaan.	Pieni huoli käynyt mielessä. Luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli käynyt toistuvasti mielessä. Luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli kasvaa. Luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee.	Huoli tuntuva. Omat voimavarat ehtymässä.	Lapsi vaarassa. Suuri huoli. Omat keinot loppumassa.	Lapsi välittömästi vaarassa. Huoli erittäin suuri. Omat keinot lopussa.

Kuvio 1. Ankkurin vyöhykkeistö (mukailtu Arnkil ym. 1998, 9).

Ammatillisella sektorilla vyöhykkeet 4–5 nähdään ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön työkenttänä. Huolen harmaa vyöhykkeistö on tarjonnut erilaisille sosiaalipalveluiden sektoreille mahdollisuuden kehittää ehkäisevän työn jäsentämistä ja toimintamuotoja. Se on auttanut työntekijää selkiyttämään työntekijöiden keskinäistä sekä työntekijän ja perheen välistä yhteistoimintaa. Samalla vyöhykkeistö on tuonut esille kaikille tahoille yhteisen asian – huolen. Huolen harmaa vyöhyke on verkostomaisen työskentelyn kannalta tärkeä alue. Tilanteessa edetäkseen työntekijä tarvitsee usein myös muita tahoja tuekseen. (Arnkil ym., 1998, 8–10.)

Ankkurista saadun kokemuksen kautta hyvin monet lapsiperheet ovat nykyään tilanteineen yksin ja tyhjän päällä. Yhtenä lapsiperheiden hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä voidaan nähdä viime vuosina tapahtunut työkuultuurien muuttuminen. Vanhempien asema työmarkkinoilla on tullut yhä useammin epävarmaksi, työsuhteet ovat lyhentyneet ja pätkätyöt yleistyneet. Kilpailu työstä, työn saannista ja siinä tulostavoitteisiin pääsystä on kovaa ja kuluttaa perheen voimavaroja. Työn perässä joudutaan usein vaihtamaan asuinpaikkakuntaa. Sukulais- ja ystäväverkosto jäävät toisaalle. Oman elämän tilapäiset vaikeudet syövät uusia, orastavia verkostoja – vaikeuksien keskellä omat voimavarat eivät välttämättä riitä perhettä tukevien verkostojen ylläpitämiseen tai luomiseen. Vaikka sukulaiset ja ystävät haluaisivat olla avuksi, sitovat heitä omat työ-, opiskelu- ja perhevelvoitteet. Heidän saamisensa apuun ja tueksi elämän akuuteissa tarpeissa, esimerkiksi virastoasioiden hoitamisessa, lääkärissä käyntien tai muiden normaalin elämän mukanaan tuomien asioiden hoitamisessa, ei ole mahdollista. Apua on erityisen vaikea löytää tilanteissa, joissa tukea arkeen kaivataan tiheämmin, tiiviimmin ja pitkäkestoisemmin.

Kun perheen oma huoli herää, se pyrkii saamaan lisävoimavaroja tilanteeseensa. Avun pyytämisen kynnyks on kuitenkin korkealla, arjesta halutaan selvittää omin avuin. Vaikeat hetket pyritään selvittämään itse. Voimavarojen ollessa vähissä, sopivan avun hakeminen ja etsiminen eri sektoreilta voi uuvuttaa perhettä lisää. Monesti perheillä ei ole edes tietoa, mistä apua hakea. Perheille ei välttämättä ole mahdollisuutta tilata sanomalehteä, kaikki eivät

osaa käyttää Internetiä, osalla ei ole edes omaa puhelinluettelo. Energiaa omatoimiseen tiedonhankintaan ei välttämättä enää riitä. Tiedonsaanti on ilmaisjakelulehtien ja ilmoitustaulutietojen varassa. Avun pyytämisen kynnyksen yli astumiseen tarvitaankin lähes aina joku, joka huomaa perheen tarvitsevan apua, kehottaa hakemaan apua ja kertoo erilaisista tuen mahdollisuuksista. Huomaaja voi olla julkisen tahon edustaja, kolmannen sektorin toimija tai hyvä ystävä. Ankkurista on pyritty luomaan matalan kynnyksen paikka, jossa perheiden avun tarve kuullaan, tilanne ja tuen tarve tulkitaan ja työskennellään aidosti perheen kanssa ja sitä varten. Tarkoituksena on löytää uusia tapoja toimia yhdessä perheiden itsensä asettamien tavoitteiden suuntaisesti.

Jo alkuajatuksena Ankkurissa oli tehdä työtä asiakaslähtöisesti perheen oman tuen tarpeen pohjalta, sitä rajaamatta. Päämääränä oli perheen selviytyminen jatkossa, ilman ulkopuolista tuen antajaa Ankkurin perhetyön jälkeen. Alkutilanteessa Ankkuriin ohjautui omassa elämätilanteessaan monen eri auttavan tahon yhteistyötä tarvitsevia perheitä. Toisten yhteistyötahojen ruuhkautunut työmäärä, jossa omaa työtaakkaa ja huolta haluttiin vähentää, näkyi osittain Ankkurin toiminnassa. Tämä johtuu osaltaan tilanteesta, jossa sosiaalityön yleinen asiakastyö on ruuhkautunut ja ehkäisevä työ hautautuu päivittäiskiireiden alle. Arnkil (1998) puhuu noidankehän muodostumisesta, jossa ruuhkautunut työtaakka estää ehkäisevän työn tekemisen ja ehkäisevän työn vähyys puolestaan kasaa kriisejä. Huolen harmaan vyöhykkeistön avulla ehkäisevää työtä voidaan kohdentaa ja tarkentaa sekä kehittää edelleen avointa vuorovaikutusta perheiden ja tukijoiden välille. (Mt., 8–11.)

Yhteistyötahojen erilainen näkemys vyöhykkeistön käytöstä, ymmärrys Ankkurin ennaltaehkäisevän työn maastosta, vapaaehtoisten taidoista ja mahdollisuuksista, aiheutti alussa Ankkurin resursseihin nähden liian vaativien perheiden valikoitumisen perhetyöhön. Tätä taustaa vasten projektin kuluessa oli huomioitava myös työntekijöiden ja vapaaehtoisten jaksaminen. Vapaaehtoinen auttaminen perustuu maallikkoauttajuuteen. Se ei missään vaiheessa korvannut ammatillista työtä. Vapaaehtoisen työn ja toi-

minnan motiivit ja lähtökohdat ovat erilaiset kuin ammatillisessa työssä. Vapaaehtoisilla ei oleteta olevan ammatillisia välineitä esimerkiksi hankalien tilanteiden läpivientiin ja purkamiseen. Vapaaehtoisten toiminnalla Ankkurissa pyritään täydentämään perhetyöntekijöiden tekemää palkallista työtä. Liian vaativien perheiden mukana oleminen oli vaarassa sammuttaa vapaaehtoisten toimimisen ilon ja auttamisen halun. Projektisuunnitelman mukaisesti vapaaehtoiset pystyvät toimimaan niiden perheiden rinnalla, joiden omat voimavarat sijoittuvat vyöhykkeille yhdestä viiteen.

Huomattavissa oli myös, että monien erilaisten arkea kuormittavien tekijöiden kanssa painivat perheet eivät jaksaneet osallistua ryhmämuotoiseen toimintaan. Omat vaikeat elämäntilanteet ja -asiat olivat vielä liian lähellä ja koskettavia, eikä niitä haluttu tai kyetty jakamaan ryhmissä. Samoin esimerkiksi moneen uuteen toimijaan sekä perheeseen tutustuminen ja oman perheen tilanteiden samanaikainen hallitseminen ja huomioiminen uuvuttivat vanhempia lisää. Ankkurin alkuperäinen toiminta-ajatus, jossa perheet voimaantuvat myös vapaaehtoistoimijoiden avulla, oli karkaamassa. Projektissa täytyi selkeyttää ajatukset, mikä on Ankkurin oma käsitys ennaltaehkäisevästä työstä ja millaisia perheitä toimintaan voidaan ottaa mukaan. Toisaalta olennainen kysymys oli, millaiset perheet hyötyvät vapaaehtoisten järjestämästä ryhmämuotoisesta toiminnasta. Syntyi tilapäisen vaikean hetken käsite.

Työntekijät määrittelivät vyöhykkeistöä alkutilanteessa työntekijän näkökulmasta peilaten sitä perheen omiin mahdollisuuksiin selviytyä arjessa. Vaikka perheen omat keinot selviytymiseen olivat aivan lopussa Ankkuriin tullessa, saattoi perhe voimaantua luottamaan vahvasti omiin arjessa selviytymisen mahdollisuuksiinsa. Oleellista oli perheen oman tilanteensa tunnistamiskykyisyys ja halu saada siihen muutosta. Perheen oma tarina asettui vyöhykkeistölle kuvaamaan oman huolen astetta, jaksamista, tuen tarvetta sekä sosiaalisen verkoston tukevuutta. Yhteistyötahojen kanssa käytiin edelleen keskustelua kohderyhmästä, ennaltaehkäisevästä toiminnasta ja käsityksen eroavaisuudesta hallintokunnasta riippuen. Mietittiin toiminnan oikea-aikaisuutta ja mitä oikeas-

taan tarkoitettiin puhuttaessa ”tilapäisestä vaikeasta hetkestä”. Toisin sanoen vyöhykkeistön avulla tarkennettiin perheet, joille Ankkurin kaltainen projekti voi tukeaan tarjota. Myöhemmässä vaiheessa se nähtiin myös perheiden voimavarojen tulkkina. Vyöhykkeiden avulla, perheiden omia tilannemuutoksia kuvaillen, seurattiin heidän voimavaraistumistaan.

6 KOTIIN ANNETTAVAN TUEN TULOKSET

Tarve tukeen

Tuen tarvetta toimintaan mukaan tullessa tarkasteltiin kuuden eri kohdan kautta: 1) *uupumus*, 2) *kuormittava arjen tilanne*, 3) *lisäavun tarve lasten tai kodin hoitoon*, 4) *tukiverkon vähyys tai tukemattomuus*, 5) *nykyisten tukimuotojen riittämättömyys ja 6) muu erityinen tarve*. Suurin osa (89 %) Ankkurin perheistä määritteli ensiyhteydenotossaan tuen tarpeensa lasten tai kodinhoitoon liittyväksi. Näistä perheistä viidennes määritteli tämän ainoaksi tuentarpeekseen. Ensimmäisen kotikäynnin aikana palkkatyöntekijät arvioivat tukea tarvittavan enemmän. He näkivät tuen tarpeelle yleisemmin useampia taustasyitä: uupumuksen, kuormittavan arjen tilanteen, lisäavun, lasten tai kodinhoidon sekä tukiverkon vähyden. Esimerkiksi perheissä, jotka ilmaisivat ensiyhteyden otossa ainoat tuen tarpeensa lasten tai kodinhoitoon liittyviksi, työntekijä huomasi suurimmalla osalla (85 %) lisäksi kolme tai neljä muuta tuentarvetta. Toisin sanoen näkemuserot tuentarpeesta erosivat riippuen siitä, kysyttiin sitä perheiltä vai työntekijöiltä. Muutamissa tapauksissa näkemys tuentarpeesta poikkesi selvästi: perheet näkivät apua hakiessaan tuen tarpeelle vain yhden syyn, kun taas työntekijät arvioivat tuentarpeen ulottuvan viidellekin alueelle. Useat perheet, joista työntekijä oli huolissaan, eivät itse nähneet ja kokeneet arkeaan lainkaan huolestuttavana.

Työntekijät ovat arvioineet perheen tilannetta vyöhykkeistöllä (ks. taulukko 1.) kotiin annettavan tuen alkaessa ja loppuessa. Kaikkiaan perheen voimavarat ovat olleet rajallisemmat tuen alkaessa. Alkutilanteessa valtaosa (60 %) perheistä sijoittui vyö-

hykkeille neljä–kuusi. Jopa vyöhykkeelle seitsemän sijoittui joka kymmenes perhe. Huomattavaa kuitenkin on, että alussa vyöhykkeelle seitsemän sijoittuneista perheistä yli kolmannes (38 %) sijoittui tuen loppuessa vyöhykkeelle kaksi, jolloin heille oli uudelleen löytynyt vahva luottamus omiin mahdollisuuksiinsa arjessa selviytymiseen. Kotiin annettavan työn lopputilanteessa valtaosa perheistä (65 %) sijoittui vyöhykkeille 1–3. Kun alkutilanteessa perheet kokivat useimmin (30 %) luottamuksen omiin selviytymismahdollisuuksiin heikenneen, lopussa yleisimmillään (23 %) perheet eivät enää kokeneet huolta lainkaan.

Taulukko 1. Työntekijöiden arviot perheistä vyöhykkeistöllä.

VYÖHYKKEISTÖ	ALUSSA		LOPUSSA	
	Määrä	%	Määrä	%
Ei arvioitu	0	0	6	8
1. Ei huolta	4	5	17	23
2. Luottamus vahva	6	8	15	20
3. Luottamus hyvä	12	16	16	22
4. Luottamus kasvaa/heikkenee	22	30	14	19
5. Voimavarat ehtyvät/palaavat	11	15	2	3
6. Keinot loppuvat/palaavat	11	15	4	5
7. Keinot lopussa	8	11	0	0
Yhteensä	74	100	74	100

Ankkurin perhetyön kautta tuleva tuki perheelle sisälsi harvoin vain yhden auttamismuodon. Suurimmassa osassa perheistä kotona tehtävä tuki muodostui sekä lasten- ja kodinhoidon, vanhemmuuden tukemisen että palveluohjauksen erilaisista muodoista. Tavallisimmin työ käsitti 3–6 lastenhoidon eri muotoa, 3–5 vanhemmuuden tuen muotoa, yhden kodinhoidon tukimuodon mahdollistamisen (pääsääntöisesti vanhemmalle mahdollisuuden tehdä kodinhoidollisia töitä rauhassa) sekä lisänä vähintään yhden palveluohjauksen muodon. Aineiston perusteella perheet ovat kokeneet kotiin annettavan tuen tärkeimmiksi muodoiksi lasten hoitamisen ja seurana olon, kuuntelemisen ja terapeutin keskustelun. Perheet ovat itse määritelleet tuen tarpeensa liittyväksi johonkin kuormittavan arjen tilanteeseen tai lasten ja kodin hoitoon. Arjen kuormittavuus on johtunut esimerkiksi isän pitkistä työpäivistä, äitien yksin arjessa vastaamisesta, heikosta taloudellisesta

tilanteesta, valvottavista lapsista, kaksosista tai vasta tapahtuneesta erosta. Merkittävinä tekijöinä tuen tarpeelle koettiin myös uupumus sekä tukiverkoston vähyys tai sen puuttuminen. Lähes kolmannekselle (27 %) kotiin annettavan tuen muodot täydentyivät ryhmämuotoisilla perhetyön muodoilla.

Suurin osa (65 %) Ankkurin kotiin annetun tuen piirissä olleista perheistä halusi palveluohjausta. Se koostui neuvonnasta, palvelujen etsinnästä, niiden saantiin vaikuttamisesta sekä joko perheen käyttämän kielen tulkitsemista viranomaistaholle tai viranomais-tahon käyttämän kielen tulkitsemista perheelle. Miltei puolet (46 %) palveluohjausta haluavista perheistä tarvitsi vähintään kolmea sen eri muotoa.

Ankkuri-projektin kautta tarjotun tuen ajoitus on pääsääntöisesti vähintäänkin hieman myöhässä. Perhetyöntekijän arvion mukaan yhteensä yli puolella perheistä tuen ajoitus oli tapahtunut vähän (24 %) tai selkeästi (28 %) myöhässä. Jos toiminnan aloitus on ollut vähän tai selvästi myöhässä, on tilanne helpottunut lähes kolmasosassa perheistä. Perhetyöntekijän arvion mukaan 42 prosentille perheitä ajoitus on ollut oikea-aikaista. Näissäkin perheen tilanne on kotiin annettavan tuen avulla selvästi helpottunut. Perhetyöntekijät kokivat tapahtuneen muutoksen voimakkaana: 24 prosentissa perheistä tilanne oli heidän mukaansa hieman helpottanut ja 47 prosentissa selvästi helpottanut. Toisaalta joka kymmenennen perheen tilanteeseen heidän työllään ei ollut helpottavaa vaikutusta ja samoin joka kymmenennessä tilanne pysyi ennallaan.

Tarkasteltaessa Ankkurin perhetyöntekijän näkökulmaa perheessä tapahtuneeseen tilanteen muutokseen havaitaan, että mitä pidempään kotiin annettava tuki on kestänyt, sitä voimakkaammin tilanne on helpottanut. Yhteys on myös tilastollisesti merkittävä ($p=0.014$). Esimerkiksi kun tuki on kestänyt 9–18 kuukautta, on tilanne helpottanut 79 prosentissa näistä perheistä. Jo alle kuukauden mittaisissa asiakassuhteissa tilanteet ovat helpottuneet selvästi 20 prosentissa perheistä. Mikäli tilanne oli perhetyöntekijän mukaan selvästi helpottanut, arvioi hän osuutensa keskeiseksi 46 prosentissa tapauksista. Toisaalta, jos tilanne oli hieman hel-

pottunut, oli perhetyöntekijöiden osuus marginaalinen 33 prosentissa tapauksista. Perhetyöntekijän osuudella ja perheen tilanteen muutoksella oli myös tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p=0.000$).

Tuen tuottamisen näkyminen

Sosiaalisen tuen tuottajiksi voidaan laskea henkilökohtaiseen tuttavuuteen perustuvat toimijat (esimerkiksi perheenjäsenet, sukulaiset ja naapurit), vertaisuuteen perustuvat toimijat (esimerkiksi perhekerhoissa kävijät) sekä syy- ja normiperusteiset toimijat (esimerkiksi julkisen ja yksityisen sektorin sosiaalista tukea tuottavat ammattiauttajat). (Kinnunen 1998, 77.) Ankkurissa on huomattu tuen merkityksen suuri vaihtelevuus.

Ankkurissa sosiaalisen tuen tuottamistavat jaoteltiin Kinnusen (1998) luokittelua hieman muuntaen kuuteen lohkoon: 1. *Laaja-alainen welfare mix*, jossa perheen tarvitsema sosiaalinen tuki muodostui sukulaisten, ystävien, tuttavien ja naapureiden, kolmannen sektorin toimijoiden sekä julkisen ja yksityisen sektorin toimijoiden kautta. 2. *Virallistaja*, jossa perheen saama sosiaalinen tuki muodostuu pääasiallisesti valtion ja kunnan tukimuodoista. 3. *Laaja-alainen lähiyhteisö*, jossa tuenantajina on sukulaisten, ystävien, naapurien ja tuttavien lisäksi kolmannen sektorin edustajia. 4. *Pelkkä kolmas sektori*, jossa ei ole muita sosiaalisen tuenantajia kuin järjestöjen ja kirkon edustajat. 5. *Suppea lähiyhteisö*, jossa perhe kokee saavansa tarvitsemansa sosiaalisen tuen pelkästään omien sukulaistensa kautta. 6. *Ulkopuoliset*, jotka jäävät lähes kokonaan (Ankkuria lukuun ottamatta) tukimuotojen ulkopuolelle. (mt., 89–98.) Lisäksi kartoitettiin sosiaalisen tuen merkitys perheen sanoittamana työntekijöiden tekemien huomioiden pohjalta. Työntekijöiden huomiot perustuivat perheiden kerrotaan ja yhteistyössä verkostojen kanssa toimimiseen. Sosiaalisen tuen merkitystä arvioitaessa jokainen arvioitava tuen muoto oli jaettu lohkoihin: a) tukea ei lainkaan, b) tuen osuus ja merkitys hyvin vähäinen, c) tuen osuus ja merkitys vähäinen, d) tuen osuus ja merkitys melko tärkeä, e) tuen osuus ja merkitys tärkeä, f) tuen osuus ja merkitys ainut, g) ei osaa sanoa tai ei ole nimennyt tuki-

tahoa lainkaan. Siten tuen tärkeys saattoi olla yhtä suurena koettu useammassakin lohkossa (esimerkiksi sukulaiset ja ystävät saatettiin nähdä molemmat erityisen merkityksellisinä). Sen sijaan, jos tukimuoto oli nimetty ainoaksi, sitä ei voinut löytää kuin yhdestä lohkosta.

Työntekijät huomioivat perheiden sosiaalisen tuen muodostuvan enimmäkseen (58 %) laaja-alaisen welfare mixin ja virallistajien kautta. Suurin osa perheistä (73 %) koki arkeensa saatavan tuen tulevan sekä suppean lähiyhteisön (47 %) että laajan lähiyhteisön (26 %) kautta. Perheiden näkemys on mielenkiintoinen, sillä näistä perheistä viidenneksellä ei ollut sukulaisverkostoja Oulussa lainkaan. Tuki muodostui puheluiden ja harvoin tapahtuvien tapaamisten yhteydessä.

Kun tarkasteltiin perheiden näkemystä eri tuen lähteiden merkityksen suuruudesta, läheisverkostojen merkitys korostui edelleen. Perheistä yli puolet (55 %) koki sukulaisilta saadun tuen osuuden ja merkityksen hyvin tärkeänä. Kaksi perhettä jopa näki sukulaisilta saadun tuen ainoaksi merkitykselliseksi tueksi, mitä he saivat. Ystävien merkitys korostui niin ikään. Lähes puolet (43 %) perheistä koki heidät hyvin tärkeiksi tai melko tärkeiksi sosiaalisen tuen antajiksi. Naapurit ja tuttavat olivat merkityksellisiä hyvin harvoille: suurin osa (64 %) perheistä ei osannut sanoa tai nimetä heidän merkitystään tuen antajina lainkaan. Perhetyöntekijät toivat samansuuntaista viestiä: he näkivät naapureiden antaman tuen olemattomaksi tai hyvin vähäiseksi yli puolella (57 %) perheistä. Mielenkiintoista oli myös julkisen sektorin avun merkitys. Pääsääntöisesti (68 %) perheet eivät osanneet nimetä tahoa lainkaan merkityksellisten tuen antajien piiriin. Vastaavasti perhetyöntekijät näkivät julkisen sektorin tuen merkityksen suurimmassa osassa perheitä (66 %) melko tai hyvin tärkeäksi. Yhdessä tapauksessa sekä perhetyöntekijät että perhe näkivät julkisen sektorin tuen osuuden ja merkityksen ainoaksi. Kolmannen sektorin toiminta (johon Ankkurin kokonaisuuskin kuului) koettiin perheiden osalta 42 prosentissa melko tai hyvin tärkeäksi. Kaksi perheistä koki tuen ainoaksi saamakseen tueksi. Mielenkiintoista oli myös huomioida, että yli kolmannes (36 %) perheistä ei osannut

nimetä kolmannen sektorin kautta tulevaa tukea lainkaan. Työntekijät puolestaan näkivät tämän tuen (82 %) melko tai hyvin merkitykselliseksi.

7 HAASTEENA AUTTAMINEN

Eri viranomaistahoilla perheen auttamiseen vaikuttavat useat seikat. Usein ammattiauttajat pyrkivät määrittämään asiakkaana olevan perheen tilannetta tietyn ongelman kautta omien toimintaperiaatteiden mukaisesti alansa ammatillisen koulutuksen, viitekehysten ja lakien avulla. Kokonaisnäkemys perheen tilanteeseen vaikuttavista seikoista ei välttämättä todennu byrokratian velvoittamalle ammattiauttajille – perheen arki näyttäytyy ylöskirjattujen faktojen kautta (Pohjola 1998, 152–159). Edelleen tulkinta asiakkaana olevan perheen tilanteesta määrittyy eri tavalla eri auttajien työssä ja määrittää sitä kautta yhteistyötä toisten ammattiryhmien kanssa. Jokaisella sektorilla on omat talousraamit ja tulostavoitteet, jotka aiheuttavat paineita niissä kehyksissä toimiville työntekijöille. Työn tekemisestä on tullut suorite: tulosta mitataan erilaisilla määrällisillä mittareilla. Tuloskilpailussa laatu saattaa unohdeta. Asiakkaat kohtaavat auttajan ajankäytön ja auttamismahdollisuuksien niukkuuden. (Leino 1995, 52–66.)

Perinteisessä auttamismallissa eri sektoreilla pyritään vajavuuksien poistamiseen korjaamalla ihmisten heikkouksia ja ongelmia. Jokainen ammattiala, kukin omalla sektorillaan, erikoistuu tiettyihin ”vajavuuksiin” ja niiden hoitamiseen. Tilanteen kokonaiskuva ja auttamisen tarve ei välttämättä ole kenenkään hoidossa. Vajavuusnäkökulma johtaa uusien lisävajavuuksien löytämiseen. Yksi vajavuus johtaa toiseen, jolloin ensimmäistä odotetaan ymmärrettävän paremmin. Vallalla on kulttuurinen käsitys, että ongelman olemassaolo viittaa heikkouteen ja useampien ongelmien olemassaoloon. Yksinhuoltajaperhettä esimerkiksi tarkastellaan usein siltä kannalta, mitä siltä puuttuu. Kuitenkin huomio tulisi kiinnittää niihin voimavaroihin, mitä perheellä on. Ammattiauttajan mieli-kuva hyvin tehdystä työstä näyttäytyykin erikoistunutta palvelua edellyttävien ongelmien tunnistamisella ja lähetteen varmistamisella.

misella. Asiakkaan tueksi on tullut järjestelmä, joka on erikoistunut vajavuuksien etsimiseen. (Leino 1995, 58.)

Perheen kääntyessä vaikeassa elämäntilanteessa läheisyhteisön ulkopuolisten auttavien tahojen puoleen perhe on yleensä käyttänyt jo muut selviytymiskeinonsa. Tilanteissa, joissa perhe pyrkii kääntymään ulkopuolisen tuen piiriin, perheen on kyettävä esittämään tilanteistaan tulkinta, jonka kyseessä oleva taho voi katsoa kuuluvan omien tehtävien ja voimavarojen piiriin. Jos perheen tilanteesta kantaa huolta usea auttajataho, voi asiakasperheen tilanteen kokonaisuuden hoito pirstaloitua monien ammattiauttajien erikoisalueeseen ja osaamiseen. (Leino 1995, 57–58.) Perheen kannalta se merkitsee samalla monien erilaisten ammatti-ihmisten käyttämän kielen tulkintaa ja omaksumista. Hyvin usein jo yhden auttajatahon kielen omaksuminen tuottaa perheille vaikeuksia. Omaan avun tarvetta ei osata kertoa niin, että avun tarve tulisi ymmärretyksi. Voi olla myös, ettei avuntarvetta huomata kertoa lainkaan tai perhe muotoilee sen ”väärillä” sanoilla.

Nykyään perheet ovat monimuotoisia ja muuttuvia kokonaisuuksia, jotka toimivat vuorovaikutuksessa yhteiskunnassa vallitsevien erilaisten yksiköiden ja elementtien kanssa. Perheen fyysinen, sosiaalinen ja taloudellinen tilanne, perheen omat resurssit sekä kulttuurinen miljöö, vaikuttavat siihen, miten vanhemmat toteuttavat vanhemmuuttaan ja miten perheen sisäinen vuorovaikutus toimii. Perherakenne on koko historiansa ajan ollut muutoksen tilassa pyrkien aina mukautumaan vallitsevaan olosuhteeseen ja aikaan, jotka vaikuttavat perheessä hoivaan, huolenpitoon ja hyvinvointiin liittyviin rooleihin ja toimintoihin. Perheiden ja yksilöiden tavat elää suhteessa muihin ihmisiin eivät ole arvioitavissa perheen ulkopuolelta. Se, joka ei tiedä perheen ja suvun kokemuksia ja tarinoita, ei voi ulkoapäin määritellä tai suunnitella keinoja perheen mahdollisen tuen tarpeen tyydyttäjäksi. (Saavalainen & Salonen 2000, 54.)

Toiminnan kuluessa huomattiin, että perheet, joihin Ankkurin keinoin ei onnistuttu vaikuttamaan ja joista työntekijä jäi kantaamaan huolta, eivät välttämättä itse kokeneet tilannettaan huoles-

tuttavana. Näiden perheiden vaikea tilanne oli huomioitu muiden yhteistyötahojen osalta jo ennen Ankkuriin ohjaamista. Yhtenä vaihtoehtona oli usein mietitty tilanteeseen vaikuttamista lastensuojelun keinoin. Yhteistyötahojen kynnyks yhteydenottoon lastensuojelutyön puolelle on kuitenkin edelleen suuri: kaikki muut mahdolliset tiet halutaan kulkea ensin. Lastensuojelun puheeksi ottaminen perheen kanssa luo ammattilaiselle epävarmuuden tunnetta. Puhuminen vaatii uskallusta laittaa itsensä alttiiksi asiakasperheen reaktioille. Asiakkaan pelätään loukkaantuvan, suuttuvan, kieltävän tai vähättelevän ongelman olemassaoloa ja oman perustyön asiakkaan kanssa kärsivän tai jopa asiakaskontaktin vaarantuvan tai katkeavan. (Arnkil & Eriksson 1998, 20–21.)

Tätä taustaa vasten kontrolli näyttäytyy edelleen yhteistyössä ilmassa leijuvana uhkana, joka halutaan sulkea oman toimipisteen ulkopuolelle. Tuki ja kontrolli ovat rajoja, jotka näyttävät määrittävän oleellisesti yhteistyötä. Lastensuojelun toimintakentässä muut toimipisteet näkevät kontrollitoimet sosiaalitoimiston perustehtäväksi. Sosiaalitoimiston työntekijät haluaisivat puolestaan jakaa kontrollitehtäviä myös muille ja hoitaa tukitehtäviä yhteistyössä toisten kanssa. Tuen ja kontrollin välimaastoon liittyvät erilaiset yhteistyön pulmat, ristiin menevät odotukset, erilaiset positioiden määritykset, turhautumiset, uhkat ja pettymykset. Kontrolli näyttäytyy etupäässä vanhemmuuteen puuttumisena, joko sen korvaamisena tai rajoittamisena. (Peltonen 1995, 261.) Usein ongelmana on juuri sosiaalitoimen ja muiden tahojen välinen yhteistyö. Yleensä muut toimipisteet olettavat, että sosiaalitoimisto odottaa heiltä nopeampaa reagointia lasten hätään ja sosiaalitoimisto olettaa muiden odottavan samaa itseltään. Herää kysymys: tekeekö kukaan pitkäjänteistä perhetyötä vai ajautuuko palvelujärjestelmä kriisiin silloin, kun lapsella tai perheellä on kriisi?

Kun perhe kohtaa vaikeassa elämäntilanteessa lastensuojelun, saattaa se aiheuttaa perheessä pelkoa lasten menettämisestä ja aiheuttaa lastensuojelun tarjoamien tukimuotojen ”hylkimisreaktion”: apua lastensuojelulta ei uskalleta pyytää tai ottaa vastaan – niinpä sen resurssit pysyvät loitolla. Esimerkiksi ”harmaan vyöhykkeen talkoissa” olisi hyvä saada sosiaalitoimiston lastensuoje-

lun valmiudet aikaisemmin perheiden ulottuville. Tähän tarvitaan sosiaalitoimen ja muun verkoston yhteistyötä. Muutoin saatetaan huomaamatta ylläpitää noidankehää: mitä vähemmän esimerkiksi sosiaalitoimi lähtee mukaan varhaisinterventioihin, sitä enemmän on kriisityötä – joka taas ehkäisee mahdollisuuksia tehdä varhaisinterventioita. Lastensuojelusta lankeavan ”pelon varjon” hälvettäminen ei kuitenkaan onnistu sosiaalitoimen omin voimin. Perhettä ympäröivä verkosto saattaa myös osallistua noidankehän ylläpitämiseen: jos yhteydenotot tehdään viimehädässä, nähdään sosiaalitoimiston lastensuojelu edelleen viimesijaisimpana ja maineeltaan pelottavana tuen osa-alueena. (Ks. Arnkil ym. 1998, 8–11.)

Tieto eri ammattiryhmien välillä ei välttämättä aina kulje, vaikka asiakasperhe olisi antanut siihen luvankin. Joskus asiakkaan tilanne tulee myös tulkituksi toisin kuin asiakasperhe on sen itse ajatellut olevan. Perhe ei välttämättä enää tunnista kuvattua tilannetta tai ongelmaa omakseen tai perheen tilannetta lähdetään viemään eteenpäin voimavaraistumisen kannalta väärän ongelman vuoksi. Esimerkiksi perheellä saattaa olla todella suuria taloudellisia huolia, jotka heijastuvat parisuhteeseen, vanhempien ja lasten vuorovaikutussuhteeseen ja jopa mielenterveyteen.

Ankkurissa on huomattu ensiyhteydenoton ja -kontaktin suuri merkitys. Yleensä perheillä on suuri kynnys ulkopuolisen avun kysymiseen ja vastaanottamiseen. Puhelimessa saatetaan kertoa ongelmat vähäisempänä kuin ne todellisuudessa ovat. Ankkurissa pyritään vastaamaan kaikkiin yhteydenottoihin ja tekemään ensikäynti yhteyttä ottaneeseen perheeseen, vaikka työ ei perheessä alkaisikaan. Ensikäynnillä perhe kohdataan avoimesti ja ennakkoluulottomasti. Ensikäynnin merkitys on suuri. Perheen tarina sekä kuunnellaan että kuullaan ja sitä kautta nähdään tilanne ja avuntarve. Se, miten tilanne ja avuntarvepyyntö otetaan kannateltavaksi, vaikuttaa luottamuksellisen asiakassuhteen syntymiseen, etenemiseen ja keston.

Jo ensikäynnin aikana pyritään luomaan kokonaiskuvaa tilanteesta ja uupumukseen vaikuttavista asioista. Perhe itse määrittää

työnkuvan avun tarpeensa kautta. Työtä tehdään perheen omien tavoitteiden suuntaisesti, ei työntekijöiden näkemysten pohjalta. Periaatteena on, että tilanteeseen vaikutetaan intensiivisesti ja laajalla työöteella. Kun asiakasperhe on kokenut tulleeensa kuulluksi ja autetuksi itse määrittelemässään elämäntilanteessa, se uskaltaa luottaa avun saantiin myös vaikeammassa kysymyksissä. Tällöin voidaan tarjota Ankkurin oman toiminnan (kotiin annettavan tuen ja iltaryhmä- ja viikonlopputoiminnan) lisäksi toisten palvelutahojen järjestämää toimintaa. Ankkurin omissa toimintamuodoissa perhetyöntekijälle mahdollistuu samalla useiden eri toiminnallisten menetelmien käyttäminen varsinkin ryhmämuotoisissa toiminnoissa. Näin toimien on voitu vaikuttaa vähentävästi muiden palvelujen käyttötarpeeseen tai jopa luopua niistä kokonaan.

Seikkulan (1990, 74–95) mukaan parantava osuus vuorovaikutuksessa perheen kanssa muodostuu tuen tarjoajan tilanteen hahmottamisen jäsenyisyydestä, joustavuudesta ja monipuolisuudesta sekä itsensä että perheen osalta. Jäsenyisyydellä hän tarkoittaa selkeää kuvaa omasta perustehtävästä ja positiosta (toimeksianto, valtuudet jne.) palvelukokonaisuudessa. Joustavuudella hän tarkoittaa tietoisuutta omista rajoista (voimavarat, rajoitukset) ja valmiutta venyä tietyissä kehyksissä. Monipuolisuudella hän tarkoittaa kykyä käyttää erilaisuutta rikkautena ja voimavarana vastakkainasettelun sijaan.

Ankkuri on toiminnallaan pyrkinyt tuen pyytämisen kynnyksen alentamiseen. Se on luonut verkoston, jossa on edustettuna toimijoita useilta eri tahoilta ja sektoreilta. Samalla projektin toimintamuodot ovat helpottaneet niiden perheiden tilannetta, joita aiemmat tuen muodot eivät ole tähän mennessä tavoittaneet toivotulla ja tarkoituksenmukaisella tavalla. Nämä perheet eivät vielä kuulu korjaavan lastensuojelun asiakkaiksi, vaan tarvitsevat ennaltaehkäisevää apua.

Projektissa mukana oleminen helpotti selvästi perheiden arjessa selviämistä. Mitä intensiivisemmin ja laaja-alaisemmin perhetyötä on tehty, sitä enemmän perheen tilanne on muuttunut. Kun perhetyötä on tehty kotiin kerran viikossa tai useammin, on yli puolella

(57 %) kaikista perheistä tilanne selvästi helpottanut. Kun työtä on tehty harvemmin, on noin kolmanneksella (30 %) perheistä tilanne selvästi helpottunut. Kun työ on sisältänyt laaja-alaista tukea, esimerkiksi lasten- ja kodinhoidollisten tuen muotojen lisäksi vanhemmuuden tukemisen muotoja, alkutilanteessa vyöhykkeistölle kuusi–seitsemän sijoittuneista perheistä lopputilanteessa 72 prosenttia sijoittui vyöhykkeille kaksi–neljä. Tällöin heidän oma käsityksensä voimavaroistaan arjessa jaksamiseen oli vahvistunut. Voidaanko laaja-alainen ja intensiivinen työote ottaa käyttöön palvelujärjestelmän yleiseksi ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön punaiseksi langaksi? Vai ajaudutaanko taloudellisten ja määrällisten tulostavoitteiden ylikorostuessa kapeutuneeseen auttamisen näkökulmaan, jossa työtä ja sen sisältöä aletaan määrittää tiettyjen auttamisen muotojen kautta (esim. terapeutin keskustelun, lastenhoitoavun tai vanhemmille tarjottavan lepomahdollisuuden avulla)?

Ankkuri-perheprojektin onnistuneen toiminnan taustalla nähdään *huolen vyöhykkeistön* monipuolinen käyttö. Vyöhykkeistöä on käytännön työssä sovellettu edelleen ja sen käyttö on muuntautunut ja monipuolistunut projektin kuluessa. Alussa projektisuunnitelmassa vyöhykkeistön avulla määriteltiin Ankkurissa mukana olevien Pateniemen osaston vapaaehtoistoimijoiden toiminta-alue. Samalla sen avulla määriteltiin Parasta Lapsille järjestön ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön toiminta-alue. Nykyään vyöhykkeistön tulkinnan ja tilastoaineiston avulla halutaan yhä mataloitaa matalan kynnyksen mallia. Perheiden rinnalle pyritään pääsemään jo ennen tilapäisen vaikean hetken syntymistä. Kynnystä on mataloitettu tiivistämällä yhteistyötä neuvolan palveluiden kanssa. Suurin osa perheistä saa ensitiedon Ankkuritoiminnasta neuvoloiden kautta. Perhetyöntekijä on osallistunut esimerkiksi synnytysvalmennuksiin ja isäryhmien vetoon, tutustuen perheisiin jo ennen lapsen syntymää. Lisäksi perhetyöntekijä on aloittanut säännöllisen vastaanoton neuvolassa kerran viikossa. Jo nyt toiminnassa on huomattu perheiden omien yhteydenottojen lisääntyminen.

Vapaaehtoistoiminnan merkitys ammatillisen työn rinnalla on huomattava. Varsinkin iltaryhmätoiminnassa alueen lapsiperheiden palveluiden toteuttajana vapaaehtoisten panos on lähes korvaamaton. Näin monipuolista ja perheiden lähellä tarjottavaa tukea ei kyettäisi tuottamaan yksinään julkisen tai pelkästään kolmannen sektorin toiminnalla.

Tänä päivänä julkisella sektorilla on paineita selvittää yksin kasvavista lapsiperheiden tuentarpeista. Ankkurissa on osaltaan lievitetty julkisen sektorin paineita luomalla alueellinen yhteistyömalli julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyölle. Kynnyksen mataloittaminen tuen piiriin hakeutumiselle, perheen tilanteen kokonaisvaltainen tukeminen laaja-alaisella työotteella ja vapaaehtoisten tuottaman maallikkoauttajuuden tuominen ammattiavun kanssa samojen perheiden ulottuville on Ankkurin tuoma lisä palvelujärjestelmään.

(Artikkelin lähdeluettelon löydät julkaisun liiteosasta.)

RINNAKKAIN VAI LIMITTÄIN?

Tarkastelussa Ankkuri-projektin ohjausrakenne

Arttu Saarinen

- 1 Johdanto
- 2 Toimintaympäristön rajat
- 3 Tutkimusprosessi
- 4 Ryhmän kehitys ja toiminnan elementit
- 5 Kohteena konteksti
- 6 Johtopäätökset

1 JOHDANTO

Kun kuntatalouden vaikeudet 1990-luvulla aiheuttivat muutoksia palvelujärjestelmään, alkoi karsiminen ehkäisevistä sosiaalipalveluista. Seurauksena oli lasten erityispalveluiden tarveharkinnan lisääminen ja kohdentaminen. Palvelujärjestelmään jäi tällöin esimerkiksi perhetyön osalta selkeitä aukkoja, joita kolmannen sektorin järjestöt ovat paikanneet täydentämällä julkisia palveluja sekä kehittämällä uusia asiakaslähtöisiä työmetodeja perheiden kriisitilanteisiin. Palvelujen muutokset eivät kuitenkaan johtuneet pelkästään taloudellisista tekijöistä, vaan perusteluina käytettiin myös ideologisia seikkoja. (Heino 1999, 9–15.) Jälkimodernin yhteiskunnan kompleksisuus onkin synnyttänyt tarvetta pohtia uudelleen eri toimijoiden tehtäväalueita ja työnjakoa. Haasteeksi on muodostunut tuottaa kansalaisten eriytyneisiin elämäntilanteisiin welfare mix -tyyppisiä sosiaalisen tuen muotoja, jotka toimisivat elastisesti ja mukautuvasti. (Kinnunen 1998, 89.)

Erilaisten palvelumuotojen ja palvelujen tuottajien mukaantulo asettaa myös tieteelliselle tutkimukselle uusia vaatimuksia, koska kehitettäessä jotain palvelua on taustalla ajatus muutoksesta ja oppimisesta. Tällöin keskeiseksi välineeksi nousee evaluaatio. Arviointi tarjoaa mahdollisuuden oppimis- ja muutuskulkujen paikantamiseen sekä tietoiseksi tekemiseen. (Seppänen-Järvelä 1999, 92.) Tässä tutkimuksessa arvioin, millaiset ovat Ankkuri-projektin ohjaavien rakenteiden vuorovaikutussuhteet, jotka konkretisoituvat johto- ja seurantaryhmätyöskentelyssä. Projektin on perustanut Parasta lapsille ry:n Pateniemen osasto vastaamaan lapsiperheiden vaikeutuneisiin elämäntilanteisiin yhteiskunnassa luomalla uudenlaista mallia Oulun kaupungin perhetyöhön. Samalla jonkinlaisena tausta-ajatuksena on ollut kehittää julkisen sektorin ja järjestön välistä yhteistyötä ennaltaehkäisevän lastensuojelun palvelukentässä.

Tutkimukseni jakaantuu rakenteellisesti viiteen osaan edeten yleisestä yksityiseen. Aluksi tuon ilmi tutkimukseni viitekehyksen. Kappaleessa kolme selvitän tutkimusprosessiin ja tutkimusalueeseen liittyviä seikkoja, jonka jälkeen kuvailen yhteistyötä kappale-

leessa neljä. Kappaleessa viisi jaan analyysia varten haastattelu-joukon kahteen osaan, joita tarkastelen kehysanalyysia apuna käyttäen. Lopuksi esitän tiivistetysti johtopäätökseni.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖN RAJAT

Jälkimoderni hyvinvointiparadigma

Suomen 1990-luku oli kaksijakoinen. Talous syöksyi lamaan, jonka myötä yhteiskunta muuttui suhteellisen voimakkaasti. Lamasta toivuttiin kansantaloudellisesti mitattuna suhteellisen nopeasti. Talous alkoi elpyä vuodesta 1994 lähtien ja loppuvuosikymmenen talouskasvu olikin nopeaa: lännen teollisuusmaista ainoastaan Irlannin talouskasvu ylitti omamme. Tästä kasvusta eivät kuitenkaan päässeet kaikki kansanosat nauttimaan. Työttömyys jäi suureksi ja samalla valtion takaamia sosiaalisia sopimuksia alettiin osaltaan purkaa. (Kangas 2003, 13–14.)

Jo lamaa ennen olivat läntisen maailman johtavat yhteiskuntateoreetikot alkaneet tuoda esille, kuinka olemme siirtymässä jälkimoderniin tai jälkiteolliseen yhteiskuntajärjestykseen. Yhteiskunnasta ja sen kehittymisestä alettiin esittää eri tulkintoja lukuisia eri käsitteitä käyttäen. Pääteesinä on kuitenkin ollut voimistuva individualisaatio ja kansalaisten valinnanvapauksien kasvaminen. (Räsänen 2003, 28.) Yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden suhteiden muutos on vaikuttanut myös suomalaisen politiikan linjauksiin. Hallitus antoi 7.4.2004 periaatepäätöksen strategiasiakirjasta, joka sisältää hallitusohjelmassa sovitut politiikkaohjelmat. Yksi osa tätä on kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma. Ohjelmassa korostetaan edustuksellisen demokratian kohtaamia uusia haasteita, joiden taustalla on laaja yhteiskunnallinen murros. Sen myötä muuttuu sekä suomalaisen että eurooppalaisen kansalaisyhteiskunnan merkitys demokratian kehittäjänä ja kansalaiskeskustelun ylläpitäjänä. Kansalaisyhteiskunnalla tarkoitetaan tässä sitä valtiosta vapaata, vapaaehtoistoimijoiden osallistumiseen perustuvaa yhteistyötä, jossa ei tavoitella taloudellista voittoa. Tähän liittyy sosiaalisen pääoman yhä kasvava merkitys yhteiskunnan ja de-

mokratian kehittäjänä. Murroksen myötä myös perinteinen tapa ymmärtää kansalaisuutta laajenee. Tavoitteena on kehittää kansalaisyhteiskunnan juridisia ja hallinnollisia edellytyksiä toimia, ja samalla luoda paremmat edellytykset kolmannen sektorin tutkimus-, koulutus- ja kehittämisspalveluille. (Hallituksen strategia-asiakirja 2004, 49–52.)

Jälkimodernin yhteiskunnan teoretikko Scott Lash (1996, 165) käyttää yhteiskunnan nykytilaa ja taloutta kuvatessaan termiä refleksiivinen modernisaatio. Ydinolettamuksena on toiminnan vähittäinen vapautuminen rakenteesta, tai oikeastaan hän väittää rakenteen pakottavan toiminnan vapautumaan. Vaikka Lash käyttää refleksiivisen modernisaation termiä kuvatessaan kapitalistista järjestelmää, on käsitteellä käyttöä laajemminkin. Eikö usein esitetty kritiikki hyvinvointivaltiota kohtaan juuri väitä, että sosiaaliturva passivoittaa ja heikentää yhteisöllisyyttä? Jos rakenne pakottaa toiminnan vapautumaan, onko edessä uudenlaisen yhteisöllisyyden nousu? Tästä kirjoittaa esimerkiksi Michel Maffesoli (1995, 62–63), joka rinnastaa postmodernin yhteisöllisyyden heimoihin siten, että niihin kuulutaan ja kuuluminen on symbolista niiden itsensä vuoksi, ilman yksilöllistä tai historiallista päämäärää. Uusi yhteisöllisyys korostaa yhteenkuuluvuuden tunnetta tässä ja nyt, sekä suurta hedonistisuuden etsimistä. Teorian mukaan olemme tehneet paluun yhteisöllisyyden ihanteiden pariin yhdistyksellisyyden ihanteen kustannuksella. Uutta yhteisöllisyyttä Maffesoli nimittää postmoderniksi heimollisuudeksi. Nämä heimot eivät ole enää modernin tapaan rationaalisesti suunniteltuja, vaan perustuvat enemmänkin haluun olla samankaltaisten kanssa.

Voimakas keskustelu jälkimodernista ajasta on pitkälti liittynyt väittelyyn yhteisöjen ja sitä kautta myös kansalaisyhteiskunnan asemasta. Lehtosen (1990, 189–190) mukaan kansalaisyhteiskunta tuottaa ja uusintaa valtiota kuvitteellisena ja yhteiskuntaa ideologisena yhteisönä. Toisaalta kansalaisyhteiskunta myös tuottaa ja uusintaa ne pelisäännöt, joiden puitteissa ihmiset toimivat keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Lehtonen tiivistääkin, että kansalaisyhteiskunta on jotakin, joka sijoittuu valtion ja kapitalistisen tuotannon väliin. Kansalaisyhteiskunnan käsite oli läsnä jo sosiaa-

lipolitiikan klassikon lordi Beveridgen ajatuksissa: hyvinvointivaltion tuli vakuuttaa kansalaisensa riskien varalta, mutta kansalaiselle kuului edelleen velvoitteet yhteisöään kohtaan (vrt. Väärälä 1998, 59).

Kansalaisyhteiskunnan käsitteen myötä nousi verkostonäkökulma uudeksi iskulauseeksi. Taustalla on ajatus, että uudessa jälkiteollisessa yhteiskunnassa päätöksenteon tulee olla entistä nopeampaa, tehokkaampaa ja joustavampaa. Sosiaalipolitiikassa nämä asiat johtivat keskusteluun, miten vanhaa julkista palveluntuotantojärjestelmää voidaan lähteä korvaamaan erilaisilla welfare mix -malleilla. (Mattila & Uusikylä 1993, 335.) Kaiken kaikkiaan yhteiskunnassa tapahtunut tuotanto- ja elämäntapojen murros liittyikin verkostoitumiseen; voidaan puhua jopa siirtymisestä kohti verkostotaloutta ja hyvinvointiyhteiskuntaa (Jalava & Virtanen 1997, 11). Samalla tultiin tietoiseksi, että vanha hyvinvointiparadigma oli yhteydessä modernin kansallisvaltion syntyyn, jolloin luotiin länsimaisiin yhteiskuntiin kattavat hyvinvointi-instituutiot ja tulonjakomekanismin säännöt. Yhteiskunnan muuttuessa kohti jälkimodernia on noussut siis uudenlainen hyvinvointiparadigma. Paradigmassa yksilön autonomian ja julkisen velvollisuuden suhde muodostuu entistä monimutkaisemmaksi. Uudessa velvollisuuden teoriassa sosiaalinen velvollisuus ei voi enää olla pelkästään professionaalinen kysymys ja vain hyvinvointiammattilaisten toiminnan autonomiaan kuuluva, koska taustalla on uudentyyppinen sopimuksenvaraisuus moraalisisissa ja ihmisyyteen perustuvissa oikeuksissa. (Jalava & Virtanen 1996, 28, 33–34.) Tannisen (2000, 54–55) mukaan tällainen uudelleenorientoituminen edustaa juuri refleksiivisen modernisuuden periaatetta, jonka mukaan harjoitetaan systemaattista seuranta ja ollaan valmiita nopeisiin muutoksiin. Matthies (1994, 25) taas tulkitsee sosiaalityön refleksiivisyyden niin, että vastatakseen nykyisiin haasteisiin tulee sosiaalityön avautua yhä enemmän epävirallisen sektorin suuntaan kehittäen toimintatapoja, jotka tukevat ei-professionaalisia selviytymiskeinoja. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tulisi siirtyä yhä enemmän sektorikeskeisestä verkostomaiseen organisointiin ja asiantuntijakeskeisestä dialogiseen palveluun (Arnkil ym. 2000, 29).

Jälkiteollisen maailman kehittymiseen liitetään myös uusliberalismin kasvu. Anu Kantola (2002, 323) tuo ilmi väitöskirjassaan, että uusliberalismille tyypillisiä käsitteitä ovat kolmas sektori ja kansalaisyhteiskunta. Kantolan mukaan tällaisessa ideologiassa ihmisten tulisi järjestyä kvasivaltiollisesti siten, että he toimisivat yhdessä, mutta toiminnan ei tule liittyä muodolliseen demokratiin ja sen kautta toimivaan hallitusvaltaan. Ervasti (1996, 23) kirjoittaa, kuinka hyvinvointivaltiolle on haettu vaihtoehtoja kahdesta eri suunnasta, epäviralliselta sektorilta ja yksityiseltä sektorilta. Ervastin mukaan hyvinvointipluralismilla tai welfare mixillä on tarkoitettu sitä, että valtion lisäksi myös yksityisten ja epävirallisten toimijoiden vastuu hyvinvoinnin tuottamisessa korostuu.

Suuntausta pluralistiseen tuottamistapaan on ollutkin havaittavissa, koska rahoitusvastuu on siirtynyt paikalliselle tasolle, palvelujen rahoittamiseen on tullut ennakoimattomuutta ja rahoituslähteiden määrä on lisääntynyt. Tässä tilanteessa verkostomainen toiminta ja kolmas sektori ovat tulleet täydentämään julkista palvelujärjestelmää. Samalla järjestöjen luonne on muuttunut siihen suuntaan, että ne ovat ottaneet selkeitä palvelujen tuottamistehtäviä hoitaakseen sekä samalla omaksuneet yritysmäisiä eli managerialistisia toimintatapoja. (Möttönen 2002, 117–119.)

Uuden hyvinvointiajattelun myötä on esitetty aikaisempaa voimakkaampaa panostamista ehkäisevään sosiaalipolitiikkaan. Eriytyisen tärkeäksi ehkäisevän sosiaalipolitiikan ohjelmissa on nähty kansalaisyhteiskunnan vaaliminen, jonka kautta kansalaisten sensitiivisyyttä aloitteellisuuteen pyritään parantamaan. (Rauhala 1998, 51–52.) Laajassa sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä arvioitiin ”ehkäisevän sosiaalipolitiikan” kuntaprojektiin kuuluneiden 16 kunnan 95 osaprojektia. Tärkein päätelmä oli, että paikallisessa kontekstissa tarkasteltaessa asiakkaiden kanssa tehtävän työn sisältö oli laajentunut selkeästi. Kun aikaisemmin työssä katsottiin taaksepäin, niin ennaltaehkäisevä näkökulma antoi luvan katsoa eteenpäin ja panostaa tulevaisuuteen. Projekteissa työtä tehtiin asiakkaan arjessa ja elämän kokonaisuudessa. Uutta arvioiduissa projekteissa oli niiden sisällä tehty yhteistyö eri toimijoiden välillä. Mukana oli niin virallisen sektorin kuin kolman-

nen sektorin edustajia. Yhteistyön todettiin lisänneen tietoa eri ammattikuntien kesken, ja tärkeä huomio oli, että yhteistyön koettu lisäarvo syntyi muilta sektoreilta saadusta tiedosta. (Pajukoski 1998.) Ehkäisevä sosiaalipolitiikka on ollut paljon esillä myös puhuttaessa lastensuojelun sosiaalityöstä. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun kehittäminen on nähty tärkeäksi, koska se vähentää lastensuojeluasiakkuuksien syntymistä, keventää sosiaalityön työtaakkaa, edistää viranomaisten välistä yhteistyötä, estää yleisesti perheen pulmia kehittymästä vakavammalle asteelle sekä auttaa perheitä omien voimavarojensa löytämisessä (Hautajärvi 2003, 117). Esimerkiksi Araneva (2001, 123) korostaa, että lastensuojelun tarpeen jatkuvasti lisääntyessä tulisi entistä voimakkaammin kehittää avohuollon tukitoimia edeltäviä ehkäiseviä lastensuojelutoimia.

Kun lukee verkostoitumista käsittelevää kirjallisuutta, ei voi olla törmäämättä sosiaalisen pääoman käsitteeseen. Keskitalon (2003, 26) mukaan käsitteiden sosiaalinen pääoma, luottamus, sosiaaliset verkostot voidaan sanoa olevan seurausta hyvinvointivaltion leikkauksista ja tarpeesta hakea uudenlaista tasapainoa kansalaisoikeuksien ja -velvollisuuksien kesken. Sosiaalisen pääoman käsitteestä on tullutkin viime vuosina yhä käytetympi käsite. Sitä on käytetty apuna jäseneltäessä niin taloudellisen kehityksen kuin hyvinvoinninkin ehtoja. Samalla on ymmärretty, että sosiaalisilla verkostoilla, normeilla ja luottamuksella on suuri merkitys hyvinvoinnin muodostumisessa. (Niemelä 2002, 76.) Käsitteestä on toivottu apua, kun vanhan maailman kitit rapistuvat ja samalla uutta maailmaa pitäisi osata jo käsitteellistää. Sosiaalinen pääoma on kytkettävissä kolmeen suurempaan kokonaisuuteen. Ensiksi se voidaan liittää a) *sosiaalisiin verkostoihin* ja niiden organisoitumisen tapoihin. Toiseksi verkostojen uskotaan pysyvän koossa niiden jäsenten toisiaan kohtaan tunteman b) *luottamuksen* sekä siihen liittyvien c) *normatiivisten sääntöjen* pohjalta. Ajatuksena tässä on, että sosiaalisen verkoston ja siihen sisältyvien luottamussuhteiden ajatellaan muodostavan jäsentensä käyttöön pääomaa, jota verkoston jäsenet yhdessä tai erikseen pystyvät tarvittaessa liikuttelemaan. (Ilmonen 2000, 10.)

Kolmas sektori ja kunnat

Kuntien ja järjestöjen merkitys on kasvanut hyvinvointipolitiikan toteuttamisessa. Taustalla ovat muutokset siinä toimintaympäristössä, jossa kunnat ja järjestöt liikkuvat. Kun valtion keskitetyn ohjauksen merkitys on vähentynyt, paikallistason merkitys on kasvanut, ja se on merkinnyt kuntien ja järjestöjen yhteistyön lisääntymistä. On siirrytty keskitetystä kohti paikallistason itsemääräämistä korostavaa toimintapolitiikkaa. (Möttönen 2002, 112–115.) Tämä kehitys on pakostakin muuttanut myös kolmannen sektorin roolia hyvinvointipalveluiden kentässä.

Kolmatta sektoria on pyritty määrittelemään sijoittamalla se perheiden, valtion ja yritysten muodostaman kolmion keskiöön. Kolmannella sektorilla on itsenäisen sosiaalisen instituution piirteitä, mutta toisaalta sillä on yritysten, perheiden ja valtion välisiä suhteita ja vuorovaikutusta luova rooli. (Rönneberg 1999, 79.) Kolmas sektori voidaan nähdä paitsi konkreettisina toimijoina, kuten yhdistyksinä, mutta myös eräänlaisena metodologisena käsitteenä. Jos se ymmärretään metodologisena käsitteenä, voidaan sen avulla tutkia valtion, markkinoiden ja elävän elämän (kansalaisyhteiskunnan) välisiä rajoja sekä näiden suhdekombinaatioita historiallisesti muuttuvina luomuksina. (Siisiäinen 2002a, 8.) Kun järjestöjä tarkastellaan konkreettisina toimijoina, voidaan niiden ominaispiirteiksi mainita esimerkiksi vapaaehtoistoiminta, uusien palvelumuotojen kehittäminen, vaikuttaminen ja edunvalvonta (Poteri 1998, 96). Laitisen (1998, 130) jaottelussa järjestöjen toimintamuodot on jaettu kolmeen pääryhmään. Järjestöt voivat toimia: 1) vaikuttajina ja edunvalvojina, 2) koulutus-, tutkimus-, projekti- ja julkaisutoimijoina sekä 3) konkreettisina palveluiden tuottajina. Lisäksi on tärkeää huomioida, että järjestöt ovat aina myös sosiaalisia yhteisöjä, jotka toimivat yhteiskunnassa yhteenkuuluvuuden tunteen luojina sekä sosiaalisen integraation ylläpitäjänä (Rönneberg 1998, 18).

Keskustelu kolmannesta sektorista oli kiihkeimmillään 1990-luvun puolivälissä, mutta sen voi väittää jatkuvan edelleenkin. Tämänhetkisessä keskustelussa kolmas sektori yhteiskunnallisena

ilmionä on selkiytynyt, mutta käsite jakaa mielipiteitä edelleen. Jotkut näkevät kolmannen sektorin olevan ratkaisu lähes kaikkeen, kun taas toiset suhtautuvat siihen voimakkein varauksin. Hyvänä seikkana voi silti nähdä, että tieteellinen tutkimus kolmannesta sektorista on vähitellen lisääntynyt ja samalla odotukset ovat muuttuneet realistisemmiksi. (Hokkanen ym. 1999, 7–8.) Vaikka odotukset ovatkin muuttuneet realistisemmiksi, on kolmannen sektorin ja sen vapaaehtoisorganisaatioiden uskottu tarjoavan apua ongelmiin, joita pohjoismainen hyvinvointivaltio on kohdannut rahoituskriisin vuoksi. Kun kunnat tuottavat nykyisellään noin 70 prosenttia julkisen sektorin palveluista, niin samalla järjestöjen rooli on kasvanut. Kunnat ovat alkaneet etsiä tapoja siihen, että ne pystyisivät säilyttämään palvelutasonsa tai jopa parantamaan sitä. (Helander & Pikkala 1999, 88.)

Kuntaa ja sen toimintaa voidaan analysoida useasta eri näkökulmasta. Yhtenä tapana on lähestyä sitä poliittis-hallinnollisesta näkökulmasta. Sille on ominaista avoimena järjestelmänä, että se toimii vuorovaikutuksessa ympäristönsä, kuten järjestöjen, kanssa. Samalla järjestöt pystyvät eri keinoin vaikuttamaan kunnassa toimiviin instituutioihin ja toimintakonteksteihin. Viime vuosina järjestöjen toimintaa legitimeinä kunnallisina toimijoina on vahvistanut se, että kunnat ovat tulleet entistä riippuvaisemmiksi niiden tuottamista palveluista. Huolimatta siitä, että järjestöt ovat pikemmin täydentäviä kuin korvaavia kunnallisessa palveluntuotannossa, on tämä kehitys tuonut järjestöjä lähemmäs kuntapäittäjiä. (Helander 1999, 12, 18–20.) Tarkasteltaessa paikallisella tasolla julkisen palvelujärjestelmän ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä voidaan kuntaa pitää tällaisessa mallissa yhtenä toimijana muiden rinnalla. Tietysti kunnalla on monissa tehtävissä muita toimijoita keskeisempi asema. Kun arvioidaan paikallisen hyvinvointisektorin toimintaa, ei ole riittävää kysyä, miten kunnan oma palvelujärjestelmä toimii. Nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa tulisi ennemminkin kysyä, millainen paikallinen hyvinvointipalvelujen verkosto on ja miten se toimii. Tällöin verkoston avulla voidaan käydä paremmin vaikeiden ongelmien kimppuun, koska verkosto on joustavampi, ja se voi muuttua toimintaympäristön muutosten mukana helpommin kuin yksittäinen organisaatio.

tio. (Möttönen 2002, 119–120.) Esimerkiksi perhetyötä toteutetaan kunnalliselta pohjalta sekä järjestöjen tuottamana, julkisena ja yksityisenä toimintana (Heino ym. 2000, 12). Jalava ja Virtanen (1996, 30) tuovatkin kolmanteen sektoriin liittyen esille yhteisöllisen toimintamallin idean, joka liittyy uudenaikaiseen julkisen sektorin ja kansalaisen suhteeseen. Yhteisöllisessä toimintamallissa yhteisö tuottaa tarvemäärittelyjä, mutta palvelujen tuotanto perustuu edelleen valtiolta saatuun suoraan tukeen.

Kolmannen sektorin ja julkisen sektorin yhteistyösuhteita voidaan jaotella eri tavoin. Matthies (1990) jakaa yhteistyötavat neljään eri strategiaan, jotka muuttuvat yhteisöjen, paikkakuntien ja tilanteiden mukaan. Yhteistyöstrategiat ovat: irtisanoutuminen, kriittinen yhteistyö, sopeutuva yhteistyö ja kanavoituminen viralliseksi reformiksi. Ääripäinä jaottelussa ovat siis irtisanoutuminen, jolloin organisaatiot eivät pysty edes kommunikoimaan ja vastaavasti toisessa äärimmäisyydessä kolmas sektori on lähes sulautunut osaksi virallista organisaatiota. Väliin jäävät kriittinen yhteistyö ja sopeutuva yhteistyö. Kriittisessä strategiassa yhteistyötä tehdään virallisen järjestelmän kanssa vain niin vähän kuin on välttämätöntä. Tähän toimintamalliin on päädytty, koska tiukka irtisanoutuminen olisi johtanut ulkoisten toimintaedellytysten olennaiseen heikentymiseen. Sopeutuvassa yhteistyössä projekti uskoo pääsevänsä tavoitteisiinsa olemalla läheisessä yhteistyössä viranomais-tahon kanssa. Tämä strategia on suomalaisille viranomaisille ominaisin toimintamalli, mutta kolmannen sektorin kannalta se vaikeuttaa suoraa kritiikin antoa ja saattaa johtaa osittaiseen luopumiseen toimintaperiaatteista. (Mt., 98–107.)

Yhteiskunnallinen muutos on asettanut paineita järjestöjen toiminnalle, ja sosiaali- ja terveysjärjestöt ovat pyrkineet uusiutumaan. Esimerkiksi vuonna 2001 oli 40 %:lla järjestöistä suunnitteilla merkittäviä toiminnallisia muutoksia. Uusi toiminta näkyi erityisesti kehittämisprojektien käynnistämisenä ja palveluyksiköiden rakentamisena. (Eronen ym. 2001, 73.) Kysyttäessä julkisilta palveluntuottajilta he arvioivat järjestöjen merkityksen lisääntyvän kaikilla eri toiminta-alueilla. Eniten järjestöjen merkityksen uskotaan kasvavan ostopalvelujen tarjoajana, sosiaali- ja

terveyspalvelujen osana toimijana, palvelutoimijana, uusien innovaatioiden ja työmenetelmien kehittäjänä sekä vertaistukitoimijana. (Londén ym. 2004, 75.) Toisaalta järjestöjen uusiutumisen mahdollisuutta hankaloittaa jälkimodernin ajan individualistinen eetos. Bauman (2002, 237) kuvaa nykyajan yhteisöjä naulakkoyhteisön termillä viitaten osaltaan juuri niiden lyhytikäisyyteen ja speaktaakkelimaisuuteen. Yeung (2002, 64–65) tuo esille, että postmoderni aika asettaa omat rajoituksensa vapaaehtoistoiminnan järjestämiselle. Kysymys on hänen mukaansa sitoutumisen asteesta. Ihmisten on kiireen ja stressin keskellä yhä hankalampi sitoutua pitkäjännitteiseen sekä vastuulliseen vapaaehtoistoimintaan ja tämän vuoksi tarvitaan monenlaista vapaaehtoistoimintaa. Yhtenä ratkaisuna Yeung tuo ilmi projektiluontoisen toiminnan, jolloin syklisessä elämäntilanteessa olevat kansalaiset pystyvät olemaan mukana osallistumassa kansalaisyhteiskunnan rakentamiseen.

Verkostot ja projektit

Verkostot voidaan määritellä suhteiksi, jotka yhdistävät joukon ihmisiä, organisaatioita, tapahtumia ja kohteita. Siteet ja toimijoiden väliset suhteet ilmaisevat verkoston rakenteen sekä sen, kuinka keskittynyt, löyhä tai täydellinen se on. Projektitoiminnassa verkostoituminen voidaan ymmärtää hyvin monella tavalla. Se voi olla projektityöntekijöiden välistä yhteydenpitoa tai projektin liittymistä johonkin toiseen projektiin. (Jalava & Virtanen 1996, 35.) Toinen lähestymistapa on, että verkostoille eli sosiaaliselle suhderakenteelle annetaan selkeä asema yksilöiden ja organisaatioiden toimintaa selittävässä tutkimuksellisessa mallissa. Tällöin toimintaa ei voida selittää yksilön tai organisaation piirteistä käsin, koska myös suhderakenteella on tärkeä selittävä osuus kokonaisuudessa. (Uusikylä 1999a, 48–49.) Kolmantena verkoston lähestymistapana on ymmärtää verkostoituminen asiakastyöntekijän ja hallintoviranomaisten välisenä yhteistyönä (Karjalainen 1996, 177). Verkostot on myös mahdollista erottaa formaaleiksi eli muodollisiksi sekä informaalisiksi eli epävirallisiksi. Edellinen voi olla esimerkiksi viranomaisten keskenään muodostama liittou-

tuma ja jälkimmäinen taas yksityisten henkilöiden sosiaalinen verkosto. Hallinnollisesti verkoston tunnistaa sen johtamistavasta, sillä verkostoajattelussa ei niinkään tukeuduta perinteiseen hallinnolliseen ideologiaan ja keskusjohtoisuuteen. (Jalava & Virtanen 1996, 35, 93.) Saarelaisen (1993, 73, 77) mukaan makrotasolla verkostoa on mahdollista tarkastella sosiaalisen toiminnan koordinoitumismekanismina hierarkioiden ja markkinoiden rinnalla, mutta samalla sen suhteiden ajatellaan olevan pääasiallisesti informaaleja, horisontaalisia ja hajautettuja. Keskitalon (2003, 55) tulkinnan mukaan verkosto taas on mahdollista käsittää resurssiksi eli sosiaalisesti pääomaksi, joka on vastavuoroisuuden ja luottamuksen kautta hyödyllinen toimija hyvinvointivaltion kentällä. Verkostoituminen on hänen mukaansa uudenlainen tapa toimia, jonka avulla yhdistetään yksilöiden eri osaamisalueet.

Jalava ja Virtanen (1997, 31–32) korostavat, että juuri näkökulman valinnalla on tärkeä merkitys tarkasteltaessa verkostoja. Heidän mukaansa erityyppisiä verkostoja on mahdollista jaotella sen perusteella, kenen katsantokannasta niiden toimintaa ja merkitystä tarkastellaan. Saarelainen (1993, 89–91) erottaakin seitsemän eri tekijää, joita tarkastellaan verkostoja analysoitaessa: *1) toimijoiden lukumäärä, 2) kommunikaatiokanavat, 3) rakenne, 4) institutionalisoitumisen aste, 5) ohjaussäännöt, 6) julkisen ja markkinasektorin väliset suhteet ja 7) toimijoiden interventiot.* Kaiken kaikkiaan verkosto toimii Saarelaisen mukaan lähinnä kommunikaatiokanavana pyrittäessä toiminnan tehokkuuteen. Olennaista on, että verkostorakenne ei ole koskaan täysin stabiili, vaan se muuttuu toiminnan kohteen muuttuessa.

Tarkasteltaessa lastensuojelua voi väittää toimijoiden välisen yhteistoiminnan viime vuosina lisääntyneen. Lastensuojelun yhteistoiminta on muuttunut. Voidaan puhua lastensuojelun avautumisesta moneen suuntaan. Merkittävintä tässä avautumisessa on ollut asiakkaiden organisoituminen. He ovat perustaneet järjestöjä, jotka toimivat tukiryhminä, mutta samalla ajavat asiakkaiden asiaa. Avautumisen myötä lastensuojelun kieli, kanavat ja sisältö ovat muuttumassa. (Heino 1999, 24–25.) Samalla lastensuojelussa on kiinnitetty viime vuosikymmeneltä lähtien kasvavaa huomiota

asiakastyön laadun kehittämiseen. Tällöin on havaittu verkostoitumisen toimivan myös asiakastyön laadun kehittäjänä. (Virtanen 1999, 34–36.)

On tavallista, että verkostoitumista tapahtuu projekteissa. Projekteissa on ollut leimallista uusien yhteistyöliittoutumien hakeminen. Projektit ovat nykyään osa suomalaista hyvinvointipolitiikkaa ja niissä näkyy suunnitteluajattelun muutos. Mikään pelastusprojektit eivät hyvinvointipalveluiden tulevaisuudelle ole, mutta niillä on suuri rooli innovaatioiden tuottamisessa hyvinvointipalvelujen kenttään. (Jalava & Virtanen 1996, 35–36.) Tätä innovaatiotyötä tukee erityisesti Raha-automaattiyhdistyksen projektivastustustoiminta, jonka myötä sosiaali- ja terveysjärjestöjen rooli on muuttunut palveluiden kehittäjänä (Laine 2001, 5).

Innovaatioiden määrittelemine on osoittautunut hankalaksi, koska ne saavat määritelmän aina käyttöyhteydessään. Usein joustaviksi mielletyt verkostomaiset toimintaympäristöt, kuten erilaiset vapaaehtoistoimijoiden yhteenliittymät, ymmärretään innovatiivisiksi, koska näissä verkostoissa asioiden kehittäminen, luominen ja soveltaminen tapahtuvat uudella tavalla. Samalla innovaatiot on liitetty myös kuntien uusien hallintokäytäntöjen yhteyteen, jotka mahdollistavat esimerkiksi erilaisten järjestöjen mukaan ottamisen kuntien hyvinvointipalvelujen ylläpitämisvelvoitteen täyttämiseen. (Luomala 2002, 11.)

Laadun kehittäminen, innovaatiot ja projektit kulkevat tiiviisti käsi kädessä. Laadun kehittäminen edellyttää innovaatioita sekä vaihtoehtojen löytämistä vanhoille toimintamalleille. Juuri tämä on kehitystyölle olennaista. (Jalava & Virtanen 1996, 35–36, 139.) Käyttöön on omaksuttu käsitteet: jatkuva muutos, oppiva organisaatio ja innovatiivisuus. Kehittämishankkeista on tullut osa normaaleja työkäytäntöjä, ja projektista voi väittää tulleen kehittämistoiminnan toteuttamisen formaatti. (Seppänen-Järvelä 1999, 13, 68.) Samalla projektitoiminnassa on vain vähän työn suorittamista koskevia sääntöjä ja määräyksiä. Lisäksi projekti-toiminnan etuihin ja ominaisuuksiin luetaan demokraattinen päätöksenteko, joustavuus, muutosalttius ja avoimuus. Etuna on

myös, että projekteihin osallistuvat henkilöt rekrytoidaan mukaan yleensä puhtaasti tarve- ja asiantuntemuspohjalta. Voidaan puhua synenergisestä ryhmätyöstä, jossa ryhmä luo jotain uutta, joka on enemmän kuin ryhmän jäsenten asiantuntemuksen summa. (Jalava & Virtanen 1997, 60–61, 86.)

Pelkästään lastensuojelun perhetyön piirissä on viime vuosina ollut käynnissä kymmeniä eri projekteja. Esimerkiksi Heino ym. (2000) ovat käyneet läpi raportissaan 18 eri järjestön ja julkisen sektorin perhetyöhankkeen sisällön ja tutkineet niiden toimintakäytäntöjä. Myös Oulun kaupungissa on tällä hetkellä käynnissä useita perhetyöhankkeita. Näiden toteutuksesta vastaavat suurimmaksi osaksi eri järjestöt, jotka toimivat julkisen sektorin yhteistyökumppaneina. Järjestöillä on siis suuri lapsipoliittisen vaikuttajan rooli tässäkin kaupungissa. (Viljamaa 2004, 91–92.) Ankkurin suhteen tärkeimmät viime vuosina toteutetut projektit vaikuttavat olleen VEHY-, HYVE- ja VAVU-projektit. (ks. projekteista tarkemmin Eskelinen ym. 1998; Elomaa ym. 2004). Pateniemen paikallisyhdistys on toteuttanut ennen Ankkuri-projektia kaksi ennaltaehkäisevän lastensuojelun projektia. Satteenkaari oli vuosien 1997–1999 välillä toteutettu lapsiperheisiin kohdistunut projekti ja Villihanhi vuosien 1999–2001 välillä toteutettu nuoriin kohdistunut projekti. (Hokkanen 2003, 21.)

3 TUTKIMUSPROSESSI

Ankkuri-perheprojektin taustaa

Ankkuri-perheprojekti on Parasta lapsille Pateniemen osasto ry:n kehittämä ehkäisevän perhetyön malli, jossa yhdistetään vapaaehtoistyötä ja Oulun kaupungin kahden perhetyöntekijän työtä joustavaksi kokonaisuudeksi. Yhteistyökumppaneina ovat olleet Oulun kaupungin eri hallintokunnat, Lapin yliopisto, Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Oulun seudun ammattikorkeakoulu sekä Oulun Diakonia-ammattikorkeakoulu. Päärahoittajina ovat Oulun kaupunki ja RAY. Ankkurissa on mukana laaja tutkimuksellinen osuus, josta vastaa Lapin yliopisto.

Tavoitteina projektissa on 1) *tukea vanhemmuutta ja vahvistaa vanhempien kasvatustietoisuutta*, 2) *luoda/vahvistaa perheen ympärillä olevaa sosiaalista verkostoa*, 3) *luoda/kehittää alueellinen yhteistyömalli vapaaehtoisen ja kunnallisen ehkäisevän perhetyön välimaastoon*. Ankkuri pyrkii tarjoamaan vaihtoehdon perheen auttamiseksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Pääasiallisina toimintamuotoina ovat kotiin annettava ammatillinen perhetyö, vapaaehtoisten, perhetyöntekijöiden ja projektinkoordinaattorin organisoimat viikonlopputapaamiset sekä iltaryhmätoiminta. Perheet ovat mukana toiminnassa elämäntilanteesta riippuen muutamasta viikosta puoleentoista vuoteen. Ankkurin toiminnan lisäksi perheille tarjotaan myös alueen muiden toimijoiden järjestämiä palveluita.

Projektin johto- ja seurantaryhmään kuuluu toimijoita kaikilta yhteistyötahoilta. Toiminnan kannalta keskeisellä sijalla on palkattu projektinkoordinaattori, jolla on suurin yksittäinen vastuu yhteistyön toimimisesta. Hän toimii linkkinä eri toimijoiden välillä. Lisäksi koordinaattori on yhteydessä Parasta lapsille -järjestöön, koska kattojärjestöllä on koko projektin lopullinen vastuu. Johto- ja seurantaryhmä on pääasiallisesti mukana projektin seurannassa sekä antaa ohjausta perhetyöntekijöille.

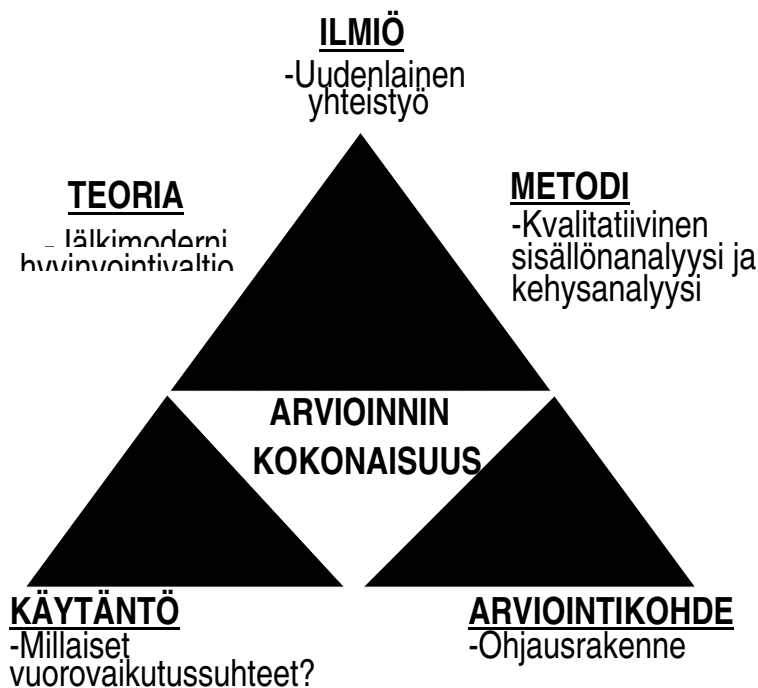
Tutkimustehtävän määrittely

Lähtökohtaisesti on tärkeää ymmärtää Ankkurin olevan selvästi kehittämisprojekti, josta toivottavasti on hyötyä myös tulevissa projekteissa. Tässä tutkimuksessa suorittamani arviointi on formatiivista, joka tarkoittaa arvioinnin liittymistä rajattuun kontekstiin (esim. projekti), jolloin tuloksia ei voida suoranaisesti yleistää muihin konteksteihin (Patton 1990, 155–156).

Pääasiallisiksi tutkimuskysymyksiksi muodostin:

1) *Millaiset ovat eri toimijatahojen keskinäiset yhteistyösuhteet Ankkurin ohjausrakenteissa? (sisällönanalyysi)*

2) *Miten toimijan taustapositiona vaikuttaa tulkintoihin yhteistyösuhteista ja mitä seurauksia tällä on yhteistyölle? (kehysanalyysi)*

Kuvio 1. Tutkimuksen kohde kokonaisuutena, mukailtu Anttosen (2000, 52) kuvista.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen pyrin saamaan vastauksen selvittämällä, mitkä ovat yhteistyön muodot, edellytykset, ongelmakohdat, prosessit ja merkitykset. Toiseen kysymykseen pyrin vastaamaan käsittelemällä eri kehysten kautta kaupungin ja järjestötoimijoiden näkemyksiä, minkä avulla samalla havainnollistan, millaisesta prosessista welfare mixissä on kysymys.

Kyseessä on projektinarviointi, joka kohdistuu siihen, miten projektin johto- ja seurantaryhmän jäsenet ovat tehneet yhteistyötä tai verkostoituneet. Koska verkostorakenne ymmärretään yleisesti peräkkäisten toimintojen luomana prosessina, tapahtuu arviointini prosessien kautta (ks. Saarelainen 1993, 82). Kun tutkitaan yhteis-

työtä, tehdään samalla koko projektin toimintojen arviointia ja tutkitaan tavoitteiden saavuttamista. Lisäksi taustalla on ajatus, että toiminnan erittelyn avulla pystyn tuomaan esiin vuorovaikutuksen eli interaktion (ks. Karjalainen 1996, 36). Yhteistyön arviointiin liittyy myös horisontaalisten dialogien tutkiminen, joiden tehtävänä on edesauttaa julkisen sektorin ja kolmannen sektorin välisiä rajanylityksiä (Arnkil ym. 2000, 217).

Yleisesti tutkijan aihevalintaa voi lähestyä kahdesta näkökulmasta: teoreettisen tai yhteiskunnallisen merkityksen kautta. Erityisesti yhteiskunnallisen merkityksen kautta tarkasteltaessa on syytä kiinnittää huomiota yhteiskunnallisten ilmiöiden jatkuvaan muutokseen. (Uusitalo 1991, 53–55.) Itse perustelen tutkimusaiheeni tärkeyttä aiheen aktuaalisuudella. Taustalla on ajatus hyvinvointiyhteiskunnan murroksesta laman jälkeisessä postmodernissa ajassa (esim. Kantola & Kautto 2002, 17–19; Julkunen 2003, 16–37). Mäntysaari (1999, 8) tuo esille, että evaluaatiotutkimuksen lisääntyessä syntyvä uudenlainen asiantuntijuus on olennaista pyrittäessä ymmärtämään uudelleenmuotoutuvaa hyvinvointivaltiota. Tällöin mukana olleet toimijat pystyvät tehokkaan arvioinnin kautta käyttämään opittuja taitoja paremmin hyödyksi tulevaisuudessa.

Arviointitutkimuksen lähtökohdat

Arviointitutkimuksen kenttä on laaja ja monipuolinen. Sen tutkimukselliset ja tieteelliset lähtökohdat ovat monenkaltaiset. Sitä voidaan käyttää yläkäsitteenä, jolloin alakäsitteenä voi käyttää esimerkiksi kvalitatiivista sisällönanalyysiä. Tärkeänä seikkana evaluaatiotutkimuksessa on nähty tietty refleksiivisyys ja kontekstisidonnaisuus. Tutkija on tällöin relativisti, koska hänellä täytyy olla valmius vaihtaa perspektiiviä erilaisissa strategisissa tilanteissa ja ottaa huomioon toiminnan konteksti. (Vrt. Jalava & Virtanen 1998, 123, 155–156.)

Tärkeimpänä syynä evaluaatiotutkimuksen syntyyn voi pitää yhteiskunnan kompleksisuuden kasvua. Uudenlaisessa yhteiskun-

nassa sosiaaliset kehittämisohjelmat laajenivat ja monimutkaisuivat, ja niihin on osallistunut entistä suurempi joukko eri aloilla toimivia henkilöitä. Kun ”vanhan maailman” näkemyksen mukaan evaluoitsija oli tekniikko, jonka tuli tuottaa eksaktia kokeellista tietoa tietystä ilmiöstä, niin modernin näkemyksen mukaan olisi käytettävä lisääntyvässä määrin laadullista ja naturalistista tutkimusotetta. Tällöin evaluaatiotutkimuksen lähestymistapa tulee lähelle tapaustutkimuksellista orientaatiota. Samalla on tärkeää havaita, että evaluaation lähtökohdat ja tavoitteet poikkeavat tavallisesta tutkimuksesta. Tärkeintä ei ole niinkään tieteen edistäminen ja toistettavuus vaan ennemminkin käytännöllisyys. Käytännöllisyyteen liittyy, että tutkimuksen arvo tulee mitata aina sen ajallis-paikallisessa kontekstissa. (Laitinen 1998, 23–24.) Myös Uusikylä (1999b, 27) korostaa, kuinka arviointitutkimuksessa pitäisi ensisijaisesti painottaa normatiivisia ja vasta sitten empiirisiä seikkoja. Virtanen (1999, 142) tuokin ilmi, että tiedon hyödyntäminen on ollut viime vuosina yksi arviointitutkimuksen metodologinen lähtökohta.

Kehittämistyölle on ominaista arvioida erilaisia prosesseja. Evaluaatioperinteen piirissä on tapana puhua prosessievaluaatiosta. Tärkeimpänä prosessievaluaation tehtävänä on avata projektin toteuttamisessa käytettyä ”mustaa laatikkoa” eli tuoda esille toteuttamisessa käytetty toimintatapa ja prosessin luonne. Voidaan kysyä, milloin ja millaisia taitekohtia on ollut, kuinka ongelmatilanteita on ratkaistu ja millaisia uudistuksia on tehty. Tämän jälkeen toimijoiden oppimisprosessista saadaan entistä tietoisempi ja tehokkaampi, koska kehittäminen on ennen kaikkea oppimisen ja omaksumisen prosessi. (Seppänen & Järvelä 1999, 91–92.)

Arviointitapoja voidaan luokitella monilla eri tavoilla. Esimerkiksi Robson (2001, 77–79) on tehnyt tyypittelyn neljään malliin, jossa arvioinnin kohteena ovat tarpeet, vaikutukset, prosessit ja tehokkuus:

- 1) Uuden toimintaohjelman tai palvelun suunnittelussa voidaan arvioida tarpeita, eli tehdä *tarveanalyysia*. Kun projekti on

käynnissä, voidaan tarkastella, missä määrin kohderyhmän tarpeisiin on mahdollista vastata.

- 2) Voidaan selvittää, mitä tapahtuu kun projektia tosiasiaassa toteutetaan eli tehdään *prosessien arviointia*. Tällöin selvitetään esimerkiksi, miten projektia toteutetaan ja toimiiko se, kuten on suunniteltu.
- 3) Jos käy ilmi, että hanketta toteutetaan suunnitellusti, on syytä kysyä, millaisia vaikutuksia ja seurauksia sillä on osallistuville tahoille eli tällöin puhutaan *vaikutusten arvioinnista*.
- 4) Voidaan pyrkiä selvittämään myös missä suhteessa projektin aikana syntyneet hyödyt ovat kustannuksiin eli kyseessä on *tehokkuuden arviointi*.

Tutkimukseni sijoittuu pitkälti kohtaan kaksi eli teen prosessien arviointia. Osaltaan mukana on myös vaikutusten arviointia. Robson (2001, 106–107) tuo ilmi, että näiden yhdistäminen on yleensä luontevaa, koska prosessien tutkiminen todennäköisesti kertoo myös toteuttamiseen liittyvistä asioista ja tarjoaa viitteitä niistä tavoista, joilla palveluja on mahdollista parantaa. Mielestäni on mahdotonta toteuttaa prosessiarviointia, jos ei ole kiinnostunut myös vaikutusten arvioinnista.

Viimeiseksi tuon esille arviointitutkimukseen liittyvän objektiivisuuden käsitteen. Tutkimuksen teko ei ole koskaan täysin arvopaata ja erityisesti arviointitutkimuksessa objektiivisuuden käsitteeseen tulee suhtautua erityisellä vakavuudella. Se, että olen tehnyt tutkimuksen ulkopuolisena, niin järjestöstä kuin Oulun kaupungista, asettaa objektiivisuuteni edulliseen asemaan. Koska en tunne projektissa mukana olleita henkilöitä, eivät tutkimuksen tekoon vaikuta Ankkurin sisäiset suhteet tai ristiriidat. Samalla kuitenkin on muistettava, että subjektiivisuuteni ei voi koskaan kadota, sillä ilman subjektiivisuutta tutkimusta ei ylipäätään ole mahdollista tehdä.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimusongelmani on siis selvittää, miten Ankkuri-projektin ohjausrakenteessa on tehty yhteistyötä ja miten tämä prosessi on edennyt. Parhaiten pystyn pääsemään käsiksi tällaiseen prosessiin kvalitatiivisten menetelmien avulla, koska määrälliset mittarit eivät sovellu näin pienen ryhmän tutkimiseen. Koska kyseessä on tietty tarkasti rajattu tutkimusalue, tämä on tapaustutkimuksellisesti orientoitunut arviointitutkimus (esim. Patton 1990). Yleistäminen muihin projekteihin on hankalaa ja jatkokäyttö jää lukijan vastuulle. Informanteja valittaessa pyrin laadulliseen edustavuuteen, jolloin tavoitteenani on ollut saada kerättyä aineisto, joka edustaa kattavasti tutkittavassa populaatiossa esiintyviä ominaisuuksia (ks. Ritakallio 1993, 88). Tutkimukseni on retrospektiivinen, koska tutkin vuosien 2000–2004 välistä ajanjaksoa. Haastattelujen lisäksi olen käyttänyt aineistona Ankkuri-projektia koskevaa kirjallista materiaalia, kuten kokouspöytäkirjoja ja toimintakertomuksia, mutta ne ovat toimineet lähinnä taustoittavassa roolissa.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston tieteellisyyden kriteerinä ei ole käytetty määrää vaan laatua. Tutkijan pyrkimyksenä voidaan ensisijaisesti nähdä, että hän pystyisi sijoittamaan tutkimuskohteen yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä; puhutaan harkinnanvaraisesta näytteestä, jolloin haastateltavien valinnassa tärkein ohjaava tekijä on tietysti tutkimusongelma. (Eskola & Suoranta 1996, 13.) Valitsin haastateltavat niiltä tahoilta, jotka ovat tutkimusasetelman kannalta olennaisia. Taustalla on ajatus, että yksilöt muodostavat organisaation ja tällöin yksilöiden tutkiminen kontekstissaan on perusteltua. Koska tutkimuksen pääkysymyksenä on tutkia welfare mix -tyyppistä yhteistyötä, on mukana eri tahojen edustajia Oulun kaupungin (virallinen) ja Parasta lapsille -järjestön (epävirallinen sektori) taholta. Lisäksi mukana on informanteja myös tutkimuksellisen ja koulutuksellisen puolten osalta. Kaikkien haastateltavien valintaan on vaikuttanut heidän aktiivisuutensa johto- ja seurantaryhmän kokouksissa. Haastateltavat on valittu yhteensä 46:n henkilön joukosta.

Haastatteluja tein yhteensä yhdeksän. Kahdeksan niistä oli yksi-löhaastatteluja ja yksi suoritettiin parihaastatteluna, jolloin haastateltavien määräksi muodostui kymmenen henkilöä. Haastattelut tehtiin pääasiallisesti toimijoiden työpaikoilla 11.6.–27.7.2004 välisenä aikana. Kokonaisuudessaan haastattelut sujuivat hyvin, eikä haastattelutilanteiden aikana ollut juurikaan häiriötekijöitä. Yhdessä haastattelussa kiire vaikutti selkeästi tuotettuun informaatioon.

Aineistonkeruutavaksi valitsin teemahaastattelun, sillä halusin etukäteen rajata aihepiirit tarkasti, tutkimukseni ollessa osa suurempaa kokonaisuutta. Haastattelujen teema-alueet muodostin teoreettisen kirjallisuuden sekä Ankkurin asiakirjojen pohjalta. Vaikka teema-alueet (ks. liite 1) olivat samat kaikille, tein haastattelujen aikana myös lisäkysymyksiä sekä vaihtelin kysymysten järjestystä haastattelukohtaisesti. Poikkeuksen muodostaa viimeinen tekemäni haastattelu, jonka tein siinä vaiheessa kun olin jo aloittanut aineiston analyysin, koska tarvitsin lisätietoja ja täsmennystä tutkimuskysymyksiin. Haastattelussa teema-alueet olivat samat, mutta tein enemmän tarkentavia kysymyksiä.

Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanallisen ilmaisun osalta. Äänenpainot ja muut puheen yksityiskohdat jätin huomiotta. Sivumäärällisesti aineistoa kertyi väljin marginaaliasetelmin noin 115 liuskaa. Nauhoitettujen haastattelujen kestot vaihtelivat 23–66 minuutin välillä ja keskimääräinen haastattelun kesto oli 41 minuuttia. Itse haastattelutilanteet olivat tietysti hieman pidempiä, koska puhuin useiden haastateltavien kanssa projektista myös nauhoituksen ulkopuolella. Tekstissä mukana olevat lainaukset ovat lähes suoraan informanttien puheesta. Tunnistamisen vaikeuttamiseksi olen joissain kohti muunnellut tekstikatkelmia, kuitenkin vaikuttamatta asiasisältöön. Pohdin pitkään koodaankositaatit jollain tavalla. Koska projektin ohjausrakenne on määrällisesti suhteellisen suppea, päätin olla käyttämättä haastateltavien kohdalla henkilökohtaisia koodeja (esim. A09), jotta pystyn paremmin säilyttämään heidän anonymiteettinsa. Tällöin en anna lukijalle mahdollisuutta yhdistää sitaatteja johonkin tiettyyn henkilöön. Pyrin tunnistamisen vaikeuttamiseksi myös käyttämään

mahdollisimman lyhyitä lainauksia. Mikäli olisin käyttänyt pidempiä lainauksia, ongelmaksi olisi muodostunut henkilöiden tunnistaminen tekstistä. Salassapitovelvollisuuden vuoksi en myöskään kerro tarkemmin tutkimusjoukkoni taustoja. Poikkean tästä ainoastaan kehysanalyysiosion kohdalla, missä tuon ilmi, onko sitaatti peräisin kaupungin vai järjestön edustajan haastattelumateriaalista.

Analyysi

Tutkimuksen tekoa ja logiikkaa voi lähestyä deduktiivisesti tai induktiivisesti. Deduktiivista logiikkaa käytetään, kun päättely etenee yleiseltä tasolta yksityiskohtiin. Yleisesti tällaista lähestymistapaa käytetään kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Tälle vastaavaksi päättelyksi on nimetty induktiivista lähestymistapaa, jolloin päättely etenee yksityiskohdista yleistyksiin. Usein tiukka induktiivinen lähestymistapa liitetään ennalta strukturoimattomiin kvalitatiivisiin tutkimusmenetelmiin. Tällöin väitetään, että kvalitatiivisen analyysin perusta täytyy muodostaa tiukasti kerätyn empirian pohjalta. Tapani tehdä tutkimusta ei perustu pelkästään aineistolähtöisyydelle tai hypoteesien testaamiselle. Lähestynkin tutkimusongelmaani abduktiivisen päättelyn kautta. Tällöin pystyn välttämään ”puhtaan” induktion ongelmat. Abduktiivinen päättely perustuu siihen, että tieteelliset löydöt ovat mahdollisia vain silloin, kun havaintojen tekoon liittyy jokin tietty johtoajatus. Tärkeää on ymmärtää, ettei teoria synny pelkästään empirian pohjalta, vaan taustalla on jokin viitekehys. Tämän väljänkin viitekehysten avulla voidaan ohjata tutkimusta ja löytää joitain yleisiä piirteitä. (Grönfors 1982, 27–37.) Oman tutkimukseni teoreettinen viitekehys muodostuu jälkimodernin hyvinvointivaltion muutokseen liittyvästä kirjallisuudesta. Jo pelkästään teemahaastattelurungon laatiminen olisi ollut mahdotonta ilman kirjallisuuteen tutustumista. Itse aineistolähtöinen ajattelu korostui aineistonkeruun alettua. Koetin olla avoin uudelle tiedolle aineistoa kerättyä ja muutin teemahaastattelurunkoa hieman kahden ensimmäisen haastattelun jälkeen, jotta pystyisin tarkentamaan tutkimustehtävääni ja löytämään uutta tietoa. Tähän liittyi myös, että litteroin

kaksi ensimmäistä haastattelua ennen kuin lähdin suorittamaan loput haastattelut.

Aineiston analyysin voin väittää alkaneen haastattelujen jälkeen. Kuuntelin nauhat heti kertaalleen läpi, kun olin tehnyt haastattelun. Samalla tein muistiinpanoja ja kirjasin lyhyesti omia tunteuksiani haastattelusta ja siinä esille nousseita asioita. Seuraavassa vaiheessa lähdin käsittelemään aineistoa teemoittelemalla. Teema-alueet määrittelin aineistosta tekemieni muistiinpanojen ja teemahaastattelun teema-alueiden pohjalta. Jaoin aluksi teemat seitsemään eri alueeseen: verkostot, johto- ja seurantaryhmytyöskentely, epävirallinen sektori, julkinen sektori, kehittäminen, projektitoiminta, sekä odotukset/tavoitteet. Samalla jatkoin muistiinpanojen tekemistä. Seuraavaksi tein jokaisen haastattelun osalta tiivistelmän taulukkomuotoon teema-alueita runkona käyttäen. Kun olin tehnyt tiivistelmät, pystyin vertailun avulla helposti löytämään moniäänisyyttä aineistosta sekä yhdistelemään eri haastattelujen teemoja. Viimeisenä ennen varsinaista kirjoittamisen aloittamista tein vielä listan haastatteluissa esiintyvistä yksityiskohdista, epäselvyyksistä, ristiriitaisuuksista sekä kävin läpi teoreettista kirjallisuutta. Kirjoittamisen alussa muodostin aineiston pohjalta eräänlaisen kuvailuosuuden, jossa tarkastelin ryhmän muodostumista prosessina. Seuraavaksi muodostin seitsemästä teema-alueesta kolme laajempaa teemaa: määrittelemisen, oppimisen ja kehittäminen, jotka toimivat samalla koko tutkimuksen punaisena lankana. Yllättävää oli se, kuinka paljon aineiston näennäisen yksimielisyyden takaa löytyi moniäänisyyttä, jota nimitän tässä ristiriitaisuuksiksi. Tämä toi ongelmia päättelyyn, jonka vuoksi päätin käyttää kehysanalyysia perinteisen sisällönanalyysin lisäksi.

Jouduin siis muuttamaan tutkimuksen kysymyksenasettelua vielä aineiston analyysin aikana. Lähinnä se tarkoitti, että yhteistyön tutkimisen rinnalle toiseksi tutkimuskysymykseksi nousi aineistossa esiintyvän kaupungin ja järjestösektorin välisen suhteen tutkiminen kehysanalyysia apuna käyttäen. Taustalla oli ajatus, ettei ole mahdollista tutkia tämän kaltaista yhteistyötä, jos ei selvitä, miten eri positioista tulevat toimijat ovat kokeneet yhteistyön

yleensä. Toisaalta olennaista on myös huomata, että nämä kaksi tutkimuskysymystä nivoutuvat tiukasti toisiinsa.

4 RYHMÄN KEHITYS JA TOIMINNAN ELEMENTIT

Yhteistyön muodot

Pyysin haastateltavia kertomaan, millä tavoilla heidän edustamansa taho on tehnyt yhteistyötä Ankkuri-projektin puitteissa. Johto- ja seurantaryhmässä mukana olon lisäksi mainittiin seuraavat konkreettisen yhteistyön muodot. Ensiksi oppilaitokset ovat käyttäneet perhetyöntekijöitä luennoitsijoina sekä opiskelijat ovat olleet ammattilaisten työpareina. Toiseksi Oulun kaupungin hallintokunnat ovat käyttäneet perhetyöntekijöitä apuna omissa asiakasperheissään. Kolmanneksi perheneuvolan yksi työntekijä on antanut työnohjausta Ankkurin kahdelle perhetyöntekijälle. Neljänneksi yhteistyötahot ovat käyttäneet tutkimusmateriaalia opetuskäytössä, ja tutkijat ovat myös toimineet koko projektissa konsulttipuna. Viidenneksi yhteistyötahot ovat toimineet osarahoittajina. Kaiken kaikkiaan yhteistyötä on koordinoitu johto- ja seurantaryhmän taholta ja samalla ryhmä on toiminut asioiden esittämisfoorumina.

Projektin toiminnan voi määritellä alkaneen jo sen valmisteluvaiheessa. Ennen vuotta 2002 ja projektin virallista alkua oli takana puolentoista vuoden pituinen suunnitteluvaihe, jolloin luotiin organisatorinen perusta. (Vrt. Arnkil ym. 2000, 57.) Erilaisia suunnittelua koskevia tilaisuuksia oli vuoden 2001 aikana yhteensä 40. Suunnitteluvaiheen aikaiset tapahtumat käsittivät esimerkiksi koulutusta, projektisuunnitelman työstöä, arvokeskusteluja, budjetin laadintaa, hallintokuntien sitouttamista, hankkeen esittelyjä ja luentoja.

” Jo siinä vaiheessa siihen kytkettiin hyvin monenlainen joukko ihmisiä mukaan, ennen kuin projekti oli vielä syntynytäkään, ennen kuin oltiin edes haettu rahaa siihen

ja sitä vasta suunniteltiin. Siellä varmaan luotiin jo pohja tälle työlle.”

Yhteistyöhön saatiin mukaan laaja joukko erilaisia tahoja. Yhteistyösuhteiden ja verkostojen luomista varten perustettiin johto- ja seurantaryhmät. Johtoryhmän tehtävänä oli toiminnan ja talouden seuranta sekä projektin tärkeimpien linjausten ja päätösten tekeminen. Seurantaryhmän tehtävänä taas oli seurata projektin toteutumista, käydä kehittämiskeskusteluja ja kuljettaa projektin kokemuksia eteenpäin. Seurantaryhmän kokouksissa ovat olleet mukana myös johtoryhmän jäsenet. Organisatorisesti pyrkimyksenä on selkeästi ollut luoda kevyt sekä nopeasti ja joustavasti reagoiva projektin hallintomalli (ks. Kinnunen 2000, 41). Useat johto- ja seurantaryhmän toimijoista olivat olleet jo aikaisemman työhistoriansa aikana mukana eri projekteissa. Osa yhteistyötahoista jättäytyi pois toiminnan kuluessa, mutta vastaavasti ainakin yksi uusi taho tuli mukaan. Tärkeimmiksi yhteistyötahoiksi ovat projektin kuluessa muodostuneet sosiaalityön sekä päivähoito- ja perhetyön yksiköt. Samalla näiden kahden tahon toimijoiden kanssa on tehty voimakkaimmin alueellista yhteistyötä. Jo ensimmäisen toimintavuoden alusta alkaen toimintaa pyrittiin tuomaan mahdollisimman voimakkaasti esille, sillä erilaisia infoja ja esittelyjä oli kyseisen vuoden aikana yhteensä 60 kappaletta.

Haastateltavien suhtautuminen yhteistyöhön oli yleisesti ottaen myönteistä. Olen jakanut pääasialliset syyt projektissa mukana olemiselle neljään ryhmään (vrt. Laitinen 1995, 56):

1) Yhteistyöverkosto toimii oppimis- ja kehittämisfoorumina.

”Kun meidän pitää kehittää tällä lailla laajasti meidän koulutussisältöjä kautta kaikkien suuntautumisvaihtoehtojen, mm. siihen suuntaan, että tämä perhetyöosaaminen lisääntyisi, että se on hirveen kiinnostavaa ollut heti tällainen uusi projekti.”

2) Yhteistyön avulla saa tietoa muiden toimijoiden toiminnasta.

”Sitä on hyödynnetty toinen toisensa näkemyksiä, osaamista ja ajatuksia, että se ei ole sellaista lukkiutunutta sillä lailla se työskentely.”

3) Yhteistyön avulla kehitetään Oulun kaupungin perhetyötä ja helpotetaan perheiden vaikeutunutta tilannetta.

”Tehdään tällaisia erilaisia kokeiluja ja haetaan sitten sieltä se meidän kaupungille sopiva tapa. Musta se on sillä tavalla hirveän hyvä semmoisen perhetyön synnyttämiseksi ja käynnistämiseksi täällä.”

4) Projektin työ on konkreettista.

”Ja kyllä tämä tekemättömän työn alue siellä perhetyössä. Minä pidän tämän projektin ansiona sitä, että toimitaan sillä tavalla juuri, että lähetään sieltä konttoreista sinne missä ihmiset on, elää ja asuu. Mennään heidän arkeen ja siinä elämäntilanteessa autetaan, ettei katota sieltä kaukaa ja ettei toimijoiden temppelit ole se paikka missä me toimitaan...”

Yhteistyön edellytyksenä haastateltavien mielestä oli uudenlainen ja avoin suhtautuminen perhetyön kehittämiseen. Erityisesti julkiselta sektorilta yhteistyön nähtiin edellyttävän voimakasta joustavuutta ja luottamusta.

”Kyllähän ainakin jos kaupunkia ajattelee, niin kyllähän se ääretöntä joustamista tarkoittaa ja myös luottamusta tähän meidän toimintaan ja toimijoihin, että uskaltaa lähteä. Kaupunki on niin semmoinen jäykkä organisaatio, että siellä on se oma byrokratiansa, joka pyörii ja taas tällainen järjestömainen työ etenee niin paljon nopeammin.”

Projektin onnistumisen edellytyksinä nähtiin selkeät rajojen määrittämiset, vapaaehtoisten toiminnan jatkuva tarkkailu, perhetyöntekijöiden jaksamisen seuraaminen sekä voimakas tukeminen. Samalla tuli ilmi, että toimiakseen tämän kaltainen projekti edel-

lyttää henkilön, joka hoitaa koordinoinnin ja hallinnolliset tehtävät. Vapaaehtoistoiminnasta saatu hyöty on tällöin suurempi, koska vapaaehtoiset saavat tehdä sitä, mitä ovat lähteneet toiminnasta hakemaan.

”Kun ihmisillä on paljon niitä eri harrasteita, tämä vapaaehtoistoiminta ei ole kuin yksi. Niin, ettei mene aikaa semmoiseen byrokratian pyörittämiseen liikaa, vaan pystyis joku hoitamaan sen ja sais vapaaehtois-toimija nauttia siitä mihin se on lähtemässä toimaan.”

Kohti ryhmää

Vastaperustettu ryhmä ei ole heti toiminnan alkaessa valmis tehokkaaseen työskentelyyn, koska yksilöistä ei ole vielä ehtinyt muodostua ryhmää, jolla olisi valmiudet toimia integroivasti tai synenergisesti. Jokainen mukana oleva joutuu projektin alkuvaiheessa etsimään omaa identiteettiään sosiaalisessa kentässä: kuka minä olen suhteessa muihin toimijoihin, millaisessa roolissa voin toimia ja millainen on minun asiantuntemukseni ja panokseni tämän ryhmän toimintaan. Nämä kysymykset liittyvät ryhmän normaaliin kehitykseen ja erilaiset ryhmät kehittyvät yleisesti tiettyjen kehitysvaiheiden kautta. Usein esitetty tiimin kehittymisen malli on klassinen vaiheteoria. Tällöin ryhmän kehittyminen voidaan jakaa neljään vaiheeseen: 1) ryhmän muodostumisvaihe, 2) kuohuntavaihe, 3) yhteisyyden ja normien luomisen vaihe ja 4) suoritussvaihe. (Esim. Jalava & Virtanen 1997, 91–92.) Mukailen vaiheteoriasta oman mallin, jonka avulla on mahdollista tarkastella Ankkurin johto- ja seurantaryhmän kehittymistä kohti toimivaa ryhmää. Samalla käytän yhteistyön tarkastelussa apuna koordinaation, kooperaation ja kommunikaation käsitteitä (esim. Scott 1987; Väärälä 1993 & Saarelainen 1993).

Muodostuminen

Hallinnolliseen toimintaan on nähty liittyvän neljä olennaista tehtävää: 1) toiminnan suunnittelu, 2) budjetin laatiminen ja rahoituksen hankkiminen, 3) tiimin organisointi sekä 4) arviointi ja valvonta (Jalava & Virtanen 1996, 95). Ankkurin toiminnan suunnitteluun osallistui useita eri toimijoita ja asiantuntijoita myös varsinaisen toiminnan ulkopuolelta. Budjetin laatimiseen ja rahoituksellisiin asioihin osallistui Ankkurin oman väen lisäksi myös Parasta lapsille ry:n palkallisia työntekijöitä sekä Oulun kaupungin edustajia. Kolmannesta tehtävästä eli tiimin organisoinnista on vastannut pääasiallisesti projektikoordinaattori yhdessä vapaaehtoisten ja perhetyöntekijöiden kanssa. Arvioinnista ja valvonnasta on vastannut tutkijataho, mutta toisaalta sitä on tehty koko ajan johto- ja seurantaryhmässä, sekä myös kattojärjestön taholta.

Pääasiallisesti projektiin on otettu kahdenlaista asiantuntijuutta omaavia henkilöitä. Ensinnäkin mukana oli prosessiasiantuntijoita ja toiseksi substanssiasiantuntijoita (ks. Seppänen-Järvelä 1999, 180–188). Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat eri yhteistyötahojen edustajat. Heidän roolinsa on tarkkailla, suunnitella, tukea, konsultoida sekä pyrkiä ymmärtämään erilaisia prosesseja laaja-alaisesti. Vastaavasti projektin substanssiasiantuntijoina pidän vapaaehtoistoimijoita ja perhetyöntekijöitä. He ovat oman rajatun alansa asiantuntijoita, ja työskentely on sidottu tiukasti omaan sektoriin eli perhetyöhön. Johto- ja seurantaryhmässä nämä roolit ilmenivät niin, että prosessiasiantuntijan tehtävänä on kysellä kentän tapahtumista ja hahmottaa siitä oma kokonaisuutensa. Substanssiasiantuntija taas on vastaajana ja tämän tiedon avulla prosessiasiantuntija hahmottaa projektia laaja-alaisesti.

Osa haastateltavista liitti projektiin mukaantulon Oulun kaupungissa toteutettavaan VAVU-hankkeeseen (varhaisen vuorovaikutuksen menetelmäkoulutus), johon on kuulunut perhetyön kehittäminen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen sisällä. Myös Pateniemen osaston toiminta oli osalle tuttua jo ennen yhteistyöhön mukaan lähtemistä. Ankkuri-projekti nähtiin haastateltavien kes-

kuudessa jonkinlaisena pilottihankkeena Oulun kaupungin sisällä. Yhteistyötä oli tietysti tehty muissakin projekteissa, mutta tässä projektissa yhteistyö oli aikaisempaa tiiviimpää ja konkreettisempää. Uudenlaisena toimintamuotona nähtiin, että saman pöydän ääressä eli johto- ja seurantaryhmän kokouksissa istui niin monipuolinen taho eri positioista tulevia ihmisiä.

”Onhan siinä ollut loppusessaan jotenkin hauska, että on olemassa ihmisiä, jotka on isojen asioiden päättäjiä ja sitten on ihmiset jotka on pienten asioitten tekijöitä. Ja sehän on aika hienoa, että sitä ollaan sitten saman pöydän ääressä.”

Koska ryhmä oli heterogeeninen, alussa jäsenten suhde ryhmään oli vielä selkiytymätön. Projektin käynnistyttyä oli ryhmän muodostumisvaihe, jolloin tavoitteita selkiytettiin ja määriteltiin tarkemmin. Tällöin jouduttiin myös vakuuttelemaan yhteistyökumppaneita eri toimintojen tärkeydestä kokonaisuuden kannalta.

”Alussahan se varsinkin oli sellaista vakuuttelua, että tämä oikeestikin on hyvä juttu ja tämä toimii.”

Tätä projektin ensimmäistä vaihetta on mahdollista tarkastella koordinaation käsitteen kautta. Toiminnan kohdetta ei vielä koettu yhteiseksi, mutta eräänlainen pohja yhteistyölle on luotu. Yhteinen tavoite on tässä vaiheessa muotoutunut vasta väljästi: lapsiperheiden auttaminen yleensä. Julkisen sektorin taholta toiminnan aloittaminen nähtiin helppona, koska he tunsivat toisensa jo etukäteen. Koordinaation kannalta hankalaksi kuitenkin muodostui julkisen ja ei-julkisen sektorin toimijoiden yhteen liittäminen. Syynä oli ero sitoutumisen asteessa, sillä osa julkisen sektorin edustajista ei päässyt osallistumaan kuin murto-osaan kokouksista. Tämä merkitsi, että satunnainen osallistuminen tuotti myös satunnaista sitoutumista (vrt. Pohjola 1998, 142). Kyse oli tässä vaiheessa siis toimijoiden sitouttamisen vaikeuksista. Koska järjestöpuoli ei tuntenut ennalta kuin pienen osan kaupungin eri hallintokuntien edustajista, nähtiin tämä alussa ongelmallisena yhteistyön tekemisen kannalta.

”Semmoista hapuilua se on alussa ollut, että ketäs siihen johto- ja seurantaryhmään haetaan, miten ne sitoutetaan, miten ne työtehtävät siellä määrittyy, mikä on niitten johto- ja seurantaryhmien rooli ja miten ne eroaa toisistaan.”

Murros

Yhteistyön aloittaminen nähtiin kaupungin edustajien mukaan helppona, koska suuri osa eri yhteistyötahojen edustajista tunsi toisensa jo ennen kuin projektia edes alettiin suunnitella. Projektin ensimmäinen vuosi nähtiin kuitenkin kokonaisuudessaan hankalana. Ongelmaksi muodostui epäselvä työnjako ja toimijoiden lähtötilanteen erot, jotka johtivat toimintaan mukaan otettavien perheiden rajaamisen ongelmiin. Tilanteesta pyrittiin selviytymään keskustelemalla rajaamisesta, tavoitteista ja perhetyöstä. Lisäksi keskusteluja käytiin ohitse virallisten kokousten ja konsultaatiota saatiin myös johto- ja seurantaryhmän ulkopuolelta.

Yhteistyön tekeminen ohi virallisten tapaamisten kertoo vähittäisestä siirtymisestä kohti kooperaatiota. Tällöin projektin kohde-ryhmä, tavoitteet ja mukana olleiden toimenkuvat olivat vähitellen selkiytyneet. Edelleen liikuttiin kuitenkin jonkinlaisella ”raja-
vyöhykkeellä”. Tähän mennessä oli saatu hahmotettua, minkälaisia perheitä toimintaan tulisi ottaa mukaan, mutta käytännön osalta rajauksessa oli edelleen ongelmia. (Vrt. Väärälä 1993, 53–54.) Projektin alkuhankaluudet olisi muutaman haastateltavan mielestä voitu välttää paremmalla suunnittelulla (koordinaatiolla), jolloin tietyt rajapinnat olisivat selkiytyneet. Toisaalta osa näki suunnittelun olleen erittäin hyvää ja perusteellista.

”Se aika lailla äkkiä polkaistiin käyntiin. Sen suunnitteluvaiheen olisi ehkä pitänyt olla... Mä ajattelin, että ehkä se lähtee näin sitten muotoutumaan, mutta siinä olis voitu välttää tietyt asiat. Nämä rajapinnat olisi voineet olla aluksi selvempiä ja tehty tällaiset kriteeristöt näille asioille, niin se olisi helpottanut sitä.”

”Ankkuri oli alun alkaen niin hyvin suunniteltu, että se on ollut toisaalta hirmuisen helppo tehtävä olla siinä mukana.”

Arvioitaessa projektia tarkastellaan paitsi sitoutumista ja motivaatiota myös kokemusta vastaaventyyppisistä projekteista. Samalla täytyy tarkastella projektin operationaalista johtoa, sillä johto- ja seurantaryhmät tarvitsevat tietoa päätöksenteon tueksi. Tällöin ohjausmallin rakentamisella on hyvin käytännöllisiä tavoitteita. Sen avulla pyritään pitämään kiinni kehittämishankkeen visiosta. (Jalava & Virtanen 1998, 78–79, 118–119.) Kokonaisuudessaan haastateltavat korostivat, kuinka koko projektin kivijalan muodostivat kaksi ammatillista perhetyöntekijää sekä projektikoordinaattori. Ensimmäisen vuoden aikana ei koordinaattorin ja perhetyöntekijöiden tehtävänjako ollut vielä selkiytynyt. Tämä osaltaan johdatti haastateltavien mukaan projektin piiriin otettavien perheiden rajaamisongelmiin. Toisaalta taustalla oli perhetyön palveluntarjonnan olemattomuus Oulun kaupungissa, joka johdatti siihen, että Ankkurin toiminnan piiriin ohjattiin vastoin sopimusta korjaavan työn perheitä.

Osa informanteista oli sitä mieltä, että johto- ja seurantaryhmän kokoonpano oli alun alkaen liian suuri. Itse yhteistyötahojen määrä nähtiin sopivana, mutta niiden edustajien määrä kokouksissa oli liian suuri. Tästä seurauksena yhteistyötapaamiset venyivät välillä liian pitkiksi ja palautteen antaminen oli hankalampaa.

”Seurantaryhmä oli minusta liian iso. Ei tällöisen johto- ja seurantaryhmän pitä olla niin kauhean raskas ja iso. Silloin siinä ei siihen oleellisen osata keskittyä”

”Joskus ihan jopa tuntui silleen, että tämä ei ole ohjaus- eikä seurantaryhmä, tämä on joku tällöinen työ- ohjauspalaveri ilman selkeitä palautetta.”

Mielenkiintoista on, että haastateltavat eivät yleisesti ottaen tienneet kuuluvatko he johto- vai seurantaryhmään, mikä niiden ero on alun perin ollut ja miksi ne ovat sulautuneet yhteen. Jos ryhmät

olisi pidetty selkeämmin erillään, olisi kriisi voitu mahdollisesti välttää. Mahdollisuutena olisi voinut olla, että johto- ja seurantaryhmään kuuluvista henkilöistä olisi koottu erilaisia työryhmiä, jolloin kaikkia asioita ei olisi tarvinnut käsitellä yhtä perusteellisesti johto- ja seurantaryhmän kokoontumisissa (vrt. Löow 2002, 32). Työryhmä taas olisi raportoinut toiminnastaan johto- ja seurantaryhmälle. Toisaalta tämänkaltaisen organisaatiomallin luomisen myötä olisivat saattaneet kadota tälle projektille tyypilliset positiiviset ominaisuudet, kuten avoimuus ja yhteistyön laaja-alaisuus. Osa yhteistyökumppaneista ei myöskään olisi pystynyt sitoutumaan tätä tiiviimpään yhteistyöhön, eikä sitä toisaalta olisi välttämättä tarvittukaan. Tarkoituksenahan projektissa kuitenkin on ollut tietynlainen löyhyys, jotta järjestön ääni olisi päällimmäisenä toimintaa tehtäessä.

”Varmaan kaupungin tahoa ihmetyttää se järjestön avoimuus, kun on opiskelijoita matkassa ja vapaaehtoisia matkassa. Kaupungin puolella ollaan totuttu sellaiseen suljetumpaan toimintaan, niin se on saattanut olla yksi tekijä, mikä sitten on mietityttänyt kun siellä tavallaan sitä porukkaa seilaa ja on myöskin tehnyt sitä sen ydinporukan johto- ja seurantaryhmäläisten sitouttamista hankalammaksi.”

Haastateltavista suurin osa toi esille, että johto- ja seurantaryhmytyöskentelyssä uskalsi esittää kriittisiä näkökulmia ja keskustelu oli yleisesti ottaen rakentavaa. Mielenkiintoista tutkijan kannalta kuitenkin on, että tässä haastateltavien mielipiteet erosivat. Siitä huolimatta, että muutama haastateltava oli sitä mieltä, että johto- ja seurantaryhmän koko oli liian suuri, ei tästä asiasta missään vaiheessa keskusteltu yhteisissä tapaamisissa. Vaikka aineistosta ei käy ilmi, miksi asiasta ei keskusteltu, se kertoo kuitenkin, ettei palautteen antaminen ollut täysin avointa.

”Koska se ryhmä oli nimetty ja kaikki oli, niin työskentelytapaa ei mun mielestä ollut oikein mennä kyseenalaistamaan enää, vaan kattoo miten tämä prosessi loppuu.”

Tähän tilanteeseen, jossa muutama henkilö on kokenut ryhmän liian suureksi, on ajauduttu vähitellen. Taustalla on se, että projektin alkuvaiheessa ohjaus- ja seurantaryhmä olivat vielä erillisiä, mutta ne sulautuivat vähitellen yhteen. Kehitys johti liian suuren ryhmän muodostumiseen ja työnjaon epäselvyyteen, josta seurasi perheiden rajaamisen ongelmat. Aineistosta käykin ilmi, kuinka avoimuus on sekä etu että haitta.

”Varsinkin tää seurantaryhmä kun se on tosi iso, niin se hankaloittaa tietenkkin sitten joiltain osin sitä keskustelua ja myöskin se, että siinä vaihtuu ihmiset. Sinne tulee uusia ihmisiä ja joitakin jättäytyy pois, mutta se on aika avoin. Se on toisaalta myöskin rikkaus, koska tulee hyvin monenlaisia näkökulmia esille silloin kun asioista keskustellaan. Missään tapauksessahan Ankkurin toiminta ei ole sisäänpäin lämpeävää. Se on hyvin avointa ja ulospäin suuntautuvaa ja siinä on omat viehätöksensä, mutta sitten siinä on ollut nämä omat haittansa tai vaaransa, millä nimellä sitä sit sanoo.”

Jatkuva kohderyhmän rajaaminen alkoi vähitellen tuottaa tulosta, joka merkitsi toiminnallisella puolella siirtymistä kohti ehkäisevää perhetyötä. Korjaavan lastensuojelun tehtävä jätettiin sosiaalityölle. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että Ankkurista oltiin ensimmäisen vuoden jälkeen aktiivisesti ottamassa yhteyttä muihin lastensuojelun tahoihin, jos perheen nähtiin tarvitsevan muuta apua. Tätä taustaa vasten toiminta näyttäytyi kaksisuuntaisena.

”Ja se mikä ymmärrys mulla heidän toiminnasta on, niin hirveän aktiivisia ottaan yhteyttä sitten lastensuojeluun, sosiaalityöhön, mielenterveystoimistoihin, päihdetyöhön ja ohjaamaan asiakkaita sitten sinne, missä on tämä tällöinen erityisosaaminen, silloin kun sitä tarvitaan.”

Vakiintuminen

”Mehän aloitettiin silloin 2002 maaliskuussa ja aika syvällä me uitiin silloin 2002 syksyllä. Se oli sen ensimmäisen vuoden problematiikkaa ja sitten silloin tammi-helmikuussa se tilanne alkoi jo, että oltiin niin kuin niistä perheistä pääsemässä jo erilleen. Sitähän ei tietenkään pystynyt heti katkaisemaan suhteita, vaan täytyi niin kuin asiat hoitaa asiat perheitten kannalta kauniisti eteenpäin. Että kyllä se silloin kevään 2003 aikana lähti korjaantumaan se tilanne.”

Rajausvaiheen jälkeen oli yhteisyyden ja normien luomisen vaihe. Toiminta oli jo vakiinnuttanut työmuotojaan ja toimintakäytännöt, projektikoordinaattorin tehtävänkuva ja toiminnan päämäärät olivat vähitellen selkiintyneet. Oli siirrytty vähitellen kohti kommunikatiivista vaihetta. Tästä kertoo se, että suurin perheitä Ankkurin toimintaan lähettävä taho ei ollut enää sosiaalitoimi, vaan neuvola sekä päivähoido.

Toiminta oli tässä vaiheessa jo niin tiivistä, että mukana olevista toimijoista suurin osa koki, että he pystyivät käymään refleksiivistä ajatustenvaihtoa sekä itsensä että muiden kanssa. Tietysti mukana oli edelleen koordinaatiota ja kooperaatiota. (Vrt. Väärälä 1993, 54.) Tästä kertoo se, ettei keskustelu ollut vielääkään täysin avointa. Oli päädytty tilanteeseen, jossa toiminnalle oli löytynyt tietyt normit, joita ei välttämättä sopinut mennä kyseenalaistamaan. Tällä tarkoitan, että muutama toimija näki koko projektin suurimmaksi ongelmaksi edelleen johto- ja seurantaryhmän liian suuren koon tuomatta sitä missään vaiheessa esille.

Viimeiseen vaiheeseen eli suorituvaiheeseen johto- ja seurantar ryhmätyöskentelyssä päästiin suhteellisen myöhään, johtuen juuri ryhmän suuresta koosta, joka johti alussa koordinoitio ngelmiin. Lisäksi syynä on ollut myös se, ettei osa toimijoista aina päässyt osallistumaan kokouksiin ja siksi ryhmän muotoutumiseen meni aikaa. Toisaalta etuna on ollut se, että suuri osa julkisen sektorin toimijoista tunsivat toisensa jo ennen projektin alkua, ja lisäksi mu-

kana olevien toimijoiden vaihtuvuus on ollut vähäistä. Jos näin ei olisi ollut, olisivat johto- ja seurantaryhmän tapaamiset luultavasti muodostuneet vaikeiksi kommunikaation kannalta. Kaiken kaikkiaan tähän viimeiseen vaiheeseen päästiin runsaan vuoden kuluttua varsinaisen projektin käynnistymisestä. Koko toiminnan ajan yhteistyötahojen ymmärrys projektin toimintamuotoja kohtaan on haastateltavien mukaan kasvanut.

”Ja sitten myös, että se on selkiytynyt sinne yhteistyökumppaneillekin, että minkätyyppisestä toiminnasta on kysymys. Se oli vaikeata varmaan aluksi niille tajuta, koska tämä on jotakin ihan uutta, että vastaavanlaista ei oo Oulun kaupungissa aikaisemmin ollutkaan.”

Koska Ankkuri on ollut nimenomaan kehittämisprojekti ja ensimmäinen laatuaan Oulun kaupungissa, on se vaatinut sitoutumista myös mukana olleilta toimijoilta. Toimintatapoja ei ole voitu kehittää kerralla kuntoon. Osasta aineistosta tulee esille, että vasta viime aikoina on päästy tilanteeseen, jossa yhteistyö on alkanut sujua.

”Se yhteistyötahojen kanssa työskenteleminen, se on isoin kehittämisen paikka, johon alkaa olla valmis vasta nyt. Löytää sitä rohkeutta lähteä puolustamaan omia näkökulmiaan ja kantojaan ja esittämään omia näkökantojaan.”

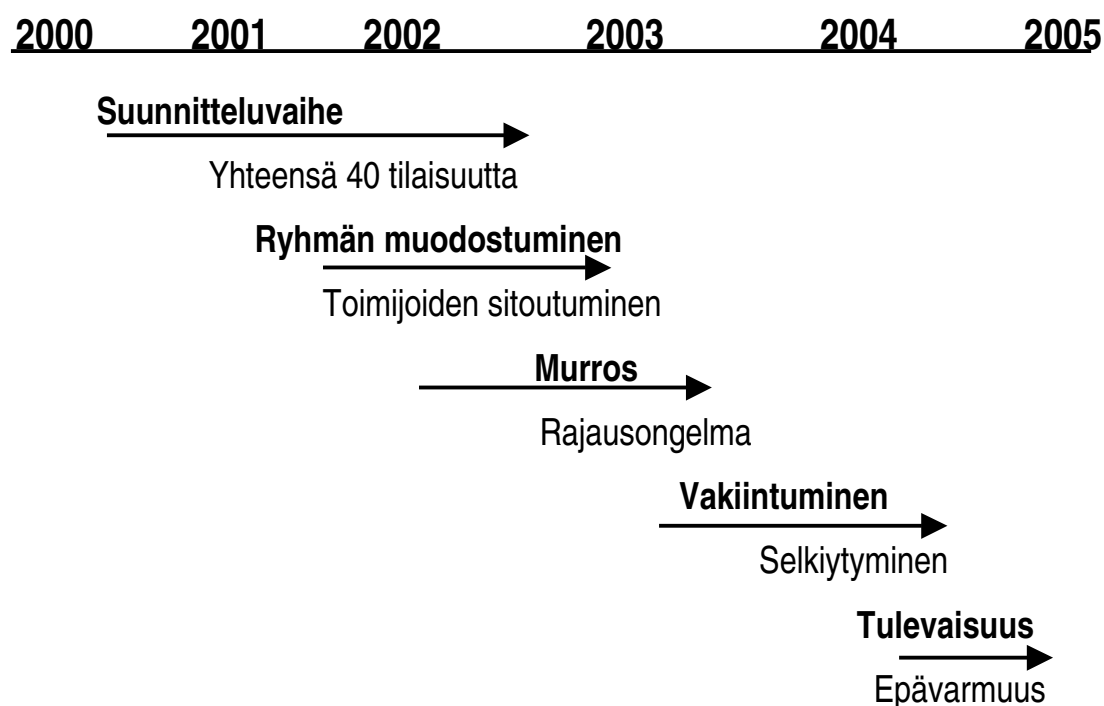
Kuitenkin vasta projektin loputtua voidaan nähdä sen todelliset vaikutukset ja tuotokset. Samalla projektin loppuminen herättää mukana olleiden keskuudessa ahdistusta: mitä seuraavaksi?

”Onhan se tietenkin tällai, että kun on tällainen kehittämisshanke, jolla on alku ja loppu. Nyt on sitten tullut kauheita ahdistuksen tunteita meillä osastossa, että mitä nyt tehdään. Sitten kun se loppuu, niin pidetäänkö me taukoa ja ruvetaan miettimään parin vuoden päästä uutta. Me tiedetään, kuinka raskasta se on polkaista se uusi homma käyntiin.”

Toisaalta vaikka projekti jossain vaiheessa loppuu, niin syntyneet yhteistyösuhteet saattavat helpottaa tulevaisuudessa eri toimijoita ja heidän edustamiensa tahojen suhteiden solmimista.

”Sittenhän tällaiset poikii näitä mahdollisuuksia jatkossa, josta ei voida tietää, mihin nämä toimijat tästä itse lähtevät ja levittäytyvät. Jos niitä tuttavuuksia on syntynyt, niin se voi olla taas seuraavassa yhteistyössä nopeempi yhteistyö ja aukottomampi. Paljonhan nämä suhteet merkkää tässä ajassa kun liikutaan. .”

Kuviossa 2 olen haastattelujen ja projektin asiakirjojen pohjalta tiivistänyt projektin vaiheet aikajanelle. Suunnitteluvaihe ja ryhmän muodostuminen ovat menneet osittain päällekkäin, koska jo vuoden 2001 suunnitteluvaiheen aikana haettiin yhteistyötahoja erilaisten esittäytymisten muodossa. Samoin murrosvaihe ja vakiintumisvaihe menivät osittain päällekkäin, koska kehitys tapahtuu aina tällaisissa projekteissa vähitellen. Tulevaisuuden suhteen värittyi epävarmuus. Vuoden 2004 kesällä ei ollut tiedossa, millainen on projektin jatko – vai onko sitä ollenkaan.

Kuvio 2. Projektin vaiheet ohjausrakenteesta tarkasteltuna.

Yhteistoiminnan edellytykset

Ankkurin kaltainen projekti vaatii toimiakseen tiettyjä reunaehtoja. Seuraavissa luvuissa tuon esille ne teemat, jotka nousivat aiheistosta kaikkein tärkeimmiksi seikoiksi ja joiden kautta koko tutkimaani projektia voi käsitteellistää. Samat teemat tulevat esille jo edellisessä kappaleessa, mutta tässä käsittelen niitä kohdenneummin ja vahvemmallalla tulkinnalla.

Määritteleminen

Ankkurin toimintaan on liittynyt voimakas tarve tehdä erilaisia määrittelyjä. Erityisesti johto- ja seurantaryhmän kokouksissa on käytetty suuri osa ajasta ”Ankkuri-perheen” määrittelemiseen. Taustalla on ollut pelko työn suuntautumisesta kohti korjaavaa lastensuojelua. Toisaalta taustalla on ollut ymmärrys siitä, että perhetyö on vaikea toiminta-alue, koska se on käsitteenä niin epäselvä ja sitä käytetään useissa eri yhteyksissä (ks. Anttila & Brummer 2004, 133). Perhetyön käsite liittyy myös ennaltaehkäisevään lastensuojeluun, koska se on yksi keino tehdä ehkäisevää lastensuojelutyötä. Näitä kahta käsitettä yhdessä ja erikseen ovat määritelleet ja puntaroineet myös Ankkurissa mukana olleiden toimijatahojen edustajat.

”Nimenomaan aika paljon käytettiin aikaa siihen, että määriteltiin se perhe, ettei mennä lastensuojelun korjaavalle puolelle, silloinhan ollaan jo väärillä vesillä. Että löydettiin se oikeanlainen, että mihin toimivalta ja resurssit riittää. Ja sitä hakemista mä ihan ymmärränkin, että tässä projektissa varmaan yksi vuosi meni siihen, että opittiin rajaamaan.”

”Sehän riippuu siitä, miten sen ennaltaehkäisevän lastensuojelun määrittää. Sekin riippuu niin eri hallintokunnasta miten se on määritetty.”

Olennaiseksi tehtäväksi projektissa muotoutui perhetyön kehittäminen ja tunnetuksi tekeminen Oulun kaupungissa, koska viime vuosina kaupungin ennaltaehkäisevän perhetyön osuus on ollut vähäinen. Suurena visiona oli saada aikaan jotain pysyvää muutosta kaupungissa käytännön tasolla tehtävään perhetyöhön. Toiseksi Ankkurin uskottiin herättävän myös laajempaa keskustelua perhetyön tilasta ja mahdollisuuksista. Samalla projektin uskottiin luovan uutta mallia kunnan ja järjestön väliseen palvelujen tuottamiseen. Jotta uudenlaista mallia pystyttiin luomaan, tuli saavuttaa yksimielisyys siitä, missä projektin paikka tässä kaupungissa on.

”Se on alkanut hahmottua se Ankkurin kokonaisuus näille yhteistyökumppaneillekin ja aluksihan se oli sitä, että jouduttiin väentämään ihan niin kuin rautalangasta sitä, että minkälaisia perheitä Ankkuri voi auttaa ja tukea. Että se ei ole simmainen kaatopaikka, johon voi dumpata kaikki, joita ei se sosiaalityöntekijä pysty siinä tukemaan.”

Perhetyön ja ennaltaehkäisevän työn määrittämiseen käytettiin siis määrällisesti paljon aikaa ja yksimielisyys Ankkurin toteuttamasta mallista saavutettiin vähitellen ensimmäisen vuoden aikana. Seurannalla ja keskustelulla nähtiin olleen rajojen löytämisessä olennainen rooli.

”Ja alussa piti myös ohjaus- ja seurantaryhmän rajata sitä, että minkätasoiset perheet heille kuuluu. Hyvin korjaavan tason perheet tuli heidän asiakkaaksi ja se alkoi näkyä näiden työntekijöiden uupumisena.”

”Sitten kun ne keskustelut käytiin ja todella mietittiin, että mikä se heidän työnsarka on, niin se onnistui se siirtymä.”

Toiminnan vakiinnuttua tutkimuksen ja arvioinnin rooli on alettu ymmärtää yhä paremmin ja siitä on muodostunut yksi koko toiminnan kivijaloista. Tutkimus ja arviointi on myös nähty toimin-

nan muotona, joka tekee Ankkurin toiminnasta poikkeuksellisen määrätietoista ja jämäkkää.

”Sitten tommoinen raporttitoimintahan on hirveän hyvää, simmoinen seuranta. Että on ollut hyvät raportit ja hyvin seikkaperäinen tilastointi ja seuranta. Siinä varmaan yhden ihmisen aika menee pitkälle siihen että raportoidaan. Joka on tietenkin ihan hyvä, että siinä näkyy se projektin vaikuttavuus sitten.”

On tärkeää ymmärtää, että verkostoajatteluun kuuluu, ettei toimijoiden tavoitteiden tarvitse olla täysin samanlaisia. On jopa eduksi, että verkostossa on ristiriitaisia tavoitteita. Tärkeää on lisätä vuorovaikutusta ja keskinäistä ymmärrystä. (Möttönen 2002, 120.) Liitän tässä määrittelyyn myös suunnittelun, koska kyseessä on kehittämisprojekti, jolloin suunnittelu tapahtuu osaltaan samaan aikaan määrittelyn kanssa. Samalla tavoitteet konkretisoituvat vasta matkan aikana.

”Kauheen tietoisia ne tavoitteet ei varmaan koskaan ole ennen kuin yhteistyöhön mennään, vaan se muotoutuu siinä yhteistyön kuluessa jonkun näköiseksi. Jos siitä sitten tulee niitä tietoisempia tavoitteita ja odotuksia kun ymmärretään mitä tämä yhteistyö on, mitä me voitaisiin sieltä saada ja mitä me voitaisiin heille antaa.”

”Tietenkin suunnitelmallisuus on koko ajan tärkeätä, mutta alussahan suunnitteluun menee enempi aikaa.”

Järjestöt voivat vahvistaa voimavarojaan myös keskinäisen yhteistyön avulla. Yleisin yhteistoiminnan suunta paikallisyhdistyksillä on järjestöhierarkiassa ylöspäin. Suomessa tunnusomaisin järjestömalli perustuu siihen, että paikallisten yhdistysten yläpuolella on yksi, kaksi tai joskus jopa kolmekin järjestötaso. (Helander & Pikkala 1999, 40.) Ankkurin kohdalla taustalla on Pateniemen paikallisosaston toiminta, joka on osa Parasta lapsille ry:tä. Ankkuri-projektin rahoitusta ovat hakeneet Parasta lapsille ry ja Parasta lapsille Pateniemen osasto. Raha on tullut Parasta lapsille

ry:lle, joten sitä kautta hallinnollinen sekä taloudellinen vastuu on kattojärjestöllä. Tärkeää on silti ymmärtää, että projektin konkreettisen toiminnan on suunnitellut ja määritellyt paikallisosasto yhteistyökumppaneita apuna käyttäen.

”Tietenkin Ankkuri täällä toimii omanaan, mutta silti koko ajan meillä on johtokunnalla tieto, että mitä Ankkuriin kuuluu. Ankkuri ei ole kuitenkaan vetässyt erilleen tästä meidän osastosta, että se on Pateniemen osaston toimintaa.”

Oppiminen

Ehkäisevän sosiaalipolitiikan projekteissa on kyse uuden ja vanhan välisestä ristiriidasta. Samalla kun painiskellaan uuden ajattelutavan mukanaan tuoman epävarmuuden ja epäselvyyden kanssa, kysytään myös: Mikä tässä on uutta? Koska toimijat omaksuvat asiat eri tahdissa, syntyy ristiriitatila, jonka vuoksi yhteinen sitoutuminen tapahtuu asteittain. (Pajukoski 1998, 78.) Tutkimassani projektissa on myös selkeästi havaittavissa eritahtista asioiden omaksumista. Taustalla on erilaiset odotukset toiminnasta jo alun perin, mikä aiheutti ristiriitatilanteen, minkälaisia perheitä otetaan mukaan. Toisaalta samalla tämä ristiriitatilanne on saattanut jopa lisätä innovatiivisuutta.

Viime vuosina on puhuttu siitä, kuinka erilaisuuden sietäminen ja jopa arvostaminen on julkisella sektorilla lisääntynyt. Kehitystä ovat edistäneet yritysmaailmasta lähtöisin olevat toiminnan kehittämismallit ja projektit. Projektit ovat tavallisesti ammatillisesti järjestetyn ytimen ulkopuolella ja kykenevät luomaan olosuhteita, joissa erilaiset tavoitteet, uudet toimintamallit ja epäsovinnaiset ajattelutavat saavat hyvän kasvualustan. (Jalava & Virtanen 1998, 78–79.) Ankkurin toiminnassa on korostetusti esillä juuri uudenlaisten toimintamallien ja ajattelun kehittäminen. Eri tahojen edustajia on koottu yhteen ja tavoitteena on osaltaan ollut hyödyntää toisten osaamista. Haastateltavat toivat etenkin esiin, kuinka keskustelujen avulla ymmärrys toisten työtä kohtaan on

kasvanut. Ankkurin toiminta nähtiin uudenlaisena mallina, jonka avulla pystytään selventämään oululaista perhetyön kenttää. Toiminnassa on ollut korostetusti esillä juuri ”järjestöllinen ote”, johon kuuluu innovatiivisuus ja uudenlaisten työmuotojen luominen.

”Niin kyllä se tämä virkamiesmäinen työ tuppaa vaan joskus olemaan sentyyppistä, että virkamies määrittää työnsä rajat, johon asiakkaan on sovittauduttava. Nä-mähän ei tämmöiset kehittämiprojektit ei kykene sillai toimimaan onneksi, vaan heidän täytyy se toiminta räätälöidä sen asiakkaan tarpeen mukaisesti ja hakea sieltä se oikeutus toimia sillä sektorilla.”

”Sieltä on jotain jäänyt pois ja joku on painottunut suuremmaksi toiminnan alueeksi ja joku on tavallaan sitten sinmoisena alusta, jota ei ois voitu kuvitellakaan toimintamuodoksi. Että sillä tavalla se on ollut elävä.”

Tässä kohtaa projektin etuna voidaan nähdä sen ajallinen rajallisuus. Koska projektit eivät ole jatkuvaa toimintaa, niihin on helppo liittää tietty kokeilunomaisuus. Innovatiivinen riskiote on toisaalta erityisen vaativaa mukana oleville henkilöille, koska ei ole rutiineja mihin voi nojata. (Jalava & Virtanen 1997, 78–79.)

”Ja se haetaan varmaan aina jokakohtaisesti uudelleen ja uudelleen. Että siinä mielessähän se on aika raskastakin, sehän ei helpolla päästä toimijoita tämmöises-sä.”

Ankkurin verkostoa ei missään vaiheessa pyritty tiedostetusti muokkaamaan organisoiduksi hierarkiaksi. Ankkurissa ei varsinaisesti ole ollut valtakeskusta, jolloin koordinaatio ei ole hierarkkisesti määräävää vaan ennemminkin horisontaalista neuvottelua (vrt. Saarelainen 1993, 88). Verkoston etunahan on pidetty juuri sen avoimuutta ja hajautettua käskyvaltaa. Tässä vaaditaan eräänlaista kaaoksen sietokykyä, koska verkosto ei koostu tarkoin rajatusta joukosta toimijoita. Siinä on aina mukana satunnaisia

toimijoita. Tämä asettaa haasteita verkoston vetäjälle, kun samaan aikaan tulisi hallita niin sisäistä tiimiä kuin ulkoista turbulenssiaakin. Kun johtamismalli ei ole perinteisen hierarkkinen, asettaa se tiettyjä riskejä toiminnalle. Hajautettu vastuu lisää jäsenten sitoutumista toimintaan. Ongelmien ilmentyessä saattaa kuitenkin jäädä epäselväksi kenen tai keiden pitäisi ruveta ongelmiin tarttumaan. (Ks. Uusikylä 1999a, 61–63.) Hajautetun vastuun ongelmista oli kyse myös Ankkurin ensimmäisen vuoden kriisissä.

Innovatiivisuuteen, laatuun ja kehittämistyöhön liittyy jatkuva toiminnan arviointi, koska oppiva organisaatio tarvitsee evaluatietietoa (Seppänen & Järvelä 1999, 94). Arviointi liittyy nykyiseen trendiin, jossa tavoitteena on kehittää eri toimijatahojen välisiä verkostoja, joissa ihmiset tapaavat vaihtaakseen erilaisia resursseja, kuten tietoa (Vedung 2004, 248). Ankkurin erottaakin monista muista projektihankkeista tutkivan otteen laajamittainen hyväksikäyttö. Tutkijoiden mukana olo on tuonut projektiin selkeyttä ja varmuutta. Samalla on ymmärretty, että käytettävissä oleva tieto on kaiken perusta. Se määrittää yhdistyksen tavoitteenasettelua, osallistumisen muotoja ja yhdistyksen kykyä tuottaa uusia innovaatioita. Laajan tutkimuksen ja arvioinnin avulla Ankkurin kaltainen projekti voi näyttäytyä rakenteeltaan toimijana, joka pystyy tuottamaan informaatiota ja tietoa ruohonjuuritasolta julkisen palvelujärjestelmän tarpeisiin. Samalla projektissa suoritettava tutkimus toimii kaksisuuntaisesti, koska tiedon hankinta ja eteenpäin levittäminen liittyvät toisiinsa. Tutkimuksen avulla Ankkuri taas on pystynyt legitimoimaan toimintaansa. (Vrt. Luomala 2002, 112–113, 117.)

”Se julkaisutoimintahan tässä on ollut ansiokasta, ne hän on ihan kunnan tutkimuksia ja tutkijoitten tekemiä. Ettei ne ole mitään tommoisia pilipalikirjoitelmia, niin ne tietysti sellaisena kannanottonakin saattavat herätellä kyllä. Siinä mielessä kun tuo on niin tukeva tuolta osin tuo projekti, niin sitä ei ihan helpolla sanota sitten kun se on lopussa, että ’good bye’ ja unohdetaan koko juttu.”

Jalava ja Virtanen (1996, 146) käyttävät termiä kulttuurinen tieto, joka luo toiminnalle yhteistä merkitystä ja sisäistä järjestäytyneisyyttä. Se on usein ”äänetöntä” ja vaikeasti tiedostettavissa ja verbalisoitavissa. Pääasiallisesti kulttuurisessa tiedossa on kyse siitä, mitkä ovat yhteiset oletukset järkevistä toimintatavoista. Tällöin hyvän yhteistyökulttuurin avulla yksilöllinen osaaminen välittyy yhteiseksi osaamiseksi ja syntyy vuorovaikutuksellinen oppimisen verkosto. Perimmiltään prosessissa on kysymys yhteisen tiedon tuottamisesta, sen muuttamisesta osaamiseksi ja lopulta kohderyhmän tarpeiden tyydyttämisestä. (Mt., 144–147.) Yhteisen tiedon tuottamisen kenttänä projektissa ovat toimineet johtaja seurantaryhmän tapaamiset. Keskustelujen avulla jäsenet ovat pystyneet tuottamaan synenergiaetuja. Samalla perhetyöntekijät ovat saaneet areenan, jossa he voivat jatkuvasti kehittää omaa ammattitaitoaan.

”Että kyllä tässä se tieto, se hiljainen, että tämmöinen ihan kansiin pantu tieto on tässä työntekijän mukana.”

Jos järjestön toimintaa tarkastellaan sosiaalisen pääoman kasvatamisen näkökulmasta, nousee esille järjestöjen kaksinaisen luonteen merkitys. Voidaan kysyä, lisääkö järjestöjen toiminta kansalaisten sosiaalista pääomaa vahvistamalla luottamusta ja kannustamalla avoimeen kommunikaatioon. Toisaalta voidaan kysyä, vähentääkö toiminta sosiaalista pääomaa, kun järjestö edistää vain mukana olevien keskinäistä vuorovaikutusta ja näin ollen sulkee aina joitain pois. (Möttönen 2002, 125–126.) Ankkurin kohdalla ei voida puhua ainakaan toisten ulos sulkemisesta. Kun on kyseessä uudenlainen projekti, niin on jouduttu tietysti pohtimaan, keitä on tarpeellista ottaa mukaan toimintaan.

*”Tämmöiseen ankkurimaiseen projektiinhan on helpos-
ti tulossa mukaan tahoja ja kaiken avun pyytäjiä, ja siinä on vaan pakko sitten vaan lähteä rajaamaan, että missä ollaan mukana.”*

Avoimuudesta ulospäin kertoo sekin, että erilaisia mainostamistilaisuuksia ja esittäytymisiä on järjestetty erittäin määrätietoisesti.

Avoimuutta on lisännyt myös tarkka raportointi ja tutkimustyö. Samaan aikaan mukana olevat vapaaehtoiset ja perheet ovat kasvattaneet omaa sosiaalista pääomaansa yhdessä aktiivisesti toimimalla sekä solmimalla uusia suhteita. Tässä Ankkurin ohjausrakenne on toiminut mukana olleiden perheiden sosiaalisen pääoman kasvattamisen mahdollistajana. Samalla johto- ja seurantar ryhmä on kasvattanut omaa sosiaalista pääomaansa tehokkaan oppimisympäristön kautta.

”Niin kyllähän se on hirveän metkaa varmaan kaikillekin meille, tai ainakin minulle se on. Niin jotenkin piirtää näkyä itelle, että ihmiset eri positioista lähestyy samaa ilmiötä ja yrittää luoda siihen suhdetta. Samalla luodaan myös toiseen toimijaan sitä suhdetta ja sen toisen toimijan ajatteluun saadaan jonkun näköistä siltaa. Melko tyhmä pitää olla jos ei siinä opi.”

”Uskon, että yhteistyötahojen edustajat ovat aivan taastusti nähneet minkälaisen huikean ammattitaidon nämä kaksi perhetyöntekijää on tässä projektin aikana hankkineet.”

Voidaan silti väittää, ettei kunnan ja järjestöjen välistä yhteistyötä voida pitää itsestään selvänä sosiaalisen pääoman kasvualustana. Vain sellainen toiminta, joka perustuu avoimeen kommunikaatioon, vilkkaaseen vuorovaikutukseen ja keskinäiseen luottamukseen, voi kasvattaa sitä. (Möttönen 2002, 124.) Ankkurin toiminnassa sosiaalisen pääoman voi väittää kasvaneen tasaisesti toiminnan kuluessa, vaikka sille oli olemassa jo valmiiksi kohtuullinen kasvualusta.

”Jotenkin sellainen luottamus oli siihen, että ne osaa hoidella hommat, että annetaan mahdollisimman paljon tästä kuntabyrokratiasta niille semmoinen vapaus, että ne sais enemmän uudella lailla tehdä työtä.”

”Tavallaan se keskustelu on muuttunut koko ajan syvällisemmäksi ja koko ajan enempi yhteisymmärryksessä

sitten toimitaan. Puolin ja toisin, niin siellä seurantar ryhmässä, kuten myös näiden yhteistyökumppaneiden ja muiden kanssa, jotka tavallaan lähettää Ankkuriin päin asiakkaita.”

Toisaalta voidaan kysyä, kasvattaako tällainen tietyillä alueilla toimiva projekti kokonaisyhteiskunnan tasolla sosiaalista pääomaa. Kysymykseen pystyy vastaamaan varauksella myöntävästi. Haastateltavat tuovat esille kuinka tästä projektista on ollut ja tulee tulevaisuudessakin olemaan hyötyä Oulun kaupungin perhetyön suunnittelussa. Tällöin voi väittää oppimista tapahtuneen, ja samalla on lisätty Oulun kaupungin toimijoiden sisäistä luottamusta.

”Mä luulen, että me ollaan opittu siitä myöskin niin kuin kaupungin perhetyön kehittämisen kannalta erilaisia asioita. Nyt kun me ruvetaan kattamaan syksyllä sitä ensi vuotta ja lapsiperheiden kotipalveluasioita. Me joudutaan täällä laajentamaan meidän perhetyötä muutenkin, niin mä luulen että me saadaan tästä Ankkurikokemuksesta sinne sitä evästä.”

Vapaaehtoistoiminnan keskeisenä tavoitteena ja tehtävänä voidaan yleisesti nähdä ihmisten epävirallisten verkostojen vahvistaminen. Tällöin järjestöllinen toiminta tulisi nähdä linkkinä julkisen sektorin sekä yksityisen kansalaisen välillä, jolloin palveluntuottajien verkostoitumisen voi olettaa lisäävän kansalaisten keskinäistä vuorovaikutusta ja sosiaalista pääomaa. (Ks. Lehtinen 1997, 10–11.)

”Ainakin näille Meritoppilan ja Rajakylän perheille varmaan ollut ihan suurikin merkitys, koska tätä perhetyötä suhteellisen vähän vielä Oulun kaupungissa on ja sitten ehkä myöskin sellainen merkitys saattaa olla, että kun tämä on ollut matalan kynnyksen paikka, elikkä perhe on voinut ottaa suoraan yhteyttä Ankkuriin, niin ehkä sitten joissain tapauksissa perheet on rohkaistuneet sitten hakemaan sitä apua muualtakin.”

Tärkeänä tekijänä yhteistyön kannalta on myös ollut, että toimintaan on otettu näin laaja joukko erilaisista johtotehtävistä tulevia henkilöitä, joita voidaan nimittää esimerkiksi avainhenkilöiksi. Siisiäinen (2002b, 30) tuo esille, kuinka juuri avainhenkilöt linkittävät yhteen järjestösektoria ja kunnallista päätöksentekojärjestelmää. Samalla avainhenkilöt toimivat rajojen laajentajana, koska he tuovat verkostoon tietoa, jota muilla jäsenillä ei ole (esim. Scott 1991, 126).

Kehittäminen

Epävarmuuden sietäminen on raskasta, joka tarkoittaa, että toimintapaineen ja jännitteen kasvaessa toimijoilta vaaditaan malttia: kykyä tilanteen arvioimiseen, lukemiseen ja vaihtoehtojen punnintaan. Täytyy pystyä erittelemään olennaiset ja epäolennaiset tekijät sortumatta kuitenkaan kaiken varmistamiseen, joka saattaisi johtaa ”ei minkään varmistamiseen”. (Keski-Petäjä 1999, 57.) Tämänkaltainen varmistelu oli Ankkurin toiminnassa vähäistä. Toiminnassa tiedostettiin, mikä on kehittämisprojektin idea ja riskejä uskallettiin ottaa. Taustalla riskien ottamisessa oli ajatus siitä, ettei mikään ole peruuttamatonta, jos tiedetään mitä ollaan tekemässä. Samalla ymmärrettiin, että juuri innovatiivinen ote jopa vaatii rajojen koettelemista.

”Eikä ne haittaa vaikka se vähän harhaileekin, kun palataan taas siihen tiettyyn, fokusoidaan se oikein mikä se tehtävä on.”

Seppänen-Järvelä (1999, 165) tuo esille, kuinka hänen tutkimuksessaan projektin kehittämistyön edellytyksinä mainittiin toimijoiden välinen luottamus, avainhenkilöiden löytyminen, toimijoiden motivaatio ja kehitettävän asian oivaltaminen sekä kehittämistilanteiden hyvä tunnelma. Kehittämistyöllä teknokraattisesti määriteltynä tarkoitetaan toimintaa uusien tuotteiden, toimintatapojen ja järjestelmien aikaansaamiseksi. Kehittäminen näyttäytyy monissa eri muodoissa: reformeissa, uudistuksissa, muutoksissa,

projekteissa, hankkeissa ja arvioinneissa. (Seppänen-Järvelä 2004, 251.)

Uudenlaisten mallien luominen ja kehitystyö voi olla myös yhteistoiminnan parantamista ja organisatorisen synnergian etsimistä. Synnergialla tarkoitetaan tilannetta, jossa yhteistoiminnalla luodaan jotakin sellaista, mitä ei aikaisemmin ole ollut olemassa. Jos projekti on huonosti koordinoitu, saattaa muodostua negatiivisen synnergian tila. Yhteistyön maksimaalinen hyöty pystytään saavuttamaan parhaiten, jos kehittämistyöhön osallistuvat ne henkilöt, jotka nimenomaisesti työtä tekevät. Ilman työntekijöiden osallistumista kehittämistyö muuttuu helposti ulkoa ohjautuvaksi, jolloin lähtökohtina ovat pääasiassa johdon näkökulmat. (Jalava & Virtanen 1996, 142.) Kuten jo aikaisemmin totesin, on Ankkurin toiminnassa selkeästi saavutettu synnergiaetuja. Osaltaan koko kehittämistyön pohjana on, että projektissa on ollut edustajia kaikkien mukana olevien toimijatahojen puolelta. Itse johto- ja seurantaryhmän kokoukset ovat yleisesti menneet niin, että ammatilliset perhetyöntekijät ovat aluksi kertoneet työstään kentällä, jonka jälkeen muut ovat esittäneet heille kysymyksiä. Kun mukana on ollut eri tahojen edustajia vapaaehtoisista palveluyksikköjen johtohenkilöihin asti, ei ole voinut syntyä tilannetta, jossa vain kaupungin tahto olisi määritellyt projektin suuntaviivat. Ankkurin toimintaa on voitukin kehittää pääasiallisesti järjestön lähtökohdista.

”Pääsääntö oli että me pyrittiin seuraamaan ja oltiin täällä seurantaryhmässä ja sitten sitä kautta arvioitiin ja annettiin toimintavapaus. Ja olen tosi hyvilläni, että on pystytty näin paljon antamaan toimintavapautta.”

Haastateltavat eivät yleisesti osallistuneet varsinaiseen konkreettiseen kehitystyöhön johto- ja seurantaryhmän keskustelujen ulkopuolella, lukuun ottamatta ajoittaisia kahden- tai monenvälisiä kehittämiskeskusteluja. Oma rooli koettiin pikemminkin ohjaavana kuin toteuttavana. Itse toimintaa nähtiin toteuttavan ”ankkurilaiset” ja erityisesti perhetyöntekijät. Vastuu projektista koettiin

pääasiallisesti olevan projektikoordinaattorilla ja oma taho nähtiin ulkopuolisena. (Vrt. Seppänen-Järvelä 1999, 144–145.)

”Kyllähän mä näkisin niin, että ankkurilaiset itte on sitä hyvin pitkälle sitä kehittäneet. Ei meidän rooli siinä oo hirmun merkittävä ollut. Mun mielestä se rooli on ollut samanlainen kuin muillakin ohjaus- ja johtoryhmän jäsenillä.”

”Mä luulen, että ehkä se meidän panos on ollut semmoinen ulkopuolinen tukijataho, että meidät on nähty tärkeenä sen meidän perustyön pohjalta, on tiedetty että me hirveästi sinne ennaltaehkäisevän puolelle puututa.”

Johto- ja seurantaryhmän osuus koko projektissa nähtiin siis lähinnä ohjaavana, tukea antavana sekä mahdollistavana. Samalla se tarjosi hyvän keskusteluareenan oululaisen perhetyön kehittämiseksi. Tapaamisissa toimijat ovat voineet pohtia oman hallintokuntansa paikkaa oululaisessa palvelujärjestelmässä.

”Kyllähän siellä kaikki on äärettömän diplomaattisia tietenkin toisiansa kohtaan, mutta sellainen varsinkin x:n ja y:n (hallintokuntia) kissanhännänveto, niin kyllähän se jollain tavalla siellä pöytien ääressä keskustelussa tulee esiin.”

Aineistostani nousee selkeästi esille, että Ankkurin käytäntöjen kehittämisen nähdään olevan perhetyöntekijöiden, vapaaehtoisten ja projektikoordinaattorin tehtävä. Yhteistyökumppanit halusivat ulkoistaa itsensä tästä työstä. He kokivat olevansa enemmän hyödyksi, kun he ottavat ohjaavan roolin itselleen. Kaiken kaikkiaan tämän voi nähdä positiivisena seikkana. Tällöin paikallisosaston vapaaehtoiset yhdessä perhetyöntekijöiden kanssa ovat saaneet suhteellisen vapaat kädet itse käytännön työn kehittämiseksi. Yhteistyökumppanit ovat ottaneet vastaan ja antaneet palautetta sekä tarpeen tullen ohjeistaneet ja tukeneet. (Vrt. Seppänen-Järvelä

1999, 205.) Samalla tämä avoin suhde on merkki vahvasta luottamuksesta, joka on yksi osa sosiaalista pääomaa.

”Mä oon ymmärtänyt, että se on aika tiivis se yhteys mikä siinä on se että siinä on tämä tuki. Heille on järjestetty esimerkiksi nämä työnohjaukset ja koulutukset. Mä oon ymmärtänyt, että ne on aika laajan seurantar ryhmän kautta menneitä, ainakin seurantar ryhmän tuella hoidettuja.”

Keski-Petäjä (1999, 8) tuo esille, kuinka mielekäs työnjako projektissa luo edellytykset toimivalle kumppanuudelle. Koska yhteistyökumppanit ovat nimenomaan kokeneet roolinsa tukevana ja motivoituneet tähän, niin yhteistyön rakentumiselle ja kehittämiselle on tarjoutunut mahdollisuus.

Hyvinvointivaltio, markkinat ja kolmas sektori toimivat nykymaailmassa resurssien lähteinä arjen valintojen ja uusintamisen prosesseissa ja samalla kysymys vuorovaikutuksen muodoista sekä laadusta nousee uudella tavalla keskiöön. Laadua on pyritty parantamaan juuri avoimen ja tasa-arvoisen dialogin avulla. (Suikkanen & Rostila 1999, 306.) Kysymys laadusta kytkeytyy Ankkuri-projektissa ”paremman arjen” rakentamiseen. Koska julkinen sektori ei resurssipulansa ja toimintatapojensa takia pysty toimimaan, niin Ankkurin pitää tuottaa laadukkaita palveluja yhdessä kaupungin ammatillisten perhetyöntekijöiden kanssa. Tällaiseen toimintaan ei olisi kaupungin puitteissa edes mahdollisuutta. Laatu nousee tällaisessa toiminnassa nimenomaan ihmisten lähellä toimimisesta ja yhdessä oppimisesta, joka johtaa toiminnan jatkuvaan kehittämiseen.

5 KOHTEENA KONTEKSTI

Kehysanalyysi

Sovellan tässä kappaleessa väljästi Erving Goffmanin (1986, alkup. painos 1974) kehittämää kehysanalyysia. Tavoitteena analyysissa on pyrkiä jokapäiväisen toiminnan taakse tutkimalla kehyksiä, jotka vaikuttavat ihmisten toimintaan eri tilanteissa. Kehystäminen taas on tapa valikoida ja tulkita monimutkaista todellisuutta, jolloin heikosti määritelty tilanne voidaan tehdä ymmärrettäväksi ja näin saadaan selkeämpää pohjaa toiminnalle (Holmila & Simpura 1999, 20). Koska Goffmanin kirja *Frame Analysis* ei varsinaisesti tarjoa konkreettisia analyysitapoja tai välineitä, ratkaisee jokainen tutkija sovellustapansa tutkimuskontekstinsa perusteella (Karjalainen 1996, 132). Itselleni teos on toiminut lähinnä ajatusten herättäjänä. Tätä teosta tärkeämpiä lähteitä ovat olleet Peräkylän (1986; 1990), Lehdon (1991), Karjalaisen (1996), Haverisen (1999), Holmilan ja Simpuran (1999) sekä Puroilan (2002) tutkimukset.

Kehyksen käsite sijoittuu strukturalismin, symbolisen interaktionismin ja diskurssianalyttisen orientaation väleihin. Kehystetyissä tilanteissa ei ole niinkään kyse tilanteen tulkitsemisesta jonkun tietyn kehyksen puitteissa. Tärkeämpää on havaita, että itse kehys konstituoii tilanteen. (Alasuutari 1994, 148.) Taustalla omassa kehysanalyysissäni on ajatus, että toimijat olivat mukana tässä projektissa jonkin organisaation tai tahon edustajana ja tämä taho (kaupunki vs. järjestö) on määräävänä tarkasteltaessa lausumia. Samalla projektin edetessä tapahtuu sosialisatiota, joka tarkoittaa työntekijöiden voimistuvaa sitoutumista projektissa tehtävään yhteistyöhön (ks. Kuosmanen 1998, 170). Sosialisatian voimakkuutta voidaan osaksi selvittää käyttämällä kehysanalyysia, jolloin tutkitaan, minkälaisia tulkintaeroja toimijatahojen käsitysten välillä on. Näkemyksien takana voidaan olettaa olevan erilaisia toiminnan kontekstuaalisia rajoitteita, jotka osaltaan ohjaavat toimintaa (ks. Puroila 2002, 30).

Ihmiset joutuvat sosiaalisessa elämässään ymmärtämään sekä arvioimaan tilanteita, joissa he toimivat. Samalla ihmiset myös arvioivat, miten tässä tilanteessa pitäisi toimia. Tähän toimintaan liittyy kehysten käsite. Yhteisössä kulttuurisesti rakentuneet kehykset ovat tällöin määrittelemässä toimintaa. (Goffman 1986, 2, 10–11, 27.) Puroila (2002, 36) tuokin ilmi, kuinka ilmeisin virhetulkinta kehysten luonteesta on ajatella, että kullakin yksilöllä on oma, muista riippumaton kehysrepertuaarinsa.

Vastakkainasetteluja voidaan käyttää eräänlaisena perusteluna omille argumenteille ja niiden kautta voidaan samastua omaan viiteryhmään (Ponnikas 1999, 35). Tähän liittyvät käsitteet ”me” ja ”he/muut”, jotka liitetään yleensä positiivisen ja negatiivisen yhteyteen (Eskola 1986, 144). Kun yksilö tuntee kiintymystä joltakin viiteryhmää kohtaan, puhuu hän ”meistä”. Negatiivista viiteryhmää eli ”heitä” puolestaan vierastetaan ja koetaan sen normien ja intressien uhkaavan omia. (Ponnikas 1999, 35.) Usein myös kolmatta sektoria lähestytetään dualismin kautta, jolloin se nähdään vastakohtana julkiselle sektorille. Tällainen toiminnan kuvaaminen on tietysti liian yksinkertaistavaa, koska jo pelkäänsä eri järjestöjen väliltä löytyy huomattavia eroja esimerkiksi byrokratisoitumisen osalta, jolloin ei ymmärretä että erilaisuus ei ole välttämättä vastakohtaisuutta. (Pohjola 1999, 63–65.) Vastakkainasettelu tulee kuitenkin ilmi keräämässäni aineistossa ja siksi käytän sitä tässä tutkimuksessa. Tärkeää onkin tutkimusta lukies- sa muistaa, ettei erottelua ”kaupunki vs. järjestö” tule ymmärtää ääripäinä tai negatiivisena asiana. Taustalla on ajatus, että tässä projektissa mukana olevat toimijat ovat vain osittain tietoisia siitä, mitkä tekijät ohjaavat heidän toimintaansa johto- ja seurantaryhmän sisällä. Kehysanalyttisen lähestymistavan avulla pystyn tekemään näitä taustalla vaikuttavia kehyksiä eksplisiittisiksi (ks. Puroila 2002, 120). Samalla pyrin havainnollistamaan, millaisesta prosessista welfare mixissä on kysymys.

Kehysanalyysin teossa etenin seuraavasti. Sisällönanalyysia tehdessäni etenin teemoittelemalla. Tämän teemoittelun yhteydessä nostin aineistosta esiin ristiriitaisuuksia, joiden pohjalta muodostin yhdeksän eri kehystä. Yhdeksästä kehyksestä aloin aineistoa

läpikäymällä yhdistellä niitä päätyen neljän kehyksen käyttöön. Sovelsin kehyksiä kaupungin ja järjestön edustajien haastatteluaineistoon. Esimerkiksi talouskehyksen ollessa kyseessä tutkin miten toimijat puhuvat tästä kehyksestä, jonka jälkeen pystyin löytämään puhujapositioneista nousevia eroavaisuuksia. Kehyksiä on siis useita ja tässä tutkimuksessa tarkastelen, miten eri kehysten kautta tarkastelemalla löytyy eroja ja miten ne vaikuttavat yhteistyön tekemiseen eri toimijoiden välillä. Analyysin aineisto muodostuu seitsemästä haastattelusta, joka tarkoittaa, että olen jättänyt kolmen haastateltavan muodostaman aineiston analyysin ulkopuolelle. Syynä osiosta pois jättämiseen on, että nämä toimijat eivät puhtaasti edustaneet kaupunkia tai järjestösektoria.

Kehykset

Puroila (2002, 15) tuo esille, että Goffmanin tuotanto antaa aihetta moniin erilaisiin tulkintoihin. Mielenkiintoni kohteena on yhteiskunnallinen taso eli olen kiinnostunut, miten eri kehysten kautta voin tarkastella kaupungin ja järjestön edustajien näkemyksiä sekä miten positio määrittää kehysten sisältöjä (vrt. Holmila & Simpura 1999, 20). Samalla pyrin yksilöiden puheen taakse etsimällä yksilöille yhteisiä institutionalisoituneita tulkintakehyksiä (ks. Lehto 1991, 25). Seuraavaksi tulen käymään läpi, minkä eri kehysten kautta Ankkurin ohjausryhmäaineistoa voi tarkastella, ja lopuksi erottelen, minkälaisia suhteita kehysten välillä esiintyy. Kuviossa 3 olen tiivistänyt, miten johto- ja seurantar ryhmän jäsenet tulkitsevat toimintaansa neljän kehyksen ”läpi” (vrt. Haverinen 1999, 99). Mallit ovat yksinkertaistuksia ja ne esiintyvät harvoin ”puhtaina” (ks. Holmila & Simpura 1999, 21). Hyvinvointivaltiokehykseen olen sisällyttänyt puheen hyvinvointivaltion asemasta yhteiskunnassa. Talouskehykseen olen sisällyttänyt puheen taloudesta ja sen ensisijaisuudesta tai toissijaisuudesta. Palveluntuottajakehyksessä on mukana vakinaistamiseen ja vastuuseen liittyvät asiat. Asiantuntijakehykseen olen sisällyttänyt toimijoiden asiantuntemukseen liittyvät seikat.

KEHYS	KAUPUNGIN EDUSTAJAT	JÄRJESTÖN EDUSTAJAT
HYVINVOINTI- VALTIO	Pluralismi	Universalismi
TALOUS	Ekonomistinen ja eettinen	Eettinen
PALVELUN- TUOTTAJA	Laaja-alainen velvoite ja vastuu	Selektiivinen mahdollisuus ja vastuu
ASIAN- TUNTIJA	Laaja-alainen professionaa- lisuus	Kohdennettu asiantuntijuus

Kuvio 3. Kehykset dualistisesti.

Hyvinvointivaltio

Tämän kehoksen osalta kaupungin ja järjestön edustajien suurin ero on suhtautumisessa siihen, mikä on kolmannen sektorin paikka palvelujärjestelmässä. Järjestön edustajien mukaan heidän edustamansa sektori toimii ääri rajoilla jo tälläkin hetkellä. Julkisen sektorin tehtäviä ei pitäisi siis siirtää yhtään enempää epävirallisille toimijatahoille. Kaupungin edustajien kehys on taas pluralistinen. Heidän aikaisemmat kokemuksensa kolmannen sektorin toiminnasta ovat suhteellisen myönteisiä ja samalla kokemus on osoittanut, etteivät julkisen sektorin resurssit riitä kaikkeen.

Kun tarkastelen järjestösektorin kritiikkiä julkista sektoria kohtaan tämän aineiston valossa, on ymmärrettävä, ettei toimijoiden kritiikki kohdistu julkiseen sektoriin sinänsä, vaan siihen, ettei julkinen sektori enää huolehdi riittävästi kansalaisistaan. Kun esimerkiksi kommunitaristinen sekä uusliberaalinen näkökulma kuuluttavat kumpikin omalla tavallaan yhteisöllisyyden ja voimakkaan kansalaisyhteiskunnan nimeen, niin keräämässäni aineistossa järjestösektorin edustajat näkevät julkisen sektorin liian pienenä ja jäykkänä. Kommunitaristinen ja uusliberalistinen kritiikki vaativat lisää painoarvoa kolmannelle sektorille, mutta keräämässäni aineistossa järjestösektorin edustajat näkevät heidän edustamansa sektorin toimivan jo nyt ääri kapasiteetilla (vrt. Siisiäinen 1999, 15–16).

Järjestösektorin kehysten kautta tarkasteltaessa tulee ilmi, kuinka julkisen sektorin tulisi ottaa mallia kolmannen sektorin toimijoilta. Aineistossa esiintyi jopa vapaaehtoissektorin glorifiointia (ks. Matthies 1994, 33). Tällä tarkoitan, että järjestösektorin edustajat toivat korostuneesti esille vain sille ominaisia positiivisia ominaisuuksia muodostaen samalla vastakkainasettelutilanteen virallista sektoria kohtaan. Tässä tulee esille, kuinka vahvasti toimijan kehukset vaikuttavat hänen ajatteluunsa. Järjestösektorin edustajat eivät tuoneet esiin, että heidän vetämänsä projektin kohdejoukko on harkinnanvaraisesti valittu. Julkinen sektori ei taas pysty samassa määrin valitsemaan, keitä tai mitä ryhmää auttaa. Toki kolmannen sektorin toimijoitakin sitovat erilaiset lait, kuten yhdistyslaki, mutta silti kansalaisella ei ole niiden tarjoamiin palveluihin lakisääteistä oikeutta. Vastaavasti julkisen sektorin palveluiden järjestäminen on tarkkaan normitettu ja toimintojen tulisi olla maan kaikilla alueilla samanlaisia. Kolmannen sektorin toiminta taas vaihtelee huomattavasti alueittain riippuen esimerkiksi vapaaehtoisten aktiivisuudesta. (Esim. Rönneberg 1999, 80.) Lisäksi järjestöjen toiminta suuntautuu usein ehkäisevään työhön, jolloin itse palveluiden tuottaminen vaatii vähemmän resursseja.

Järjestöjen vahvuuksia lastensuojelutyössä tarkasteltaessa nousee esille kaksi ominaisuutta, jotka järjestöillä on, mutta jotka puuttuvat virallisen sektorin toimijoilta. Näitä ovat joustavuus ja neutraalisuus. Järjestöt pystyvät tarttumaan ajassa ja paikassa oleviin tarpeisiin ja mukauttamaan toimintaansa niiden suuntaan. Asiakastyössä tämä merkitsee perheiden yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. Tapaamisten ajankohtia tai paikkoja ei ole sidottu tiettyyn virastoaikaan. Tärkeää on havaita, että järjestöt ovat toimineet lastensuojelussa menetelmien kehittäjänä, koska kunnallista yhteistyösuhdetta vähemmän latautuneempi tapa tarjoaa hedelmällisen lähtökohdan erilaisten lähestymistapojen sovelluksille. (Hurtig 2003, 10.)

”Laajemmin yhteiskuntaa ajatellen niin sanoisin just tämän meidän nykyisen palvelujärjestelmän heikkouden ja itse ajattelisin että meillä pitäis olla rohkeutta esimerkiksi sosiaalipuolella tehdä enemmän räätälöityjä

ratkaisuja perheiden auttamiseksi. Nykyiset muodot ovat hyvin standartoituja ja ihmiset tasapäistetään niiden ongelmiansa kanssa, mutta kun ne ei ole koskaan tasapäisiä, vaan jokaisen ihmisen avuntarve on just siellä perheen omankaltaisessa avuntarpeessa.” (järjestön edustaja)

Toin aikaisemmin esille, että Ankkurin työssä ollut erittäin tärkeää määritellä koko ajan uudelleen, millainen on Ankkurin kohde-ryhmä eli perheet. Toiminnan myötä on löydetty sopiva kohde-ryhmä, ja sen suhteen ollaan johto- ja seurantaryhmässä oltu alkuvaikeuksien jälkeen suhteellisen yksimielisiä. Yksimielisyys ei kuitenkaan ole ollut aivan yhtä voimakasta, kun tarkastellaan käsitteitä kaupungin eri hallintokuntien välisten yhteistyösuhteiden tiivyydestä.

”Meillä on niin semmoiset yhteistyösuhteet sinne, että me käydään keskustelua jatkuvasti muutenkin. Tietenkin me nyt siellä tavataan saman pöydän ääressä, mutta niin me voitais tavata muutenkin. Me ollaan niin vanhoja yhteistyökumppaneita sillä tavalla, että meillä on pelannut se yhteistyö jo ennen tätäkin.” (kaupungin edustaja)

”Sillä tavalla kun projektissa lähdettiin liikkeelle, niin mulle itselleni tuli semmoinen tunne, että Oulun kaupungissa eri perhetyötä tekevät tahot on kauheen vähän keskustelleet keskenään. Nyt tässä seurantaryhmässä, kun he sitten olivat saman pöydän ääressä, niin tulikin sitten ahaa-elämyksiä heille, että näistä asioista meidän pitäisi puhuakkin vielä.” (järjestön edustaja)

Kolmannen sektorin yhteiskunnallinen vaikuttaminen on yksi sen tehtävistä. Erityisen kiinnostava kysymys onkin, kuinka suuri rooli järjestöillä on sosiaalipolitiikan muotoutumisessa. Voidaan väittää, etteivät kansalaisyhteiskunnan verkostot vain vahvista julkista päätöksentekoa ja valtion hallintoa vaan myös paikantavat uusia ongelmia ja antavat niille erilaisia painoarvoja. (Rönneberg)

1999, 89.) Ankkurin toiminnan yhtenä kirjoittamattomana tavoitteena on lisätä ihmisten tietoisuutta lapsiperheitä koskevista seikoista sekä samalla herättää julkista keskustelua. Kun valtiollinen sosiaalipolitiikka on laajentunut monitoimijaisempaan muotoon, on kolmannen sektorin alettu nähdä edustavan palvelujen tarvitsijoiden ja käyttäjien näkökulmaa (ks. Rönneberg 1999, 92). Tutkimani projektin järjestöedustajista osa korostaa voimakkaasti olevansa palvelujen käyttäjien eli kansalaisten asioiden ajajia. Tässä tulee myös esille, kuinka julkisen sektorin tulisi ottaa mallia epäviralliselta sektorilta. Asian voi nähdä niin, että kaupungin toimijoille tarjotaan johto- ja seurantaryhmän keskusteluissa mahdollisuus irtaantua hetkeksi professionalistin identiteetistään.

”Mun mielestä me ollaan oltu siinä jossain sellaisella maaperällä, että edes pienen hetken verran ihmiset on ollut ihmisiä ja ehkä ne virkapaineet ja virkanimikkeet on ollut taka-alalla. Siinä on pohdittu yleensä ihmisten hyvinvointia ja arjen ongelmia ja millä tavalla me voitais vaikuttaa niihin.” (järjestön edustaja)

Vaikka haastateltavat korostivat, miten tämän projektin luomasta mallista voisi ottaa mallia oululaisen perhetyön kehittämiseen, niin painotuseroja löytyi. Erona kaupungin ja järjestön välillä oli, että edellinen korostaa enemmän makrotason hyötyjä projektista ja jälkimmäinen mikrotason etuja. Lisäksi järjestön edustajien osalta korostui kovempi kapinahenki universaalien palveluiden heikentymistä kohtaan. Vastaavasti julkisen sektorin edustajat olivat jo jollain tavalla tottuneet siihen, ettei kaikkea voida tuottaa julkisen sektorin resurssein.

Ankkurin kaltainen projekti voidaan nähdä osana sitä hyvinvointivaltion kehitystä, missä sosiaalisia sopimuksia muotoillaan uudelleen. Se, miten hyvinvoinnin jakaminen yhteiskunnassa pitäisi järjestää, jää kuitenkin tämän aineiston valossa osittain epäselväksi. Mielenkiintoista kuitenkin on, että järjestön edustajat tuntuivat suhtautuvan suuremmalla varauksella tämänkaltaisten projektien osaan hyvinvointipalveluiden kentässä. Enemmänkin he korostivat sitä, kuinka julkisen sektorin tulisi ottaa mallia yhä enemmän

kolmannen sektorin toiminnasta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kolmannen sektorin vastuuta kansalaisten hyvinvoinnista tulisi lisätä. Tässä kehyksessä Ankkuri voidaan nähdä siis voimakkaana kansalaisten edunvalvontaprojektina. Kaupungin edustajat taas olivat valmiit lisäämään tämänkaltaista yhteistyötä, eikä aivan samankaltaista varauksellisuutta ollut havaittavissa. Yhteistä kummankin sektorin edustajille kuitenkin oli, että mikäli yhteistyötä tehdään, tulee rajat sen tekemiselle olla selkeästi määritelty.

Talous

Järjestötoimijoilla on ollut suuri merkitys 1990-luvulla tehdyssä hyvinvointipalvelurakenteen muutostyössä. Samalla niiden taloudellinen merkitys on vähitellen alkanut kasvaa ja väitetään, että järjestöt ovat jo osittain erkaantuneet niistä toimintamuodoista, joita on pidetty esimerkiksi sosiaalisen pääoman kasvattamisen tunnusmerkkeinä. Uhkana voidaan nähdä, että toiminnassa alkaa painottua yhä enemmän taloudellisten resurssien hankinta. (Mötönen 2002, 129–130.) Liiallinen taloudellisten resurssien painottuminen voi taas toimia järjestöllisen innovatiivisuuden uhkana.

Ankkurin työssä määräävänä periaatteena on toiminnan keskittyminen ennen kaikkea ehkäisevään työhön. Toiminnassa halutaan korostaa ihmisten vastuuta itsestään ja toisista ihmisistä. Tavoitteena on yhdessä tekeminen ja auttaminen eikä vain edullisten palvelujen tuottaminen kunnalle. Todellisuudessa aineiston kautta tilanne näyttäytyy erilaisena. Haastateltavista kaupunkisektorin edustajista lähes kaikki tuovat taloudellisen puolen ja vaikuttavuuden esille jatkuvasti puheessaan. Koska kaikilla projektin osapuolilla rahaa on vähän, niin Ankkurin toiminta nähdään hyvänä tässä tilanteessa.

”Tää on kuitenkin hyvin edullista satsausta yhteiskunnalta panostaa tämäntyypisiin resursseihin...” (kaupungin edustaja)

”Varsinkin silloin musta on pelannut yhteistyö hyvin, että kellään ei ole liikaa rahaa. Jos rahan kannalta sitä ajattelee, niin silloin on järkevää yhdistää sitä, mutta myöskin yhdistää sitä osaamista. Varmaan me osataan ja sitten taas he osaavat joitakin asioita ja sitten kun pannaan ne hyvin yhteen. Niin kyllä mä ajattelen että se yhteistyö on sekä taloudellista, mutta myöskin osaamisen yhdistämistä.” (kaupungin edustaja)

Matthies (1999, 40) erottaakin kaksi keskustelun näkökulmaa puhuttaessa kolmannesta sektorista; eettisen ja ekonomistisen rationaliteetin. Ekonomistinen näkökulma korostaa kolmannen sektorin taloudellista merkitystä makrotason ulottuvuuksien, kuten työllisyyden kautta. Vaikka pääpaino on taloudellisissa seikoissa, käytetään myös eettisen rationaliteetin mukaisia argumentteja esimerkiksi kolmannen sektorin paremmasta keskinäisen välittämisen kulttuurista. Eettisellä rationaliteetilla tarkoitetaan puolestaan kolmannen sektorin mieltämistä enemmän aatteelliseksi ja yhteisölliseksi toimintakentäksi. Kolmas sektori on tällöin latautunut positiivisilla ominaisuuksilla ja ihanteilla, jotka toimivat negaatioina muille sektoreille. Oletuksena on, että kolmas sektori edustaa keskinäistä välittämistä, yhteisöllisyyttä, spontaanisuutta sekä joustavuutta. (Matthies 1999, 40–43.) Samat argumentit ovat edustettuna koko aineistossa, mutta erottelua positioiden mukaan on mahdollista tehdä. Kaupungin edustajien puheessa mukana on tasaisesti edustettuna kumpaakin näkökulmaa. Puolestaan järjestön edustajien kohdalla korostui selvemmin eettinen rationaliteetti, joka tarkoittaa järjestöjen näkemistä toimijana, jossa taloudelliset seikat ovat alisteisia ihmisten hyvinvoinnille. Tosin täytyy ottaa huomioon, että yleinen kolmannen sektorin markkinoistuminen on vaikuttanut Ankkurinkin toimintaan. Myös järjestön edustajien retoriikassa toistuvat sanat vaikuttavuus, julkisuus, mainostaminen ja muut markkinoihin yleisesti liitetyt seikat (vrt. Koskinen 1999, 228–229). Järjestöjen ekonomistinen modernisaatio ei voi kuitenkaan nojata puhtaaseen markkina-ajatteluun. Se edellyttää myös eettisten argumenttien uusintamista. Kun mukana pidetään eettinen rationaliteetti, voidaan säilyttää suora yhteys kansalaisyhteiskuntaan ja samalla pystytään suojelemaan kolmannen

sektorin taloudellisia rakenteita markkinoilta. (Matthies 1999, 47.) Tämä eettisten argumenttien uusintaminen ilmeni järjestösektorin haastatteluissa ruohonjuuritason, asiakaslähtöisyyden, joustavuuden ja yleisen välittämisen kulttuurin korostamisena.

Vaikka kaupungin edustajien puheessa ekonomistinen näkökulma oli voimakkaammin esillä, kuului myös järjestön edustajien puheessa rahoituksen tärkeys. Syitä tämän aineiston pohjalta tarkasteltuna löytyi kaksi. Ensimmäisenä syynä on, että kun järjestö tekee yhteistyötä kaupungin kanssa, tulee taloudelliset tekijät ottaa enemmän tai vähemmän huomioon.

”Se, että pystytään tämän tyyppistä toimintaa jatkossakin tekemään, niin se on edellytys se yhteistyön tekeminen. Ehdottomasti. Nimenomaan kaupungin kanssa on aika paljon nämä taloudelliset jutut mistä neuvotellaan.” (järjestön edustaja)

Toisena syynä on, että Raha-automaattiyhdistykseltä avustuksen saaneilta projekteilta edellytetään joka vuosi selvitystä projektin etenemisestä sekä uutta avustushakemusta seuraavalle vuodelle (Laine 2001, 25). Tämä rahoituksen tärkeys ja jopa uhka sen loppumisesta tuli esille myös tutkimassani aineistossa.

”Se että järjestöjen toiminta turvataan, niin sekin on yksi asia. Sekään ei ole enää niin itsestään selvää miten järjestöjen taloudellinen toiminta turvataan, jos RAY:n rahoituksessa tapahtuu jotakin mullistuksia.” (järjestön edustaja)

”Jossain kohtaa RAY sitten lopettaa rahoittamisen, se ei projekteja rahoita kovin kauaa. Sitten tämmöiset pysyväisluontoiset projektit, niin ne ei ole välttämättä kauhean helppoja henkilöpalkkauksiin. Toimintarahoja taitaa olla helpompi saada kuin henkilöstöresursseihin.” (järjestön edustaja)

Edellisten kahden syyn perusteella voidaan olettaa, että osaksi myös taloudelliset seikat näyttäisivät lisäävän projektiluonteista toimintaa. Yleisenä uhkana onkin, että rahoitustahot saavat järjestöjen toiminnassa yhä määräävämmän aseman. Tätä uhkaa voidaan ehkäistä avoimella keskustelulla, niin järjestöjen, yhteistyökumppaneiden kuin rahoittajienkin välillä.

Palveluntuottaja

Matthies (1999, 49) tuo esille, kuinka hyvästijätö modernin ajan hyvinvointivaltiolle näkyy aikaperspektiivissä. Pysyväisratkaisujen tilalle on noussut hänen mukaan erilaisia tilapäisratkaisuja. Vaarana saattaa mielestäni olla, että julkinen sektori alkaa järjestää palveluitaan yhä enemmän järjestösektorin projektien varaan. Tämä näkyy myös Ankkurin aineistossa. Julkisen sektorin edustajat eivät kantaneet huolta vapaaehtoisten tilanteesta. He katsoivat tilannetta kunnan viranhaltijan kehyksestä, johon ei kuulu niinkään vapaaehtoisten jaksamisen tarkkaileminen, vaan taustalla on ensisijaisesti vastuu ja velvoite järjestää palveluita. Järjestölle palveluiden tuottaminen voidaan taas nähdä mahdollisuutena auttaa lapsiperheiden tilannetta ja tuoda samalla esille yhteiskunnassa esiintyviä epäkohtia. Samalla se asettaa järjestön myös vastuuseen siitä, kuinka palvelua tulee tuottaa, koska projekti on samalla osa koko Oulun kaupungin palvelujärjestelmää.

Liitän palveluntuottajakehykseen myös palvelujen vakinaistamisen. Periaatteessa kaikki haastatteleman järjestön ja kaupungin edustajat uskoivat tämänkaltaisen toiminnan vakiinnuttamisen mahdollisuuksiin. Eroja oli ainoastaan siinä, miten vakinaistamisen reunaehtoihin suhtauduttiin. Kaupungin toimijat olivat valmiita vakinaistamaan toimintaa, jos rahoitusta löytyisi. Järjestöedustajat taas näkivät vakinaistamiseen liittyvän tärkeimpänä seikkana selkeät rajojen määrittelyt. Käsiteltäessä vakinaistamista nousee kaupungin toimijoiden puhe kahdesta kehyksestä: talous- ja palveluntuottajakehyksistä. Järjestön osalta puhe nousee palveluntuottaja- ja asiantuntijakehyksistä.

Suurimpana käytännön esteenä toiminnan vakiinnuttamiselle järjestösektorin edustajat toivat esille, että nyky-yhteiskunnassa vapaaehtoisia ei useinkaan pystytä sitouttamaan toimintaan pitkäksi ajaksi. Tällöin ainoaksi mahdolliseksi toimintamuodoksi jäävät erilaiset projektit.

”Tietenkään en halua semmoiseen tilanteeseen, että meillä on kauhea paniikki löytää vapaaehtoisia kun me ollaan luvattu kaupungille, että me toteutetaan tällaista toimintaa. Siksihän me ei mitään pitempiaikaisia lupauksia voida lähteä tekemäänkään.” (järjestön edustaja)

Projektien avulla järjestö pystyy kuitenkin tehokkaasti ajamaan sille tärkeitä tehtäviä. Yksi järjestöjen tärkeimmistä tehtävistä on toimia yhteiskunnallisen keskustelun herättäjänä. Mielenkiintoista on, että vuosituhannen alussa juuri järjestöjen edustajat arvioivat lasten, nuorten ja varhaisaikuisten hyvinvoinnin heikoimmin toteutuneeksi (Eronen ym. 2001, 23). Usein paikallistason yhdistysten katsotaan toimivan demokratian takuumiehinä, koska ne pyrkivät välittämään kansalaisten mielipiteitä päättäjille. Kun järjestöt harjoittavat edunvalvontaa, on negatiivisena puolena vastavasti nähty se, että tietyt väestöryhmät saavat liian suurta hyötyä itselleen, jolloin kansalaisten yhdenvertaiset vaikutusmahdollisuudet päätöksiin vinoutuvat. (Helander & Pikkala 1999, 71.) Tällaisia syytöksiä asettaa esimerkiksi Matti Wiberg (2001, 95) väittäessään, että kansalaisliikkeet ovat usein epäjohdonmukaisia ja niiltä puuttuu kokonaisuuksien taju, koska ne ajavat intensiivisesti joitakin asioita hyläten samalla muut. Kun tarkastellaan tulevaisuuden sosiaalipoliittisia strategioita, tulisi ottaa huomioon, että epäviralliseen sosiaalipolitiikkaan sisältyy aina myös eriarvoisuutta. Järjestöt eivät pysty tarjoamaan palveluita sosiaalisina oikeuksina. (Ervasti 1996, 114.) Järjestö saa aina valita kohderyhmänsä ja palveluntuottamistapansa, julkinen valta ei juuri koskaan. Ankkurin kohdalla eriarvoisuus tulee esille siinä, että palvelutoiminta kohdistuu vain tiettyjen asuinalueiden perheille, vaikka muuallakin Oulun kaupungissa olisi palvelujen tarvitsijoita. Tämä tulisi ottaa huomioon, kun päättäjät pohtivat tämän kaltaisen toiminnan jatkomahdollisuuksia.

Asiantuntija

Tarkasteltaessa asiantuntijakehystä kaupungin edustajien ja järjestön toimijoiden kautta voidaan havaita eroja suhtautumisessa vapaaehtoistoimijoiden asemaan tässä projektissa. Järjestöjen edustajat olivat enemmän huolissaan vapaaehtoisten jaksamisesta, kun taas kaupungin edustajat pitivät suurimpana uhkana vapaaehtoistoimijoiden tehtävänkuvan epäselvyyttä. Vaarana nähtiin mahdollinen toimiminen alueella, johon ei ole koulutusta eikä resursseja.

”Sitten pitää olla myöskin tarkkana, että siellä ei ruveta tekemään sellaisia asioita, mihin niillä ihmisillä ei ole valmiuksia tai koulutusta. Että sitten ei mennä hakoteille jos vapaaehtoiset rupeaa esimerkiksi lastensuojeluperheitten tai mielenterveysongelmaisten tai alkoholi-ongelmaisten perheitten kanssa kovin terapeuttisesti toimimaan. Jos niillä ei ole siihen koulutusta, niin saattaa olla se vaara.” (kaupungin edustaja)

Järjestön puolelta korostettiin, kuinka tärkeää on seurata vapaaehtoisten jaksamista. Tähän liittyy jatkuva koulutus sekä tehokas ja kattava toimintojen seuranta.

”Edellytyksenä olis tietenkin se vapaaehtoisten huolto ja jatkuva rekrytointi, sillä oletuksella, että vapaaehtoinen kuitenkin saa itse määrittää sen oman osallisuutensa ja osallistumisensa siihen toimintaan, eikä sitä aleta määrittämään jostain kaupungin taholta tai muuta kautta.” (järjestön edustaja)

Osaltaan kummankin tahon huolenaiheet liittyvät oman sektorinsa asiantuntemuksen esiintuomiseen. Kaupungin edustajan lausunnon takaa voi löytää korostuksen omasta laaja-alaisesta professionaalisuudesta. Järjestön puolelta taas haluttiin korostaa vapaaehtoisten jaksamista, koska sieltä löytyy heidän toimintansa suurin asiantuntemus ja kivijalka. Toisaalta, koska kaupungin edustajien asiantuntemus poikkeaa järjestöllisestä, tässä on yksi Ankkurin toiminnan vahvuuksista. Tilanne antaa mahdollisuudet hyvälle

oppimisympäristölle. Vaarana on kilpailutilanteen muodostuminen, jolloin vastapuoli koetaan uhkana. Tällaista tilannetta ei Ankkurin toiminnassa päässyt muodostumaan. Tähän liittyy kuitenkin mielenkiintoinen seikka. Aineiston valossa näytti, että kaupungin edustajat tunsivat järjestösektorin erittäin hyvin ja suhtautuminen epävirallista sektoria kohtaan oli ennakkoluulotonta ja realistista. Vastaavasti järjestön edustajat suhtautuivat alussa suhteellisen kriittisesti ja skeptisesti kaupungin toimintaan, mutta suhtautuminen muuttui, kun he huomasivat, kuinka vapaat kädet järjestölle on annettu toimia. Tätä voi mielestäni selittää toimijoiden kehyksistä käsin. Julkisen sektorin toimijoista nimittäin kaikki olivat olleet aikaisemmin tekemisissä projektien kanssa, joissa oli tehty yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa. Näin he tiesivät aikaisempien kokemusten valossa, että tämänkaltaisissa projekteissa parhaimpaan tulokseen päästään antamalla järjestölle mahdollisimman vapaat kädet toimia. Vastaavasti järjestön edustajien kokemus julkisen sektorin kanssa toteutetuista projekteista ei ollut yhtä laaja-alaista. He eivät täysin tienneet, miten tällaista uutta tilannetta tulisi tulkita ja tarkastelivat aluksi kaupungin tahoja oman kriittisen asiantuntijakehyksensä kautta. Tässä kohtaa he liikkuiivatkin hyvinvointivaltion ja asiantuntijakehyksien sisällä samanaikaisesti.

Asiantuntemukseen voidaan liittää myös projektin aikaiset oppimiskokemukset. Kaupungin edustajat korostivat, kuinka Ankkuri-projekti on ollut heille paikka, missä on voinut saada uutta tietoa ja ymmärrystä kolmannen sektorin toiminnasta. Samalla on saatu tietoa siitä, miten aktiivisesti ihmiset edelleen ovat mukana vapaaehtoistoiminnassa ja miten tehokkaasti kolmas sektori pystyy työskentelemään.

”Oon saanut sen, että tämän vapaaehtoissektorin merkitys ja tän kolmannen sektorin vaikuttavuus. Kyllä se on ollut hyvin merkittävä projekti. On myös avannut silmiä siihen, että mitä kaikkea hyvin johdetulla kolmannen sektorin projektilla voidaan saada aikaiseksi.”
(kaupungin edustaja)

Järjestötoimijat ovat taas saaneet projektista lisää tietoa julkisen sektorin organisaatioista ja tavoista toimia.

”Järjestönähän me ollaan opittu paljon jo yksistään näitä byrokratian kiemuroita, miten siellä edetään, mitä kautta lähdetään asioita viemään eteenpäin, miten se pitää kaupunkiorganisaatiossa tuoda ne asiat ja mitä asioita voi tuoda ja miten ne täytyy tuoda. Että semmoista kantapäähän kautta harjoittelua niissä asioissa.”
(järjestön edustaja)

Järjestöjen yhdeksi ongelmaksi tulevaisuudessa muodostuneen, miten projektityö sovittautuu vapaaehtoisten toimintakenttään. Vaarana on jäsenistön tavoitteiden ja tarpeiden jääminen yhä enemmän taka-alalle, koska projektityön haasteet ovat yhä suurempia. Tällöin olennaiseksi tehtäväksi nousee järjestöjen toiminnallisen riippumattomuuden ylläpitäminen. (Helander & Laaksonen 1999, 75.) Tämä järjestöllinen riippumattomuus on yhteydessä myös asiantuntijuuteen. Mikäli järjestöjen ääni jää yhä enemmän taka-alalle, häviää samalla osa sen erityisasiantuntijuudesta.

Kehyksestä toiseen

Peräkylä (1990, 19) tuo ilmi, että kehysanalyysissä olennaisena tehtävänä on eritellä kehysten välistä dynamiikkaa. Tulkitessaan toimintaansa puhuja liikkuu useissa eri kehyksissä. Yleensä jokin kehys tulee määrääväksi ja johtaa siten toimintaan. Tällöin olennaiseksi nousevat kehysten väliset siirtymät. (Karjalainen 1996, 133, 139.) Tulkintakehysten käytön avulla pystyin mielestäni osoittamaan, kuinka keräämästäni aineistosta löytyi moniäänisyyttä. Esimerkiksi tarkasteltaessa järjestösektorin edustajan hyvinvointivaltiokehystä ja asiantuntijakehystä voidaan todeta, että näiden käyttäminen yhdessä muodostaa sinänsä mielenkiintoisen kombinaation projektin kannalta. Samaan aikaan, kun liputetaan hyvinvointipalveluiden universaalisuuden nimiin, voidaan myös vedota omaan järjestölliseen erityisasiantuntemukseen. Käytännössä tämä voi tuntua vaikealta yhtälöltä, mutta tarkemmin

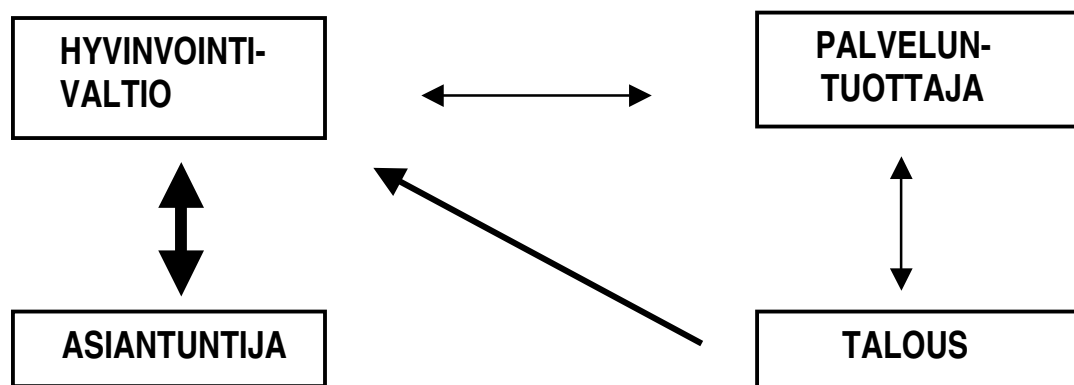
ajateltuna kysymyksessä saattaa olla positiivinen asia yhteistyötä ajatellen. Järjestöjen tehtävänä on ollut historiassa toimia epäkohtien esiintuojana. Epäkohtien esiintuominen taas on merkki yhteiskunnalle siitä, että järjestöt eivät pysty korvaamaan julkisen sektorin palveluja. Tällöin järjestö voidaan nähdä asiantuntijana, joka vetoamalla lapsiperheitä koskevaan asiantuntijuuteensa pyrkii toimimaan painostusryhmänä universaalien sosiaalipolitiikan puolesta.

Ristiriita löytyy myös puheessa, joka koskee julkista hyvinvointipalvelujärjestelmää. Järjestösektorin edustajat korostavat puheessaan julkisen sektorin jäykkyyttä ja uudistushaluttomuutta, mutta kaupungin työntekijät tuovat kuitenkin jatkuvasti puheessaan esille, miten julkisen sektorin pitää kehittyä ja kuinka tällaiset kokeillut toimivat hyvänä areenana pyrkimykselle. Hyvinvointivaltiokehitys ja asiantuntijakehitys sekoittuvat ja vaihtuvat jatkuvasti. Esimerkkinä kehysten vaihtamisesta käy projektin alussa ilmennyt ongelma perhetyöntekijöiden ajankäytöstä. Tällöin kaupungin edustajat olivat esimiehen roolissa huolissaan perhetyöntekijöiden ajankäytöstä. Ensinnäkin he pelkäsivät työntekijöiden työajan hupenevan erilaisten paperitöiden tekemiseen. Toiseksi he suhtautuivat kriittisesti perhetyöntekijöiden osallistumiseen viikonloppuleireille. Kuitenkin projektin lähdettyä kunnolla käyntiin he ymmärsivät, että juuri tarkka seuranta ja perhetyöntekijöiden mukanaolo myös virastoaikojen ulkopuolisessa toiminnassa tekee Ankkurista erityislaatuisen ja poikkeavan suhteessa normaaliin kaupungin perhetyöhön.

”Hyvinhän kaupunkikin on lähtenyt sitten mukaan. Siinäkin mietin, että koskahan ne alkaa lyömään jarruja päälle ja kyllähän siinä oli sitten keskustelua sitten näiden perhetyöntekijöiden työajankäytöstä ja muusta. Mutta tuntuu että niillä on ymmärrys kasvanut koko ajan ja ne on halunneet kasvattaa sitä ymmärrystä.”
(järjestön edustaja)

Yhteistyön kannalta oli positiivista, että kehyksiä oltiin valmiita laajentamaan. Tätä olen havainnollistanut kuviossa 4. Siinä pak-

summat nuoliviiivat yhdistävät ne kehykset, joiden kohdalla on tapahtunut voimakkaita siirtymiä. Ohuemmat nuolet taas kuvaavat, miten näidenkin kehysten välillä on ollut jatkuvaa liikettä ja siirtymiä, mutta ne ovat olleet vähemmän tärkeitä kokonaisyhteistyön kannalta. Erityisesti kaupungin edustajat olivat valmiita siirtymään pois omasta asiantuntijakehyksestään kohti järjestön asiantuntijakehystä. Tällä tarkoitan, että he olivat valmiita tekemään yhteistyötä järjestön ehdoilla. Yhteistyön myötä kaupungin edustajien kohdalla myös talouskehys menetti merkitystään, ja kumpikin taho siirtyi hieman kohti toistensa hyvinvointivaltiokehysiksi. Nämä siirtymät konkretisoituvat yhteisen welfare mix -mallin luomisessa. Tämä uudenlainen kehys muodostui yhteistyön kautta, jolloin sekä kaupungin että osaksi myös järjestön edustajat olivat valmiita väljentämään asiantuntijuuttaan.

Kuvio 4. Kehyssiirtymät.

Vaikka johto- ja seurantaryhmässä ei yhteistä kulttuuria muodostunutkaan, niin ainakin tietyllä toiminnallisella tasolla eri instituutioiden välillä lähentymistä on tapahtunut. Yhteistyön kuluessa tapahtunutta sitoutumista nimitän sosialisaatioksi (ks. Kuosmanen 1998, 170). Omasta kulttuurisesta asemasta on siirrytty pieni askel kohti yhteistä tavoitetta, joka toteutettiin Ankkuri-projektissa. Lähentyminen oli voimakasta etenkin kaupungin edustajien taholta. Kolmannen sektorin edustajilla tuntui haastattelujen perusteella olevan enemmän käsityksiä siitä, miten kaupungin edustajat mihinkin asiaan suhtautuvat, kun taas kaupungin edustajien käsitykset kolmatta sektoria kohtaan olivat vähemmän typologisoivia (vrt. Laitinen 1995, 91). Nämä järjestön edustajien käsitykset muuttuivat toki toiminnan aikana, mutta erityisen voimakkaasti

siirtymiä tapahtui kaupungin taholta. Suikkanen ja Rostila (1999, 306) tuovatkin esille, kuinka on jo näkyvissä käytäntöjä, joissa hyvinvointivaltiolliset asiantuntijat sekä toimijat sitoutuvat uudella tavalla sosiaalisen järjestyksen edistämiseen kansalaisten elämässä. Uuden sosiaalisen järjestyksen luomisesta on kyse myös Ankkuri-projektin toiminnassa. Osoituksena tästä on, että kaupungin edustajat ovat projektin kuluessa lähentyneet järjestösektorin edustajien kehyksiä ja järjestön edustajat hieman kaupungin edustajien kehyksiä. Samalla yhteistyön myötä vallitseva kehys on vaihtunut. Se tarkoittaa, että sekä järjestösektorin että kaupungin toimijoiden kohdalla on tapahtunut lähentymistä hyvinvointivaltiokehysten ja asiantuntijakehysten suhteen. Tätä hyvinvointivaltiokehysten ja asiantuntijakehysten risteytystä voisi kutsua esimerkiksi welfare mix -kehykseksi. Siinä yhdistyvät kehittämissälu ja uudenlainen perhetyön malli. Tässä kohtaa järjestön edustajat ovat havainneet, että paras painostusvoima universaalien palveluiden puolesta saadaan kulkemalla rinnakkain kaupungin edustajien kanssa. Kun tahot tuovat mukaan omaa asiantuntijuuttaan, muodostuu tilanne, missä kumpikin taho lähenee toistensa hyvinvointiajattelua. Tulevaisuudessa tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa Ankkurin kaltainen perhetyömalliajattelu linkittyy jollain tavalla osaksi Oulun kaupungin palvelujärjestelmää.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lähtökohdat

Projekti perustetaan tavallisesti silloin, kun halutaan toteuttaa tietty kehittämistavoite eli muutos (Seppänen-Järvelä 2004, 251). Koordinoimista ja kehittämistä varten perustettiin Ankkuriin johto- ja seurantaryhmä. Tätä ohjausrakennetta olen tutkinut. Pääasiallisesti tekemäni analyysin voi jakaa kahteen erilliseen osioon. Ensin tarkastelin koko prosessia yleiseltä tasolta kuvaten, jonka jälkeen käytin apuna kehysanalyysia.

Lähtökohdaksi projektin tarkastelulle muodostui se tosiasia, että toimijat olivat jo ennen projektin alkamista jakaantuneet karkeasti kolmeen osaan: ensinnäkin oli kaupungin edustajat, toiseksi koulutus- ja tutkimusosio ja kolmanneksi järjestön edustajat. Osa toimijoista tunsivat toisensa etukäteen, erityisesti kaupungin hallintokuntien sisällä. Vastaavasti järjestön edustajat ja kaupungin edustajat tunsivat toisensa heikosti projektin lähdettyä käyntiin. Kokonaisuudessaan verkostosta muodostui alusta asti suhteellisen löyhä eivätkä yhteistyökumppanit muodostaneet projektin kivijalkaa, vaan sen muodostivat projektikoordinaattori, perhetyöntekijät ja vapaaehtoiset. Projektikoordinaattori, perhetyöntekijät ja vapaaehtoiset muodostivat tällöin myös tärkeimmän ryhmän johto- ja seurantaryhmän sisälle. Samalla tahot toimivat tärkeimpinä tiedon välittäjinä johto- ja seurantaryhmän kokouksissa.

Yleisasenne yhteistyöhön oli haastateltavien keskuudessa hyvää. Toimijat kokivat olevansa motivoituneita ja halukkaita kehittämään oululaista perhetyön mallia. Kehysanalyysin avulla pystyin selvittämään, että projektin aikana tapahtui myös kehysmuutoksia. Erityisesti kaupungin edustajat tuntuivat olevan valmiita lähentämään kehysmallia kohti järjestön vastaavia. Samalla talouskehitys menetti merkitystään yhteistyön määräävänä tekijänä ja siirryttiin kohti yhteisen welfare mix -mallin kehittämistä. Tähän malliin kuului ajatus jatkuvasta oppimisesta toiminnan määrittämisen avulla, mikä johti toiminnan kehittämiseen.

Ongelmat

Aineiston analyysin suurimpana ongelmana oli sen monimutkaisuus. Tällä tarkoitan näennäisen yksimielisyyden takaa esiin nostamiani ristiriitaisuuksia. Moniäänisyyttä onnistuin osittain hallitsemaan kehysanalyysin avulla. Toisaalta jo aineiston moniäänisyys on itsessään tärkeä tutkimustulos. Se kertoo, kuinka monimutkaisista prosesseista yhteistyön tekemisessä lopulta onkaan kysymys. Se kertoo myös siitä, kuinka paljon toimijan taustaposition on vaikuttamassa hänen rooliinsa ryhmässä. Jotta kuitenkin saisin koottua tästä palapelistä jotain selkeän yksiselitteistä, kysyin haastateltavilta yksinkertaisen kysymyksen: ”Koetteko, että projektissa on verkostoiduttu?” Viisi vastasi kyllä, kahden vastaus oli ehkä ja kaksi oli ei-kannalla. Kuitenkaan nämä luvut eivät itsessään kerro lukijalle mitään. Syynä on, että sain tutkimuksen kuluessa huomata, kuinka epäselvästä käsitteestä on kysymys käytettäessä termiä verkostoituminen. Se on yksi uuden hyvinvointiparadigman muotikäsitteistä ja samalla se on voimakkaasti arvolatautunut. Tämä tuli esille sekä läpikäymästäni kirjallisuudesta että haastatteluaineistosta. Usein erehdytään luulemaan, että yhteistyö on sitä parempaa, mitä laajemmin ja voimakkaammin on verkostoiduttu. Näin ei kuitenkaan todellisuudessa ole. Syitä on mielestäni kaksi. Ensinnäkin verkostoitumisen määrittelemisen on hyvin subjektikohtaista, ja näin ollen sen merkitys on epämääräinen. Toiseksi verkostoituminen ei useissa projekteissa ole edes tarpeellista. Verkostoitumisen käsitteeseen liittyvien ongelmien vuoksi sen käyttöä tulisikin aina pohtia tutkimuskohtaisesti. Ankkuri-projektin kohdalla onkin mielekkäämpää käyttää perinteistä yhteistyön käsitettä. Tätä yhteistyötä taas tehdään verkostoissa. Ankkurin-projektin kohdalla voidaan siis käyttää verkoston termiä organisatorisessa mielessä, mutta itse verkostoitumisen termi soveltuu huonosti tähän kontekstiin.

Suurimpana toiminnallisena ongelmana projektissa on ollut perheiden rajaaminen. Tämä johtui osaltaan mukana olleiden toimijoiden tehtäväkentän hajaantuneisuudesta ja koordinaation ongelmista. Tutkijan näkökulmasta tämä kehitys voidaan nähdä normaalina projektitoiminnan osana, johon kuuluvat myös kriisi-

vaiheet. Toisena edelliseen liittyvänä ongelmana projektissa voidaan nähdä ajankäyttö. Usealle mukana olleista yhteistyökumppaneista projekti jäi etäiseksi, koska he pääsivät mukaan vain murto-osaan johto- ja seurantaryhmien tapaamisista.

Kolmantena ongelmapisteenä projektissa on levittämistyö. Levittämistyötä voidaan tarkastella pääasiallisesti kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin kyse on tiedonlevityksestä ja toiseksi levittäminen ymmärretään projektissa syntyneiden konkreettisten tuotosten levittämisenä. Jälkimmäinen näkökulma tarkoittaa lähinnä sitä, kuinka projektin konkreettisia tuotoksia on otettu käyttöön ja sovellettu muualla. Ankkurin kohdalla niin sanottu horisontaalinen eli järjestöjen välinen yhteistyö on ollut suhteellisen vähäistä. Se, että yhteistyötä ei varsinaisen toiminnan aikana ole juurikaan tehty, kertoo ehkä jonkinlaisesta kilpailuasetelmasta. Koska järjestöjen resurssit ovat usein jo valmiiksi niukkoja, voitaisiin keskinäisellä yhteistyöllä saada lisää resursseja toimintaan. Lisäksi Ankkurin kohdalla voimakkaampi yhteistyö muiden järjestöjen kanssa olisi edesauttamassa toiminnan leviämistä sekä tämänkaltaisen yhteistyön lisääntymistä yleisesti kaupunkien ja järjestöjen välillä. Mahdollista olisikin ollut esimerkiksi muiden lastensuojelujärjestöjen edustajien mukaan ottaminen johto- ja seurantaryhmän tapaamisiin, jolloin he olisivat konkreettisesti päässeet mukaan toimintaan. Nyt yhteistyö on jäänyt siihen, että kattojärjestö eli Parasta lapsille ry on kuulunut jäsenenä eri yhdistyksiin. Lisäksi Ankkurin toimijat ovat olleet eri järjestöjen koulutustilaisuuksissa, tapaamisissa sekä tiedottaneet toiminnastaan muille järjestöille. (Vrt. Laine 2001, 51–52.) Jurvansuu (2002, 156) tuokin esille tutkimuksessaan, että järjestöhankkeiden välinen vuoropuhelu on yleisesti vähäistä ja järjestöjen hajanaisuus siis suurta.

Hyödyt ja tuotokset

Vaikka Ankkuri-projektin kohdalla ei voida puhua verkostoitumisesta, se ei tarkoita, että toiminnassa oltaisiin epäonnistuttu. Seuraavassa esitän projektin tärkeimmät tuotokset. Ensinnäkin projektin myötä kaupungin johdon ja perhetyöntekijöiden välinen

vertikaalinen vuoropuhelu on lisääntynyt (ks. Arnkil ym. 2000, 44). Toiseksi projektissa on luotu foorumi, missä Oulun kaupungin perhetyön käsitettä on pystytty määrittelemään ja sitä kautta laajentamaan. Samalla ennaltaehkäisevän työn tärkeyttä on pystytty nostamaan esille. Kolmas projektin anti on ollut uuden oppiminen ja oman ammattitaidon kehittyminen, kun on toimittu eri positioista tulevien toimijoiden kanssa vuorovaikutuksessa. Samalla vapaaehtoissektorin ja julkisen sektorin tieto ja ymmärrys toisistaan on kasvanut. Neljäntenä tuotoksena on, että projektin myötä on tapahtunut lähentymistä Oulun kaupungin hallintokuntien kesken. Erityisesti sosiaalityön sekä päivähoito- ja perheyöyksikön väliset yhteistyökuviot ovat selkeytyneet. Viidenneksi, tehty yhteistyö helpottaa toimijoiden työtä myös tulevaisuudessa. Suhteet ja tuttavuudet, jotka ovat tämän projektin myötä syntyneet, saattavat tulevaisuudessa olla arvokasta sosiaalista pääomaa.

Kaiken kaikkiaan projekti on tähänastisessa toiminnassaan saavuttanut tavoitteensa, koska taustalla on ollut koko ajan voimakas toiminnan määrittelemine sekä kattava seuranta ja arviointi. Kehitys on tapahtunut holistisesti askel askeleelta. Tällä tarkoitan, että projektissa kokonaisuudella on ollut määräävä vaikutus osiinsa nähden. Toimijat ovat ymmärtäneet, ettei projektin osien ymmärtäminen ole mahdollista ilman kokonaisuuden hahmottamista. Tämän ajattelutavan omaksuminen on tapahtunut vähitellen, sillä esimerkiksi alussa esiintyi voimakasta epäilyä niin perhetyöntekijöiden ajankäyttöä kuin tutkimustyötäkin kohtaan. (Vrt. Jalava & Virtanen 1997, 23.)

Projektissa yhdistyivät mielenkiintoisella tavalla tapa tuoda esiin perheiden ongelmia ja samalla institutionalisoituminen viralliseen hyvinvointipalvelujärjestelmään. Tapaa, jolla tavoitteita on pyritty saavuttamaan, voi pitää uutena pelinavauksena, koska projektissa on havaittu monipuolisen ohjausrakenteen koostumuksen itsessään toimivan hyvänä vaikutuskanavana. Projektin avulla on pystytty tekemään tietoiseksi, että perhetyötä voi tehdä monella tavalla. Samalla johto- ja seurantaryhmän jäsenet ovat osallistuneet pienellä panostuksella murroksessa olevan suomalaisen hyvin-

vointivaltiomallin rakentamiseen. Raija Julkunen (2001, 29) kirjoittaaakin, että hyvinvointivaltion reformointi on asteittaista, askelittaista ja kokeilevaa. Myös Ankkuri on osaltaan osallistunut tähän reformointiin.

Tulevaisuudessa Ankkurin kaltaisissa projekteissa täytyy kuitenkin kiinnittää huomiota julkisen ja epävirallisen sektorin välisiin suhteisiin. Kaupungin kanssa tehtävä yhteistyö luo mahdollisuuksia, mutta samalla riskinä on, että kaupunki saa toiminnassa määrävän aseman. Tällöin perinteinen järjestön yhteisöllisyyden ajatus on vaarassa kadota, ja tilalle tulee yhä ammattimaisempi rooli palveluntuottajana. Tämän järjestöllisyyden vartijana voidaan Ankkurissa nähdä olleen sen johto- ja seurantaryhmä. Toimintaa pystyttiin toteuttamaan suunnitellusti, koska takana oli laaja-alainen ohjausrakenne, jossa toiminnan eri osa-alueita jatkuvasti määriteltiin.

Lopuksi palaan työn otsikossa asettamaani kysymykseen ”Rinnakkain vai limittäin?”. Näiden kahden sanan avulla olen pyrkinyt herättämään kysymyksen yhteistyön tiiviystä. Puhuttaessa tiivistä yhteistyöstä eri tahojen kesken, on kuvaavampaa käyttää sanaa ”limittäin”. Kun taas puhutaan Ankkuri-projektissa tapahtuneesta toimijatahojen välisestä yhteistyöstä on kuvaavampaa puhua yhteistyön tekemisestä ”rinnakkain”, koska mukana olleet tahot olivat kiinnittyneet projektiin suhteellisen löyhästi. Löyhä yhteenliittymä oli sekä etu että haitta. Se merkitsi voimakasta avoimuutta, mutta samalla myös ajoittaisia koordinoitongelmia.

(Artikkelin lähdeluettelon ja liitteet löydät julkaisun liiteosasta.)

**”SEMMONEN SITKIÄ, SINNIKKO OIKEEN”
Tutkimus elämän vaikeuksia kohdanneiden naisten
selviytymiskeinoista ja elämänpoliittisista ratkaisuista
postmodernissa ajassa**

Marika Lassila

- 1 Johdanto
- 2 Tutkimusasetelma
- 3 Tutkimuksen käsitteellinen taustoitus
- 4 Postmodernin kestäminen
- 5 Valintoja
- 6 Murroksellinen elämä
- 7 Toisten mahdollisuuksien elämänpolitiikka –
haaste sosiaalityölle?

1 JOHDANTO

”Elämä toteutuu tarinoina. Jokaisella on omansa, jota hän kirjoittaa elämällä elämäänsä, kehdosta hautaan. Ihminen odottaa, että hänen tarinallaan olisi kuulijoita ja ymmärtäjiä. Hän kaipaa todistajia sekä onnelleen että kärsimykselleen. Sitä tarkoittaa eläminen toisten ihmisten kanssa.”
(Martti Lindqvist 1997, 139.)

Jokaisen ihmisen elämä on arvokas. Jokainen elämä on erilainen ja ihminen yksilönä rakentaa siitä itsenä näköisen. Mahdollisuuksien valitseminen graduni aiheeksi tapahtui luontevalla tavalla. Suhteeni sosiaalityöhön kantaa sisällään erityistä luottamusta ihmiseen ja yksilöiden omiin voimavaroihin. Sekä nykypäivän että tulevaisuuden sosiaalipolitiikan tulisi entistä tehokkaammin ja paremmin tarkastella yhteiskuntaa ja siinä toimivia ihmisiä heidän omien kokemustensa kautta. Liian usein itse ihminen sivutetaan, kun ammattilaiset ja poliitikot keskustelevat ihmisiä koskevista asioista. Toisin sanoen yksilöiden oma asiantuntijuus omasta elämästään jää sivuosaan, eikä sosiaalipolitiikka hyödynnä tarpeeksi ihmisten omia voimavaroja ja heidän kokemustaan eletystä elämästä.

Elämä ei ole aina helppoa. Monille ihmisille se saattaa näyttäytyä vaikeuksista vaikeuksiin kulkemisen ketjuna. Kun edellinen vastoinkäyminen on selvitetty, uusi vastoinkäyminen tervehtii kulman takana. Kuitenkin ihmiset elävät elämäänsä ja selviytyvät vaikeistakin elämäntilanteista. Jokaisella on omat keinonsa, jotkut tiedostavat ne, toiset taas eivät. Vaikeista elämäntilanteista ei aina selvitä ilman yhteiskunnan tukea, mutta on myös muistettava, että turvautuminen yhteiskunnan tarjoamaan apuun on vain yksi osa elämää. Yhteiskunnan tarjoaminen tukien lisäksi ihmiset kantavat itsekin vastuuta siitä, miten he elämänsä rakentavat. Erilaiset valinnat ja niitä seuraavat mahdolliset riskit kuuluvat jokaisen elämään. Ihminen itse päättää, millaisia valintoja hän elämässään tekee.

Nykypäivänä, postmodernissa ajassa emme voi enää sanoa tai määritellä, mikä on ”normaali” tapa elää tai millainen on ”normaali” elämäntyyli. Jokainen ihminen rakentaa omasta elämästään itsensä näköisempää kuin koskaan aikaisemmin. Postmodernin maailman trendi on epävarmuus. Mikään muu ei ole yhtä varmaa kuin se, että kaikki on epävarmaa. Elämä ei enää kulje ennustettavaa polkua pitkin ja mahdollisuuksien kirjo on runsas.

Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on avata mahdollisuuksia pohdittua elämän vaikeiden tilanteiden ja käännekohtien merkitystä sekä niiden kokijalle itselleen että niille, jotka ovat valinneet työksensä ihmisten auttamisen ja tukemisen. Vaikeuksia ei välttämättä voiteta, mutta raskaan arjen kanssa voi oppia elämään ja vaikeuksista voi löytyä voimavaroja, jos niitä osataan yhdessä tuen tarvisijoiden ja tuen tarjoajien kanssa etsiä.

Tutkimuksessa paneudun viiden naisen tarinaan elämästä, sen iloista, suruista, valinnoista ja käännekohdista. Naisten kertomukset ovat eräänlaisia selviytymistarinoita, joiden loppua ei ole vielä kirjoitettu. On selvitty tähän päivään, mutta huomina tuo tullessaan uudet haasteet. Koen, että tutkimus on onnistunut, jos sen luettaessa auttajat ja tukijat pysähtyvät miettimään omaa suhtautumistaan elämän kurjuuteen ja hyvyteen. Onni ja positiivisuus eivät ole itsestäänselvyksiä. Mutta vaikeuksien leimaaminen ongelmaksi on hedelmättömämpi tie, kuin positiivisen pohjavireen ylläpitäminen. Autetaan ja tuetaan aina, kun siihen on tarvetta ja etsitään samalla ihmisten omia vahvuuksia selviytyä arjen vaikeista hetkistä.

Ennen tutkimusaineiston keräämistä mietin, mikä toinen mahdollisuus tai uusi aloitus oikeastaan on. Millaisista palasista se koostuu ja mikä merkitys sillä on sekä ihmisille että murroksen ajan sosiaalityölle? Jo alussa minulla oli vahva tunne siitä, että mahdollisuudella on yhteys luottamukseen. Mahdollisuus liittyy asiantuntijan ja asiakkaan väliseen luottamukseen sekä siihen, että luotetaan ihmisen potentiaaliseen kykyyn muuttua ja selvitä. Muiden kysymysten ohella tarkastelen oletustani, ja tutkimuksen

toteutuksen jälkeen näemme, nousiko luottamus teema mahdollisuuksien rinnalle.

Tutkimus rakentuu teorian ja empirian yhteistyölle. Voimakas teoreettinen käsitteistö on kuljettanut tutkimuskysymysten äärelle, joita lähdän purkamaa aineistosta nostamieni elementtien avulla. Postmoderni maailma, elämänpoliittiset valinnat, pakot ja vastuut kumpuavat tutkimuksen kertojien – viiden naisen – elämästä ja heidän arjen kokemuksistaan. Naisten positio tutkimuksessa on tärkein, sillä tutkimus etenee heidän subjektiivisten kokemustensa kautta.

Tutkimuksessa käyn läpi naisten kokemuksia valinnoista, pakoisista, vastuista ja siitä, millä tavoin murroksellinen elämä ylipäänsä heidän arjessaan todellistuu. Lopuksi pohdin mahdollisuuksien näkökulmasta sitä, millaisia vaihtoehtoja sosiaalityöllä on mahdollisuuksien elämänpolitiikassa.

Tutkimuksen jokaisen naisen kertomus elämästään on yksilöllinen läpileikkaus elämän kokemuksista haastatteluhetkeen saakka. Toista samanlaista kertomusta ei ole ja naisten elämänvaiheet eroavat toisistaan. Yksilöllisyydestä huolimatta naisten elämien läpi kulkee punainen lanka, joka perustuu elämässä tapahtuvien käännekohtien samuuksiin. Näistä yhtenevistä teemoista koostuu tutkimusta eteenpäin vievä ääni, joka toivottavasti kuuluu ja näytetään lukijalle tutkimuksen naisten äänenä, jonka yritän tämän tutkielman avulla voimistaa ja tuoda kuulluksi.

2 TUTKIMUSASETELMA

Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni alkutaipaleella tutkimusasetelmaa rajaavana kehyksenä ja pääjuonena oli elämänpolitiikan käsite, jonka sisällä valinnat ja niiden esiintuomat mahdolliset toiset mahdollisuudet antoivat tutkimusta ohjaavan linjauksen. Tutkimuksen edetessä postmoderni aika soluttautui tutkimuskumppaniksi elämänpolitiik-

kalle ja nousi toiseksi näkyväksi käsitteeksi raamittamaan tutkimuksen kulkua. Elämänpolitiikka ei kadonnut minnekään, vaan sen korostaminen ikään kuin hävisi tutkimuksen sisään. Sen sijaan postmodernin näkyminen vahvistui tutkimuksen edetessä. Käsitteet eivät sulje toisiaan pois, ne kuuluvat yhteen, mutta merkitykset kumpuavat elämänpoliittisiksi tulkinnoiksi voimakkaammin postmodernin kuin pelkästään elämänpoliittisen katseen kautta. Toisin sanoen postmoderni aika ja maailma muovaavat tutkimuksen naisten kokemuksista syntyvää elämänpolitiikkaa.

Postmoderni ja elämänpolitiikka ovat käsitteinä laajoja ja monivihteisiä. Elämänpolitiikka näyttäytyy tieteessä eri tavoin. Esimerkiksi Giddens (1994) näkee elämänpolitiikan mahdollistavana ja uutena alkuna. Näkemystä on kritisoitu liiallisesta idealismista (esim. Kortteinen 2000, 32–52). Postmoderni maailma näyttäytyy erityisen epämääräisenä ja yksilöitä vastuuttavana aikana, joka on täynnä vapauksia ja pakkoja. Käsitteistöä on kuitenkin pohdittava ja rajattava tämän tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaiseen suuntaan.

Pääkysymyksenä on pohtia postmodernissa ajassa elävän yksilön elämänpolitiikkaa toisten mahdollisuuksien ja uusien aloitusten näkökulmasta. Siihen päästäkseen on mielestäni tarpeellista etsiä vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) *Miten postmoderni aika näyttäytyy naisten elämässä ja vaikeissa elämäntilanteissa?*
- 2) *Miten naiset valintojansa tekevät?*
- 3) *Millaiset valinnat ovat avautuneet heille toisina mahdollisuuksina ja uusina aloituksina?*

Tutkimuskysymysten sisälle liittyy mielestäni lisäkysymyksiä, jotka kulkevat tutkimuksen mukana tarkentamassa ja selventämässä tutkimusaihetta. Näitä kysymyksiä ovat: Mitä ovat vaikeat elämäntilanteet? Millaisia valintoja naiset ovat elämänsä vaikeissa tilanteissa tehneet? Mitä valintojen tekeminen on?

Tutkimuskysymysten selvittäminen perustuu teorian ja aineiston vuoropuheluun. Tutkimuksen tarkoituksena on etsiä vastauksia kysymyksiin subjektiivisten elämäkokemusten kautta. Samalla tutkimus kuvaa yksilöllistä elämää ja siihen liittyviä valintoja. Kysymysten tarkasteleminen ja perusteleva aineiston tarkastelu vaatii tarkoitukseenmukaisen aineiston. Tutkimussuunnitelmassani ajatus tutkimukseen osallistuvista ihmisistä tiivistyi toiveeseen, jossa aineisto koostuisi vaikeita elämäntilanteita kohdanneiden ihmisten haastatteluista. Haastateltavien sukupuolta en ollut ennakolta määritellyt, koska tutkimuksen tarkoituksena on kuvata ihmisten elämäkokemuksia eikä erityisesti miesten tai naisten elämää. Kaikki tutkimukseen osallistuvat henkilöt olivat kuitenkin lopulta naisia, joten tutkimuskysymysten muoto tarkentui sen mukaan. Naisten haastattelukertomukset ovat tutkimuksen pääosassa antaen vihjeitä ja vastauksia tutkimustehtävien selvittämiseen.

Aineisto ja sen esittely

Nimitän haastatteleamalla tuotettuja aineistoja tutkimuksessani kertomuksiksi. Haastattelutilanteet olivat luonteeltaan avoimia ja etenivät haastateltavien ehdoilla. Toisin sanoen haastattelujen suuntaa ei määritely etukäteen, vaan naisten kertomukset etenivät avoimelle haastattelutilanteelle tyypillisesti omia reittejään, keskittyen naisille itselle merkittävien elämäkokemusten kuvaamiseen ja pohtimiseen. Avoimella haastattelumenetelmällä kerätty aineisto palvelee tutkimuksen tarkoitusta ja tutkimustehtäviä. (Esim. Tuomi & Sarajärvi 2003, 78.)

Tutkimusaineistoani voi kutsua kertomuksiksi, elämäntarinoiksi, elämää koskeviksi keskusteluiksi. Haastattelu on ihmisen oma kokemus elämästään. Tutkijana olen tehnyt itselleni selväksi, että tutkimukseeni osallistuvat ihmiset ovat yksilöitä, jotka tuottavat oman näköisen kertomuksen elämästään. Tutkimusaineistoni, naisten kertomukset elämästään kuvaavat heidän senhetkistä subjektiivista totuutta ja käsitystä asioista. (Ks. Siponen 1999, 53–55.)

Anne Siponen (1999) pohtii väitöskirjassaan myös tutkimusaineiston nimeämiseen liittyvää problematiikkaa. Hän kutsuu aineistoaan sekä omaelämäkerroiksi että kertomuksiksi. Aineiston nimeämistä kertomukseksi hän perustelee tietoisuudellaan siitä, että tutkijana hänellä on ollut valta karsia, valita ja tehdä painotuksia omaelämäkerta aineistojen suhteen. Analysoidessaan aineistoa hän loi aineiston osia uudelleen, jolloin ne muuttuivat kertomuksiksi. Kutsumalla aineistoa omaelämäkerraksi Siponen haluaa korostaa sitä, että tutkijan pyynnöstä ihmiset ovat muistelleet elämänsä ja tilittäneet ajatteluaan, tunteitaan ja kokemuksiaan omana syntyneenä kertomuksena tutkijalle. Yhdistettynä omaelämäkerta ja kertomus muistuttavat lukijaa juuri yksilöiden kertomasta elämästä, jota tutkija yrittää tulkita ja välittää lukijalle. (Mt., 67.) Kun puhun tutkimuksessani kertomuksesta, tarkoitan sillä vuorovaikutusta kertojien ja minun välillä, mikä on syntynyt haastattelutilanteessa ja muotoutunut haastattelujen analysoinnin myötä.

Tutkimukseeni osallistuneet ihmiset on syytä määritellä, mutta tässä tapauksessa käytän sanaa esitellä. Vierastan ihmisten laittamista tiettyjen raamien sisään tai lokerointia tiettyyn luokkaan. Erityisesti määritelmät syrjäytyneistä, huono-osaisista ja ongelmallisista eivät saa helposti hyväksyntääni puheissa ja kirjoituksissa. Tutkimukseni pyrkii pois syyttävästä, leimaavasta ja ongelmakeskeisestä puheesta tapaan, jossa *naiset itse määrittelevät paikkansa ja elämäntilanteena*. Toisin sanoen pyrin määrittelemään tutkimukseni naisia heidän omien kokemustensa ja niiden tuottamien ilmausten kautta enkä ulkoisesti määräytyvien indikaattorien kautta. (Vrt. Moisio 2000, 225.)

Mietin pitkään, mikä olisi paras tapa kuvata ja puhua tutkimukseeni osallistuneista naisista. Tiesin, että he olivat kohdanneet monia ongelmia ja kokonaisuudessaan elämä oli näyttänyt heille ankean puolensa useammin kuin kerran. Kuitenkaan ongelmat ja elämän varjopuolet eivät olleet heidän arkensa koko totuus. Elämä oli ollut ja oli haastatteluhetkelläkin vaikeaa, mutta naiset toivat kertomuksiinsa myös elämässä ja arjessa olevaa hyvää. Siksi en puhu ongelmista tai syrjäytymisuhasta, vaan kuvaan heitä naisik-

si, jotka ovat kohdanneet elämässään vaikeuksia ja elävät vaikeassa elämäntilanteessa. Mielestäni määrittely on tutkimukseen osallistuvia naisia kuvaava. Lisäksi määritelmään liittyy lupaus siitä, etteivät vaikeudet ole ikuisia ja niistä selvitään tai elämä jatkuu vaikeuksista huolimatta. Kuitenkaan unohtamatta tai vähättelemättä niitä vaikeuksia, joita naiset olivat kokeneet.

Tutkimuksen aineisto koostuu viidestä haastattelusta. On sattumaa, että kaikki tutkimukseen osallistuneet ovat naisia. Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa ajatuksenani ei ollut käsitellä erityisesti naiseutta eikä tutkimuksen tarkoituksena ollut kantaa sisällään erityistä naisnäkökulmaa. Sen sijaan aineiston tarkoituksena on tuoda esille, millaisia subjektiivisia todellisuuksia, elämänsuunnitelmia, kokemuksia ja elämäntarinoita erilaiset ihmiset, tutkimukseni naiset, tuottavat postmodernissa yhteiskunnassa. Kuitenkin osa käsittelemistäni teemoista, kuten äitiys, liittyy vahvasti naiseuteen ja naisena olemiseen. Tätä taustaa vasten tutkimus kohdentuu aineiston kautta käsittelemään erityisesti naisten elämään liittyviä asioita.

Tutkimuksen naisia yhdistää elämäntilanne. Naiset ovat pienten lasten äitejä ja haastatteluhetkellä he hoitivat kotona ainakin osaa lapsistaan. Lisäksi naisten suhde kumppaniinsa, lasten isään, oli mutkistunut ja muuttunut niin, että käytännössä naiset huolehtivat lapsista ja arjesta yksin. Tein tutkimushaastattelut kesällä 2002, jolloin naisten ikäjakauma oli reilusta kahdestakymmenestä lähelle neljääkymmentä. Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kohdentamisessa minulle toimi apuna vapaaehtois- ja palkkatyöstä koostuva Ankkuri-projekti, johon osallistuvat perheet antoivat itse luvan yhteydenottooni. Projektin tavoitteena on tukea vanhemmuutta, luoda ja vahvistaa perheen verkostoja, vahvistaa vanhempia kasvatustehtävässä ja kehittää alueellinen yhteistyömalli vapaaehtoisen ja kunnallisen perhetyön välimaastoon (Kerman & Sauvola 2003, 9). Naiset asuvat Pohjois-Suomessa, tarkempi paikantaminen ei mielestäni ole tutkimuksen kannalta oleellista. Merkitykselliseksi seikaksi naisten elämäntilanteessa tutkimuksen edetessä osoittautui, että naisia yhdistää muutto alueelle, jossa

heillä ei erityisemmin ole perhe- eikä sukulaisuussuhteita ja ystäväverkosto on kapeutunut.

Naisia lähestyessäni tärkeäksi kysymykseni nousi, kuinka lähelle heidän elämäänsä ja arkeaan pääsen ja voin mennä. Kuinka pystyn muodostamaan luottamuksellisen suhteen, mutta samalla välittömän ilmapiirin kohtaamishetkellä? Millaiseksi muodostuu minun ja haastateltavien objektiivisen ja subjektiivisen suhde (ks. Eskola & Suoranta 1999, 17)?

Objektiivinen suhtautuminen suosii tutkimukseen osallistuvien ihmisten etäistä ja puolueetonta lähestymistä. Objektiivisimmillään tutkija toteuttaa yksipuolista saamista tutkijan eduksi: tutkimuskohdetta katsotaan ulkoapäin, tutkija on neutraali, ei kerro itsestään ja pitää itsensä etäisenä tutkimuskohteelle. (Eskola & Suoranta 1999, 17.) Itseni ulkopuolelle jättäminen ja etäisyys eivät sovellu tutkimukseeni. Tarkoitukseni oli kulkea naisten kertomusten myötä mahdollisimman lähelle heidän arkeaan ja rohkeavassa hengessä myötäelää heidän elämäkokemuksiaan, jotka välittyivät haastattelutilanteissa minulle.

Tutkimuksen objektiivisuus voi ”ulkopuolisen tarkkailijan” sijaan olla omien uskomuksien, asenteiden ja arvostuksien kriittistä tarkastelua suhteessa tutkimuskohteeseen. Käytän ilmaisua kriittinen tarkastelu, koska tuskin pystymme kokonaan riisumaan itsemme ja puhdistamaan mielemme omien kokemusten synnyttämistä olettamuksista tai arvostuksista. Jokapäiväisissä tilanteissa tapamme ihmisiä erilaisissa yhteyksissä ja muodostamme monimuotoisia suhteita, jotka ovat erilaisia kuin tutkimussuhteet. Arkipäivän kohtaamiset ovat yleensä itsestäänselvyksiä, kun taas tutkimuksellisten tapaamisten yhteydessä asioiden pitäisi olla tiedostetusti epäselviä. Tutkimukseni objektiivisuuden pyrin synnyttämään oman subjektiivisuuteni tunnistamisesta. (Eskola & Suoranta 1999, 17–18.)

Itseäni ja tutkimukseni naisia yhdistävinä tekijöinä pidän sukupuolta ja ikää. Haastatteluhetkellä minulla ei ollut vielä lapsia, mutta tutkimuksen kuluessa on itsestäni tullut kahden pojan äi-

ti. Vaikka haastatteluhetkellä en voinut samaistaa itseäni tutkimukseni naisiin äitinä, on äitiydestä ollut suunnaton apu tutkimusprosessin edetessä. Naisten kertomukset saavat osakseen ymmärrystä eri tavalla, koska tutkijaäitinä voin myötäelää väsymyksen, kokemuksen voimien ehtymisestä ja arjen tiukkuudesta sekä rakkaudentunteen omiin lapsiin ja myös muutoksen, joka lapsien myötä elämään saapuu. Näin ollen luulen ymmärtäväni tutkimusjoukkoni naisten ja äitien kokemusta arjesta paremmin nyt, kuin ennen omaa äitiyden kokemusta.

Tutkimusjoukon samankaltaisuus on haaste ja rasite, koska tutkijana minun on osattava vetää rajat itseni ja naisten välille. Täysin puhdas objektiivisuus ei ole mahdollista, mutta pyrin erottamaan omat kokemukseni äitiydestä siten, etteivät ne rajaa tulkintojani naisten kertomuksista. Vaikka elämäntilanteiden osittainen samuus häiritsee, on tutkimuksen kannalta kuitenkin merkittävää, että elämän osittainen yhteneväisyys lisää ilmiön ymmärrystä ja syventää tulkintoja.

Aluksi lähestyin naisia puhelimitse, jolloin sovimme tapaamisajan ja -paikan. Tämän jälkeen lähetin heille kirjeen, joka sisälsi saatteessa (liite 1) olevan kertauksen puhelinkeskustelusta ja etukäteistehtävän (liite 2), jonka toivoin haastateltavien tekevän. Tehtävä oli nimeltään Elämäni kuvaava viiva (esim. Hokkanen 2003, 116) ja sen tarkoituksena oli herätellä tutkimukseen osallistuvia naisia pohtimaan omaa elämäänsä ja siihen liittyviä, heidän mielestään merkittäviä tapahtumia. Tehtäviä oli tarkoitus käyttää osittain pohjana virittämään keskustelua haastattelutilanteissa, mutta ne osoittautuivatkin keskusteluja täydentäviksi elementeiksi. Toisaalta puretut keskustelut jäsenyivät kronologisten elämän viivojen kautta, toisaalta joidenkin naisten osalta tehtävistä nousi esille tietoja, joita haastatteluiden aikana ei tullut esille. Tehtävän tekeminen etukäteen ei ollut velvoite, vaan se oli mahdollista palauttaa myös jälkikäteen, kun oma jaksaminen ja aikataulu antoivat mahdollisuuden tehtävän tekemiseen.

Aluksi ajatuksenani oli kerätä aineistoa siten, että tutkimukseeni osallistuvat ihmiset olisivat kirjoittaneet oman elämäntarinansa,

jonka jälkeen olisin tavannut heitä keskustelun merkeissä. Tämän ajatuksen hylkäsin kuitenkin sen vuoksi, että kirjoittaminen voi olla kynnyksellinen, joka saattaisi vesittää myös myöhemmät keskustelumahdollisuudet. Kirjoittamisen haasteellisuuden huomasi Elämäni kuvaava viiva -tehtävän kohdalla. Vaikka sen tekemiseen antamani ohjeet olivat vapaamuotoiset ja väljät eli tehtävän sai tehdä siten kuin itsestä tuntui oikealta, oli sen tekeminen lähes jokaisen haastateltavan kohdalla mietityttänyt. Yleisimmät ajatukset olivat ”teenköhän tämän oikein” tai ”osaankohan tehdä tätä”, vaikka tehtävän saatteessa (liite 1) olin sanonut, että oikea tapa tehdä tehtävä on tehdä se itsensä näköiseksi.

Naisten kertomukset alkoivat siltä kohtaa elämää, josta he itse tunsivat tärkeäksi aloittaa. Muutamia peruskysymyksiä esimerkiksi perheestä, lapsuuden perheestä, koulutuksesta ja työstä lukuun ottamatta naiset kertoivat kyselemättä oman elämäntarinansa sekä elämänsä vaikuttaneista, heille itselleen merkittävistä elämäntapahtumista, elämänsä käännepisteistä ja siinä tapahtuneista valinnoista.

Haastateltavat saivat itse valita paikan, missä haastattelut tehtiin. Keskustelut tapahtuivat haastateltavien kotona, mikä oli luontevaa heidän arjen sujumisen kannalta. Tällöin heidän ei tarvinnut tehdä erityisjärjestelyitä esimerkiksi lasten hoitamisen suhteen. Haastatteluhetkellä lapset olivat paikalla tai päiväkodissa. Lasten läsnäolo haastattelutilanteissa ei uskoakseni vaikuttanut naisten tarinoin. Vanhemmat lapset, jotka olisivat saattaneet keskustelun sisältöä jo ymmärtää, eivät olleet kuuloetäisyydellä. Läsniä olevat lapset olivat taas niin pieniä, ettei heidän läsnäolonsa kaventanut tai karsinut naisten puhetta.

Haastattelutilanteessa lähtökohtani oli antaa niin sanotusti valta haastateltavalle. Tarkoitan sitä, että oman elämänsä parhaana asiantuntijana haastateltavat kertoivat itse sen, mitä halusivat. Tutkijana ja haastattelijana olin tietoisesti roolissa, joka kannusti naisia kertomaan itse, omin sanoin elämästään. Pyrin tukemaan ja vahvistamaan heitä oman elämänsä parhaina asiantuntijoina, joilta minä olin oppimassa. Tämä oli haastattelun avoimuuden ja vilpiti-

tömyyden kannalta tarpeellista, sillä lähes kaikilla haastateltavilla oli aluksi kynnys lähteä kertomaan elämästään. Tämä este ei niinkään liittynyt siihen, mitä he halusivat kertoa, vaan rima oli nostettu korkealle ”oikein” kertomisen suhteen. Kertojien huolena oli, osaako kertoa johdonmukaisesti, osaanko tuoda esille juuri oikeat asiat ja kuinkahan sekavasti nyt tämänkin asian sinulle kerroin. Korostin sitä, että oikeaa tapaa kertomiselle ei ole ja kaikki kertojasta tärkeiltä ja oikeilta tuntuvat asiat ovat niitä, joita tutkimukseen tarvitsenkin. Tämä antoi mahdollisuuden vapaaseen kerrointaan, jolloin ei tarvinnut edetä esimerkiksi kronologisesti, vaan asiasta toiseen sai edetä niin epäjohdonmukaisesti kuin haastateltavat itse halusivat. Korostin myös sitä, että tutkijan huolena on hahmottaa kertomuksen kokonaisuus, vaikka sen esittäisi miten tahansa.

Keskustelujen luonnetta voisi kuvata välittömiksi ja luonteviksi. Tunnelma oli rauhallinen ja koin tilanteissa erityistä luottamusta, sillä naiset kertoivat kipeistä elämäkokemuksista hyvinkin avoimesti. Annoin heille tilaa, mutta vain sen verran, kuin he itse halusivat. Saatoin kysyä: ”Haluatko kertoa tapahtumasta lisää?”. Tällöin haastateltavilla oli oikeus ja mahdollisuus sanoa myös ei. Yleensä naiset jatkoivat kertomustaan, mutta muutamat kokemukset olivat niin arkoja ja kipeitä, että niistä ei haluttu puhua enempää. Usein nämä erityisen vaikeat tapahtumat selitettiin ja kirjoitettiin esille myös Elämäni kuvaava viiva -tehtävään. Kaikkein kipeimmiksi koetut elämäntapahtumat jätin analyysin ulkopuolelle. Ne kuuluvat naisten henkilökohtaisiin elämänalueisiin, joiden käsittelyyn tutkimuksessani en katso saaneeni valtuutusta haastattelutilanteissa.

Haastattelu loppui, kun naiset päättivät kertomuksensa. Näin ollen naisilla oli tilaa kertoa kokemuksistaan sellaisen ajan kuin itse halusivat. Haastattelun lopuksi kävimme läpi tuntemukset haastattelusta ja tutkimukseen osallistumisesta. Varmistin, että kerrotut kokemukset eivät heränneet uudelleen henkiin jäädessä vaivaamaan naisten mieltä haastattelutilanteen jälkeen. Naisilla oli lupa ottaa yhteyttä minuun myös myöhemmin, jos asioita oli tarpeellista vielä yhdessä pohtia. Näillä keinoilla pyrin varmistamaan, etteivät

naiset tunteneet joutuvansa tieteen nimissä ”riiston” (ks. Laitinen 2004, 67) ja ”kärsimyksen hyväksikäytön” (Granfelt 1992, 14–18; 1998, 39) kohteeksi tai kokemuksistaan riisutuksi, mutta ei takaisin puetuksi.

Avoin haastattelutilanne ja tästä syntynyt lavea aineisto on haastava tutkijalle. Edeltävä kokemukseni tutkimushaastatteluista, -aineistojen käsittelystä ja -raportin kirjoittamisesta liittyy Euroopan sosiaalirahaston Nuorille mahdollisuus -projektiin. Osuuteni projektissa kohdistui kahden muun tutkijan ohella 18–20-vuotiaille nuorille tehtyihin teemahaastatteluihin, joista tuotettiin kaksi, luonteeltaan kvantitatiivista, tutkimusraporttia. Toisin sanoen aiemmat haastattelukokemukseni aineiston keräämisestä ovat olleet vahvemmin strukturoituja. Näin ollen minun oli aluksi pohdittava, millainen tahti minulle tutkijana sopii avointen haastattelujen tekemisessä ja mikä palvelee parhaiten tämän tutkimuksen tutkimusjoukkoa ja tutkimustehtävää.

Haastattelut tapahtuivat kahden viikon aikana elokuussa 2002. Ajallisesti haastattelut olivat melko pitkiä. Haastattelukerta kesti kahdesta kolmeen tuntiin. Koin haastattelutilanteet haastaviksi ja raskaiksikin johtuen niiden avoimuudesta, henkilökohtaisuudesta ja kestosta. Yhdelle päivälle otin vain yhden haastattelun mahdollisuuksien mukaan niin, että haastatteluiden välillä olisi ollut haastatteluvapaita päiviä. Kahdelle viikolle ajoitettu työskentelytahti tutkimushaastatteluja ajatellen oli tutkimuksen kannalta yhtä aikaa sopivan tiivis ja väljä. Tutkimushaastattelut pysyivät perusrungoltaan kokonaisuuksina ja ajatukset pysyivät tutkimuksen tarkoituksessa, kun ensimmäisen ja viimeisen haastattelun väli ei ollut liian pitkä. Toisaalta välipäivät mahdollistivat ajatuksieni lepäämisen ja yhden haastattelukokonaisuuden muodostumisen, mikä ei välttämättä olisi onnistunut, jos haastattelut olisi suoritettu tiiviimmässä tahdissa. Uskoakseni tällainen työskentelytahti soveltui sekä aloittelevan tutkijan rooliini että haastattelujen luonteeseen parhaiten. Samalla se tarjosi naisille tilan ja ajan tuoda kokemuksensa haastattelukertomusten muodossa osaksi tutkimusta – kiireettömästi.

Aineiston analyysi

Aineiston laajuus, 161 sivua haastattelutekstiä sekä etukäteistehdävät, haastaa tutkijan pohtimaan sen tarkoituksenmukaistaa analyysitapaa. Analyysin tarkoituksenmukaisuus tulee esille siinä, kuinka hyvin lukija pysyy tutkijan tulkintojen ja päättelyn mukana. Ajatuskulkujen auki kirjoittaminen antaa lukijalle mahdollisuuden tutkijan tulkintojen seuraamiseen. Keskusteluiden kautta saatavan aineiston monipuolisuus voi yllättää kokemattoman tutkijan ja kynnys aineiston karsimiseen ja erittelyyn saattaa viedä tutkijan upottavaan suohon. Aineistojen elämät alkavat elämään ja ”elämä kävelee tieteen yli”. (Ehrnrooth 1990, 40–41.)

Analyysin tarkoitus on selkeyttää aineistoa ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Analyysissä aineisto tiivistyy sen alkupe-
räistä ydintä ja tietoa kuitenkin kadottamatta. Analyysin kautta hajanainen aineisto pyritään kokoamaan selkeään ja mielekkääseen muotoon välittämään tietoa. Analyysitavat eivät välttämättä ole selvärajaisia. Ne voivat kietoutua toisiinsa riippuen siitä, miten niitä tutkimukseen sovelletaan (Eskola & Suoranta 1999, 138, 162.) Päättös siitä, perustuuko päättelyn logiikka induktiiviseen, deduktiiviseen tai abduktiiviseen päättelyyn, ei aina ole yksinkertainen. Jaottelu aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin ottaa erilaiset analyysiin vaikuttavat tekijät paremmin huomioon kuin jako induktiiviseen tai deduktiiviseen analyysiin. (Eskola 2001, 136–140.)

Tutkimuksen yksilökeskeinen lähestymistapa vie tutkimuksen lähelle fenomenologista ajattelua. Fenomenologinen tutkimus kohdistuu elämismailmaan (esim. Varto 1992, 86–90) ja se voidaan tarkentaa inhimillisen kokemuksen tutkimiseksi, jossa kokemus muotoutuu merkitysten mukaan (Patton 1990, 68–71; Tuomi & Sarajärvi 2003, 34). Fenomenologisen tutkimuksen hermeneuttinen piirre muodostuu tulkinnan tarpeesta. Tällöin hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaa, jossa etsitään ikään kuin sääntöjä, joiden varassa tulkinta muodostuu. Ymmärtäminen ei tapahdu tyhjästä, vaan sitä edeltää aina esiymmärrys kohteesta. Esiymmärryksestä ja ymmärryksestä muodos-

tuu kehä, jonka puitteissa tulkinta ja ymmärrys etenevät ja kehittyvät. (Esim. Patton 1990, 84–85; Laine 2001, 29.) Tutkimukseni analyysi on sekä teoriasidonnainen että aineistoon perustuvaa. Teoreettiset pohdinnat ja aineiston keskeisyys kytkeytyvät toteutuksessa toisiinsa. Tutkimusaineisto on tukenut teoreettisia valintojani ja suunnannut tietä monipuolisempaan käsitteistöön.

Aineistolähtöisessä analyysissä (esim. grounded theory, Strauss & Corbin 1990) valitaan analyysiyksiköt aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävän asettelun raameissa. Pääajatus on kuitenkin se, että analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja. Teoreettiset merkitykset analyysin ohjaajina liittyvät metodologiaan siten, että metodologiset sitoumukset ohjaavat analyysin kulkua. Aineistoon perustuvassa analyysissä teoria pyritään konstruoi-
maan aineistosta. Puhtaasti aineistolähtöistä tutkimusta on vaikea toteuttaa, sillä havaintomme ovat osaltaan teorianpitoisia. Objektiivisimmatkin havainnot perustuvat menetelmiin, käsitteisiin ja tutkimusasetelmiin, jotka ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat tuloksiin. Aineistolähtöisen analyysin ongelmaa voidaan pyrkiä selventämään teoriasidonnaisessa analyysissä. Teoria toimii apuna analyysin edetessä: analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei suoraa nouse teoriasta tai pohjaudu teoriaan. Toisin sanoen aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa havainnoissa. Aikaisemman tiedon vaikutus ei ole teoriaa testaava, vaan tarkoituksena on aukoja uudenlaisia ajatusuria. (Esim. Eskola 2001, 136–137; Tuomi & Sarajärvi 2003, 97–98.)

Aineistoni analyysi perustuu siis sisällönanalyysiin, joka tässä tutkimuksessa on sekä aineiston että teorian muodostama yhdistelmä. Sisällönanalyysin aineistolähtöisyys korostuu siinä, että tutkimus etenee aineistossa ja naisten kertomuksissa esiintyvien kokemusten kautta. Aineisto jakautuu yhteneviin aihealueisiin aineiston pelkistämisen kautta, jolloin auki kirjoitetusta haastatteluaineistosta on karsittu pois tutkimukselle epäolennainen tieto. Käsiteltävät alueet nousevat naisten kertomuksista ja etenevät kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä (esim. Tuomi & Sarajärvi 2003, 115). Toisaalta aineiston käsitteleminen ei yksin riitä tutkimuskysymysten ratkaisemiseksi: tutkimuksen sisäl-

lönanalyysia ohjaa osaltaan myös teoria. Tutkimuksen runkona toimii käsitteistö elämänpolitiikasta ja postmodernista, joiden vaikutuksesta tutkimuksen lopputulos tähtää kuvailemaan ilmiöitä, joita tutkimuksen naisten postmoderniin elämänpolitiikkaan liittyy.

Lähestyn tutkimusaineistoani aluksi teoreettisen näkökulman kautta. Vaikka tutkimukseni lopulliset teemat ja aihealueet (kuten äitiys, ero, perhe, muutot, ystävät, työ ja ammatti) nousevat aineistosta, eikä niitä ole rajattu etukäteen, on pohjalla postmodernin elämänpolitiikan käsitteistö, jonka avulla etsin valintoja ja mahdollisia toisia mahdollisuuksia. Tutkijan on nostettava tutkimuskohteestaan teemaksi se, mikä siinä tulee tutkittavaksi. Teemasta muodostuu eräänlainen johtoajatus eli se näkökulma, josta tutkimuskohdetta tullaan tarkastelemaan. (Varto 1992, 51.) Toisin sanoen ryhmittelyn ja teemoittelyn aineistoa nostamalla siitä esiin tutkimuskysymyksiä valaisevia ilmiöitä (ks. Eskola & Suoranta 1999, 175–176). Esimerkiksi omassa analyysissäni tiedän etsiväni valinnanpaikkoja, mutta en määrittele etukäteen, millaisia valintojen tulee olla, vaan naiset itse määrittelevät jo haastatteluhetkellä, mitä he elämästään ja siihen sisältyvistä valinnoista minulle kertovat. Aineiston onnistunut ryhmittely ja teemoittelu analyysikeinona vaati vuorovaikutusta teorian ja empirian välillä. Tutkimustekstissä tämä näkyy empirian ja teorian vuoropuheluna, toisiinsa lomittumisena. (Mt., 176.)

Jokaisen haastateltavani kertomus on kokonaisuus, hänen elämänsä haastatteluhetkeen saakka. Tämän kokonaisuuden ymmärtäminen vaatii tutkijalta sitä, että keskusteluissa esiintyvä elämä on kyettävä pelkistämään pilkkomalla kertomukset osiin: jaksoihin, valintoihin, käännekohtiin. Aineistoa käsiteltäessä on muistettava, että elämäntarina tulee pitää kokonaisena, vaikka sitä samalla esitetään. Elämäntarinoiden ”osituksessa” käytin apuna naisten tekemiä etukäteistehtäviä. Aineiston jakaminen osiin, tiettyihin teemoihin ja ryhmiin tapahtuu pääasiassa haastateltavien itse esiin nostamien merkittävien elämäntapahtumien kautta. Osa teemoista nousee tapahtumina, joita voin tutkijana löytää jokaisen naisen kertomuksista. Nämä jokaisessa kertomuksessa toistuvat seikat

yhdistävät puolestaan koko aineiston, jolloin tutkimuksessani voidaan puhua koko joukkoa käsittävästä elämänpolitiikasta ja pohtia, mistä se rakentuu ja millä tavalla elämänpolitiikan mahdolliset toiset mahdollisuudet rakentuvat.

Tutkimusjoukkoa ja ilmiöitä voi helposti tutkia osina, joille annetaan joukko irrallisia selityksiä. Yhteydestään irrotetut palaset voivat saada mielivaltaisen tulkinnan ja tulla ymmärretyksi satumanvaraisesti. Tutkittava elämismaailma on kuitenkin aina ymmärtämiskokonaisuus, jossa ei ole irrallisia osia. Elämismaailma rakentuu merkityksistä ja merkityskokonaisuus määrää osiensa merkityksen. Kun tutkimuksen osia eritellään, on koko ajan muistettava tehdä vertailua osien ja kokonaisuuden välillä, jotta tutkimuksen tulokset vastaisivat kokonaisuutta. (Varto 1992, 61.)

Aineiston harkinnanvaraisuus ja teoreettinen tai tarkoituksen mukainen poiminta on eräs laadulliseen tutkimukseen kuuluva piirre. Kvalitatiivisen tutkimuksen luonteeseen kuuluva tapausten pieni määrä on siis sallittua. Tällaisen pieneen tapausmäärään perustuvan tutkimuksen tehtävänä onkin kuvata jotakin tiettyä ilmiötä ja antaa sille teoreettisesti mielekäs tulkinta. Aineiston tehtäväksi muodostuu toimia tutkijan apuna rakennettaessa tutkittavasta ilmiöstä käsitteellistä ymmärrystä. (Eskola & Suoranta 1999, 61–62.) Laadullisessa tutkimuksessa voidaan tilastollisen yleistettävyyden sijaan tarkastella teoreettista yleistettävyyttä (Uusitalo 1991, 78.) Tutkimuksen keskuksiksi muodostuvat tulkinnat, joita aineistosta tehdään ja tällöin merkityksen antavat tulkintojen syvyys ja kestävyys (Eskola & Suoranta 1999, 67–68.)

Käytän tutkimustekstissä sitaatteja, suoria lainauksia haastattelukertomuksista kuvaamaan tulkintojani. Puhuessani tutkimusaineistosta kutsun sitä naisten kertomuksiksi. Mielestäni juuri aineiston kertomuksellisesta ominaisuudesta johtuen naisten ”oma puhe” sitaattien muodossa on tärkeää ja arvokasta tulla esille. Koen myös, että sitaattien muodossa esitetty naisten ”suora ääni” kertoo heidän konkreettisesta elämästään ja arjestaan enemmän, kuin mitä minä osaan tutkijana lukijoille välittää. Näin ollen sitaattit mahdollistavat vuorovaikutuksen naisten ja lukijan välillä

(esim. Granfelt 1998, 42). Lisäksi sitaatit antavat lukijalle mahdollisuuden arvioida tekemiäni tulkintoja.

Mietin tarkkaan, käytäntö sitaattien yhteydessä tunnistetietoja. Pohdin myös, mitä hyötyä ja merkittävyyttä tunnistetietojen lisäämisellä tutkimukseni kannalta on. Vahva lähtökohtani on ollut kunnioittaa tutkimukseen osallistuneita naisia ja etenkin taata heidän äänelleen ”anonymisuoja”. Olen tutkijana luvannut, että tutkimuksessa yksilöitä ei voi tunnistaa (ks. esim. saatekirje, liite 1). Koska aineisto koostuu viiden naisen kertomuksista, voivat tunnistetiedot herättää mielenkiinnon sitaattien yhdistämiseen kokonaisuuksiksi. Tällöin anonymiteetti voi rikkoontua. Koen tunnistetietojen käyttämisen tässä tilanteessa eettisesti arveluttavaksi. (Esim. Eskola 2001, 154.) Lisäksi tutkimukseni liittyy Ankkuri-projektiin, mikä osaltaan lisää naisten paikannettavuutta. Näistä seikoista johtuen päädyin ratkaisuun, jossa sitaatit kulkevat tekstissä ilman tunnistetietoja.

3 TUTKIMUKSEN KÄSITTEELLINEN TAUSTOITUS

Elämänpolitiikkaa valitsemassa

Kun yhteiskunta muuttuu, moninaistuu myös siitä tehtävä tiede. Tieteellisen kentän monitasoistuminen ja erilaiset tieteelliset lähestymistavat kilpailevat toistensa kanssa. Tieteen merkitys yhteiskunnallisina sovelluksina kasvaa entisestään ja tämä kaikki on haaste tieteelle ja sen tuottajille. (Koskiahho 1990, 7.) Käsitteitä valittaessa on erityisen tärkeä pohtia, mitä se tarkoittaa tutkimusjoukon kannalta. Millaisen kuvan tutkimus antaa tutkittavista ja heidän todellisuudestaan? Käsitevalintojen kautta luodaan monenlaisia ja eri painotuksen saavia todellisuuksia. (Granfelt 1998, 19.)

Lähestyn tutkimusaineistoa postmodernissa ajassa elämänpolitiikka-käsitteen kautta. Pyrkimykseni on, että tutkimusaineisto on tutkimukseni pääosassa, mutta elämänpolitiikka ja postmoderni maailma sisältöineen toimii kompassina tutkimusmatkani edetessä. Näin ollen postmodernin kartalla elämänpolitiikka antaa suun-

nan, jonka avulla lähestyn tutkimusaineistoa. Tutkimukseni elämänpolitiikka-käsite näyttäytyy pääasiassa giddensiläisestä näkökulmasta. Samalla yritän selvittää, millaisia suuntia Giddensin elämänpolitiikka löytää suomalaisen yhteiskunnan ja sosiaalipolitiikan kartalla. Asetan elämänpoliittiset käsitteet aineistosta nousevien teemojen ja ilmiöiden ”käyttöön”, pyrkien välttämään elämänpolitiikka-käsitteellä ”profetoimista”, mistä Giddensia on muun muassa kritisoiu (esim. Heiskala 2000, 123–125).

Omasta elämästä kertominen ja oman tarinan luominen elämästään nousee erityisen keskeiseksi puheenaiheeksi, kun perinteiset institutionaaliset suhteet yhä vähemmän määrittävät ihmisten elämäntilaa ja heidän valintojaan. Ihmisten elämäntilaa tyypitarinat alkavat käydä yhä harvinaisemmiksi. Kun valmis kaava puuttuu, henkilökohtaiset valinnat tulevat laajemminkin keskusteltaviksi: elämän yksilölliset ratkaisut tuodaan julkisen alueelle, niistä keskustellaan ja niitä puntaroidaan politiikassa ”hyvän elämän kysymyksinä”. (Hyväri 2001, 18.)

Elämän valinnaisuuden merkittävyyttä on haluttu korostaa siirtymällä puheeseen, jossa hyvinvoinnin sijaan puhutaan elämänpolitiikasta. Siihen kuuluu yksilöllistyminen, pirstoutuminen, refleksiivisyys, posttraditionaaliset yhteisöt, identiteetti, valinnat, riskit, itsensä toteuttaminen, autenttinen elämä ja ambivalenssi. Elämänpolitiikka on kiinnostunut tuomaan julki jokapäiväisen elämän moraaliset ja eksistentiaaliset kysymykset. Arkielämä ja oman elämän rakentaminen ovat täynnä valintoja, suuria ja pieniä, yksilöllisiä ja kollektiivisia. Nämä valinnat luovat yhteisen hyvinvointimme ehtoja ja olosuhteita ja ovat näin ollen osa yhteiskuntaa ja sitä koskevaa politiikkaa. Valinnat voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia, mutta silti niillä on merkitystä hyvinvoinnin ehtoja ja olosuhteita ajatellen. (Esim. Julkunen 1997, 52–63; Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko 1997, 88; Giddens 1994, 107–108.)

Kun ihmiset tekevät elämäänsä koskevia ratkaisuja yksilöinä, he eivät tee elämänpolitiikkaa vaan yrittävät toteuttaa itseään, hallita ja kontrolloida elämäänsä. Tätä voidaan kutsua elämähallinnak-

si. Elämänhallinta on kuitenkin riittämätön elämänpolitiikaksi, sillä siitä puuttuu yhteiskunnallinen ulottuvuus. Toisaalta pelkkä politiikkakaan ei yksin täytä elämänpolitiikan ehtoja. Mitä elämänpolitiikka sitten oikeastaan on, jos yksin politiikka tai elämänhallinta ei riitä? Voisi ajatella, että elämänpolitiikka syntyy näiden kahden, elämänhallinnan ja poliittisten päätösten välissä, niiden vuorovaikutuksesta. Toisin sanoen, elämänpolitiikka koostuu yhteisistä yksilöistä, yhteisöistä ja yhteiskuntaa koskevista ratkaisuksista, joilla vaikutetaan ihmisten elämäntapaan, mahdollisuuksiin, ihmissuhteisiin, itsensä toteuttamiseen, kurjuuteen ja hyvinvointiin. Elämä yksin ei ole elämänpolitiikkaa, mutta siihen vaikuttaminen ja sen muokkaaminen eri tavoin on – elämä on elämänpolitiikan kohde. (Roos & Hoikkala 1998, 12.)

Elämäntyyli, elämäntapa, habitus kuvaavat omilla tavoillaan, miten ihmiset elävät. Käsitteitä on vaikea rajata tarkasti. Ne pikemminkin muotoutuvat ja muuntuvat tutkimuksesta toiseen. Käsitteet kuvaavat laaja-alaisesti, mutta yhtenäisesti, suhtautumista elämän ilmiöihin. Kun yhteiskunta pyrkii kohentamaan yksilöiden elintasoja ja elämänlaatua esimerkiksi sosiaalipolitiikan keinoin ja yksilöt pyrkivät toiminnallaan rakentamaan elämänhallintaansa, syntyy elämänpolitiikka. (Allardt 1998, 49–50.)

Yhteiskuntapolitiikan ja sitä kautta myös sosiaalityön on yhä vaikeampi vastata ihmisten hyvinvointia ja oikeudenmukaisuutta koskeviin odotuksiin. Monet kysymykset hyvästä ja oikeasta elämästä ovat muuttuneet arkipäiväisiksi, teknisiksi ja kaupallisiksi. Käsitteistä, mikä oikeastaan on hyvää ja oikein, on liikkeessä ja alttiina muuttamaan vallitsevan tilanteen mukaan. Elämänpolitiikasta on tullut osa arkielämää. Yhteiskuntapolitiikka ja sosiaalityö eivät voi olla pelkästään rahan ja palveluiden jakamista, vaan elämänpolitiikkaa, *edellytyksien luomista hyvälle elämälle*. Näin ollen elämänpolitiikkaan sisältyykin monia ristiriitaisuuksia ja kiistakysymyksiä: onko hyvän elämän edistäminen todella mahdollista liikkeellä olevien käsitysten aikana, millä tavalla ihmisten elämää voi muuttaa ja miten ihminen itse voi muuttaa elämäänsä. (Esim. Roos & Hoikkala 1998, 9; Valtioneuvoston tulevaisuus-elonteko 1997, 86.)

Sosiaalityö edellyttää ihmisen tarpeiden näkemistä kokonaisuutena, ajassa ja paikassa muuttuvina. Tällöin ei voi tukeutua siihen oletukseen, että jokaiselle yksilölle on olemassa, ennalta määritelty, tilausta vailla oleva ”palvelupaketti”, joka mahdollisesti sopisi myös tusinalle muita ihmisiä. Vaikka yksilöllisten palveluiden ja yksilöllisen tuen ajatustapa on ollut periaatteena jo case worktyön alkumetreistä lähtien, ovat yhteiskunnan resurssit asettaneet osaltaan omia esteitä yksilöiden tarpeista lähtevään sosiaalityön ajattelumaailmaan. (Esim. Mäntysaari 1991, 259.) Elämänpolitiikan näyttämöllä ihminen tekee henkilökohtaiset valintansa yksilönä ja kantaa vastuun omasta elämästään käytettävissä olevien resurssien ja toiminta-areenoiden puitteissa. Nämä resurssit ja areenat määräytyvät yhteiskunnallisten rakenteiden kautta, joihin ihmisen vaikutusmahdollisuudet ovat todellisuudessa pienet. Valintoja on tehtävä, olivatpa rakenteet ja resurssit millaiset tahansa, ja jokainen valinta jättää jälkensä ihmisten elämään ja arkeen. (Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko 1997, 88; ks. myös Giddens 1994, 107–108.)

Muuttuvan ja kehittyvän yhteiskunnan pyrkimyksenä on tarjota ihmiselle entistä moninaisemmat valinnan mahdollisuudet, olipa kysymys ravinnosta tai koulutuspaikasta. Kuitenkin samaan aikaan yksilö kantaa itse vastuunsa tekemisistään ja tekemättä jättämisistään. Elämänpolitiikan aikana voidaankin puhua ”omillaan pärjäämisen eetoksesta”. Yhteiskunta on valmis antamaan tukeaan, jos yksilö lupaa vastaavasti toimia tiettyjen normien mukaan, kehittämällä ja kouluttamalla itseään yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi. Hyvinvointipolitiikka on täynnä ehtoja, omavastuita ja erilaisia säädöksiä siltä varalta, ettei ihminen kykene tai viitsi ponnistella haluttuun päämäärään. Kontrollin, tuen ja erilaisten etuisuuksien muutokset vaikuttavat huono-osaisiin, ei keskiluokkisiin yksilöihin suuremmissa määrin kuin niihin, jotka harvoin tarvitsevat yhteiskunnan järjestämien toimenpiteiden tukea. (Hoikkala & Roos 2000, 15–16.) Elämänpolitiikan ajankohtaisuus ilmenee siinä, että meidän on yhä vaikeampi tietää tai ennustaa, miten olisi viisasta toimia ja miten elämää koskevat valinnat olisi järkevää tehdä (Julkunen 1997, 52–63). Yksinkertaisimmillaan voidaan sanoa, että elämänpolitiikan kentässä ihminen pohtii ar-

jen toteutukseen liittyviä päätöksiä. Ihminen rakentaa elämänsä kokonaisuutta monien merkitysten kautta. (Hoikkala & Roos 2000, 21–23.)

Elämänpolitiikasta puhuessani vien sen lähelle sosiaalipolitiikkaa, mutta en korvaamaan sitä. Elämänpolitiikka antaa mahdollisuuksia ja keinoja toimia sosiaalipolitiikan sisällä ja rinnalla. Katselen elämänpolitiikkaa yksilösidonnaisena, elämänkulkukeskeisenä ja joustavana elementtinä unohtamatta kuitenkaan nykyistä sosiaalipolitiikkaa. (Ks. Roos & Hoikkala 1998, 18.) Yhteiskunnan palvelurakenne on harjoittelemassa elämänpolitiikkaa ja testaa sen toimivuutta sosiaalipolitiikan areenalla. Murroksen sosiaalipolitiikka on pakotettu huomioimaan ihmisen elämä yksilöllisenä kokonaisuutena, mikäli se aikoo menestyä ja pärjätä yksilöllisen ja inhimillisen tukemisen moniottelussa.

Riski ja mahdollisuus

Henkilökohtaiset, ihmisen elämästä kumpuavat tarinat koskevat usein vaikeuksiin joutumista, niistä selviytymistä ja ongelmien voittamista. Varsinkin silloin, kun vaikeudet koskevat koko elämänpiiriä, ihmissuhteita ja olemassaolon kamppailua, voidaan puhua jopa identiteetin muutoksesta. (Hyväri 2001, 18.)

Elämänpolitiikkaan liittyvät valinnat voivat olla ihmiselle vaikeita ja toisinaan epäedullisia. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että elämä olisi umpikujassa ja ettei ulospääsyä olisi näkyvisä. Anthony Giddens (1994, 185–187) puhuu käsitteestä *second chances*, toiset mahdollisuudet. Sen mukaan vaikeat elämäntilanteet tulisi nähdä uusina ulospääsykeinoina ja ratkaisumahdollisuuksina sen sijaan, että ne koettaisiin ihmisen elämänkulkua rajoittavina tekijöinä. Elämän tullessa yhä ennustamattommaksi ja elämänkulun muutosten tullessa vähemmän kohtalonomaisiksi on nähtävissä, että juuri toiset mahdollisuudet ja uudet aloitukset tulevat ajankohtaisiksi. Esimerkiksi työttömyyden ja avioerojen yleistyessä, niitä ei tarvitse tulkita vain menetyksinä tai toiseuden luojina, vaan Giddensin ajatuksena on, että ne voivat olla myös

uusi tilaisuus muuttaa elämänkulun suuntaa. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tehtävänä olisi nostaa nämä mahdollisuudet esille, vahvistaa ihmisen valintakykyyn vaikuttavia voimavaroja sekä parantaa omaa elämänpolitiikan subjektiasemaa.

Toisten mahdollisuuksien politiikassa on Giddensin mukaan kysymys itsekunnioituksen ja kolhiintuneen identiteetin korjaamisesta. Toisten mahdollisuuksien politiikassa on myös kääntöpuolensa: valinta merkitsee aina toisen vaihtoehdon sulkemista pois. Erossa voi avautua uusi elämä, mutta se voi merkitä myös turvallisen elämän menettämistä. (Roos & Hoikkala 1998, 14.) Tutkimukseni versio toisten mahdollisuuksien politiikasta ei ole valintojen joko- tai politiikkaa, vaan sovellan sitä pehmeämmin ajatellen vaikeiden elämäntilanteiden johtavan *uusiin aloituksiin*, vaikka vaikeudet eivät elämästä häviäisikään.

J-P Roos (2000) on Helsingin ylioppilaslehdelle antamassaan haastattelussa pohtinut Giddensin luotsaamaa toisten mahdollisuuksien politiikkaa. Roosin mukaan yhteiskunnan tulisi pyrkiä järjestämään riittävästi vaihtoehtoja ja resursseja, joista yksilöt voisivat valita aina muuttuvan elämäntilanteen mukaan. Toisin sanoen jokaiselle ihmiselle olisi olemassa jokin vaihtoehto ja riskien ottaminen olisi mahdollista: epäonnistuessaankin yksilöillä olisi uusi mahdollisuus käytettävissään. Mahdollisuuksien tarjotimella olisivat esimerkiksi harrastustoiminnan tuomat vaihtoehdot, jos työura on syystä tai toisesta loppunut tai ei ole sillä hetkellä mahdollinen. Toisaalta hyvinvointipalvelujen areenalle tulisi lisätä vaihtoehtoja, joilla voitaisiin välttää ihmisten joutumista umpikujan. Miten yhteiskunta voisi toiminnallaan tukea esimerkiksi vankeustuomion saaneita, että tuomion suorittamisen jälkeen ”ikuisen rikollisen” leima hälvenisi? Millaisia mahdollisuuksia yhteiskunta tarjoaa asunnottomille tai alkoholisteille, jotta yhteiskuntaan integroituminen onnistuisi? (Ks. Helne 2002; Granfelt 2003.)

Giddensin (1994, 14–15, 92–93) mukaan tärkeää on se, että vaihtoehtoisia mahdollisuuksia olisi olemassa. Hyvinvoinnin näkökulma ei piilota ihmisen kohtaamia vaikeuksia, mutta sillä voi-

daan valaista elämän muita piirteitä. Elämän vaikeudet ja onnet voivat olla samanaikaisia. Ne eivät sulje toisiaan pois. Elämä on harvoin yksinkertaista ja toisinaan se tuntuu hyvinkin epäreilulta (Laukka-Sinisalo 1994, 15; Törrönen 2000, 147.) Esimerkiksi monien vankien elämä on ollut pelkästään joutumisia erilaisiin paikkoihin: lastenkotiin, tarkkailuluokalle, sijoitusperheeseen, sairaalaan, kadulle, vankilaan. Ihminen, joka ei ole pystynyt ja kyennyt elämään valtaväestön normien mukaisesti, on joutunut joutumisen päätepysäkille, vankilaan. (Heinonen 1998, 60–61.)

Moraalin ja keskinäisen vastuun ongelmat kärjistyvät yhteiskunnallisessa todellisuudessa, jossa vahvat ja selkeärajaiset instituutiot – työelämän ja hyvinvointivaltion järjestelmät – tarjoavat yhä vähemmän välineitä ja voimavaroja sosiaaliseen kiinnittymiseen. Perhe-, sukulais-, ystävyys- ja naapuruussuhteet eivät läheskään aina vastaa riittävän vahvasti yksilöityvän elämänmuodon pulmiin. Vaikeuksien voittamisen tarinat ovat elämänpoliittisia siinä mielessä, että niissä etsitään ratkaisuja ja luodaan uusia toimintamahdollisuuksia tavalliseksi tulleen epävarmuuden keskellä. Hyvinvoinnin ja elämän kysymyksiin haetaan uutta suuntaa henkilökohtaisten kriisien ja tilanteiden seurauksena. Yksityinen kokemus saa kontekstinsa laajemmin yhteiskunnassa koetuista alistamisen ja syrjään työntämisen käytännöistä. (Hyväri 2001, 20, 23.)

Myönteisyys ei ole itsetarkoitus eikä se kerro kaikkea, vaan on oltava valmis ottamaan vastaan myös elämän ikävät ja pelottavat juonteet. Uhkia ja riskejä korostamalla tuodaan epäkohdat esille, mutta samalla voidaan kadottaa usko tulevaisuuteen ja äärimmäisimmillään usko elämään. Samalla, tietämättäänkin, supistetaan toimintamahdollisuuksia. (Törrönen 2000, 161–162.) Tosiasia kuitenkin on, että jokainen ihminen kohtaa ongelmia ja vaikeuksia. Elämässä on myös vaikeuksia, jotka eivät katoa. Siitä huolimatta voi olla elämisen laatua ja halua, eivätkä vaikeudet määrittele koko elämää. Ajattelen, että kaikesta elämän kurjimuksesta huolimatta jokaiselta yksilöltä löytyy voimaa ja vahvuutta, joita voisi valjastaa nykyistä enemmän käyttöön. Ehkä tätä voimaa on vain vähän, mutta tärkeintä on, että sitä osataan etsiä ja vahvistaa.

Tuula Helne (2002) puhuu ihmisen Toiseuden kunnioittamisesta. Tämä ei tarkoita kärsimyksen, tuhoavan elämäntavan tai pahan hyväksi selittämistä, vaan pyrkimyksenä on välttää manipuloivaa valtaa, moralisointia ja syrjiviä toimintakäytäntöjä. Yhteiskunnan marginaaleissa elävien ihmisten sijainti voidaan määritellä ulkopuolisuudeksi sisäpuolella. He ovat sisäpuolella olevia Toisia. Kulttuurinen ja yhteiskunnallinen toiseus merkitsee valinnanmahdollisuuksien voimakasta rajautumista ja elämän puristumista erilaisiin pakkoihin. (Pohjola 1994, 16; Helne 2002, 75–76, 174.)

Myös Ulrich Beck (1994, 28–30) puhuu pakosta, joka ei perustu ihmisen vapaaseen päätökseen. Yksilöllistyminen on pakkoa, johon liittyy pakko suunnitella ja sovittaa ”näyttämölle” sekä oma elämä että siihen liittyvät elämäntilanteet, joiden myötä erilaiset sitoumukset ja verkostot muuttuvat. Tähän paktoon liittyy jatkuva toimiminen hyvinvointivaltion ja yhteiskunnan yleisten ehtojen ja mallien (esimerkiksi koulutusjärjestelmä, työmarkkinat ja asuntomarkkinat) asettamissa rajoissa. Perhemuodotkin ovat nykyisin muuttuneet päätöksenteon asioiksi ja kaikkine ristiriitoinen ne voidaan kokea jopa henkilökohtaisina riskeinä. Yhteiskunnalliset oikeudet ovat myös yksilöllisiä, mutta ihmisten osuus yhteiskunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin edellyttää yhä useammin osallisuutta työelämään (esimerkiksi kotiäidin tai -isän eläketurvan puuttuminen), mikä puolestaan edellyttää koulutusta. Toisin sanoen yhteiskunta ei suoranaisesti velvoita ihmisiä mihinkään, vaan asettaa heidät pohtimaan omia suunnitelmiaan ja toimintojaan samalla valtuuttaen ihmiset itse vastaamaan valintojensa seurauksista. Eletään näennäisen vapauden yhteiskunnassa.

Marginalisaation ja syrjäytymisen tutkimusperinteessä on kiinnitetty liian vähän huomiota *selviytymisen ehtoihin* ja tilanteisiin, joissa vaikeuksia on voitettu, vaikka edellytyksiä selviytymiseen ei olisi näyttänyt olevan (esim. Kortteinen & Tuomikoski 1998; Helne 2002). Enemmän ollaan oltu kiinnostuneita marginaalin ilmiöstä ja prosessista, jotka johtavat vieraantumiseen ja syrjäytymiseen. Esimerkiksi syrjäytymistä koskeva sosiaalisen politiikka on nähty ensisijaisesti kysymykseksi rakenteellisesta epäoikeudenmukaisuudesta, riistosta ja alistuksesta. Hämäräksi on jäänyt

se, millä tavoin ihmiset ovat löytäneet uusia väyliä ja mahdollisuuksia aikaisempaa parempaan ja mielekkäämpään elämään syrjäyttävistä voimista ja marginaalistumisestaan huolimatta. (Hyväri 2001, 19.)

Giddensin (1994) elämänpolitiikka ja sen edellytykset kohdistuvat siis aikaan, jolloin traditionaalisen yhteiskunnan kahleet irtoavat lopullisesti ja siirrytään jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan. Tässä yhteiskunnassa eivät päde itsestään selvät periaatteet, ratkaisuista on neuvoteltava ja valintojen hetkellä ihmisiä ei ole auttamassa sen enempää perinne kuin moraalikooditkaan. Ihmisten on aidosti pohdittava ja reflektoitava omia valintojaan ja ratkaisujaan. (Mm. Roos 1998, 21.) Giddensia on kritisoitu muun muassa siitä, että hänen kehittelemissään ajatuksissa rakenteellinen taso jää vähälle huomiolle tai jopa kokonaan huomioimatta. Tuloksena on ideaalituypinen tilanne, jossa esimerkiksi kulttuurin ja talouden suhdetta yksilöön vaikuttaviin sosiaalisiin suhteisiin ei punnita. Etenkin jos Giddensin ajatukset nähdään suoraa empiirisena kuvauksena, ollaan pulassa. Giddensia tuleekin lukea uusia ajatuksia herättävässä mielessä, sillä hän luo oletuksia ja teorioita tutkimuksen käyttöön, joita voi empiirisesti koetella. Tällaisista tutkimuksista nousevien tulkintojen myötä murroksen yhteiskunta voisi kirjoittaa uudennäköisiä sosiaalipoliittisia avauksia. (Esim. Kortteinen 2000, 50–51.)

Postmoderni elämämme

”Postmodernilla tarkoitetaan lupaa tehdä, mitä mieleen juolahtaa, ja kehotusta olla ottamatta liian vakavasti mitään, mitä joku tekee. Sillä tarkoitetaan vauhtia, jolla asiat muuttuvat, ja mielentilojen pikaista vaihtumista niin, ettei ajatuspinttymä ehdi syntyä. Sillä tarkoitetaan huomion keskittämistä samanaikaisesti kaikkialle niin, ettei mitään tarkastella liian pitkään eikä liian tarkasti. Sillä tarkoitetaan tavaroita pursuilevaa ostokeskusta, missä esineiden ainoa käyttötarkoitus on tuottaa nautintoa sillä hetkellä, kun ne hankitaan; tai sillä

voidaan tarkoittaa kokemusta siitä, että olemassaolo tuntuu ostoskeskuksessa vietetyltä elinkautiselta. Postmodernilla tarkoitetaan riemukasta vapautta tavoitella kaikkea, sillä tarkoitetaan mieltä askarruttavaa epävarmuutta siitä, mikä olisi tavoittelemisen arvoista ja millä perusteella sitä tulisi tavoitella.” (Bauman 1996, 21–22.)

Postmoderni on vain yksi tapa kuvata nykyisen elämän erilaisuutta ja yhteiskunnan muutosta suhteessa aikaan muutamia kymmeniä vuosia sitten. Se merkitsee eri asioita eri ihmisille. Anthony Giddens (1994) puhuu myöhäismodernista ja Ulrich Beck (1994) refleksiivisestä modernisaatiosta tai toisesta modernista. Tulkintojen moninaisuudesta huolimatta postmodernin tehtävänä on pohdita, miten aikamme eroaa modernista. Postmodernista käytävää keskustelua ja siitä käytettäviä muita käsitteitä yhdistää ainakin havainto elämää ja yhteiskuntaa hallitsevasta epävarmuudesta, joka on inhimillisen toiminnan tuottamaa. Ajatuksesta, että kontingenssi ja satunnaisuus olisivat vain hetkellisiä tiloja, jotka olisivat kehityksen tielle osuneita väliaikaisia häiriöitä, on aikalaiskeskustelussa luovuttu. Tietoisuus epävarmuudesta on tullut jäädäkseen eikä päätöksentekoa ole mahdollista irrottaa riskeistä. Modernissa ajassa uskottiin, että epävarmuus ja riskit katoavat, kunhan ”keksimme vielä jotakin uutta”. Postmodernissa ajassa ollaan tietoisia siitä, että on kehitettävä erilaisia ja uusia taitoja, jotta arkeen kuuluvan ambivalenssin, epävarmuuden ja valintojen kanssa oppisi elämään. (Bauman 1996; Beck 1994; Giddens 1994.)

Moderni sosiaalipolitiikka on nojautunut elämän ennustettavuudelle. Ihmisiä on yritetty auttaa vaikeista elämäntilanteista ja solmukohdista eteenpäin, ja näin on vahvistettu osaltaan elämän ennustettavuutta. Elämän ennustettavuuteen pyrkiminen ei ole ollut merkittävää ainoastaan yksilöille, sillä se on ollut erityisen tärkeää myös yhteiskunnalle. Näin ollen sosiaalipolitiikassa ei voida vainoa pelkästään pyyteettömyyden nimeen, sillä sivujuonteena on pyritty ihmisen elämän hallitsemiseen ja käyttäytymisen kontrolliin. Sosiaalipolitiikka on keinoillaan aktivoinut ihmisiä työuralle ja ohjannut heitä sieltä pois. Elämänsuunnitelmia laadittaessa on

voitu luottaa palkkatyön ja hyvinvointipalveluiden yhteisvaikutuksen antamaan turvaan. (Karisto 1998, 54–55.)

Postmodernissa ajassa elämä ei kulje enää kuin juna. Tutut ja turvalliset raiteet ovat kadonneet ja yksilöt noudattavat murroksen aikatauluja, reittejä ja pysäkkejä. Murroksen raiteet eivät ole suorat ja vakaat, vaan matkustaminen on täynnä katkoksia, umpikujia ja haarautumia, etkä voi varmuudella tietää, millainen seuraava asema on tai missä se sijaitsee.

Modernissa puheessa sosiaalityön asiakas otetaan haltuun ongelmapuheen ja yleisten tyypittelyjen kautta. Postmodernissa ajassa suhteiden tulisi puolestaan määrittää vapaaehtoisuuden ja vastavuoroisuuden perustalle. Sosiaalityön näkökulmasta asiantuntijoiden tulisi osata tarjota avun ja tuen tarvetta asiakkuuden omista vaateista nouseviksi. Asiantuntijuus olisi läsnä etenkin silloin, kun ihmiset tekevät valintoja epävarmoissa tilanteissa ja haluavat kuulla tukevan ”asiantuntevan” mielipiteen ennen lopullista päätöstä. Tällöin asiantuntijuuden ”valta” ei perustu pelkästään oikeaan tietoon vaan tuen läsnäoloon, keskinäiseen luottamukseen, persoonaan ja karismaan. Postmodernissa elävällä subjektilla on mahdollisuus muodostaa oma näkemys avun ja tuen tarpeesta. Ihminen saattaa olla elämäänsä pääsääntöisesti tyytyväinen, vaikka ulkopuolelta katsottuna hänen toimintakykynsä olisi rajoittunut tai arki hallitsematonta. Tällöin yhteiskunnan järjestämät palvelun tuottajan aktivointiyritykset saattavat tuntua ihmisestä tarpeettomilta, ja tuen tarjoajan osalta turhaan tehdyltä yritykseltä sekä resurssien tarpeettomalta kuormittamiselta. Murroksen ajassa asiantuntijoiden olisi nähtävä, että asiakkaat ovat yksilöinä oman elämänsä aktiivisia toimijoita ja määrittelijöitä, jotka ratkaisuja tehdessään kantavat niistä myös vastuun. (Raitakari 2002, 49–51.)

Postmoderni, murroksen ajan sosiaalityö ei ole asiantuntijoille eikä asiakkaille helppo. Postmoderni ihmiskuva on paljolla mahdollistava, mutta samaan aikaan se lisää epävarmuutta. Itse asiassa se on ihmisille erittäin vaativaa. Ihmisten selviytyminen ja elämänhallinta muuntuvat yksilösuorituksiksi, johon sosiaalityön olisi

kyettävä vastaamaan ”puuttumatta puuttumisella”. (Raitakari 2002, 51.)

Sakari Ahola (1997) on todennut, että ”postmodernista mielentilasta tuskin on lohtua työttömyyden ja sosiaaliluukun ahdingossa eläville”. Näin varmaankin on, jos näemme postmodernin ajan pelkästään häilyvyyden ja epävarmuuden ahdinkona. Toisaalta postmodernin tiedostaminen sosiaalitetettä tehtäessä tuo mahdollisuuden uusien näkökulmien avaamiseen ja sitä kautta voitaisiin käyttämättömillä sosiaalityön käytännöillä vastata ihmisten ajankukaisiin yksilöllisiin tuen tarpeisiin. Jos haluamme, voimme nähdä postmodernin ajan myös modernin ”universaalisubjektin” kyseenalaistajana (esim. Ahponen 2001, 294). Tällöin sen merkitys korostuu vanhojen, modernien rakenteiden horjuttajana, jotka vaikuttavat myös sosiaalitieteissä ja -alan käytännöissä. Tällaisesta näkökulmasta katsottuna postmodernin ajattelun mahdollisuus sosiaalipalveluissa näkyy siinä, että modernin ajan yleispätevän ihmissubjektin tilalle nostetaan ainutlaatuinen ihmissubjekti.

Myöhäismodernissa elämäkulussa merkityksellistä on se, että elämäkulku eri vaiheineen on muutoksessa. Ihmisten elämänvaiheet eivät enää sitoudu yhtä selvästi kuin ennen erilaisten elämäkulun instituutioihin, vaan yksilölliset sävyerot ja variaatiot lisääntyvät. Nykyään asioiden tapahtuminen on enemmän kiinni oman aktiivisen muokkausprosessin tuloksista. Elämän tapahtumat eivät enää kulje pelkän odotuksen varassa, ja tulevaa on vaikea, lähes mahdotonta ennustaa. Elämäkulun ennustamattomuuden voimistumisessa korostuu erilaisten siirtymien – kriisien, katkosten ja hyppäysten – rooli. Kun ihmisen elämäkulun kronologisuus ja suoraviivaisuus ei enää näyttäytyä ennustettavana itsensänselvytenä, joutuu yksilö entistä enemmän kantamaan vastuuta oman elämäkulkunsa luotsaamisesta. (Vilkko 2000, 74–85.)

Yksilöllistyminen merkitsee perinteisen ja totutun elämäkerran muuttumista valinnoista koostuviksi ”itsemuokkaus” elämäkeraksi tai ”minä-projektiksi”. Esimerkiksi Giddens (1991, 214–215) puhuu refleksiivisestä elämäkerrasta, jossa yksilöllisyys muodostuu kaikesta, miten ihminen elämänsä elää ja mitä hän

ylipäättään on. Kysymys on yksilön valinnoista, valintatilanteista ja elämäntyylistä – elämänpolitiikan kentässä ihminen pohtii elämänsä arkensa tasolla. Postmodernissa yhteiskunnassa ihmisellä on mahdollisuus koota elämänsä kokonaisuus monien merkitysten kautta, kuitenkin samalla pohtien: Mitä hyvä elämä oikeastaan on ja mistä elementeistä se muodostuu? ”Tee-se-itse” elämäkerrassa on huomioitava myös ihmisten henkilökohtaiset valmiudet tiedostaa, hallita ja kommentoida pyrkimyksiään elämässä. (Hoikkala & Roos 2000, 21–23.)

Elämästä on tullut yksilöllistä, mutta samaan aikaan lähes kokonaisvaltainen epävarmuus on kasvanut, ja jatkuvuutta tuskin uskalletaan edes ajatella. Elämän rakenteet ovat samanaikaisesti avoimia ja väliaikaisia. Postmodernissa yhteiskunnassa työsuhteista on tullut tilapäisiä, muutot ovat arkipäiväistyneet, perhemuodot moninaistuneet ja ihmissuhteista on tullut häilyviä. (Hoikkala & Roos 2000, 25–26.)

Elämänpolitiikka on postmodernin yhteiskunnan tuotos siitä, ettei ihmisillä ole enää valmiita käsikirjoituksia ohjenuoranaan. Ihmisten on itse tehtävä ja eletävä elämänsä ja rakennettava identiteettinsä moninaisten valintatilanteiden kautta. (Peltola & Saastamoinen 2000, 6.) Ihminen ohjaa elämäänsä niissä mahdollisuuksissa ja rajoituksissa, jotka tietyssä yhteiskunnassa ja kulttuurissa kulloinkin vallitsee. Ihminen kehittyy niiden kokemusten myötä, joita hänelle karttuu erilaisissa elämäntilanteissa. Tämän kokemuksellisuuden ja oppimisen myötä ihminen muodostaa tietyn sisäisen kuvan itselleen ympäröivästä maailmasta sekä omasta itsestään. Ympäristöä koskeva tieto on osa yksilön maailman kuvaa, kun taas omaa itseä koskeva tieto fokusoituu minäkuva ja itsetunto käsitteiden kautta. (Nurmi & Salmela 2000, 86–87.)

Postmodernin ajan vaatimukseen kuuluu epävarmuuden sietokyky, jatkuva oppiminen, joustavuus ja liikkuvuus työmarkkinoilla, elämän jaksomaisuuden kestäminen ja monitaitoisuuden vaade. Lukuisista ja lukemattomista vaihtoehdoista ja valinnan mahdollisuuksista postmoderni arki voi näyttäytyä monille uudenaikaisena turvattomuutena ympäröivän yhteiskunnan ja koko maailman suh-

teen. Muun muassa tästä johtuen sosiaalitieteissä ja sitä kautta sosiaalityössä tarvitaan muokattuja tai kokonaan uusia keinoja, käsitteitä ja tutkimusmenetelmiä lähestyä postmodernia aikaa ja siinä näyttäytyviä ilmiöitä. Tarvitaan kertojia, jotta ymmärrettäisiin ihmisten elämää ja kokemuksia postmodernissa ajassa. ”Emme tarvitse sosiaalitiedettä postmodernista, vaan uutta postmodernia sosiaalitiedettä”. (Peltola & Saastamoinen 2000, 11.)

Postmodernina aikakautena on totuteltava siihen, että tieto on universaalin sijaan spesifiä. Tieto on hyvin pitkälle luotu sosiaalisesti ja monia ilmiöitä on vaikea tai lähes mahdotonta selittää rationaalisesti. Yhteiskunnasta ja yksilöiden elämisestä on syntynyt pieniä selittäviä kertomuksia, jotka pätevät vain omassa, määritellyssä kontekstissaan. (Roiser 1997, 99.)

Giddens (1991) on tuonut keskusteluun yksilön jatkuvan refleksiivisen suhteen ympäristöönsä. Tämän suhteen kautta ihminen muokkaa ja rakentaa jatkuvasti omaa elämäänsä, minä-tarinaansa ja elämänsä kulkuaan. Elämä koostuu erilaisista yksilöllisistä valinnoista ja päätöksistä, eikä se ole enää sidoksissa sukupolviketjuajatteluun. Tämä kumoaa perinteisen ajattelun siitä, että ihmisen elämä uusintaa sukupolvesta toiseen toistuvia elämänsä vaiheita. Postmodernissa yhteiskunnassa ihmisten tulee olla entistä vahvempaa tekoa. Ihmiseltä edellytetään kykyä arvioida ratkaisuja erilaisille vaiheille ja siirtymille. Näiden erilaisten elämän käännekohtien kautta elämänsä kulku rakentuu aina uudelleen – yksilöllisesti, eriytyneesti ja perustellusti.

Postmodernille ajalle on ominaista identiteetin pirstoutuminen: ihmisen määritelmät siitä, mitä he ovat, muuttuvat hajanaisiksi. Kun modernin ajan minuusihanne oli suhteellisen pysyvä ja rationaalinen mutta samalla kehittyvä minuus, niin postmodernin ajan monet keskenään ristiriitaisetkin roolit vaativat kykyä toimia useissa muuttuvissa konteksteissa. Eri tahojen ristiriitaiset odotukset voivat tuntua miltei sietämättömiltä. Sosiaalisista rooleista tulee ihmisen valintaan ja haluun liittyvä kysymys. Postmodernissa ajassa on yhä enemmän ja syvemmin mietittävä, kuinka meidän tulisi elää elämämme. Ihmisiltä edellytetäänkin juuri reflek-

siivistä orientaatiota minuuteen ja elämänkulkuun. (Peltola & Saastamoinen 2000, 5–7.)

Bauman on ehdottanut, että identiteetin käsite tulisi korvata postmodernissa ajassa itsensä kokoamisen (self-assembly) tai itsensä rakentamisen (self-constitution) käsitteillä. Bauman perustelee ehdotustaan sillä, että identiteetti viittaa valmiiseen tai sellaiseen, jonka voi rakentaa valmiiksi ja siihen liittyvä ajatus ihmisestä eheänä kokonaisuutena. Se ei hänen mielestään sovellu postmoderniin aikaan. Hänen mukaansa jälkimodernissa yhteiskunnassa elävä yksilö kokoaa ja rakentaa itseään tekemällä valintoja jatkuvasti. Valinnat eivät välttämättä johda mihinkään valmiiseen, vaan eteen tulee taas uusia valintoja. Vaikka ihminen pohtisi omaa valintaansa, on se aina yksi monista mahdollisuuksista, jotka kaikki voivat olla yhtä hyviä. Tämä puolestaan korostaa postmodernille ajalle tyypillistä epävarmuutta, joka näyttäytyy pohdintoina onnistuneista valinnoista valintaviidakon keskellä. (Jaliloinen 1995, 45–46.)

4 POSTMODERNIN KESTÄMINEN

Ydinperheen kaipuu

Postmodernin maailman moninaisuus on vaikuttanut ihmissuhteisiimme muun muassa siten, että suhteet sukulaisiin ja isovanhempiin ovat nykyään etäisemmät kuin ennen. Odottavan ja vauvaikäisen lapsen äidin ainoaksi päivittäiseksi tueksi saattaa jäädä yksinomaan isä. Kahden vanhemman taloudessa, jossa vanhemmat tukevat toisiaan, kyllä pärjätään, mutta miten on yksin lasten kanssa elävän vanhemman tilanteessa. Mahdolliset ystävät ovat samassa elämäntilanteessa omien lastensa kanssa tai niin kiinni työelämässä, että ”ylimääräinen” aika käytetään tarkasti omiin tarpeisiin. Tai voi olla niin, ettei postmodernin ajan henkeen kuulu kysyä tukea perheen ulkopuolelta – on pärjättävä omillaan. Tällaista taustaa vasten yhteiskunnan tulisi herätä toimimaan ja kantamaan huolta vanhempien jaksamisesta sekä tukemaan entistä enemmän vanhemmuuden tehtävässä. Postmoderni aika tarkoittaa

arjessa kuitenkin usein sitä, että jo odotusajasta lähtien äidit kasvavat kantamaan yksin vastuun itsestään ja lapsistaan. (Sevón & Huttunen 2002, 95.)

Perhe on totuttu näkemään yhteiskunnan rakenteellisena perusyksikkönä. 1970-luvulta lähtien erojen yleistyminen ja perhemuotojen moninaistuminen aiheutti huolen perheinstituution katoamisesta kokonaan. Perhe ei kuitenkaan kadonnut, vaan se muuttui aikaansa vastaaviksi erilaisiksi kokonaisuuksiksi. Perhe elää ihmisten mukana – ihmiset tekevät perheitä. Ihmiset kokevat perheen ja siihen liitetyt läheiset ihmissuhteet hyvin tärkeiksi ja keskeisiksi elementeiksi arjessaan. Voidaan jopa puhua perheen renessanssista, perheen arvonnoususta niin yksilöiden kuin yhteiskunnankin tasolla. (Ritala-Koskinen 2001, 9.)

Tutkimuksessani keskeiseksi teemaksi kohosi naisten suhde omaan lapsuuden perheeseensä. Miten elämä lapsuuden perheessä kytkeytyy nyt elettyyn elämään – elämänvaiheeseen, jossa oman perheen perustaminen on ajankohtaista? Jokaisella ihmisellä on yksilöllinen elämänsä ja muutto lapsuuden kodista ja perheestä kuuluu miltei jokaisen suomalaisen aikuisen elämäntapaan. Ihmisten pohdittavaksi nousee oma sijoittuminen suhteessa lapsuuden perheen arvoihin, uskomuksiin ja ylipäättään tapaan elää. Millainen silta yhdistää ihmisten menneisyyden ja nykyisyyden? Vaikka ihminen asuu aikuisena muualla kuin lapsuuden perheessään, katselee hän elämänsä lapsuuden perheen kautta. Elämä aikuisena perustuu osittain niihin kokemuksiin, mitä hän on lapsuuden perheessä eläessään kokenut? Tämä voi johtaa aikuisena kokemukseen, että elää tai on elänyt kahta hyvinkin erilaista elämää. (Perttula 2001, 60.)

Tutkimukseni naiset toivoivat perinteistä, tavallista ydinperhemallia itselleen ja lapsilleen. Tämä toive oli kuitenkin kariutunut ja naiset olivat pettyneitä siitä, ettei ydinperhe ollut onnistunut heidän kohdallaan. Kaipuu isä, äiti ja lapset -perheeseen kumpusi siitä, että joko heillä itsellään oli ollut onnellinen lapsuus niin sanotussa kokonaisessa perheessä tai sitten siitä, etteivät he itse olleet saaneet kokea ehjää lapsuuden perhettä. Haastateltavien ajattelu

perinteisestä ydinperheestä yllätti, sillä olin jostain syystä oletta-
nut etukäteen, että nykyään ei enää harmitella sitä, onko perheessä
isä, äiti ja lapset, koska erot ovat yleisiä eikä lasten tekemiseen lii-
ty enää ”avioliittopakkoa” niin kuin jonkin aikaa sitten.

*”...ja sitten aina aattelen, että joku päivä, ku ittellä on per-
hettä, että se on... tietenki sitä aattelee omissa toiveissa, että
on isä, äiti ja siihen muutama lapsi. On täydet sisarukset ja
jotaki semmosta ihanneperhe mielikuvaa sitä on piettäny sit
kaikki vuodet mielessään. Pettymys siitä on sitten tullu, ku
aattelee... en mää sit saanu toteutettua tätä. Nyt oon sitte yk-
sinhuoltaja kahen lapsen kans. On se vähän pettymys taval-
laan, vaikka ei sitä sillai aattele kumminkaan.”*

*”Nuohan ne on aivan huippukohtia nuo lasten tulot tietenki.
Vaikka tämä nyt meniki näi, miten en ollu ajatellu. Mutta ne
on jotaki hienointa. Ja nyt menee ihan kivasti näin. Totta kai
sitä varmaa, jää paitsi semmosesta perhe-elämästä silti, mitä
ittekki on saanu ja kokenu. Että on kuitenkin meillä ollu ehjä
perhe ja näin. Silloin alussa oli vähän semmosta, ´hyi ko on
epäonnistunu´, kun ero tuli. Että voi ei, ko epäonnistu ja voi
paska, ko tämä meni näin. Ois se mukavampi ollu perheenä
ja tehä ja touhuta. Mutta parempi näin sitte.”*

Haastateltavien kertomuksissa merkittävään osaan nousivat hei-
dän suhteensa lapsuuden perheisiinsä, sukulaisiinsa ja ystäviinsä,
mistä käytän nimeä läheisverkosto. Jokaisen haastateltavan ker-
tomuksessa puhutaan lapsuuden perheen merkittävydestä joko
hyvinä suhteina vanhempiin ja sisaruksiin tai siten, että lapsuuden
perhe on koettu jossain mielessä epäonnistuneeksi. Epäonnistumi-
sen naiset määrittivät kertomuksissa niin, että lapsuuden kodissa
ei ollut äitiä tai isää, tai siellä oli koettu väkivaltaa. Tällöin naiset
toivoivat, että olisivat voineet tarjota lapsilleen paremman kodin,
kuin he itse olivat saaneet kokea. Lapsuuden perheen merkitys
korostui siis sekä sen antaman tuen tai tuettomuuden muodossa,
kummassakin yhtä merkittävästi.

Naiset, joiden suhteet lapsuuden kotiin olivat hyvät, kokivat tarvitsevansa enemmän vanhempiensa tukea. Haastatteluhetkellä vanhempien läsnäolo ja arjessa tukena oleminen oli satunnaista, mikä johtui heidän kaukaisesta sijainnistaan. Vanhemmat antoivat mahdollisuuksiensa mukaan myös taloudellista tukea. Kun yllättäviä menoja (esim. sairaalalaskut, auton remonttikulut) ilmaantui, lainaa pyydettiin omilta vanhemmilta. Myös ne naiset, joiden suhde lapsuuden kotiin oli heikko tai katkennut kokonaan, kertoivat kaipaavansa tukea vanhemmiltaan vaikeissa tilanteissa. Nämä naiset saattoivat olla satunnaisesti yhteydessä vanhempiinsa, mutta se ei merkinnyt tukea arkeen. Naisilla ei yleensä asunut samalla paikkakunnalla sukulaisia tai heitä oli vain muutama. Naisten mielikuvissa oli, että tutuilta ihmisiltä olisi voinut helpommin pyytää ja saada apua arkeen, jos heitä vain olisi lähellä asunut.

Perheen ja läheisverkoston merkitys heijastuu myös Suomen, Ranskan, Italian, Portugalin ja Ison-Britannian yhteisessä tutkimushankkeessa. Teppo Kröger (2003) on osana eurooppalaista SOCCARE-projektia tutkinut muun muassa yksinhuoltajaperheitä ja heidän ratkaisujaan arjessa selviytymiseen. Tutkimus on nostanut näkyviin yksinhuoltajaperheen haurauden, jos turvaverkostoja ei ole tai jos ne ovat heikkoja. Yksinhuoltajien selviytyminen leppää usein huoltajan epävirallisten verkostojen varassa. Jos toinen vanhemmista ei osallistunut hoitoon tai isovanhempien apu oli tavoittamattomissa, lastenhoidollisen tuen joustovara oli olematon. (Kröger ym. 2003, 28–41.)

Perheen merkitys naisten kokemuksissa on kiistaton. Perhe on elämän peruspilari, johon voi hädän hetkellä tukeutua. Perheen kaipuu viestittää eräänlaista kaipuuta menneeseen. Postmodernin maailman hektisyydessä ja epävakaudessa naiset eivät viihtyneet, koska se ei luonut levollista pohjaa arjelle. Elämäntilanne oli muuttunut. Naiset asuvat nyt lasten kanssa ilman miestä tai lasten isää. Naisille tärkeäksi osoittautunut elämänperustus, perhe, oli murtunut tai murtumassa. Katse kääntyy elettyyn historiaan eli kohti lapsuuden perhettä. Omaa elämää peilataan sitä vasten ja käydään keskustelua itsensä kanssa: mikä meni vikaan.

Pohdinnan keskiöön nousee kysymyksiä siitä, miksi onnellinen perhe-elämä jäi saavuttamatta. Miten jatkaa eteenpäin, kun tavoiteltu tila romuttui ja tulevaisuus on epäselvää? Naisten elettyyn elämään liittyvät siteet lapsuuden perheeseen, kotiin ja sukulaisiin olisivat voineet olla tiivis turvaverkko. Verkko ei kuitenkaan ollut riittävän tiivis, sillä läheiset eivät olleet läsnä eivätkä arjen toimissa käytettävissä. Perheen tärkeys turvaverkonkutojana näkyy naisten kertomuksissa perheen vähäisten tapaamisten korostamisena tai muun yhteydenpidon merkityksellisyytenä. Lapsuuden perhetä ei unohdettu mainita, vaikka siteet sinne olivat heikot tai jopa katkenneet. Mielikuvissa punnittiin ajatuksia siitä, että elämä olisi ikään kuin turvallisempaa, jos omat vanhemmat olisivat tukemassa.

Tiivistetysti voisi sanoa, että naisten elämässä lapsuuden perheen merkitys ei ollut kadonnut, vaikka maailman ja elämän muuttuminen olivat naisten arjessa läsnä. Ajan murros ikään kuin lujitti ja vahvisti käsityksiä perinteestä, erityisesti perinteisestä perhekuvasta. Tämä ristiriitaisuus postmodernin ja tradition välillä on mielenkiintoinen ja haastava sosiaalityön näkökulmasta. Ihmisten kanssa tehtävässä työssä on entistä tarkemmin huomioitava yksilöllisyys. Elämäkokemusten ainutlaatuisuus on muistettava sekä eletyn elämän että nykyisten elämänvaiheiden kokonaisuutena. Sosiaalipolitiikassa ei pitäisi tuudittautua ajatukseen, jossa automaattisesti tukeudutaan postmodernin vietäväksi taaksepäin vilkuilematta. Ihmisten elämässä perinteiset arvot (joihin perheen näiden naisten kohdalla luen) voivat olla edelleen elämää jäsentäviä ja omiin arvoihin vaikuttavia elementtejä. Vaikka naisten elämän muutoksellisuus ja arvaamattomuus ovat läsnä heidän ratkaisuissaan ja valinnoissaan, emme saa unohtaa, että traditionaalisuus elää edelleen perhekeskeisenä arvona heidän elämässään toiveena ja hyvän elämän mallina. Tämä arvojen muutoksen hitaus tulee muistaa erityisesti tuen ja auttamisen toteuttamisessa.

Epävakaa elämä

Murroksellinen aikakausi sekä postmoderniin liittyvä epävarmuus ja jaksomaisuus kumpuavat naisten kertomuksista. Elämän epäta-
vanomaisuus, muutoksellisuus ja tilapäisyys ilmenivät perhesuh-
teissa, asuinpaikan muuttoina, työ- ja opiskelutilanteissa sekä ys-
tävyyssuhteissa. Nostan tässä alaluvussa keskiöön naisten koke-
muksia muuttamisesta, työstä, opiskelusta ja ystävyyssuhteista,
sillä nämä teemat nousivat esiin naisten kuvatessa elämäänsä.

Tulevaisuutta ei uskallettu suunnitella kovin pitkälle. Elämää ja
arkea elettiin päivä kerrallaan. Muuttaminen oli naisten kerto-
muksissa yleistä ja muuttoja oli tapahtunut elämässä useita. Lap-
suuden kodista oli lähdetty usein jo peruskoulun jälkeen, yleensä
opiskelemaan vieraaseen kaupunkiin. Takaisin kotiseudulle oli
saatettu palata, mutta pitemmäksi ajaksi sinne ei jääty, vaan muut-
to uuteen ympäristöön oli ollut selviö.

Naisten muutot olivat tapahtuneet usein eri paikkakuntien välillä,
mutta myös saman kaupungin sisällä oli saatettu muuttaa useita
kertoja. Naisten kertomuksissa oli tyypillistä, että muuttoon oli
vaikuttanut miehen työ, opiskelu tai muu miehen elämään vaikut-
tava seikka. Nainen oli muuttanut miehen mukana tai miehen pe-
rässä, kuten he asian ilmaisivat. Muuttojen seurauksena naisten
oma opiskelu tai työpaikka oli jäänyt tai vaihtunut toiseen.

*”...ja yläasteen jälkeen tulin tänne kaupunkiin, kauppaoppi-
laitokseen.”*

*”...suku on Etelä-Suomessa. Varmaan miehen perässä lähtö-
jään muutin tänne.”*

*”...mä oon paljo loppujenlopuksi muuttanu. Mähän en tunne,
että missä mun koti olis, täällä se ei joka tapauksessa oo...”*

Miehen palkkatyön ensisijaisuus perheen arjessa näkyy osittain
myös Ritva Linnakankaan (1997) tutkimuksessa. Miehen palkka-
työ vaikutti perheen arkisiin valintoihin ja mahdollisuuksiin. Per-

he sitoi miehiä asuinpaikkakunnalle, mutta se ei ollut riittävä este työn perässä paikkakunnalta toiselle muuttamiselle. Tällöin merkittäväksi esteeksi muutolle ei muodostunut myöskään naisten työ. Tässä mielessä törmäyskurssille asettuivat miesten palkkatyö ja muun arkielämän organisointi. Linnakankaan tutkimuksessa miesten palkkatyö muodostui prosessiksi, joka vaikutti ja jäseni koko perheen asumisen tapaa. (Mt., 191–207, 296–297.)

Tutkimusjoukolle kuvaavaa oli myös se, että heidän ystäväverkostonsa oli varsin suppea. Muuttojen seurausta oli, että tärkeitä ystäviä oli jäänyt toiselle paikkakunnalle. Usein naisten ystävyys-suhteet ja ylipäätään kaikki sosiaaliset suhteet olivat jääneet muuttojen myötä vähäisiksi. Heillä oli muutamia ystäviä nykyisellä asuinpaikkakunnalla, mutta kertomuksista kävi ilmi, että tärkeitä ihmissuhteita oli myös toisaalla. Lasten tai lapsen syntymä oli kuitenkin usein sellainen tekijä, mikä osaltaan vakiinnutti tilannetta asumiseen liittyvissä asioissa. Kertomuksista kävi ilmi, että yleensä vasta toisen lapsen syntymä oli vakiinnuttanut asu- mistilanteen nykyisiin uomiinsa.

Uusien ystävyys-suhteiden solmiminen osoittautui toisinaan vaikeaksi. Naisten sosiaaliset kohtaamispaikat olivat lasten ehdoilla valikoituneita ja näin ollen naisten omista intresseistä lähtevät ihmissuhteet olivat jääneet luomatta. Naiset tapasivat toisia vanhempia, pääasiassa äitejä ulkona leikkipuistoissa, perhekahviloissa ja muissa vastaavissa paikoissa, joissa he saattoivat lastensa kanssa käydä. Toisten äitien kanssa naiset saattoivat solmia vertaistukisuhteita, jolloin keskustelut ja tapaamiset keskittyivät lähinnä kokemusten vaihtoon lastenhoidollisissa asioissa. Näitä suhteita naiset pitivät tärkeinä. Oli tärkeää saada puhua aikuisten ihmisten kanssa.

Vertaissuhteilta tuleva tärkeä tuki ulottui ainoastaan keskusteluihin äitiyden kokemusten jakamisesta. ”Hiekkalaatikko keskustelut” (vrt. Kortteinen 1982, 74–84; ks. Jokinen 1996; 181–184) eivät kuitenkaan kantaneet arjen vaikeuksissa ja muutoin konkreettinen avuntarve arjen askareiden helpottamiseksi jäi saamatta. Ystäviä, jotka olisivat voineet hoitaa lapsia joskus viikonloppuisin

tai iltaisin, että äiti pääsisi rauhassa asioille tai saisi levätä, ei ollut.

”...ei tosin oo yhtään semmosta kaveria, joka ois joku sinkku ja näin, pystyis pyytään jatkuvasti ´tuuppa taas auttaan ja auttaan ja auttaan´. Ei oo yhtään semmosta, ja sukulaisista ei kukkaan asu täällä.”

”Ja tuolla hiekkalaatikolla ja ulukona mitä yritti tutustua ihan tolleen ex tempore äiteihin, niin se oli vähän semmonen vastaanotto, että ´no joo...´ Oli jo yks lapsi siinä ja toista ootan, yksinhuoltaja. Jotenki semmonen kauheen semmosen pelokkaan vastaanoton sai. Ja varsinki tämmösellä..., että ovat parisuhteessa tai naimisissa, niin vielä oikeen semmonen, että etäisyyttä otetaan, ei haluta tutustuakkaan.”

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tartu Toimeen! -projektin arviointitutkimuksessa on myös nähtävissä, että sosiaaliset kontaktit kotiäitiyasaikana jäävät vähäisiksi. Tutkimuksessa perhekahvilaasiakkaina olleet äidit kertovat kodin ulkopuolisten suhteiden katkeamisesta ja sen myötä elämän eristymisestä ja yksinäisyyden tunteesta. Yhtenä tärkeänä osana kotiäitien arkea pidettiin perhekahvilatoimintaa. Kahvilassa käynti ja toisten äitien tapaaminen toi arkeen vaihtelua ja kaivattua vertaistukea ja ne toimivat myös uusien sosiaalisten suhteiden solmimispaikkana. Perhekahvilassa käyminen oli tärkeää myös lasten kannalta. Tällöin he saivat vaihtelua viikkoonsa ja seuraa muista lapsista. Perhekahviloissa syntynyt vertaistuki ulottui kuitenkin pelkkään rohkaisuun kasvatustyössä. Pintapuoliseksi kuvattuun puheeseen ei tuotu parisuhteeseen tai äitiyteen liittyviä vaikeuksia. Pelkästään positiivisiin seikkoihin keskittyvä vertaistuki, ei osoittautunut näidenkään ”perhekahvila äitien” osalta riittäväksi. (Hokkanen ym. 2001, 16–21.)

Naisten kontaktit läheisiin ja tärkeisiin ystäviin toimivat puhelimien kautta ja tapaamisina. Elämän vaikeuksien työstäminen tapahtui keskusteluissa ja tapaamisissa ystävien kanssa. Puhumisen mahdollisuus ja se, että joku kuuntelee, koettiin erittäin tärkeänä

voimavarana elämässä. Ystävien antamaa tukea arvostettiin silloinkin, kun se oli hyvin vähäistä. Joidenkin naisten elämäntilanteelle leimallista olikin toisaalta ystävien tuen vähyys ja toisaalta kaipuu ystävien tukeen. Ystävien puuttuminen merkitsee yksinäisyyttä ja hiljaisuutta. Tutkimuksen naiset eivät sinänsä olleet vailloista ystäviä, mutta olosuhteiden vuoksi fyysisesti läsnä olevat ystävät puuttuivat useimpien elämästä. Näin ollen omaa itseä ja elämää koskevat pohdinnat läheisten ihmisten kanssa jäivät vähäiseksi eikä omien ihmissuhteiden hoitoon ja aikuisen tunteita tyydyttävään tuen hankkimiseen pystytty keskittymään.

Elämän jaksomaisuutta kuvastaa osaltaan myös kertomuksista ilmenevä työn tekemisen tilapäisyys. Jokaisessa kertomuksessa tyypillistä oli se, että töitä oli ehditty tehdä useissa työsuhteissa ja monissa eri paikoissa. Toisin sanoen pitempiaikaista tai pysyvää työsuhdetta ei kenelläkään haastateltavista ole ollut. Kertomuksista kuvastui, ettei vakituisen tai pitempiaikaisen työsuhteen saaminen muodostunut senhetkisessä elämäntilanteessa erityiskysymykseksi. Niin sanotut epätyypilliset työsuhteet olivat arkipäivää. Työ- ja työttömyysjaksojen vuorottelun mahdollinen ongelmallisuus ei ilmennyt haastateltavien elämässä. Jaksomaisuuteen oli ikään kuin totuttu ja lähes aina oltiin varmoja siitä, että töitä kyllä löytyy, vaikka välillä joutuisi olemaan muutaman päivän työttömänäkin. Haastatteluajankohtana naiset olivat kotihoidontuella kotona, ilmoittautumassa työvoimatoimistoon työhakijaksi tai aloittamassa opiskelua.

”Täällä on ollu just sitä, että aina vuosi, puolitoista työttömänä ja sitten päässy niihin työllisyysvaroilla oleviin puoleksi vuojeiksi ja vuojeiksi ja taas sitte työttömänä.”

”Mää itte koen silleen, että on ne lapsetki yks saavutus sillä lailla... jotenki, että ei oo semmosta todella, todella konkreettista, että ku aattelee opinnot ja työelämässä ja tällai. Mulla on ollu aika hajanaista, että mä en oo ollu sillai, että mä oisin ollu, vuojeista toiseen opiskellu tai vuojeista toiseen ollu putkeen töissä. Vaan mulla on ollu pieniä taukoja siinä ja sit-

te taas jotain. Kyllä mä oon semmonen ihminen, et mä yrittän kovasti...”

Väite siitä, että työ ei kuuluisi enää elämänpolitiikan ytimeen postmodernissa ajassa, ei liene täysin totta (ks. Julkunen 2000, 218). Tutkimuksen naiset edustivat joukkoa, jolle työ, koulutus ja hyvä ammatti oli tärkeinä pidettyjä asioita elämässä. Työn merkitys näkyi naisten kertomuksissa ahkeruuden ja työteliäisyyden korostamisessa. Töitä oli tehty aina, työpaikat olivat vaihtuneet ja aina oltiin oltu valmiita vastaanottamaan työtä. Työttömyysjaksoista ei erityisemmin huolestuttu, sillä aina oltiin varmoja siitä, että töitä on. Työ on edelleen yksi elämänkokonaisuuden hahmottamisen ja elämönhallinnan perusta. Työn luonne vaatimuksineen on muuttunut, mutta edelleen työssä pärjääminen ja siitä saatava kunnia ovat keskeisellä sijalla suomalaisten elämässä. Työn rinnalle keskeisiksi tavoitteiksi on kohonnut koulutus ja ammatin hankkiminen. (Esim. Kortteinen 1992, 73–79.)

Naisten kertomuksista näkyi myös postmoderniin aikaan kuuluva eteenpäin menemisen tarve. Vaikka arjen tilanne oli raskas ja uuvuttava, jaksettiin pohtia työhön ja koulutukseen liittyviä kysymyksiä. Naisilla oli kova tarve päästä töihin tai opiskelemaan itselle ”kunnon ammatti”, kuten asia ilmaistiin. Taloudellisesti työnteolla oli merkitystä, mutta myös sillä, että tulevaisuudessa olisi ammatti, jota arvostaa ja jossa viihtyy. Useat naisista toivoivat pääsevänsä opiskelemaan lähiaikoina, mutta tarkkaa kuvaa siitä, mitä se voisi olla, ei ollut.

”Sen lukion kävin sitä varten, että pystyy hakemaan ylleensä johonki. Tai sitte johonki töihin vois mennä, töihin tai kouluun. Että ei ois ikuisesti semmonen työtön, että välillä ois aina joku työllistämistukipaikka, että haluaisin jotaki muuta-ki.”

”Meniski vuoješta toiseen sitä rataa, et siirtäis ja siirtäis. Ja lopulta joku päivä, et no ei oo töitä, mut en oo käyny sitä kouluakaan. Sen takia mä vähän mietin, että oisko se sitte viisain heti ottaa semmonen, että lähtiski suoraa opiskelemaan

vaan. Et sitte kerkee työelämässä olla loppuikänsä, ellei sitte jotain taas lisäkoulutuksiin johonki suuntaan.”

Naisten arjessa jaksamisen kannalta tulevaisuuteen suuntautunut tavoitteellisuus työ- ja ammattihaaveiden kautta oli merkittävää. Vaikka naiset eivät vielä jaksaneet lopullisesti päättää, mitä tulevaisuudelta työn ja ammatin suhteen haluavat, pitivät he työ- ja ammattihaaveista kuitenkin kiinni erilaisia vaihtoehtoja aktiivisesti pohtien. Näiden pohdintojen kautta naiset kuljettivat elämänsä eteenpäin muutoinkin kuin lasten ja arjen rutiinien välityksellä.

Naisten kertomuksista välittyi tulevaisuuden toive turvallisesta ja tasapainoisesta työelämästä. Suhteessa työmarkkinoiden todellisuuteen toive on ristiriitainen. Postmoderni aika suosii pikemminkin joustavia ja muuntuvia työmarkkinauria kuin pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Tulevaisuuden suunnitelmat ja pysyvyys yhdistyvät naisten kertomuksissa. Eletään tilassa, jossa epävarmuuden ajassa etsitään turvaa ja halutaan pitää kiinni jostakin pysyvästä. Naisille tämä pysyvyys todentuu tulevaisuusluottamuksena hyvään ammattiin ja sen kautta vakaaseen työelämään.

Yhteenvetona voi todeta, että epämääräisyyden ajassa naisten merkittäviksi elämän turvasatamiksi perheen lisäksi korostuvat ystävien tuki sekä työn ja ammatin hankkimisen tärkeys. Ystävien olemassaolo oli naisille elinehto, vaikka suhteet ystäviin ovat ajoittain hentoja. Pelkkä tieto siitä, että ystäviä on, lohdutti heitä ja antoi turvaa elämän myllerryksessä. Ystävistä ja vertaisista koostuva sosiaalinen verkosto tuki osaltaan arjen jatkuvuutta, mutta tuki oli riittämätön. Muutoksen ja epäjatkuvuuden tilanteessa naiset olisivat tarvinneet ystäviltä tulevan tuen lisäksi muutakin pitkäaikaista ja säännöllistä vahvistusta elämäänsä. Arjen organisointiin ja kasvatukseen kohdentuva tuki, ei ollut riittävää eikä se kyennyt tarjoamaan kokonaisvaltaista tunnetukea, mitä naiset olisivat tarvinneet.

Työn ja ammatin hankkiminen olivat naisille tärkeitä elämän osaluokkia. Vaikka työelämään kiinnittyminen tai opiskelun aloitta-

minen tuntuivat haastatteluajankohtana kaukaisilta, antoi niiden ajattelemisen luottamusta tulevaisuuteen. Turvattomaksi koettu postmoderni epäjatkuvuus pysyi naisten elämässä ”hallinnassa” osittain perinteisiin arvoihin nojautumalla. Tätä naisten kertomuksissa ydinperheen ohella edusti toive ”hyvästä ammatista” ja ”kunnollisesta työpaikasta”. Perinteiset arvot eivät olleet tässäkään mielessä kadonneet naisten elämästä, vaan pikemminkin ne vahvistuivat, kun elämän epämääräisyys lisääntyi. Tavoitetila koulutuksen, ammatin ja työn kautta saavutettavasta vakaasta elämästä, nosti naisten katseen kohti tulevaisuutta. Ilman näitä toiveita katse tulevaan olisi saattanut olla sumuisempi. Näistä seikoista johtuen onkin syytä nostaa pohdintaan, miten katseen kirkkaus voidaan säilyttää postmodernin todellisuuden riskeissä.

Identiteetti hybridissä

Identiteetti ei ole valmiina meissä, vaan ihmisen on se rakennettava. Identiteetti eli minuus rakentuu yksilön kokemusten, kulttuurin ja kommunikoinnin kautta. Ihmisen suhde minuuteensa ja identiteettiin sotii yksilöllisyyttä vastaan. Vaikka identiteetti on osa yksilön minäkuvaa, se ei voi toteutua ilman muita ihmisiä. Olemassaolomme muodostuminen on aina riippuvainen toisista ihmisistä ja kulttuurista. (Airaksinen 1999, 92–93, 105.)

Yksilöt kantavat mukanaan erilaisia identiteettejä. Identiteetti voidaan jakaa esimerkiksi subjektiiviseen ja objektiiviseen identiteettiin. Subjektiivisen identiteetin muodostuminen on riippuvainen ihmisen henkilökohtaisesta kokemuksesta omasta toimintakyvystään, itsehallinnasta ja moraalisista arvoistaan. Objektiivinen identiteetti muodostuu muiden ihmisten käsityksistä itsestään. Muiden ihmisten käsitysten kautta rakentuu myös persoonallinen ja sosiaalinen identiteetti. Persoonallinen identiteetti tarkoittaa ihmisten yksilöllisiä piirteitä ja psykologisia ominaisuuksia, jotka näkyvät ihmisten kaikissa tekemisissä, eli ihmisen persoonaa. Sosiaalinen identiteetti välittyy puolestaan niiden sosiaalisten ryhmien tai tilanteiden kautta, joissa ihminen kulloinkin on. Toisin sanoen sosiaalisen identiteetin myötä ihminen saa erilaisia rooleja

ja tuntee olevansa erilaisten ryhmien jäsen. (Esim. Wager 1988, 15; Airaksinen 1999, 92–93, 105.)

Yksilön identiteettiä muovaa myös aika. Aikaa ei voi paeta – menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuuden odotukset eivät jätä yksilöitä rauhaan, vaan minuus muovautuu ja muuttuu eri aikoina. (Airaksinen 1999, 103–105.) Myös murroksen aika luo leimansa yksilön identiteettiin ja minäkuvaan. Identiteetin rakentaminen edellyttää vakaata, ennakoitavissa olevaa maailmaa. Postmodernissa ajassa suositaan uudenlaista ihmiskuvaa. Menestys ei välttämättä ole enää kypsän ja eheän persoonallisuuden ihanne, vaan ihanne persoonallisuuteen liittyy jonkinlainen adaptoitumiskyky, joka pystyy muuntumaan ja sopeutumaan elämään ristiriitojen ja epävarmuuden keskellä. (Lehtonen 1999, 202–203; Raunio 2000, 73.) Kärjistetyksi sanottuna identiteettiin ei enää välttämättä pyritä tai sen rakentamista ei pidetä erityisen tärkeänä – postmoderni ihminen ei välttämättä halua kiinteää identiteettiä ja välttelee sitoutumista.

Ihmisen identiteettiin kohdistuu uudelleen rakentamisen paineita, silloin kun rutiininomainen elämänkulku katkeaa tai muuttuu. Elämänmuutos jättää jäljen elämänkulkuun ja voi käynnistää hyvinkin kokonaisvaltaisen elämän muutosprosessin. (Esim. Hänninen 1999, 43, 71.) Naisten identiteetti ja kuva itsestä oli elämässä tapahtuvien kokemusten myötä joutunut melkoisen muutoksen ja uudelleen rakentamisen kohteeksi. Useilla naisilla läheisiä ihmissuhteita, johon he olisivat voineet itseään peilata, ei ollut jokapäiväisessä elämässä. Eron myötä yksi pitkäaikainen ja tärkeä ihmissuhde oli myös loppunut. Tavanomaisia ”itsensä mittaamisen” paikkoja ei tullut työelämästä tai opiskelun kautta, koska naiset olivat haastatteluajankohtana pääsääntöisesti kotona. Myös mahdollisuus itsensä toteuttamiseen harrastusten kautta puuttui naisten elämästä.

”...ei siinä pysty ennää ittiä aatella ja vähän oma elämä siinä sivussa luisuu. Et pysty ittiä aatella toisaalta yhtään.”

”...mun elämähän oli ennen semmosta, et mä läksin johonki lauluiltaan. Mut nyt mä en pysty. Mä en pysty tuntii eteenpäin suunnitteleen elämääni. En ollenkaan.”

”Mutta sä et varmaan uskois, mä oon ostanu vuosi sitte heinäkuussa lenkkikassut itelleni, että mä rupeisin käymään lenkillä. Ne roikkuu tuolla hintalappu... kuule ne ei oo kertakaan ollu jalassa.”

Päivittäiseksi naisten minuuden rakentajaksi tulivat lapset ja arki heidän ehdoillaan. Minuutta rakennettiin hyvin pitkälle äitiyden kautta, mikä heijastui naisissa ehkä jonkinlaisena arvottomuuden tunteena. Naisten kertomuksista välittyi tunne, ettei äitiys saanut ansaitsemaansa arvostusta ympäristöltä. Lapsia pidettiin yhtenä saavutuksena elämässä, mutta saatua palautetta hyvästä äitiydestä ei naisten kertomuksissa ilmennyt. Satunnaista vertaistukea naiset saivat jossain määrin toisilta äideiltä, joita he tapasivat leikkipuis-toissa ja perhekahvilassa.

”Niitä on kymmenkunta näitä emäntiä. Niistä on sillä tavalla just, että tätä äitiyttä jotenki kans tukemaan pystytään... miehestähän ei ollu sitä tukemaan millään lailla.”

Naiset olisivat tarvinneet vahvistusta identiteetilleen ja minuudelleen. Elämässä tapahtuvien vaikeiden tilanteiden ja rankkojen kokemusten jälkeen luottamus itseän oli horjunut. Vaikka naiset kertoivat olevansa vahvoilla eropäätöksen jälkeen, oli heidän rakennettava minuutta uudelleen suhteessa uuteen elämäntilanteeseensa.

”...ihan alkuvaiheessa semmosia, että ´mikä mussa on vikana´? Semmosia itsesyttöksiä. Ja onhan se itsetunto ollu aika alhaalla.”

”...ja voi sanoa, että tämmöneki just, että peleko on vähän siitä, että oonko mää nyt tänä päivänä niin katkeroitunu ... mää koen, että mää oon jotenki muuttunu... Elikkä siinä vaiheessa, jos mää opiskelisin tai oisin työelämässä, että

osaisinko mä olla se sama iloinen ihminen, mikä mä oon aina ennen ollu.”

Naisten identiteetti muokkautui ristiriitaisessa tilanteessa. Toisaalta naiset kokivat vahvuutta rohkeita valintoja tehdessään, toisaalta valintojen tuloksena oli heidän arkensa supistuminen niin, ettei mahdollisuuksia minuuden peilaamiseen enää ollut. Naisten identiteetti ilmensi perinteisiä arvoja. Naiset kokivat perheen, läheisverkoston, hyvän ammatin ja vakaan työuran saavuttamisen elämässään merkityksellisinä. Kuitenkin niiden tavoittelemisen tuntui vaikeassa elämäntilanteessa kaukaiselta ja ehkä ajoittain toivottomaltakin.

Auli Ojuri (2004) on pohtinut Giddensin ajatuksia elämänpoliittisista valinnoista suhteessa minä-identiteetin rakentumiseen. Ojuri tuo esille ihmisten kokeman ristiriidan minänsä rakentamisessa, kun he joutuvat tasapainoilemaan samanaikaisesti jatkuvuuden ja epäjatkuvuuden tilassa. Ihmiset eivät voi aina ”onnistua” elämänpoliittisissa valinnoissa, jolloin jatkuvuus ja minä-identiteetin rakentuminen ovat uhattuna. (Mt., 35–36.) Postmodernissa ajassa on jo jouduttu totuttautumaan ajatukseen, että elämänpoliittiset valinnat voivat olla luonteeltaan myös epäjatkuvuutta luovia. Valintojen takaa ei aina astu esiin minä-identiteettiä tukeva tai ylläpitävä muoto. Tämän ei kuitenkaan tarvitse olla esteenä minuuden rakentamiselle, jos elämässä on muita osa-alueita, jotka voivat paikata menetettyjä kohtia. Tällaisia voivat olla esimerkiksi harrastukset tai vahva ystäväverkosto, joiden kautta välittyy tunne omasta itsestä.

Naisten kertomuksissa identiteetin rakentaminen on vaikeaa. Mahdollisuus jäsentää elämäänsä ja minuuttaan mielekkäiden toimintojen kautta, oli käytännössä mahdotonta. Aikaa omille mielenkiinnonkohteille esimerkiksi harrastuksiin ei juurikaan ollut. Naisten pohtiva ote elämänsä vaikeuksiin ja minuuteen, jäseni naisten kuvaa omasta itsestään. Koska arjen ulkopuolisia itsensä mittaamisen paikkoja ei ollut, naiset kuuntelivat itse itseään.

”Musta tuntuu vaan, mie oon vaan jollain lailla niin vahva ihminen. ...mie mittailen ittiäni, sitä jaksamista just mittailen. En tiä nyt jokailta, mutta sillai, että tietäis ne omat rajat, että milloin tuntuu, että ´perkele, nyt riittää, nyt ei enää jaksa mittään´. Aina sitä mietin, sillä tavalla siis mittailen ittiä, että ennenkö tulee se viimeinen väsymys, sitä ennen on soitettava johonki.”

Itsensä mittaaminen suhteessa arjessa selviytymiseen näkyy naisten kertomuksissa yhtenä, keskeisenä tapana jäsentää omaa identiteettiä. Reflektiivinen suhde selviytymiseen sekä minuuden ja identiteetin jäsentäminen saattaa ilmentyä voittona uupumuksen, vihan ja katkeruuden olotiloista (Hyväri 2001, 79). Esimerkiksi Ojurin (2004) tutkimuksessa väkivaltaa kokeneiden naisten itsetunto tarvitsi uudelleen rakentuakseen itseymmärrystä, omien tarpeiden ja tunteiden tiedostamista. Lisäksi selviytymisen kannalta merkittävää oli tunnustaa itselleen tarvitsevansa elämäänsä uuden suunnan vaikeuksista huolimatta. Väkivaltaisesta suhteesta irtautuminen ja sen myötä luopuminen identiteetin perustana olleista vaimon ja ydinperheenäidin roolista, ainakin väliaikaisesti, ei tarkoittanut lopullista menetystä tai uhkaa, vaan oikeastaan haastetta, jonka kautta alettiin katsomaan tulevaisuutta. (Mt., 176–178.)

Tutkimukseni naisten identiteetit ilmentävät haastatteluajankohtana samanlaisia piirteitä ja ominaisuuksia kuin Ojurin (2004, 173–185) tutkimuksen ”selvityjän, etsijän ja epäilijän” tarinat, jotka ovat konstruoituja tarinoita tutkimuksen aineistosta. *Etsijän* identiteetti rakentuu vahvasti äitiydelle ja naiseuden oma työstäminen on jäänyt taka-alalle. Äitiydestä on tullut suuri merkitys naisten elämässä selviytymisen ja elämän merkityksellisyyden synnyttäjänä. *Selviytyjän* identiteetin avainkokemukseen liittyy itseyden löytäminen, jolloin minuuden rajat paikannetaan itse uudelleen. Suhteesta irtautumisesta muodostui naiselle uusia kokemuksia ja tavoitteita mahdollistava muutos. *Epäilijän* identiteetti naisena on vielä haavoittuva ja etsinnän kohteena. Entisen elämän malli: ydinperhe, äidin ja vaimon rooli vaikuttivat epäilijän arjessa vielä voimakkaina. Suhteesta irrottautuminen näkyi mahdollisuutena, mutta siihen oli vaikea tarttua.

Tutkimukseni naiset olivat pääsääntöisesti etsijän ja epäilijän rooleissa. Kuitenkin heidän kertomuksissaan oli tulevaisuuden toivoa ja suunnitelmia, mistä näkyi, että selviytyjän rooli ei ollut mahdoton. Ratkaisevaksi askeleeksi, lähemmäksi selviytyjän identiteetin rakentumista, muodostuu se, miten ja millaista tukea naiset saavat. Naisten identiteetin uudelleenrakentuminen olisi tarvinnut äidin roolissa toimimisen lisäksi naiseutta tukevia ja itsetuntoa vahvistavia elämisen paikkoja. Arjen askareissa toimiminen ilman perheen ulkopuolelta tulevia itsensä mittaamisen paikkoja vaikutti osaltaan alentavasti naisten uskallukseen lähteä toimimaan ”kodin ulkopuolelle”. Luottamus itseän ja omiin kykyihin oli tässä suhteessa laskenut. Tärkeää olisikin huomioida naisten tarvitsema tuki identiteetin, itsetunnon ja -luottamuksen uudelleen rakentumisessa äitiyden tukemisen lisäksi. Tässä mielessä on hyvä muistaa, että naisten selviytyminen ja hyvinvointi ovat edellytys myös lasten hyvinvoinnille (ks. Ojuri 2004, 163–164, 189).

5 VALINTOJA

Äitiys

”Kaksikymmen vuotiaana, olin varma siitä, että olin tullut raskaaksi yhden yön suhteen seurauksena. Kuukautiseni olivat myöhässä, ja parin viikon ajan jouduin miettimään vaihtoehtoisia ratkaisuja tilanteeseeni. Ajatus vauvasta, kuukausi yliopiston aloittamisen jälkeen, tuntui mahdottomalta. Tajusin ensimmäistä kertaa, millaisia ratkaisuja naisen on elämässä tehtävä, miten raskaita ne ovat, miten yksin on niiden äärellä. Valitsenko äitiyden vai en? Voinko ottaa vastaan täydellisen elämänmuutoksen, vastuulleni kokonaisen uuden ihmisen?” (aineisto, Ahola 2000, 19–20.)

Äitiydestä, kuten isyydestäkin, on tullut yksilöllinen valinta ja samalla mahdollisuus lukemattomien elämäntapojen rinnalla. Yksilöllisten valintojen korostaminen herättää myös tietoisuuteen valintoja seuraavasta vastuusta. Joissakin vanhemmuuden tilanteissa

vastuun ottaminen omista valinnoistaan on niin kokonaisvaltaista, että vastuu kannetaan yksin, vaikka voimavarat olisivat vähissä. Tällainen vastuun ajatus kohdistuu yhteiskunnassamme erityisesti naiseen äitinä, koska raskauden tai abortin ajatellaan viime kädessä olevan enemmän naisen kuin miehen valinta. Tätä taustaa vasten naisten vetäytyminen vastuusta tai vastuun välttely on vaikeaa ja lähes mahdotonta, sillä jo raskauden alkamisen myötä hän on kiinnittynyt lujasti vastuun kantamiseen – halusipa hän tai ei. (Sevón & Huttunen 2002, 80.)

Tutkimuksen naiset ovat äitejä. Äitiys nousi puheissa esiin vahvasti ja se näyttäytyi tutkimuskehikooni nähden selkeästi yhtenä naisten valintana. Naisten äitiys määrittyy ja elää tutkimusaineistossa eron, yksinhuoltajuuden, jaksamisen ja lasten hoitamisen kautta. Erosta puhun myöhemmin erillisessä alaluvussa, mutta tässä käsittelen jaksamista, yksinhuoltajuutta ja lasten hoitamista kotona osana tutkimuksen naisten äitiyttä. Haastatellessani naisia en erikseen kysynyt äitiyden kokemisesta, mutta naisten kertomuksien kautta äitiys nousi yhdeksi kantavaksi teemaksi, mitä ei ole syytä ohittaa. Äitiys ei naisten kertomuksissa suoranaisesti määrity äidiksi tulemisen kautta, vaan äitiys korostuu valintana muiden elämäntapahtumien myötä. Mikäli naisilla olisi elämänkumppani kantamassa osaa arjen vastuista, heidän valintansa olla äiti ja siihen liittyvä vastuu näyttäytyisi naisten elämässä hyvin eri tavalla. Tämä valintojen kääntöpuoli on hyvä muistaa, kun keskityn miettimään, millaiseksi äitiys on muovautunut juuri näiden naisten valintojen tuloksena.

Tutkimuksen naisten elämäntilanteet erosivat toisistaan lasten odottamisen ja syntymisen suunnitelmallisuuden ja valinnaisuuden suhteen. Joidenkin naisten kertomuksissa heidän silloisessa elämäntilanteessa ei välttämättä olisi ollut tilaa ja aikaa lapsille. Joillakin naisilla äitiys oli tullut mahdolliseksi ja sitten valituksi elämänkulun osaksi. Naisten tekemät valinnat johtivat kuitenkin lapsen syntymään ja äitiyteen.

”...ja aattelee lasten kohalta, ku toinen lapsiki synty, aatteli sillai, että oonko mä oikeen ratkasun tehny? Siis silleen, ku

mä hänet synnytin tähän maailmaan ja hällä ei oo alusta ees ollu, että ois isä ja äiti siinä, normaalit kuviot.”

Haastatteluajankohtana äitiys ilmeni naisten kertomuksissa eräänlaisena pakkona ja vaihtoehdottomuutena. Vaikka äitiys oli naisten valinta, oli äitiyden rooli vaikeiden elämäntilanteiden myötä arjessa muuttunut. Lasten hoitaminen kotona yksin ja kotihoidontuella eläminen on kokemuksena henkisesti ja taloudellisesti raskasta. Naisten mahdollisuudet oman itsensä kehittämiseen ja minuuden rakentamiseen, muutoin kuin lasten kautta, olivat vähissä. Harrastaminen, mielekäs vapaa-ajantoiminta, opiskelu tai työelämään siirtyminen olivat haastatteluhetkellä vain haave jossain kaukana tulevaisuudessa. Lapset olivat pieniä eivätkä he pärjänneet ilman kokonaisvaltaista ja jatkuvaa huolenpitoa. Lasten hoitaminen vuorokaudet ympäri yksin ei suonut hengähdystaukoja arkisin eikä viikonloppuisin. Lasten isät osallistuivat vaihtelevasti lasten hoitoon. Jotkut isät yrittivät tavata lapsiaan säännöllisesti, mutta joidenkin isien kohdalla lasten tapaamisissa ja hoitamisessa oli kuukausien taukoja. Toisin sanoen lasten isiltä tuleva käytännön hoitoapu ei aina ollut säännöllistä eikä siihen voinut tukeutua. (Ks. Kröger ym. 2003, 28–41.)

”Ei tässä oo muuta, kolme pönttöeinarii (lasta) ku näit on... eihän mulla oo vaihtoehtoja. Eihän täs oo vaihtoehtoja.”

”Mut se, että ku huomaa omasta käytöksestään sen, että ku ei oo niin iloinen ja jaksava ja tämmöinen äiti, ku pitäis olla. Ko alkaa vaan tuntuun, että vähenee ja vähenee se jaksaminen. Niin sen takia mulle tuli, ehkä semmonen pelko vaan omien lasteni takia, et mihin ne joutuu, jos mä en sit jaksaiskaan, et mun on pakko.”

”Koska se, eihän sitä, siinä ko aletaan oottaa lasta, nii ei olla silti suunniteltu sitä elämää näin, että päivästä toiseen, kolomanteen ja viikosta ja vuojeista toiseen kolomanteen, vaan oot sinä niitten kans 24 tuntia vuorokauesta. Minusta se ei ole näin se asia, ei todellakaan. Kyllä joskus tarvii jotaki. Vaikka onki vahva ihminen, vaikka ossaanki näin niitä asioita

tehä niitten (lasten) kans, enkä oo tumpelo. Siltikki, totta kai tarvii ja se ois sitä ennaltaehkäsevää."

"Semmosta se, välillä tuntuu ´no, voi ei, tämä on vaan pakko tehdä tämä ruoka ja pakko on nyt käyä ulukona vaan´. Se on ollu välillä vähän semmosta. Välillä siihen ehkä vässyy enemmän, mutta kyllä mä silti koen sillä lailla, että silti hyvin mä oon ne silti jaksanu tehdä. Ja siihen rutinoituu, ei siinä pysty enää ittiä aatella ja vähän oma elämä siinä sivussa luisuu. Et pysty ittiä aatella toisaalta yhtään. Kaikki, just ne uintireissut, nehän on sillä tavalla toisaalta raskaita ja näin. Siinä on sen lapsen ilo, siitä itekki nauttii ja sillä tavalla. Sil-lai sitä on vaan aina jaksanu."

Toisaalta naiset vähättelivät kertomuksissaan arjen raskautta. Ikään kuin oman väsymyksen, voimattomuuden ja arjen raskauden julkilausuminen olisi ollut turhaa valittamista, sillä muilla elämä saattoi olla vielä raskaampaa. Naiset pitivät eroa ja lasten kanssa yksin elämistä sellaisena valintana, jonka taakka oli itse kestettävä ja kärsittävä.

"Kumminki tiän tämmösiä, kellä on kolomeki lasta, yksinhuoltaja. Ja sitte on viiski lasta, yksinhuoltaja. Miettii sit, kumää selitän näitä juttuja, mä että niin, eihän mulla, mulla on oikeestaan puolet vähemmän lapsiaki ja kaikin puolin. ... Kyllä mä monesti, siis ihailen tämmösiä, joilla on vielä enempiki lapsia ja kai niillä on suuremmakki huolenaiheet, enempi sitä työtä siinä. Että hävettää ihan omasta puolesta, miten mä ees kehtaan..."

"Ja ko sitä aattelee kumminki aina siltä puolelta, itte on tavallaan ittensä tähän pistäny, siis tähän tilanteeseen."

Haastatteluajankohtana äidit olivat käyttäneet päiväkodin mahdollistamaa tukea vasta lyhyen aikaa. Tämän kokemuksen perusteella näytti siltä, että päiväkodin tuleminen mukaan äitien arkeen on tuonut suurta helpotusta käytännön asioiden järjestelemiseen ja jaksamiseen. Saattoi olla esimerkiksi niin, että toinen lapsista

(vanhempi lapsi) oli puolipäivähoidossa, jolloin äiti oli pienemmän lapsen kanssa kotona. Naiset pitivät tärkeänä, että päivähoitossa leikki-ikäiset lapset saivat päiväänsä mielekästä tekemistä. Yksin heillä ei ollut mahdollisuutta järjestää leikki-ikäiselle mielekästä puuhaa, koska vauvaikäinen lapsi oli hoidettavana.

Naisten kertomuksista heijastui ikään kuin häpeän tunne siitä, että ei jaksanutkaan yksin ja oli ollut pakko pyytää apua perheen ja suvun ulkopuolelta. Häpeä on voimakas ja negatiivinenkin ilmaus, mutta uskallan käyttää sitä kuvaamaan naisten kokemuksia. Naiset itse puhuvat epäonnistumisesta äitinä ja huonosta äitiydestä liittäen nämä tuntemukset tilanteisiin, jolloin väsymys on ottanut vallan ja apua on joutunut pyytämään. Yhdeksi huonon äidin tunnuspiirteeksi naiset nimesivät lasten laittamisen päiväkotiin, vaikka ovat itse vielä kotona.

Äidit kokivat myös syyllisyyttä siitä, että pitävät lapsiaan päivähoitossa. Syyllisyyttä tunsivat varsinkin ne äidit, joiden lapset olivat puolipäivähoidossa, vaikka olivat itse kotona. Toisaalta he tiedostivat, että heidän voimavaransa eivät vielä riittäneet työmarkkinoille tai opiskelunaloittamiseen, mutta ”lupa levätä” sai heidät tuntemaan itsensä ”huonoiksi äideiksi”.

V: ”Just tämmönen huono omatunto, että täällä päivät pitkät sitte vaan itseksensä olla ja ei oo kerta töissä eikä koulussa ja kuljettaa lapsia päivähoitoon. Se on aivan pöljää hommaa.”

K: ”Minkä takia sulla on se huono omatunto?”

V: ”Huono äiti.”

Olen yrittänyt pohtia, mistä ”kaiken kestäminen” ja ”huonon äidin” määritelmät ovat liimautuneet osaksi naisten arvomaailmaa. Luulen, että naiset kantavat myös äitiydestä, kuten perheestäkin, traditionaalista äitikuva. Tämä ihanneäiti on kaikkivoipa, jaksava, ei turhia valita, epäitsekkäs, muiden etua ajatteleva ja uhrautuva. Toisaalta pärjääminen liittyy myös nyky-yhteiskunnan yksilöllistyneeseen pärjäämis-vaatimukseen. Elämme suoritusyhteis-

kunnassa. Meitä arvioidaan ja arvotetaan tekemisemme, tulojemme ja ulkoisten maneerien mukaan. Yllätys ei varmastikaan ole, että suomalaisessa yhteiskunnassa ei juuri kotiäitiyttä arvosteta. Suoranaisesti sitä ei tuoda esille, mutta kotiäitiyden toisarvoisuus heijastuu sosiaaliturvan heikentymisenä. Esimerkiksi perheen kokonaisansiot laskevat huomattavasti, kun äiti jää kotiin äitiysvapaalle. Kotona vietetyistä ajasta ei myöskään kerry eläkettä. (Esim. Kahri 2003, 230.)

Nyky-yhteiskunnan käsitystä äidistä ja hyvästä vanhemmuudesta muovaavat osaltaan myös keskustelut subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta ja siitä, kenelle päivähoito ylipäättään on tarkoitettu. Valtiosihteeri Raimo Sailas käynnisti keskustelun toteamuksellaan, ettei isompien lasten lähettäminen päivähoitoon ole oikein tilanteessa, jossa äiti hoitaa vauvaa kotona (Esim. Helsingin sanomat 08/2004). Sailaksen näkemykseen yhtyi muun muassa entinen veroministeri Ulla Puolanne (Etelä-Suomen Sanomat 23.09.2004). Tällainen keskustelu on osaltaan tarpeellinen herättämään yhteiskuntaa ja julkista sektoria siitä, mitä kaikkea itses-tään selvyytenä pidettyyn päivähoitoon liittyy. Etenkin siitä näkökulmasta, mitä tapahtuu, jos subjektiivista oikeutta leikataan. Miten yksinhuoltajat tai lasten hoidossa ja elämäntilanteissaan väsyneet vanhemmat pärjäävät? On muistettava, että tämä keskustelu ei koske yksin naisia, vaan myös miehiä, lasten isiä. Keskustelua ja selvityksiä ei kuitenkaan saisi tehdä siten, että niiden hintana on ihmisten syyllistäminen ja leimaaminen.

”Mä oon sit käyny jossain ulkona tai tansseissa, ku lapset on ollu isänsäkin luona... mut kyllä mä koen jotenki syyllisyyttä silti siitäkin. Vaikka mä oon sillai, sitäki huolehin hirveesti, et mä lähän vasta sillai, että lapset on nukkumassa. Mutta se, että ne tietää mihin oon menossa, et mä sanon... ´äiti lähtee nyt humputteleen aikuisten juttuja´. Lapsi sanoo, että hänkin lähtee mukaan, mutta mä, että se ei käy. Sitte aina yritän perustella kaikki asiat. Jos on kriisejä, et mä oon vihanen tai väsyny tai jotain..., että minkä takia. Että se nyt ei saa mitään semmosta, kauheita traumoja. Äiti on välillä niin iloinen ja välillä se on niin masentunu ja sillai.”

Vaikka naiset kokivat äitiyden arjen pääsääntöisesti raskaaksi, niin se ei ollut heidän äitiyden kokemuksensa koko totuus. Äitiys ilmeni myös naisten suurena voimavarana eteenpäin jaksamisessa. Äitiyden ja yksinhuoltajuuden myötä naiset olivat luopuneet paremmasta taloudellisesta hyvinvoinnista, oman vapaa-ajan käytöstä lähes kokonaan ja olivat melko uupuneita yksinäisen arjen keskellä. Suhde lapsiin ja arkirutiineihin oli ristiriitainen. Vaikka ne ovat väsymisen osasy, niissä piili myös jaksamisen siemen.

”...jotenki vaan on sitkiä ja sinnikko. Sitte täytyy aina, sehän on vaan pakko jaksaa, Ja mukavahan se on, että lapset on. Just oikia elämä ilo, et kyllä mie silti aina niin päin aattelen. Vaikka välillä tuntuuki, että pakko täällä pakkasessa tunti istua, että kyllästyttää. Mutta sitä tekkee naimisissa olevillaki ja joilla on hyvät miehekki. Sitä tekkee sitä sammaa melkein päivittäin. Niitäkin raivostuttaa jotku asiat. Kyllä paljon tylsempää ja yksinäistä ois, jos ei ois näitä lapsia, aarteita. Semmosia jotaki vahavuuksia niitä vissiin on. Semmonen sitkiä, sinnikko oikeen.”

”...lapset on ollu tavallaan se, mistä sä oot ammentanu tai se on ollu pakko jaksaa. Se on kuitenkin varmaan päivässä se rytmi, mikä on pakko olla lasten takia.”

”Ja sitte maanantaista perjantaihin eletään, jos vaikka mää olisin töissä tai jotain. Yrittää silleen, että aamulla herätään ja tehään ne päivän jutut ihan sillai, että... vaikka niissäki mää voisin itte ehkä sillä lailla antaa periks, että mun ei pitäis pitää nii tiukasti tietyistä asioista kiinni... en tiä sitten. Jollain tapaa ehkä seki, että mää yritän pitää tietyt kellonajat ja tietyt asiat järjestyksessä, niin se antaa mulleikki semmosta varmuutta, just jaksamista. Et mää tiän, ei mee ihan rempalteen elämä.”

Naiset kohtaavat arjen rutiinit kotonaan. Kotitöistä muodostuneet rutiinit tekevät päivän merkitykselliseksi. Tähän tekemiseen liittyy yksityisyys, riippumattomuus ja kontrolli omasta tekemisestä. Toisaalta arjen rutiineissa piilee myös naisia ulkomaailmasta eris-

täviä ja voimavaroja vieviä vastakkaisuuksia, jotka ilmenevät esimerkiksi yksinäisyytenä ja rutiineista riippuvuutena. (Ks. Tedre 1998, 404–405.) Arjen rutiinit olivat kuitenkin yksi avain naisten eteenpäin menemiselle, jaksamiselle ja päivästä toiseen selviytymiselle. Kun naisten elämä on muuttunut ja entiset turvarakenteet ohentuneet, toivat rutiinit arjessa ennakoitavuudellaan ja säännöllisyydellään turvaa menetetyin tilalle.

Naiset peilasivat äitiytään myös lapsuudenkokemukseensa omasta äidistään ja hänen tapaansa olla äiti. Naisten kertomuksissa lapsuuden äitikokemuksia kuvattiin hyvinä, puutteellisina tai vaikeina.

”...meillä on ihan hyvät välit ja oman lapsuuteni koen hyväksi. ... Me oltiin Helsingissä siite viikko. Se äiti oli meän mukana, se oli vähän enemmän loma mulle, ko se oli auttamassa siite sielä.”

”Mää päätin, että mä en rupee meidä äitiks. ... Mulla on just se niin hyvä esimerkki, ku meän äiti on siis niin katkera. Se on niin negatiivinen joka asiasta, että mua ihan hirvittää välillä, että voi ees tuolla tavalla ajatella, että niin tulee joka asiasta tulee ensimmäisenä ne pahat asiat etteen.”

”...niin huonot välit oli siihen aikaan, ainaki äitin kans. Kerranki, olinko mä yheksännellä vai kaheksannella luokalla, musta silimä oli, mun piti mennä kouluun. Ja kaikki kyseli, että ‘mistä tuo musta silimä on tullu’? Sitte tosiaan, se mun äiti sitte, se aina huusi meille, että ‘painukaa helevettiin täältä’! Se oli vähän pakkotilanne yllesäki lähtä sieltä (lapsuuden kotoa).”

”Ja onhan mulla tietenki seki vähän, että minkälainen äiti mä olen, ku eihän mulla ihan semmosta, ku oma äiti on kuollu, ku mä oli kolmen vanha. Ja sitte oo ollu semmosta oikeeta äitisuhdetta. Vähän sitä mieltii joskus, että ku ei oo itellä semmosta kokemusta. Osaanko mä ees olla äiti?...aika

sen varmaan näyttää jokupäivä, että oonko mää toiminu oikein. Lapset tulee sanoon.”

Naisten kertomuksissa omaa kokemusta äitiydestä pohdittiin ja problematisoitiin liittämällä ne hyvinkin vahvasti heidän oman äitinsä olemassaoloon tai puuttumiseen: millä tavalla äiti on heitä hoitanut, millainen suhde heillä äitiinsä on nykyään ja millaisen kokemuksen he äitiydestä saavat oman äitinsä kautta. Naiset kokivat äitisuhteensa tärkeänä voimavarana, mutta jotkut naiset kokivat suhteen myös sellaisena, mitä ei itselle ja omille lapsille toivoisi.

Äitiyttä pidetään edelleen naiseuden yhtenä vahvana määrittelijänä – siitä ei tule kieltäytyä eikä siinä saa epäonnistua. Äitiydessä epäonnistuminen uhkaa naisidentiteetin perustaa ja ihmisarvoa. Äidin tulee olla kyllin hyvä. Objektisuhdeteorioiden kyllin hyvä äiti rakentaa ja luo lapsilleen kaikkivoipaisuudestaan hyvän elämän ja perusturvallisuuden. Kyllin hyvä äitiys ei väsy. (Ks. Jokinen 1996, 54–55, 190.) Naisten kertomuksissa äitiyden kokemus oli haastava ja osittain vaikea. Äitiys oli naisten vahva valinta, mutta yksin arjen hampaissa eläminen ja pärjääminen ei nostanut esille äitiyden iloa ja onnea, jota naisten kertomukset kuitenkin välttivät. Jatkuvien syyllisyyden, epäonnistumisen, jaksamisen ja hoivaamisen tunteiden myllyssä oli vaikea olla kyllin hyvä tai edes riittävän hyvä äiti.

Pehmeämmän katseen äitiyden vaatimukseen luo Eeva Jokinen (1996, 176, 189–190) äitien väsymystä käsittelevässä tutkimuksessaan, korottamalla äitiyden ”*niin-hyvä-äiti-kuin-kykenee*” -ajatteluun, jossa heikot ja väsyneet äidit ovat silti hyviä, rakastavia ja rakastettuja äitejä. Äitinä Jokisen ajatukseen on helppo yhtyä, mutta miten tämä viesti tavoittaa esimerkiksi tutkimukseni naiset. Tärkeäksi kysymykseksi tutkimukseni naisten arjessa nouseekin, kuinka ”hyvä äitiys” jaksaa ilman ulkopuolista ja kokonaisvaltaista tukea.

Ero

”Ihmiset menevät naimisiin rakkauden vuoksi – ja eroavat rakkauden vuoksi” (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 11).

Avio- ja avoeroja pidetään nyky-yhteiskunnassa melko tavallisena ilmiönä. Eroaminen on yleistä, eikä se synnytä moraalista paheksuntaa. (Hokkanen 2002, 119.) Tähän ”tavallisuuden” leimaan osasyynä saattaa olla erojen nopea lisääntyminen ja suuri määrä. Yhdeksi erojen ”ongelmaksi” ja syyksi on nostettu se, etteivät ihmiset yritä tarpeeksi, vaan mukavuudenhalussa ja itsekkäisiin syihin vedoten erotaan liian herkästi (Husso 2003, 143). Yksilöille erolla on kuitenkin suuri merkitys. Yhteiskunnallisesti ero voi vaikuttaa tekniseltä ja helpolta ratkaisulta kahden ihmisen välillä, mutta eron kokenut tai sitä miettivä tuskin näkee sitä selkeänä ja yksinkertaisena elämän valintana. Naimisiin mennään edelleen toivoen loppuiän kestäväää liittoa ja tästä lähtökohdasta ero tuntuu henkilökohtaiselta epäonnistumiselta ja suurelta tappiolta, jota yritetään viimeiseen saakka välttää (Husso 2003, 143–144).

Nyky-Suomessa lähes puolet solmituista avioliitoista päättyy eroon. Avoliittojen eroja ei tilastoida, joten päättyvien parisuhteiden määrä on todellisuudessa hyvinkin korkea. Eroja tutkineet ovat usein yhtä mieltä siitä, että eroprosessi voi olla sangen pitkä, sen sijaan että se olisi hetkellinen tapahtuma tai päänäpistö. Parisuhteet päättyvät eri tavoin ja eri syistä, mutta eroprosesseista löytyy myös jotakin säännönmukaisuutta. Usein kestää aikaa luopua yhteisistä siteistä. Yleensä naisilla on taipumus ja tunne tehdä asioille jotakin, ja miehet puolestaan mieltyvät ajatukseen, jossa heidät heitetään ulos kodeistaan. (Hokkanen 2002, 121.)

Tutkimuksen naiset ovat eronneet lastensa isästä tai ero on yksi mahdollinen valinta lähitulevaisuudessa, jota haastatteluhetkellä konkreettisesti pohditaan. Avioeron ja avoeron sijaan puhun yleisesti erosta, sillä naisten erot olivat tapahtuneet sekä avio- että avosuhteesta eikä avio- ja avoeroilla ollut keskenään eroavuuksia. Eropäätös ei esiintynyt naisten kertomuksissa helppona ratkaisuna

tai valintana. Kaikilla naisilla suhde heidän lastensa isään oli kes-
tänyt useita vuosia. Kertomuksista välittyi tunne rakkaudesta ja
välittämisestä, jonka vuoksi oli jaksettu eteenpäin, vaikka suhteis-
sa oli ollut vaikeita aikoja. Naiset olivat kokeneet parisuhteessaan
muun muassa uskottomuutta, henkistä ja fyysistä väkivaltaa, mi-
tätöimistä, uhkailua, runsasta alkoholinkäyttöä, yksin jäämistä ja
loukkaamista eli paljon sellaista, mitä tasavertaiseen parisuhtee-
seen ja kumppanuuteen ei yleisen käsityksen mukaan kuulu. Nai-
set olivat kestäneet ristiriitoja pitkään, ennen kuin lopulliseen ero-
ratkaisuun oli päädytty.

*”... Jollain tavalla me tykättiin kyllä hirveesti toisistamme. Ja
sillä tavalla. Mutta siinä oli tällöisiä suuria ongelmia sitte
kuitenki. Että jos ne kaikki ois korjautunu, niin ehkä meillä
ois hirveen hyvä olla. ...”*

*”... no siinä on alusta lähtien ollu väkivalta mukana siinä
suhteessa. ... Toisaalta minusta tuntu, että se ensimmäinen ja
ehkä toinen vuosi oli pahimpia. ... Että sillai kerran, kaks
vuojessa oli sitte ja sitte tietenki alussa aina, ku se oli kännis-
sä. Sitte lopussa oli niin päin taas, että selvin päin sitä väki-
valtaa ja henkistä väkivaltaa oli tietenki aina.”*

*”Mut siinä vaiheessa ku... aino, mitä sanoja vaihetaan kes-
kenään on se, että tiuskitaan toisille, sanotaan pahasti. Ja
lapsi siinä kasvaa semmosessa ilmapiirissä, että ei oo tosiaan
hyvä kellään olla. Mä olin jo periaatteessa yksinhuoltaja jo
siinä vaiheessa, että ei lasten isää sillai, hällä oli työhommia.
Ja ne alko oleen sit sitä, viikonloppu ollaan ylitöissä, ollaan
kohta yötä myöten, eikä ennää tietä sit toisen elämästä mi-
tään. Tai että mää nyt olin kotona, mutta mää en tienny hä-
nen elämästä...”*

*”... Ja erottiin sitte lopullisesti. En nyt sitte tiä, kuin lopulli-
sesti...”*

Naiset puhuvat kertomuksissaan siitä, että ero ja lasten syntymä
liittyivät ajallisesti yhteen. Raskausaikana ja lasten ollessa aivan

pieniä, he kokivat jääneensä yksin. Monet naiset olivatkin päätyneet eroon ja muuttaneet pois yhteisestä kodista. Raskaus, vauva-aika, ero ja muuttaminen ovat jo yksin suuria muutoksia ihmisen elämässä. Naisten kertomuksista käy kuitenkin esille, että nämä elämäntapahtumat ovat ajallisesti toteutuneet hyvinkin lähellä toisiaan tai jopa samanaikaisesti.

”...On meillä hirvittävä kohtalo ollu, nyt sitä pystyy jo itteksi ajattelemaan. Mä olin toisesta lapsesta raskaana ja mun mies oli tavannu toisen naisen. Mää sain sitte tietää sen, ku nuorin lapsi oli parin kuukauden ikäinen...”

”Mut siinä vaiheessa oli vielä jännä homma, että mähän ootin sitte tätä nuorimmaista,..., mikä tuli sit siinä samassa ryttäkässä, ku oli tää erohomma ja kaikki. Siinä sit mieltä, että ´no mitäs mä nyt sitten´. Mutta koska se oli kumminki, että jos siinä ois sattunu joku semmonen, että jos ois aikaa menny pitemmästi tai jotain, ehkä sitä ois saattanu alkaa mieltiin, että onhan se kumminki, mää nyt oon yksin jo yhen lapsen kans, mut toinen vielä tulossa...”

”... Silloin, kun mää tosiaan tulin raskaaksi, niin alako alamäki meillä suhteessa. ...ja sillä oli semmosta alkoholi-, että se joi. Mun mielestä ainaki liikaa. Sitte ku mää kielsin, että ´ei saa juua´, se alako sitte piilottelemaan niitä, jotaki kotiviinipulloja jossaki... se oli aivan, tuntu että hulluksi tulee silloin...”

”Mut tänne ku me on muutettu, niin oikeestaan niitä rupes tulleen niitä ihme käännekohtia. Kai se oli silloin ku vanhin lapsi syntyi. Mulla oli vakituinen työpaikka silloin ja tuotannollisista ja taloudellisista syistä mut irtisanottiin ja mies joutu lomautetuks samana vuonna...”

Naiset perustelivat eroaan tai eroajatustaan muun muassa lasten parasta ajatellen. Samoin kuin Husson (2003, 145) tutkimuksessa naiset pohtivat lastensa kokemuksia vanhempiensa riitelystä. Naiset kantoivat syyllisyyttä muun muassa siitä, mitä lapset ovat

vanhempien riitaisessa suhteessa joutuneet kokemaan. Erona Husson tutkimukseen naisten pelko lastensa puolesta ei välttämättä liittynyt äitiin kohdistuneeseen fyysisen väkivallan kokemukseen ja sen näkymiseen kotona. Naisten huoli lapsista liittyi myös vanhempien yhdessä eletyn arjen hajanaisuuteen. Tämä rikkonaisuus näkyi muun muassa miehen alkoholin käyttönä ja henkisenä väkivaltana, jotka heijastuivat naisten voimiin pitää ”turvallisista” arkirutiineja yllä.

”...mua suomeks sanottuna vituttaa, jos niin vois sanoa. Mua ei ehkä enää itteni takia..., mutta lasten takii. Koska mä nimittäin pelkään, et lapsille voi tulla jotain.”

Naiset kokivat eron päätymissä pääasiassa hyvänä ja ”oikeana” ratkaisuna. Ero näyttäytyi heidän omana, itsenäisenä valintana ja jonkinlaisena vapauden tunteena ja kokemuksena. Naisten kertomuksissa tuli esille, että ero antoi heille vapauden tunteen tehdä itsenäisesti suuria päätöksiä. Naiset kuvasivat tätä kokemusta kaikkivoipaisuuden ja rohkeuden tunteena, uskalluksen seistä omilla jaloillaan.

”Tavalaan tää (ero) on ollu kuitenkin helpotus, nyt voi sanoa. Että on kuitenkin tavalaan omillaan ja kuitenkin, vaikka se on ollu rankemman kautta. Jos nyt pahasti sanon, niin ei oo enään kolomatta lasta siinä kuitenkin.”

Vaikka naiset kokivat eron olevan elämäntilanteessaan ”oikea” ratkaisu, heijastui kertomuksista pelko eron tuomasta vastuusta, joka oli myös yksin kannettava. Tämä huoli ilmeni varsinkin siinä, kuinka he selviävät ja jaksavat lastensa kanssa. Huoli liittyi niin taloudelliseen kuin henkiseen ja fyysiseenkin jaksamiseen. Vaikka pelko voimien ehtymisestä näyttäytyi voimakkaasti ja siihen aina palattiin, se ei ollut esteenä naisten erovalinnalle. Eron tuomat mahdollisuudet tai oikeastaan henkinen vapautuminen parisuhteeseen ja perheeseen liittyvistä huolista, pahasta, osoittautui ennemminkin naisia ja heidän elämäänsä tukeväksi kuin hajottavaksi valinnaksi.

”Semmonen, että hirveen semmonen vapauden tunne siitä, että voi itte määrätä, et mitä tekee ja silleen. Ei oo semmosta, just semmosta vihamielistä ilmapiiriä kotona, eikä tarvi sen takia olla stressaantunu ja pahoilla mielillä ja muutenkaan kantaa huolta, että ”mitäs nyt seuraavaksi sitte tapahtuu-kaan”. Onhan se toisaalta sit raskaampaa, ku on aina yksin. Ja pitää yksin tavallaan kantaa se vastuu. Toisella tavalla, et on hyväki asia, mut toisaalta sitte, että painaa monesti hartioita, että tekeekö tässä nyt oikein. Ja muutenki sillai, että ois kiva joskus ongelmia jakaa. Onhan se tietenki lasten isä, ku aattelis, ymmärtäis ja tietäis, mikä on tilanne, niin sillai he-leppo ois jakaa niitä murheita, arjen murheita.”

”Ja. Mä oon aatellu ite, musta tuntuu, mä selviäisin nyt mistä vaan. Semmosta vastoinkäymistä vois kohta tullakkaan enää mistään. ... Mää pystyn tekemään omia juttuja. ... et mä pystyn ite tekemään omia päätöksiä ja asioita ilman, että häneltä (entiseltä mieheltä) pitäis aina niitä kysyä.”

”... Kokonaisuutta ajattelee, niin itellä on paljon parempi nytte.”

”Oikeestaan siitä vasta rupes paranemaan kaikki, ku pääsi pois ihan omaan, uuteen asuntoon laittaaan sitä omaa elämää uudelle mallille. Siinä se rupes vasta helpottaa sitte.”

Ero näyttäytyi naisten elämässä valintana, joka kaikesta raskaudesta ja elämän muutoksesta huolimatta osoittautui naisten kokemana hyväksi ratkaisuksi. Valinnan kaikki seuraamukset eivät olleet vielä konkretisoituneet ja se tuotti naisille epävarmuutta tulevaisuuden suhteen. Naiset kantoivat huolta omasta jaksamisestaan, lastensa kasvatuksesta, taloudellisesta tilanteestaan ja ylipäättään yksin lasten kanssa arjessa pärjäämisestä. Kuitenkin eron mukana tuomista huolista riippumatta naiset kokivat saaneensa elämänsä voimaantumisen tunnetta. He kokivat olevansa rohkeampia ja valmiimpia kohtaamaan seuraavat elämän eteen tuomat haasteet ja notkahdukset. Eropäätöksestä syntynyt rohkeuden

tunne kannatteli heitä eteenpäin ja vahvasti arjesta selviämisen tunnetta.

Erokokemus näkyi naisten elämässä ristiriitaisena valintana ja tunteita koettelevana päätöksenä. Toisaalta eropäätös tai sen ajatteleminen toi mukanaan epäonnistumisen tunteen. Perheestä haluttiin pitää kiinni viimeiseen saakka ja naisten kertomukset sisältsivät ydinperhettä ihannoivia muotoja (ks. Husso 2003, 144). Parisuhde, avio- tai avoliitto, merkitsi perheen myötä naisille eräänlaista instituutiota, elämän ankkuria (ks. Pohjola 1994, 116–119). Tätä taustaa vasten avo- tai avioliiton päättymisessä ja ydinperheen hajoamisessa oli naisten elämässä kysymys oletuksesta institutionaalisessa tehtävässä epäonnistumisesta (vrt. Husso 2003, 147). Toisaalta epäonnistumisen tunteen ohella ero toi naisten elämään mahdollisuuksia avaavan kuvan. Eron vaikeudesta huolimatta uskottiin paremman arjen muodostuvan elämästä lasten kanssa keskenään.

6 MURROKSELLINEN ELÄMÄ

Valinnan ja vastuun kompleksi

Kuvaavinta naisten tarinoille on elämässä pärjäämisen eetos. Kysyessäni naisilta, miten he ovat eron, yksinhuoltajuuden, vastuun, taloudellisen ahdingon ja epävarmuuden jaksaneet, oli vastaus jokaisen kertojan tarinassa yksinkertaisen selvä: ”On pakko jaksaa ja pakko pärjätä.” Jäin miettimään, mitä pakko naisille merkitsee. Kuka pakottaa ja miksi on pakko? Pakon määrittävänä tekijänä naisten kertomuksissa ilmenivät lapset. Lasten ”takia” ja ”vuoksi” oli jaksettava enemmän kuin omat voimavarat riittivät.

”Vaikka ei jaksaiskaan, niin se on pakko jaksaa. Sille ei voi mitään.”

Jokin tarve tai selitys pärjäämisen ja jaksamisen halulle kuitenkin on. Kaikkea ei ole pakko jaksaa, ja olisihan yhtenä mahdollisuutena turvautuminen esimerkiksi sijaisperheen tarjoamaan tukeen

ja apuun. Kuitenkin naiset olivat haastatteluhetkellä kantamassa itse vastuun lapsistaan ja arjestaan kylläkin ajoittain oman jaksamisensa ääri rajoilla. Pakkoon liittyy vahvasti ”hyvä äiti” -myytti, mikä ilmeni jokaisen naisen tarinasta. Kokemus epäonnistuneesta ydinperheestä vaivasi naisten mieltä ja heidän tavoitteenaan oli tarjota lapsilleen niin hyvää äitiyttä, kuin tässä tilanteessa oli mahdollista. Sen tunnustaminen, että tarvitsee tuekseen muita ihmisiä ja palveluja, saatettiin liittää huonoon äitiyteen. Naisten arjessa avun hakemisen ja tuen vastaan ottamisen kynnyks oli suuri. Jos naiset päätyivät hakemaan apua, halusivat he löytää sille perustelun, joka lähtee hyvästä äitiydestä.

Vaikka yhteiskunnan muutokseen oli jotenkin sopeuduttu, naisten kokemusta valinnoista ohjasi vahvasti myös elämishistorian kautta välittynyt arvomaailma ja niin sanotun ”hyvän elämän” määrittelyt. Vaikka naisten kuvaukset elämästä heijastivat postmodernille ajalle ominaista jaksomaisuutta ja turvattomuuttakin, oli kertojien kulttuuri silti kytkeytynyt arvoiltaan näkemykseen perinteisestä perhemallista ja perinteisen äidin roolimallista. Osa haastateltavista oli kokenut lapsuuden perheensä turvalliseksi ja äidin roolin tärkeäksi. Osa taas kertoi lapsuuden perheen turvattomuudesta ja äidin puuttumisesta. Nämä kummatkin seikat olivat perusteena valinnoille, jolloin omille lapsille haluttiin tarjota sitä, mitä itsekkin oli lapsuudessa saanut tai sitä, mitä itse oli jäänyt lapsuudestaan kaipaamaan. Toisin sanoen naisten kertomuksista välittyi toisaalta postmodernissa viihtymättömyys ja toisaalta modernin perheen ihailu ja kaipuu.

Giddens (1994, 71) kirjoittaa sukupolvien peräkkäisyyksien murenemisesta. Isää ei välttämättä pidetä enää perheen päänä vaan yhtä hyvin paikan voi täyttää ansiotyössä käyvä äiti isän hoitaessa lapsia kotona. Silti perinne, että vanhemmuus on edelleen kasvatuksen keskeisin kenttä, ei ole menettänyt juurikaan merkitystään murroksen aikakautena. Traditiot eivät katoa vaan mukautuvat muutokseen näyttäytyen osittain, epäsystemaattisesti, paikoittain ja tilanteittain tavoilla, joita on hyvin vaikea selittää. (Esim. Roos & Hoikkala 1998, 10.)

Toisille ihmisille sitovien perinteiden hajoaminen voi olla vapauttava kokemus: elämä muuttuu kokeilujen jatkumoksi ja arjesta tulee suuri seikkailu. Postmodernin ajan näyttämöllä ihminen joutuu ohjaamaan, näyttelemään ja lavastamaan oman elämäkertansa, identiteettinsä, sosiaalisen verkostonsa, sitoumuksensa ja vakaumuksensa. Tosiasiassa perinteet eivät ole kadonneet, vaan monet itsestäänselvyydet ja tottumukset, kuten ydinperhe, joutuvat pikemminkin uudelleen tarkasteltaviksi. (Massa 1998, 196–197.)

Tutkimuksessani traditioiden unohtamisesta ei voida puhua. Vanhan tilalle ei synny automaattisesti uutta eivätkä traditiot katoa uuden tieltä. Naisten kertomukset tuottavat tietoa siitä, että traditiot säilyvät elämänkulun mukana. Perinteitä kantaa mukanaan kaukaakin, vaikkei niiden merkitystä aina tiedosteta tai julki lausuta valintojen perusteluksi. Ne ilmenivät naisten puheissa toiveina.

”On monesti semmosta, että oispa kiva, ko ne (omat vanhemmat) asuis lähellä. Niinko mummi ja pappa näille lapsille. Sais käyä siellä kylässä kahvilla ja syömässä, kuhan vaan istumassa. Ja äitiki kävis täällä aina silloin tällöin, kerran viikossa. Ja tämmöisiä kaikkia. Ois mukavaa.”

”..toivoisin lapselle kunnon isän ja äidinkin ja hyvän elämän. Itselle toivoisin voimia jaksaa masentumatta.”

Haastateltavien kertomuksissa korostuu myös läheisten ihmisten muodostama tukiverkon vähäisyys tai sen puuttuminen kokonaan. Joillakin naisilla verkostoa oli ja ystävien tuki oli koettu korvaamattomaksi, mutta silti kertomuksista välittyi heidän yksin jäämisesä. Varsinkin omien vanhempien tuki oli naisille merkityksellinen, ja sen puuttuminen tuli myös esille heidän kertomuksissaan. Tämä kuvasi hyvin sitä, että luonnollisen tukiverkoston ja etenkin lapsuuden perheen merkitys ei ollut vähentynyt haastateltavien elämässä. Virallinen tukijärjestelmä oli naisten viimesijainen hätävara, johon turvautuminen oli seurausta luonnollisen verkoston ja perheen hajoamisesta. Avun hakeminen julkiselta sektorilta ei

ollut naisille helppoa, eikä siihen hädän hetkellä automaattisesti tukeuduttu. Ensiksi naiset punnitsivat omien voimavarojensa riittävyden ja kävivät läpi ystävät tai sukulaiset, joiden puoleen olisi voinut kääntyä. Jos muita vaihtoehtoja ei löytynyt, naiset ottivat yhteyttä viranomaisiin mahdollisen avun saamiseksi.

Naisten kertomuksissa postmodernin ja traditionaalisen kulttuurin ristiriita on vahvasti läsnä. Toisaalta naisten elämä on jaksomais- ta, epävarmaa ja osaltaan turvatontakin. Toisaalta heidän kerto- muksistaan välittyy pyrkimys tasapainoiseen ja turvalliseen ar- keen, jossa tulevaisuus ei ole epävarmaa vaan tulevaisuuden suunnitelmien toteuttamista. Epävarmuuden tila on vastenmieli- nen, eikä siihen haluta jäädä kellumaan. Naiset näkevät tulevai- suudessaan päämääriä, joita kohti he haluavat pyrkiä. Naisten ker- tomuksista välittyy samanaikaisesti huomisen epävarmuus ja tu- levaisuuden suunnittelu.

Raimo Blom (1999, 182) kirjoittaa siitä, kuinka kaikkalainen va- linnanvapaus ja jatkuva elämänasioista neuvottelemisen väsyttää ja rasittaa epäjatkuvuuden ajassa eläviä ihmisiä. Ainaisen valin- nan pakon rinnalle kaivataan pysyvyyttä, ”ikuisia verisuhteita” ja suhteita, joita ei voi tai on vaikea kumota. Näitä liittoja ovat esi- merkiksi suhteet omiin lapsiin, vanhempiin, itse valittuun kump- paniin tai vaikka lasten kummeihin, ystäviin, jotka kulkevat mu- kana läpi elämän. (Rotkirch 2000, 198.) Toisin sanoen naiset eivät nauti epävarmuuden tilasta. Kun elämä on vaikeaa eivätkä naiset näe selkeästi tulevaisuuttaan, he odottavat, että ihmissuhteista ra- kentuu jotain pysyvää tukea elämän epämääräisyyteen. 2000- luvulla vanhemmuus ja ylipäättään sukupolvien väliset suhteet voivat osoittautua yhä tärkeämmiksi. (Rotkirch 2000, 188.) Suh- teet omiin vanhempiin ja lapsiin pyritään säilyttämään viimeiseen saakka vastoinkäymisistä huolimatta. Vaikeissa elämäntilanteissa näiden suhteiden merkitys kasvaa, varsinkin jos tilanteeseen liit- tyä luopumisia, kuten tutkimuksen naisten kertomissa tilanteissa eron kokemisen kautta ilmeni.

Yhteenvetona valintojen ja vastuun suhteesta voi todeta, että nai- set kokivat käyttävänsä valtaa päättäessään itse valinnoistaan.

Suurimmaksi valtakysymykseksi nousi eroon päätyminen. Naiset kokivat ratkaisun olevan itsenäinen päätös, mikä antoi heille tunteen ”seison omilla jaloillani”. Kaiken tämän vapaudentunteen ohella naiset tajusivat kantavansa vastuun valinnastaan käytännössä yksin. Vallankäytön toinen puoli oli haastava, mutta ei kuitenkaan niin suuri seikka, etteivät naiset olisi vastuuta uskaltaneet ottaa. Vastuun ottaminen kuitenkin pelotti heitä: kuinka selviää yksin lasten kanssa, riittävätkö rahat kaikkeen, olenko hyvä äiti.

Valinnoista on siis kannettava vastuu. Naisten kohdalla on tärkeää pohtia, kasvaako yksin kannettava vastuu tulevaisuudessa niin suureksi, ettei siitä selviä ilman kokonaisvaltaista tukea. Oleelliseksi kysymykseksi tuleekin, mistä tukea uudessa tilanteessa voisi saada. Naiset olivat sinnitelleet melko pitkään vaikeassa elämän tilanteessa ennen kuin olivat lähteneet hakemaan apua. Kaikkia tiedossa olevia tukemisen muotoja ei rohjettu pyytää tai hakea. Tässä tilanteessa naisten tarpeen ja tuen hakemisen väliin nousi vastuun muuri, joka naisten mielestä oli itse pidettävä pystyssä, koska oli sen itse valinnoillaan rakentanut.

Tutkimuksen keskiöön kohonneet naisten valinnat, äitiys ja ero, eivät olleet helppoja tai yksinkertaisia ratkaisuja. Sanoina ja mielikuvina äitiyteen ja eroon mielletään paljon sellaista, jota emme aina näe – mitä näihin valintoihin päätyminen tarkoittaa ja mitä niistä seuraa. Medioiden luoma näkemys äitiyden ihanuudesta ja eron helppoudesta ovat mielikuvia, jotka eivät näy tutkimusaineistossa todellisina.

Naiset valinnoista koituvaa vastuuta määrittää heidän elämässään epäonnistumisen uhka. Epäonnistujaksi leimautumista halutaan välttää. Pelko epäonnistumisesta näkyy naisten kertomuksissa pyrkimyksenä pärjätä ja kantaa vastuu yksin. Oman voimattomuuden kokonaisvaltainen myöntäminen olisi ollut kuin ”tappion tunnustamista sen suhteen, että ihminen ei kykene pärjäämään omillaan” (Pohjola 1994, 151).

Marita Husso (2003) pohtii tutkimuksessaan parisuhdeväkivaltaa kohdanneita naisia ja eroon liittyvää häpeän ja epäonnistumisen

tunnetta. Husson aineistossa naiset kokivat häpeää epäonnistuneesta valinnasta: kyvyttömyydestä valita ja ylläpitää tasa-arvoista parisuhdetta. Kun itse on saanut mahdollisuuden valita kumppaninsa, on vaikea tunnustaa, että on epäonnistunut parisuhteessaan. Häpeän ja epäonnistumisen kokemus paikantuivat Husson tutkimuksessa heikkoudeksi, mikä ilmeni kyvyttömyytenä ja voimattomuutena lähteä suhteesta pois. (Mt., 262–263.)

Tutkimukseni naiset kokivat epäonnistuneensa parisuhteessa, mutta erona Husson tutkimukseen naiset kokivat vahvuutta päätyessään eroon. Epäonnistumisen tunne kumpusi naisten elämässä selvästi vasta eron jälkeisessä pohdinnassa, ettei sittenkään saanut rakennettua kokonaista perhettä.

Valintojen ja vastuun suhteesta syntyy ristiriita. Vapaus valita ei ole naisten arjessa todellista vapautta, sillä yksin hoidettava vastuu muodostuu myös vapauden riistäjäksi. Naisten valinnat (äitiys ja eropäätös) voivat samaan aikaan olla vapauttavia ja kahlitsevia päätöksiä. Eron tuoma vapaus itselliseen päätöksentekoon näyttäytyykin naisten arjessa yksin jäämisenä ja yksin vastuun kantamisena. Äitiys lasten myötä liittyvänä onnena ja saavutuksena muodostuukin naisten elämässä eräänlaiseksi toiseudeksi. Tämä toiseus määrittyy arjen puristuksissa yksin jäämisen ja lasten ”hyväksi” oman itsensä unohtamisen kautta.

Valinnan ja vastuun suhde on tutkimuksessa vaikea. Naisten kamppailu valintojen ja vastuun ristitulella on jatkuvaa tempoilua suhteessa ”oikein” ja ”väärin” valitsemiseen. Vaikka naiset kokevat tekemänsä elämänsä suuret valinnat ”hyvinä” ja ”oikeina” ratkaisuina tilanteissaan, pohtivat he edelleen haastatteluajankohtana: ”*Oonkohan mä sittenkään oikean ratkaisun tehny.*” Jatkuva epävarmuus valinnan ”oikeellisuudesta” kasaa paineita naisten hartioille. Naiset joutuvat kehään, jossa häpeän tunne epäonnistumisen tunnustamisesta estää osaltaan tuen pyytämisen ”virallisilta” tahoilta ja arjessa jaksaminen monimutkaistuu. Tällöin vaarana on, että elämäntilanteesta tulee *liian vaativa*.

Sosiaalinen tuki murroksessa

Haastatteluajankohtana vaikeaksi muotoutunut elämäntilanne ja vastuun kantaminen tekivät naisten arjesta vaativaa. Avuksi elämän vaikeaan tilanteeseen naiset olisivat tarvinneet kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista tukea. Postmodernin ajan ristiriitainen ja moneen suuntaan kulkeva muutos tuo mukanaan paineen myös sosiaalisen tuen uudelleen muotoutumiseen (Esim. Kinnunen 1998). Yhteiskunnan hajautunut ja kompleksinen prosessi paljastaa sosiaalipolitiikan todellisuuden ja synnyttää tarpeen pohtia hyvinvointipalveluiden järjestämistä uudella tavalla. (Esim. Eronen ym. 1995, 45–46.) Naisten kertomukset kohtaavat yhteiskunnalta ja sosiaalityöltä saatavan sosiaalisen tuen – tai tuettomuuden. Taloudellinen tuki oli naisille tärkeä, mutta samalla he kaipasivat tukea, tietoa ja neuvoja arjessa pärjäämiseen. Palveluiden käyttöön liittyvissä kokemuksissa ilmeni kokonaisvaltaisen tuen puuttuminen. Tämä heijastui naisten arkeen voimavarojen ehtymisenä.

Naisten kertomuksissa sosiaalinen tuki tai sen puuttuminen näyttäytyi taloudellisena, tiedollisena, toiminnallisena ja tunteiden kautta tulevana kokemuksena (Ks. Kumpusalo 1991, 14; Hokkanen 1999, 153–157; Hokkanen & Astikainen 2001, 14–15). Taloudellinen tuki oli naisille tärkeä ja vaikutti heidän jokapäiväiseen elämäänsä suuresti. Naisten kertomuksista ei käynyt ilmi, kuinka paljon ja millaista taloudellista tukea he saivat. Taloudellisesta tuesta mainittiin, mutta kertomuksista ei tule esille saivatko kaikki naiset toimeentulotukea, asumistukea ja oliko tuki säännöllistä vai tilapäistä. Kertomuksista kävi kuitenkin ilmi, että taloudellista tukea saatiin, mutta haastatteluajankohtana sen riittävyys arkikulujen (vuokra, ruoka, vaatteet, lääkärimaksut, lääkkeet ym.) kattamiseen oli toisinaan riittämätön.

Taloudellinen niukkuus heijastuu varsinkin lapsiperheissä elämän hajanaisuutena ja epäsäännöllisyytenä. Taloudellinen eriarvoisuus näkyy arjessa myös ihmisten osallistumismahdollisuuksia rajavana tekijänä. (Esim. Duncan & Brooks-Gunn 2000, 188–196.) Naisten elämäntilanteessa rahojen vähyys määritteli sen, mitä he

arkirutiinien lisäksi pystyivät tekemään. Jos naiset olisivat halunneet mennä elokuvaan tai kampaajalle, olisi se tarkoittanut lastenhoitajan palkkaamista. Tällaiseen ei usein rahaa löytynyt.

”Mut tietenki, sehän on jännää, et ihminen rahaa tarvii. Asuntolainat juoksee. ... Sit se on jännää, ku tulee joku tomonen sairastuminenki ja tämmönen näin, niin sitä on ihan tuuliajolla. Ei muuta, ku sosiaalihuoltoon taas. ... Mutta kukaan ei kysyny, sairaalassa, ei missään, että tarvinko minä jotain apua (kun perheen jäsen oli sairastunut pitkäaikaisesti ja vakavasti). Ensimmäinen, kuka kysy multa, että ´onks sua hoidettu millään tavalla´? Kun mä menin sen reseptinipun kanssa apteekkiin ja siellä oli nuori farmaseutti – poika, ... Se oli ensimmäinen, kuka kysy, että ´meneekö lujaa´? ...ku se katteli niitä lääkkeitä.”

Taloudelliset huolet oli yksi lisävarjo naisten elämässä. Taloudellinen tuki, sosiaalisen tuen yhtenä viipaleena, osoittautui naisille erityisen tärkeäksi. Koska mahdollisuutta työhön ei haastatteluajankohtana ollut, oli tärkeää, että naisten ja lasten taloudellinen selviytyminen kuitenkin turvattiin. Naisten kertomuksista näkyi, että elämää ei eletty huolettomasti, vaan arjen menot suunniteltiin siten, että päivästä toiseen selvittiin taloudellisesta tiukkuudesta huolimatta.

Taloudellisen tuen lisäksi naisten elämässä oli toiminnallista tukea. Toiminnalliseen tukeen liittyy suora auttaminen ja tekemisen mahdollistaminen (esim. Hokkanen & Astikainen 2001, 15). Päivähoitopalvelun kautta tuleva tuki oli ollut mukana naisten arjessa haastatteluajankohtana vasta vähän aikaa, joten kokemukset siitä olivat vasta muotoutumassa. Lyhyen kokemuksen perusteella naiset pitivät päivähoiton mahdollisuutta tärkeänä. Toiminnalliseen tukeen kuuluivat myös Ankkuri-projektin kautta tuleva apu arkeen. Tuki koostui mm. kotiavusta ja mahdollisuudesta tavata muita projektiin osallistuneita ihmisiä esimerkiksi Ankkurin järjestämissä viikonlopputapahtumissa. Kokemus projektin tuomasta avusta oli myönteinen ja naiset pitivät viikonlopputapaamisissa mukana oloa tärkeänä mahdollisuutena irrottautua kotoaan yhdes-

sä lasten kanssa. Muut yhteiset retket yhdessä lasten kanssa olisivat olleet taloudellisen tilanteen vuoksi vaikeita järjestää. Ankkurin kautta tulevan toiminnallisen tuen lisäksi, naiset saivat projektin myötä myös tunnepohjaista tukea esimerkiksi yhdessäolon kautta.

Tunnepohjainen tuki voidaan jäsentää esimerkiksi tunnetuen (emotionaalisen tuen) tai keskustelutuen käsitteiden avulla. Tunnetuki on välittämistä, jossa verbaaliseen kommunikointiin liittyy empaattinen ”yhteiseen hiileen puhaltamisen” ajatus. Tunnetukea saa tyypillisesti ystäviltä, omaisilta ja vertaisilta, jossa yhteisillä kokemuksilla ja menneisyydellä on merkitystä. (Esim. Hokkanen & Astikainen 2001, 15.) Naiset kaipasivat elämäänsä toisten aikuisten seuraa. Naisten elämässä ystävät koettiin tärkeinä, mutta useimpien kohdalla se ei riittänyt täyttämään tunnetuessa olevaa vajetta. Koska lasten kanssa yksin elettävä arki ei suonut naisille säännöllisiä irrottautumisen paikkoja, oli monipuolisempien aikuissuhteiden solmiminen vaikeaa.

Sosiaalisen tuen viipaleet eivät näkyneet naisten arjessa tasapainoisena yhtälönä. Taloudellinen tuki oli näennäisesti kunnossa: päivästä toiseen selvittiin, mutta taloudellisen niukkuuden varjo hämärsi osaltaan naisten elämää. Toiminnallinen, tunnepohjainen ja tiedollinen tuki naisten auttamismuotona olivat jääneet sivurooliin. Tukea tuli päivähoidon muodossa ja Ankkuri-projektin kautta, mutta kokonaisvaltainen, suunnitelmallinen tuki ei tullut esille naisten arjessa. Naisten kertomuksista selvisi, että esimerkiksi taloudellista ja toiminnallista tukea oli poistettu, kun näennäisesti toimiva arki oli saavutettu. Laajempaa suunnitelmaa ei ollut sille, miten elämä ja arki asettuvat uomiinsa ja millä keinoilla lasten ja äidin sekä naisen olemisen hyvinvoinnin jatkumo turvataan eron jälkeisessä elämäntilanteessa.

”...sitte se vaihtu se työntekijä nyt (sosiaalitoimistossa), niin tämä uus työntekijä veti maton alta. Ei mitään enää... ei yhtään mitään enää. Mie en tarvi mittään. Mie ossaan niitten (lasten) kans toimia ja tehdä ja mie ossaan kulukia bussilla kaupungissa ja käyä kaupassa niitten kans, verotoimistossa ja

KELA:ssa ja näin. 'Sie et tarvi mitään'. Ei ees sitä, että tuohon MLL:n ipanaparkkiin kolmeksi tunniksi. Ei ees sitä, että kerran viikossa kolme tuntia. Ei ees sitä, ei mittään. Mie sanoinki, että 'ulos täältä!' silloin, ko ne oli täällä ne työntekijät... Et, mie en tarvi. Se on joku kriisivaihe menty ohi sen eron jälkehen ja nyt mie ossaan toimia ja tehdä. Ko on näitä tumpelo –äitejäkin, jotka ei ossaa tehdä ruokaa eikä ossaa käyä neljän seinän ulkopuolella, ne tarvii ja tällai. Mie en tarvi mittään. Ko mie ossaan kuulemma käyä kaupassa niitten kans ja hoitaa asiat niitten kans... tässä vois käyä sillä tavalla, että vässyy. Sitte lähettäis ensi- ja turvakodille ja se on tonnin päivä, eiku 1500 markoissa se päivä sitte. Et siellä käytäis aina semmonen viikon pätkä olemassa sitte sielä ensi- ja turvakoila, niin sitte sehän se vasta kalliiksi tulee, nehän ne senki kuiten maksaa. ...en mie varmaan sitte tarttiskaan mittään, jos ne ois joka toinen viikonloppu isän luona... kauhia sitä ajan määrää! ... Ihan ko se (sosiaalityöntekijä) ois unohtanu, että nää (lapset) ei käy isällä.”

Naisten kokemusten kautta siis ilmeni, että pitkäkestoinen, kokonaisvaltainen tuki arkeen oli jäänyt unohtuksiin. Muu kuin Ankkuri-projektin kautta tuleva apu, näyttäytyi naisten kertomuksissa hämmästyttävän laihana. Sosiaalisen tuen yksipuolisuus saattoi johtua siitä, että naiset eivät halunneet kertoa viranomaisille elämänsä todellista tilaa. ”Virallisille tahoille” kerrottiin jaksavampi versio arjesta, mitä se todellisuudessa oli. Kynnys avun pyytämiseen oli naisten kohdalla korkealla.

”Ja sitte jossain vaiheessa just, ku alako oleen sillai, et mun voimavarat alkaa loppuun, niin tää Ankkuri-projekti, kuulin siitä. Siitäki meni varmaan sen parisen kuukautta, ennen ku mä uskalsin ottaa yhteyttä. Mulla on semmonen kynnys, että mää oon itte tähän itteni tavallaan laittanu, oman valintani tehny, että oon yksinhuoltaja, yksin lasten kans. Niin ei sitä sitten itketä tuolla ja valiteta vieraille.”

Avun ja tuen hakeminen rakentuu useiden asioiden pohtimiseen suhteessa omaan elämäntilanteeseen. Avun hakemiseen liittyy

usein leimaavuutta, sillä järjestelmä rakentuu erilaisten määrittysten varaan. Ihmisiä nimetään ja tarkastellaan käytettyjen palveluiden kautta. Tällöin tuen hakija voi saada pitkäaikaistyöttömän, toimeentulotukiasiakkaan, lastensuojeluperheen, yksinhuoltajaäidin leiman tai näiden yhdistelmän. (Esim. Pohjola 1994, 151–152.) Tämä voi osaltaan polarisoida tuen tarvitsijan ja avun tarjoajan suhdetta.

Byrokratian vaikutus supistaa tuentarvitsijan ja palveluntuottajan suhdetta. Usein inhimillistä ja toimivaa vuorovaikutussuhdetta tärkeämpää on faktojen tarkka dokumentointi. Itse ihminen asioineen saattaakin unohtua mittavien asiakirjojen sisään. Todellinen tuen tarve kuitataan pääsääntöisesti rahalla, ja elämäntilanteen kokonaisuus jää usein toiseksi. (Ks. Pohjola 1994, 152–159.)

”Niin, mulla on ollu alunperinkin semmonen, etten oo halunnu (ulkopuolista apua). Ja hyvin vähättelevään tyyliin, että ´ei mulla tässä...´, vaikka kuinka väsyttää, itkettää ja kaikin puolin raskasta. Mutta ei ulkopuolisille kerrota. Tai vaikka kertois ystäville ja tutuille, mutta ei sillai, että mää oisin älynny hakee jostain sit jotain helpotusta tilanteeseen, paitsi nyt. Tullu semmonen, et mää tunnen, ehkä musta ei kohta oo semmoseen äitin rooliin, mitä lapset tarvii, ku alkaa oleen niin kurkkuansa myöten täynnä sitä, että ku ei jaksa koskaan mitään.”

”Ja semmonen, että ei pääse mihinkään yksin lähteen. Vaikka en mää nyt sillai, että haluaisin lapsistani eroon päästä. Sillai, että joskuskaan, oi ees kerran kuussa tai mieluummin vaikka kaks kertaa, vaikka parin viikon välein semmonen hengähdystauko, että sais ladata niitä akkuja.”

”Mutta yleensä, jos joku, sanotaan vaikka sosiaaliviranomainen tai siis -työntekijä kysyis näin, alkais oikeesti kysyyn, että ´miten sulla menee´? Niin mää yleensä teen semmosen kaunistellumman version. ´Kyllä mää, onhan se vähän niin ja näin, mutta kyllä se tästä ja hyh hyh hyy...´ Mää

yleensä veän semmosta jotain, ku ei voi myöntää, että menee oikeesti päin persettä, anteeks vain.”

Postmodernin ajan vaatimukset näkyvät naisten kertomuksissa siten, että omasta väsymisestä, jaksamattomuudesta ja uupumisesta syytettiin itseä ja omia valintoja. Yhtenä vaikuttaja arjen kaunistelemiseen oli pelko. Pelättiin lasten menettämistä, sen sijaan, että saataisiin tukea äitinä jaksamiseen. Naisten kertomuksissa lasten menettämisen pelko kohdistui ajatukseen, että julkiseen apuun turvautuminen olisi merkki lasten tilanteen uhanalaisuudesta. Naiset eivät halunneet antaa omaa väsymystä aiheeksi lastensuojelun aktivoitumiselle. (Ks. Pohjola 1994, 167.) Samalla pelättiin sitä, että oma jaksamattomuus leimaa epäonnistujaksi. Naisten mielestä ei ”sopinut ruikuttaa ja valittaa”, koska itse oli itsensä tilanteeseensa laittanut.

Postmodernin seurauksena pelot ovat yksityistyneet. Tämä tarkoittaa myös sitä, että peloista on itse selvittävä. (Bauman 1996, 36–37.) Jotta naiset pääsivät peloiltaan näennäiseen turvaan, rakensivat he vaikenemisen suojan. Tämän seurauksena vastuu ”arjen siistimisestä” kaatui jälleen naisten itsensä kannettavaksi. Apua äitiyteen ei tarjottu, koska sitä ei uskallettu pyytää.

”Sehän on tosi kauheaa (ottaa yhteyttä sosiaaliviranomaisiin ja pyytää apua), että viekö ne tän lapsenki multa ja näin. Se on ensimmäinen, että uskaltaako sinne soittaa ja mennä, koska akka katot tommosta (miehen käyttäytymistä), viiään sultakitää lapsi, se on sinun syy, suurin piirtein. Sillä tavalla pelotti. ... Ei siellä ollu mistään semmosista kyse, et multa oltais viety lasta, ei tosiaankaan.”

”...monet kerrat ois voinu vähän rehellisemmin, siis silleen antaa..., siis olla silleen ´mää oon tosiaan niin väsyny´, antaa kaikki tulla ilmi...ilmi siis silleen ilman, että aattelee, ´mitä ne muut aattelee´? Että jos ei jaksakkaan mitään.”

Naisten tukeminen määritellään usein perheen ja äitiyden kautta. Perheellinen nainen nähdään enemmän kollektiivisena olentona

kuin yksilönä omine tarpeineen. Palvelujärjestelmässä perheellisen naisen valintoihin kohdistuu usein, ehkä tiedostamaton, ankara kontrolli ja arviointi kuin muihin ihmisiin. Tätä taustaa vasten naisten mielissä julkiseen apuun turvautuminen elää uhkana lapsille. Arjessa sinnitellään vaikka ilman rahaa, ettei ainakaan taloudellisen niukkuuden vuoksi anneta ”aihetta” lastensuojelutoimien käynnistymiselle. Pelko omasta riittämättömyydestä äidin roolissa tuo ylimääräisen vaatimuksen pärjäämisen ideologialle vaikeuttaen arjessa jaksamista entisestään. (Esim. Pohjola 1994, 167–168.)

Jaksavan äidin näytteleminen kuluttaa vähäisiä voimavaroja eikä loppujen lopuksi auta ketään. Pelon näkökulmasta katsottuna viranomaisten olisi aika-ajoin pysähdyttävä tarkastelemaan suhdettaan asiantuntijuudessa elävään valtaan ja siihen, millä tavoin ja missä tilanteissa sitä käytetään. Kokonaisvaltainen, suunnitelmallinen ja riittävän pitkä sosiaalinen tuki voisi omalla vakaudellaan luoda turvallisuutta epäjatkuvuuden ja häilyvyyden leimaavaan aikaan. Postmodernin sosiaalityön tulisi luoda sellaisia avoimia rakenteita ja vuorovaikutussuhteita, joissa tuen tarvitsija voisi etsiä pelolleen suojaa muuten kuin vaikeuksistaan vaikenemalla.

7 TOISTEN MAHDOLLISUUKSIEN ELÄMÄNPOLITIikka – HAASTE SOSIAALITYÖLLE?

Suomalainen sosiaalityö on luonteeltaan sekä asiakastasoista että yhteiskunnallista toimintaa. Se on hyvinvointivaltion ”rajoissa” tarjottua ammatillista työtä. Asiakkaan elämäntilanteiden ymmärtäminen ja työskentelymuodon valitseminen edellyttää yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen tuntemusta ja huomioonottamista. Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa sosiaalityö edustaa edelleen viimesijaisuutta avun ja tuen tarjoajana. Sosiaalityötä ja sen asiakkaita määrittää yhteiskunnallinen tulkinta, jossa sosiaalityötä toteutetaan nimenomaan marginaaliin joutuneiden ihmisten kanssa. Hyvinvointivaltion periaatteisiin luetaan, että sosiaalityöltä edellytetään marginaalissa elävien ihmisten normaalistavia toimenpiteitä. (Raunio 2000, 11–15.)

Marginaali, normaalistaminen, syrjäytyminen ja viimesijaisuus ovat sanoja, joilla on erityisen vahva määrittelyn leima. Ylläpitävätkö nämä käsitteet ihmisten ongelmia vai vapauttavatko ne leimaavista kahleista toimimaan omien vahvuuksien löytämiseksi? Sosiaalityöhön liittyvässä puheessa tuotetaan paljon sellaista, mikä on mielestäni enemmän yksilöitä lamaannuttava kuin elvyttävä sävy. Uskallan väittää, että useimmat ihmiset pitävät itseään ja perhettään aivan tavallisina ja ”normaaleina”, vaikka saattavat jossakin elämäntilanteessa tarvita sosiaalityön tukea. Voidaanko postmodernissa yhteiskunnassa enää määritellä yleisesti vallitsevat, universaalit määreet elinoloille, elämäntavoille tai tulotasolle (esim. Raunio 2000, 29; Juhila 2002, 12)?

Vaikka ihminen olisi vailla työtä ja asuntoa, saattaa olla, ettei hän koe itseään uloslyödyksi, marginaaliin kuuluvaksi. Voi olla myös niin, etteivät perhe, asunto, työ ja taloudellinen vakaus takaa sitä, etteikö ihminen voi tuntea olevansa vailla vaikutusmahdollisuuksia. Epävarmuus ja arjen pirstoutuminen kalvavat niin työllistettyä kuin työtä vailla olevaa. Yhteiskuntapolitiikassa puutteen ja osattomuuden rinnalle tulevat tulotasosta riippumattomat ahdistuksen ja pelon kokemukset. (Hyväri 2001, 72.)

Postmoderni ajattelu haastaa sosiaalityön, jonka ajattelu perustuu vankasti modernistiseen valistukseen. Sosiaalityön modernistinen tehtävä sisältyy ”tavoitelausumissa”, joissa sosiaalityö on työtä ”syrjäytymistä ja yhteiskunnan polarisoitumista vastaan”. Modernissa tulkintakehyksessä sosiaalityön asiakas otetaan haltuun tyyppittelyin ja ongelmapuheen kautta. Asiakkuudet määrittyvät syrjäytymisvaarassa oleviksi tapauksiksi. Yleispätevät normitukset ja käytännöt eivät selviä ”taistelussa” postmodernissa maailmassa. Postmoderni maailma ei sulata standardeja käytäntöjä ja samuuksiin perustuvia normituksia. Ihmisten elämän ja toimeentulon pirstaloituminen sellaisiin elämänmuotoihin, joita ei voi yhteismittallisesti määritellä, vaatii eriytynyttä ja hienojakoista palveluvälikoimaa. (Raunio 2000, 69–71; Raitakari 2002, 49.)

Sosiaalityössä, kuten muissakin auttamisammateissa korostuu ihmisen ja yksilön erityisyys. Ihmisten kohtaamisissa merkittävää

on hänen kunnioittamisensa ihmisenä, loukkaamattomuus ja eriarvoisuuden poistaminen. Nämä periaatteet lukeutuvat kansalaisten perusoikeuksiin. Auttamistilanne todellistuu auttajan ja autettavan vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavat taustalla olevat asenteet, pyrkimykset, julkistalouteen kohdistuvat leikkaukset, byrokraattiset käytännöt ja lait. Kohtaamisen ja vuorovaikutuksen lopputulos riippuu pitkälti siitä, onko auttajan pyrkimys käyttää valtaa autettavan hyväksi vai ei. Toisin sanoin, onko kohtaaminen mahdollistava vai rajaava, kannustava vai loukkaava, välinpitämätön vai sitoutunut. Näitä vastakkain asetteluita voi olla paljonkin, mutta lopulta perimmäiseksi kysymykseksi jää, tuleeko ihminen autetuksi vai jääkö hän auttamatta. (Esim. Pohjola 2002, 44–48.) Ennustettavuuden vähentyminen sekä normaalien työ- ja elämänurien mureneminen näkyvät yhä useamman kansalaisen elämässä. Sosiaalipolitiikan lähtökohtana oleva, poliittisessa päätöksenteossa muotoiltu perhe- ja työelämän malli ei koske jokaista. Postmodernin maailman pysyvä tilapäisyys, uudenlaiset riskit ja uhat, rakentavat ihmisen arjesta selviytymisestä haasteen. Kun elämäntapa yksilöityy, ihminen tekee valintoja ja joutuu arvioimaan niihin sisältyvät riskit. Ihmisten elämä on jatkuvaa tasapainoilua vähemmän tai enemmän, suurempia ja pienempiä riskejä sisältävien valintojen välillä. Elämää on pohdittava entistä enemmän suhteessa yksilöön itseensä, suhteessa yhteiskuntaan ja politiikkaan. Elämän sujuminen riippuu elämänpoliittisista valinnoista. (Raunio 2000, 72.)

Susanna Hyväri (2001, 22) ajattelee sosiaalipoliittisen elämäntarinatutkimuksen hahmottelevan yksityisen kokemuksen ja sosiaalisen rajapintaa, jolloin yhteiskunnallinen oleminen läpäisee ihmisen elämänkulkua ja hänestä piirtyvää tarinaa. Poliitiikan (vrt. elämänpoliitiikan) näkökulmasta on mahdollista asettaa yksittäisten ihmisten kokemukset testiin ja kysyä, miksi ja millä perusteella tällaisella tarinalla on arvoa myös yhteisöllisessä merkityksessä.

Toisten mahdollisuuksien ja uusien aloitusten elämänpoliitiikassa on kysymys subjektiivisesta hyvinvoinnista. Kun hyvinvointia rakennetaan elämänpoliitiikan keinoin, luodaan ja rakennetaan edel-

lytyksiä yksilöiden itsensä toteuttamisen tunteille, hyvälle ihmis-suhteille ja mahdollisuudelle sisäiseen tasapainoon. Ihmisen arki-seen selviytymiseen ankkuroituva sosiaalityö tarvitsee juuri tällai-sia elämänpoliittisia keinoja vahvistaessaan yksilöiden omaan subjektiasemaa arjen kiemuroissa. (Esim. Roos 1996, 217; Raunio 2000, 235.)

Jos toisten mahdollisuuksien soveltamista oltaisiin kiinnostuneita käyttämään yhtenä lähestymistapana koko sosiaalialan kentällä, tulisi herkistyä tunnistamaan ihmisten pieniäkin voimavaroja. En-nen kaikkea ammattilaisten tulisi kiinnostua siitä, miten ihmiset arjesta selviytyvät tai miten he jatkavat matkaansa eteenpäin elä-män vaikeuksista huolimatta. (Ks. Raunio 2000, 235–236.) Niin kurjimmat kuin parhaimmatkin hetket elämässä ovat ihmisille ai-nutlaatuisia ja yksilöllisiä tapahtumia, ja siksi ihminen kaipaa avun hetkellä tukijaa, joka kuuntelee aidosti. Tähän läsnä olevaan kuuntelemiseen kuuluu mielestäni myös luottamus ja kunnioitus suhteessa ihmisten arjen murheisiin – siihen, mitä ihmiset koke-mastaan kertovat. (Ks. Laitinen 2004, 300–306.)

Onko ajatukseni toisista mahdollisuuksista ja uusista aloituksista liian idealistinen? Luottamalla toiseen ihmiseen ja hänen ky-kyihinsä, rakennetaan raiteita, joissa pyritään yhteiseen päämää-rään. Toisin sanoen sosiaalityössä kontrolli ja tarkkailu siirtyvät itsereflektion muodossa asiakkaalle itselleen. Ihmistä lähellä teh-tävän työn tulisi mennä suuntaan, jossa yksilöt itse pysähtyvät miettimään elämäänsä ja siihen sopivia keinoja pärjätä arjen vai-keuksissa. Tällöin sosiaalityön merkitys rakentuisi ihmisten omi-en äänien ja kertomusten kuuntelijaksi ja ymmärtäjäksi (Juhila 2002, 16–17). Tätä kautta voi avautua mahdollisuus nähdä avun tarvitsijan omia voimavaroja, joihin voi tukeutua monipuolista ja ihmisen tavoittavaa tukea suunniteltaessa. Käytännössä tuen tar-vitsija ohjaa purjevenettään lasteineen: navigoi, valikoi reitit, läh-tee sopivalla säällä, otollisilla tuulilla, ja sosiaalityöntekijä on mukana matkalla nostaen tai laskien purjeita – aina tarpeen vaati-essa. Tämä tuki voi sisältää kontrollia, jonka ammattilainen muuntaa oivalluudeksi ja ohjenuoriksi, joita hän voi tuen tarvitsi-jalle tarjota.

Kun tuen tarvitsija saa itse määritellä suuntansa, suo luottamus ihmiselle tilan oppia ruorissa toimimista. Vapausasteen kasvattaminen luo edellytyksiä moraaliselle toiminnalle: yksilö saa ottaa vastuuta omista teoistaan ja valinnoistaan. Luottamus luo lisää niin yksilön kuin yhteisönkin resursseja. Jos ihmisellä on luotettu henkilö, sitä selvemmin hän saa sosiaalista tukea valinnoilleen. Luottamus lisää toimintamahdollisuuksia ja vapauttaa uudenlaisiin luoviin ratkaisukeinoihin. Toisin sanoen luottamuksen avulla kasvatetaan sosiaalista pääomaa ja luodaan pohjaa aktiivisemmalle yhteiskunnalle. (Ilmonen & Jokinen 2002, 95–101.) Esimerkiksi työttömyyttä koskevissa empiirisissä tutkimuksissa on havaittu, että mitä lujemmin työtön luottaa muihin ihmisiin, sitä paremmin hän työttömänä olonsa jaksaa (ks. Korteinen 2000).

Giddensin (1994, 252–253) näkemyksenä ”aktiivinen luottamus on luottamusta, jota on tarmokkaasti ruokittava ja ylläpidettävä”. Sen ansiona voidaan pitää nykyisin uuden muotoisen yhteiskunnallisen solidaarisuuden tuottamista läheisistä ihmissuhteista globaaleihin vuorovaikutusjärjestelmiin saakka. Luottamus on voitettava ja sitä on myös hoidettava uskoutumisena ja avoimuutena asiantuntijoiden ja yksilöllisten elämäntilanteiden välillä.

Luottamus on ikään kuin kommunikaation väline, jonka tarkoituksena on lähestyä Toista hyväntahtoisuuden ja tasavertaisuuden hengessä. Luottamuksen on oltava laadultaan aitoa, jotta siihen ei piiloteta salaa valtasuhdetta. Kun ihminen luottaa ja kertoo elämänsä tärkeistä kokemuksista eli antaa jotakin arvokasta toisten (ammattilaisten) haltuun, hän asettaa itsensä toisista riippuvaiseksi ja alttiiksi heidän vallankäytölleen (esim. Ilmonen & Jokinen 2002, 104, 106).

Aito luottamus ei ole luonteeltaan sokeaa. Olemme väärillä raitteilla, jos tosiasiat kielletään. Luottamus ei sulje pois ristiriitoja, mutta näiden erimielisyyksien tulisi olla refleksiivisiä ja rakentavia (esim. Ilmonen & Jokinen 2002, 110). Luottamukseen kuuluu sopimuksellisuus, mutta siten että esimerkiksi tuen tarpeesta ja käytännöistä sovitaan yhdessä. Tällöin vallankäyttö jakautuu kaikkien asiantuntijoiden, sekä avuntarvitsijan että ammattilais-

ten, kesken mahdollisimman tasavertaisesti. Vahvalle luottamuksen ja tasa-arvon perustalle rakentuva suhde antaa tilaa jokaiselle osapuolelle tuoda esille myös epäkohdat, joita asiakasammattilaissuhteessa on. Heittäytyminen sokean luottamuksen varaan on naiivia eikä johda mihinkään (esim. Giddens 1990, 31–33).

Muutoskertomuksia yhdistää se, että kertomuksen päähenkilöt astuvat ulos hiljaisuudesta ja kertovat itsestään sellaista, mikä voi muuttaa heidän vuorovaikutussuhteitaan ja elämänsuuntansa. Hiljaisen puheen vahvistaminen ja tunnustaminen on poliittinen teko. (Hyväri 2001, 159–160.) Näen, että sosiaalityö on merkittävässä asemassa heikkojen äänten voimistajana. Asiantuntijuuden ja kertomusten päähenkilöiden äänien vuorovaikutus on kuuluvampi postmodernissa maailmassa kuin pelkkä yksinäisyys. Moniäänisyyteen tarvitaan kuitenkin hyvää yhteispeliä, tahtoa (Hyväri 2001, 160) ja luottamusta.

Murroksessa eteenpäin tarpova sosiaalityö tarvitsee evääksi rohkeutta luottaa ihmistä lähellä olevaan ja ihmiseen luottavaan tapaan tehdä sosiaalityötä. Elämänpolitiikkaan kuuluvien toisten mahdollisuuksien näkeminen sosiaalityössä voisi olla yksi vastaus postmodernin ajan haasteisiin. Vaikka se vaatiikin sosiaalialan ammattilaisilta vahvaa luottamusta myös itseensä ja uskallusta kohdata yksilöt enemmän ihmisinä kuin asiakkaina, voi mahdollisuuksien äärelle pysähtyminen avata jotakin uutta. Kuuntelemalla ihmisten kokemuksia vastoinkäymisistä, vaikeista elämäntilanteista, niiden kanssa elämisestä ja niistä selviämisestä, voi oppia etsimään ja löytämään jotakin uutta tekemästään sosiaalisesta työstä.

Tutkimuksen naiset elivät haastatteluhetkellä vaikeaa ja raskasta elämäntilannetta. Heidän elämänpoliittiset valintansa, ero ja äitiys, vaikuttivat elämän arkeen kokonaisvaltaisesti. Naisten elämä määrittyi yksin vastuun kantamisen, äitinä olemisen, lasten ja arkirutiinien kautta. Heidän yksilölliset tarpeensa olivat hämärtyneet ja identiteetin rakentuminen naisena oli kapeutunut. Tuekseen naiset olisivat tarvinneet identiteetin vahvistamista ja sitä

kautta omien tarpeiden ylläpitämistä. Suunnitelmallinen, kokonaisvaltainen tuki olisi tuonut kaivattua turvallisuuden tunnetta naisten arkeen vastaukseksi postmodernin maailman vaateisiin. Pakkopärjäämisen ideologia teki naisten elämästä nuoralla kävelyn kaltaista. Harha-askeleisiin ei ollut varaa, sillä turvaverkko oli harva. Naiset tekivät elämässään rohkeita valintoja, joiden raskas vastuu oli myös kannettava – yksin. Valintojen kautta naisten elämään oli muodostumassa uusia aloituksia, joiden mahdollistamiseksi he olisivat tarvinneet tukea.

Naisten kertomukset olivat kuitenkin eräänlaisia selviytymistarinoita. Vaikeuksista ei oltu vielä selvitty, mutta niiden kanssa oli opittu elämään. Naiset ovat oman elämänsä sankarittaria. Vaikeita hetkiä oli monia, mutta päättä ei pistetty pensaaseen eikä elämän todellisuutta paettu. Heidän elämässään oli myös onnea, mitä ei unohdettu kertoa, vaikka arki löi vasten kasvoja.

Avain naisten uusiin aloituksiin, kaikessa paradoksaalisuudessaan, on raskaiksikin koettuihin valintoihin sisältyvä mahdollisuus. Eron läpikäyminen on raskasta, mutta sen myötä avautui naisille ovi uusien aloitusten aulaan. Naisten liittivät eroonsa myös kokemuksen vahvuudesta ja kykenevyydestä päättää omasta elämästään. Vaikka ero ei ollut vastaus vaikeuksiin tai väline niiden voittamiseen, tuli sen myötä tunne pärjäämisestä. Osaltaan turvaa uuteen aloitukseen toi myös äitiyden rooliin sitoutuneet rutiinit. Tasapaksu arki säännöllisine toimintoineen, toi tietyn rytmin ja koossapitävän rakenteen naisten elämään. Arkirutiinien ylläpitäminen toimi naisten vaikeassa elämän tilanteessa elämän eheyttäjänä ja vakauttajana, vaikka arki koettiinkin raskaana.

Postmodernin ajan ennustamattomuuden ja kompleksisuuden keskellä yksi arjen selkiyttäjä, eteenpäin vievä ja vastuun kantamista helpottava tuki koostui arkirutiineista. Lasten myötä muodostuneet arkirutiinit kuten herääminen, aamutoimet, säännölliset ruokailut, päiväkotiin vienti ja hakeminen sekä nukkumaan meno olivat naisten keinoja jäsentää päivää ja jaksaa päivästä seuraavaan. Naisten vastuu lapsistaan sysäsi sivuun käpertymisen omaan itseensä ja pakotti miettimään huomista.

Yhtenä uuden aloituksen mahdollistajana näen myös Ankkuri-projektin kaltaiset hankkeet ja niiden kautta tehtävän sosiaalisen työn. Naisten elämä huolen harmaalla vyöhykkeellä todentuu kohdassa, jossa luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee ja voimavarat tuntuvat ehtyvän. Toiveet lisävoimavaroista ja tuesta koetaan ajankohtaisiksi. (Arnkil ym. 1998, 9.) Naisten kokemukset projektin kautta tulleeeseen tukeen olivat pelkästään myönteisiä. Tärkeimmäksi kokemukseksi nousi, mahdollisuus toimia yhdessä lasten kanssa, kuitenkin samalla saaden myös aikaa itselle. Loppujen lopuksi hyvin arkipäiväisiltä ja tavallisilta tuntuvat tapahtumat antoivat naisille lisävoimia jaksaa arjessa ja tukea vaikeaan elämäntilanteeseen.

”Ku on alakanu huomaa, ehkä se on just se, että ku mä oon tähän Ankkuri-projektiin lähteny ja muutenki avannu silmäni sillä lailla, että miks mä en nyt vois antaa mahollisuutta.”

”Ensin alussa mä ajattelin sitä, että onkohan siitä (Ankkurista) mitään hyötyä... Mutta tämä on kuitenkin vähän vapaa-muotoisempaa ollu, että ei oo mitään tarvinnu semmosta virallista. Tämähän ei oo virallinen. Se on ollu ihan, positiivisesti yllättyne olen.”

”...tämän Ankkurin mukana olin. Tosi, tosi hienoa kyllä se, et siellä oli paljon vapaaehtoisia mukana. Ne autto sielläki siinä (lasten) hoitamisessa. Se oli jotaki tosi hienoa minusta. Ne sillä lailla kans vahti kaverina ja leikkivät ja tekivät niitten (lasten) kans. Saatto (itse) siinä pihalla istua ja veellä tupakia ja lapset leikki niitten aikuisten kans. Mie, että ´huh huh, onpa täällä mukavaa´ Ja käytiin ratsastamassa ja puolitoista tuntia ihan ommaa aikaa. Saunassa saatiin käyä akkaporukalla rauhassa ja tämmösiä. Minusta se oli, apua, se oli ihanaa jotenki.”

Jäävätkö naisten kertomukset elämästä pelkästään yksilöllisiksi selviytymistarinoiksi tai pakkopärrjäämisiksi, vai onko näillä elämäkokemuksilla myös yhteiskunnallista ja yhteisöllistä merkitystä? Miten näistä voi avautua hyvän elämän poliittisia kysy-

myksiä? Naisten kertomukset elämästä ovat elämänpoliittisia siinä mielessä, että niissä etsitään ratkaisuja ja luodaan uusia toimintatapoja ja -mahdollisuuksia arjeksi muuttuneen epävarmuuden ja kontingenssin keskellä. Hyvinvoinnin ja hyvän elämän uutta suuntaa haetaan henkilökohtaisten kriisien ja vaikeiden elämäntilanteiden kautta. (Hyväri 2001, 20–22.)

Tutkimuksen metodologia osoittautui tarkoituksenmukaiseksi. Viidelle naiselle tehdyt avoimet haastattelut, jotka muotoutuivat keskusteluissa kertomuksiksi, toivat esille kokemuksen arjesta, elämästä ja vaikeasta elämäntilanteesta autenttisenä ja naisten itsensä näköisenä. Näin pystyin tavoittamaan naisten kokemuksia elämästään. Elämänpolitiikan valitseminen tutkimuksen perustukseksi täydentyi naisten arjen postmodernilla sävyllä. Toisin sanoen aineistosta kummunneet elementit monipuolistivat ja rikastivat tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Tutkimuksen yleistettävyyttä kohdentuu tulkintojen kestävyteen ja syvyyteen. Käsitteistä tutkittavasta ilmiöstä vahvistui. Tutkimuksen tavoite, herätellä uusia käytäntöjä sosiaaliseen työhön, puolustaa myös paikkaansa. Tutkimuksen viesti naisten kokemusten kautta on se, että ihmisten omaa ääntä ja asiantuntijuutta tulisi kuunnella ja kunnioittaa sosiaalista tukea suunniteltaessa. Näen, että epäjatkuvuuden ja murroksen ajan sosiaalityössä ihmisen kunnioittava kohtaaminen on entistä keskeisempää. Elämäkokemukset ovat ainutlaatuisia ja tukea tarvitessaan ihminen toivoo oman kokemuksensa olevan niin merkityksellinen, että sen äärelle pysähtyy. Näin voimme tavoittaa ja sosiaalipalveluissa hyödyntää ihmisten sisällä uinuvia voimavaroja, jotka kiireellä usein ohitamme.

Naisten palaute tutkimushaastattelusta oli välitön ja tuki tutkimuksen tarkoitusta. Elämän vaikeistakin tilanteista oli helppo kertoa, koska naiset pitivät tutkijan rooliani epävirallisena. Naiset kokivat, että elämäkokemusten ”epävirallinen kertominen” eli ei viranomaisille kertominen, helpotti elämän jäsentämistä. Tätä kautta tutkimukseen osallistuminen antoi jotakin myös tutkimukseen osallistuneille naisille. Tutkimuksen tekeminen osoitti naisten kokemana, että ihminen kaipaa henkilökohtaista niin sanottua

epävirallista lähestymistapaa elämänsä vaikeuksiin arjen tukemiseksi.

Omat kokemukseni ja tuntemukseni tutkimusta tehdessä ovat ylittäneet. Tutkimuksen alussa minulla ei ollut aavistustakaan, miten elämäni muuttuisi ennen tutkimuksen loppuunsaattamista. Tutkimussuunnitelmaa ja haastatteluja tehdessäni sekä aineistoa purkaessani olin opiskelija vailla ympärivuorokautista vastuuta muista ihmisistä kuin itsestäni. Tänäpä, kun kirjoitan tätä tutkielmaani loppuun, viereisessä huoneessa nukkuu kaksi pientä poikaani. Tutkimuksen edetessä olen elänyt arjen, työn, opiskelun ja lastenhoivaamisen puristuksissa. Jatkovaa syyllisyyttä saa kantaa, ehtiikö lasten kanssa olemaan tarpeeksi, onko kotityöt tehty, eteneekö opiskelu, täytänkö työnantajan vaatimukset, olenko hyvä äiti ja kumppani miehelleni. Arkeni ei varmaankaan ole tutkimukseni naisten kaltainen, yhtä yksinäinen ja raskas, sillä minulla on kumppani ja perhe tukemassa ja lisäksi voin toteuttaa itseäni opiskelussa ja työssä. Silti ainainen riittämättömyys on riivannut mieltäni. Ymmärrän tutkimukseni naisia.

Naisten kertomukset opettivat minut näkemään heidät ihmisinä, ei pelkästään tutkimusjoukkona. Vaikka naiset olivat kohdanneet elämänsä arjessa samankaltaisia vaikeuksia, oli jokaisen naisen kertomus kokemuksistaan uniikki. Heidän elämänsä vaikeat hetket koskettivat ja herkistivät minut tutkijana kuuntelemaan heidän elämänsä todellisuutta. Toivon, että tämän kokemuksen myötä osaisin edelleen, mutta entistä paremmin, kohdata ihmiset ainutlaatuisina, oman elämänsä parhaina tietäjinä, sankareina tai sankarittarina. Toivon myös, että oppisin selvemmin näkemään vaikeissa elämäntilanteissa piilevän vahvuuden – johon edelleen uskon.

(Artikkelin lähdeluettelon ja liitteet löydät julkaisun liiteosasta.)

LIITEOSA

TIIVISTELMÄ ANKKURIN TOIMINNASTA 2002–2004

Maritta Sauvola

Yleistä

Ankkurin perhetyön muodot ovat olleet: 1. kotiin annettava tuki, 2. iltaryhmätoiminta ja 3. viikonlopputoiminta. Toimintavuosien aikana kotiin annetun tuen piirissä oli 101, iltaryhmätoiminnassa 56 ja viikonlopputoiminnassa 21 perhettä. Näistä 27 osallistui kotiin annetun tuen lisäksi joko iltaryhmä- tai viikonlopputoimintaan tai molempiin. Useissa Ankkurin toiminnassa mukana olleista perheistä Ouluun oli muutettu työn tai opiskelun perässä. Monesti ystävä- ja sukulaisverkostot olivat matkojen takana. Usein isät tekivät pitkää työpäivää, opiskelivat työn ohessa tai rakensivat perheelle uutta kotia. Joissakin perheistä oli koettu työttömyyttä, pätkätöitä ja velkaantumista. Parisuhdetta oli koetellut taloudellisten vaikeuksien lisäksi lapsen syntymän myötä kärjistyneet muut parisuhteeseen vaikuttavat ongelmat. Näissä tapauksissa suhteet olivat usein päättyneet eroon. Äitien arjesta yksin vastaaminen näkyi niin yksinhuoltaja- kuin ydinperheissäkin. Äitien väsyminen heijastui parisuhteen lisäksi lasten hyvinvointiin sekä kaikkiin perheen vuorovaikutussuhteisiin.

Projektin tavoitteiksi asetettiin: 1. tukea vanhemmuutta ja vahvistaa vanhempien kasvatustietoisuutta, 2. luoda/vahvistaa perheen ympärillä olevaa sosiaalista verkostoa ja 3. luoda/kehittää alueellinen yhteistyömalli vapaaehtoisen ja kunnallisen ehkäisevän perhetyön välimaastoon. Hankkeen käytännön toteutuksesta ovat vastanneet osaston vapaaehtoiset yhteistyössä Oulun kaupungin perhetyöntekijöiden ja projektikoordinaattorin kanssa. Tärkeänä lisäresurssina olivat osa-aikainen toimistosihiteeri ja mukana olevien oppilaitosten opiskelijat. Vapaaehtoisten toiminta-areenoina ja vastuualueina ovat olleet projektin ryhmätoimintamuodot. Perhetyöntekijät vastasivat kotiin annettavasta tuesta. Alkuaan melko erilliset tukimuodot hioutuivat projektin edetessä perheitä palvelevaksi tukimuotojen kokonaisuudeksi.

Toiminta suunnattiin Koskelan ja Pateniemen suuralueilla asuville lapsiperheille, joilla oli elämässään jokin tilapäinen vaikea hetki. Tuki perheelle määräytyi perheen tarpeen ja tilanteen mukaan. Projektin kulkua on seurattu ja raportoitu kaikilta toiminnan osa-alueilta. Hankkeen arviointiin ovat osallistuneet sekä hankkeen työntekijät, vapaaehtoistoimijat että projektin työntekijöistä riippumattomat arvioijat. Ulkopuolisesta arvioinnista on vastannut Lapin yliopisto.

Projektin yhteistyötahoina on ollut Oulun kaupungin eri hallintokuntia (päivähoito ja perhetyö, mielenterveys- ja vammaispalvelutyö, sosiaalityö

sekä terveydenhuolto), Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ja eri oppilaitokset (Oulun yliopiston varhaiskasvatustuloslaitos, Oulun Diakonia ammattikorkeakoulu, Oulun sosiaalialan AMK sekä Lapin yliopisto). Yhteistyötahot ovat osallistuneet toimintaan joko omalla työpanoksellaan esimerkiksi kouluttajina, keskustelujen asiantuntijavetäjinä, osarahoittajina tai olemalla mukana itse toiminnassa ja sen suunnittelussa sekä suorittamalla projektiin liittyvää seuranta- ja arviointia. Ankkurin toiminnan päärahoittajina ovat olleet Raha-automaattiyhdistys ja Oulun kaupunki. Oulun kaupungin osuus rahoituksessa on ollut merkittävä. Se on antanut projektin käyttöön kaksi perhetyöntekijää palkkarahoineen, toimitilat sekä työnohjauksen työntekijöille.

Toimintavuosien kuluessa Ankkurista muodostui alueille vakiintunut toimintamuoto, jossa perheiden rinnalle on menty mahdollisimman varhain matalan kynnyksen-mallilla. Toiminta on mahdollistanut perheiden oma-toimisen avun piiriin hakeutumisen ja perhetyön räätälöinnin perheen tarpeisiin. Ankkurin perhetyössä on nähty lasten hyvinvointi kytkeytyväksi vanhempien hyvinvointiin. Työssä on koettu tärkeäksi tukea perhettä rikkaaseen vuorovaikutukseen myös perheen ulkopuolelle. Perhetyöntekijä on toiminut osaltaan sillanrakentajana kodin ulkopuolelle ympäröivään maailmaan. Perinteisen kotona toteutetun perhetyön tukena olevat ryhmätoimintamuodot ovat mahdollistaneet vertaistuen käytön ja auttaneet perheitä rakentamaan ja vahvistamaan sosiaalista verkostoaan. Lisäksi ne ovat mahdollistaneet työtapojen käytön, joita pelkistetyssä kotona tehdyssä perhetyössä ei ole kyetty hyödyntämään. Perheiden tarpeisiin on pyritty vastaamaan niissäkin tapauksissa, jolloin Ankkurin perhetyö ei olisi alkanutkaan.

VUODET 2000–2001

Hanketta edelsi 1½ -vuoden useamman henkilötyövuoden kestänyt ja vapaaehtoistyönä toteutettu suunnittelu-, kehittämis- ja neuvotteluvaihe yhteistyötahojen kanssa. Erilaisissa neuvotteluissa, palaverissa ja koulutus-päivillä ennen projektin varsinaista käynnistymistä ehdittiin olla mukana 60 kertaa.

VUOSI 2002

Yleistä

Ankkurin toiminta käynnistyi helmikuussa 2002 projektityöntekijän palkkauksella. Perhetyöntekijät aloittivat työnsä Ankkurissa maaliskuussa ja kotiin annettava tuki käynnistyi saman kuukauden aikana. Vapaaehtoisten ja perhetyöntekijöiden yhteistoiminta alkoi yhteisellä toimintojen suunnit-

teluviikonlopulla maaliskuussa. Viikonlopputoiminnan perheet valittiin ensimmäisten kotiin annettavan tuen perheiden joukosta. Ensimmäinen perheviikonloppu vietettiin kesäkuussa 2002. Iltaryhmätoiminta käynnistettiin syksyllä molemmilla suuralueilla.

Vuoden alussa Ankkurille perustettiin oma johtoryhmä, jonka tehtävinä ovat olleet projektin toiminnan ja talouden seuranta sekä projektin tärkeimpien linjausten ja päätösten tekeminen. Alussa johtoryhmään osallistui järjestön edustajan lisäksi kaupungin päivähoito- ja perhetyön, Lapin yliopiston sekä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen edustaja. Vuoden lopussa johtoryhmä täydentyi kaupungin sosiaalityön edustajan mukana tulolla. Johtoryhmän lisäksi Ankkurissa aloitti toimintansa moniammatillinen seurantaryhmä, jossa oli edustajia järjestöstä, päivähoito- ja perhetyöstä, mielenterveys- ja vammaispalvelutyöstä, terveydenhuollosta sekä oppilaitoksista. Sen tehtävinä ovat olleet projektin toteutumisen seuranta, kehittämiskeskustelun käyminen sekä projektin kokemusten eteenpäin kuljettaminen. Johtoryhmän edustajat ovat myös osallistuneet seurantaryhmän kokouksiin. Molemmat kokoukset ovat olleet luonteeltaan avoimia. Kokouksissa käytiin keskustelua perhetyön lomakkeista, perhetyöntekijöiden työkuvas- ta, asiakkaiden erilaisista tarpeista sekä niihin vastaamisesta. Loppuvuode- ta yhteistyötahot olivat huolissaan työntekijöiden jaksamisesta, töiden rajaamattomuudesta ja Ankkurin suunnan muuttumisesta ehkäisevän työn puolelta korjaavan suuntaan.

Toimintamuotojen piiriin hakeutui vuonna 2002 yhteensä 65 perhettä. Mukana toiminnassa oli 45 perhettä, joista 7 oli mukana pelkästään iltaryhmätoiminnassa. Tieto Ankkurin toiminnasta saavutti perheet tavallisimmin neuvoloiden kautta. Ankkurin oman toiminta-alueen ja kaupungin koko pohjoisen alueen yhteistyötahojen tarve saada lapsiperheille tukea kotiin näyttäytyi alueen ulkopuolella asuvien ja liian vaativien perheiden ohjautumisena Ankkuriin. Ankkurista haettiin apua viranomaisten ruuhkautuneeseen työtilanteeseen. Monet perheistä tarvitsivat useamman eri auttajatahon tukea. Ankkurissa perheiden tarpeeseen pyrittiin vastaamaan kaikilla mahdollisilla käytettävissä olevilla resursseilla, jopa projektivastaavan osallistumisella kotiin annettuun tukeen.

Vuoden lopussa Ankkurissa oltiin sen ensimmäisessä murroksessa. Jouduttiin käymään keskustelua oikean kohderyhmän löytämisestä, ennaltaehkäisevän työn paikasta, työn ja alueen rajaamisesta sekä työntekijöiden ajan- käytöstä. Myös iltaryhmätoiminnan käynnistäminen kohtasi vaikeuksia ja toiminnalle etsittiin muotoa. Vapaaehtoisten ja opiskelijoiden yhteistyö on- tui. Toimijat eivät tunteneet toisiaan ja toistensa työtapoja. Valitut toiminta- tilat Koskelan suuralueella olivat ryhmätoiminnan tarpeita ajatellen huonot. Iltaryhmätoimintaan valikoituneen perheryhmän rakenne oli hyvin hetero-

geeninen. Toiminnan tiedottamista ei vielä hallittu ja yhteistyö alueen muiden toimijoiden kanssa oli vasta muovautumassa. Käynnistämiseen liittyvät vaikeudet tiedostettiin, niihin puututtiin ja ne otettiin huomioon, kun toimintaa uudelleen suunnattiin. Viikonlopputoiminnassa toiminnan toteuttamisen ”kotipaikka” oli etsinnässä. Kun lähes jokaisella viikonlopulla perheiden kanssa toimittiin eri leiri- tai lomakeskuksessa, toimintojen suunnittelu ja suunnitelmien toteuttaminen vaikeutui. Vapaaehtoisilta vaadittiin nopeutta uudenlaisiin suunnitelmiin, idearikkautta ja joustavuutta, kun toimimisen mahdollisuudet ja käytettävissä olevat tilat nähtiin vasta paikanpäällä. Lisäksi ensimmäiseen perheryhmään ohjautui vapaaehtoisvoimin autettavaksi liian vaativia perheitä, joiden odotukset viikonloppujen sisällöistä, omasta osallistumisesta ja vapaaehtoisten auttamisen mahdollisuuksista olivat vääriä. Tämä aiheutti vapaaehtoisten uupumista. Tarpeita vastaavan viikonlopputoiminnan toimintapaikan löytäminen osoittautui hankalaksi ja aikaa vieväksi. Toimiva kotipaikka löydettiin seuraavana vuonna.

Projektin käynnistyttyä keväällä toiminnan kolme osa-alueetta, eli kotiin annettava tuki, iltaryhmätoiminta ja viikonlopputoiminta nähtiin, toisiinsa liittyvinä, osittain erillisinä areenoina. Vuoden lopussa projekti oli jo kehittynyt edelleen ja toimijatahot tunnistivat kahdensuuntaiset sillat toimijatahojen ja toimintamuotojen välillä. Perhetyöntekijä kykeni hyödyntämään varsinkin viikonlopputoiminnassa omia ja vapaaehtoisten tarkkoja huomioita perheistä toimiessaan perheen rinnalla kotona. Vapaaehtoistoimijat saivat työntekijöiltä tukea ja vahvistusta omaan toimintaansa perheiden rinnalla.

Kotiin annettava tuki

Tuen piiriin hakeutui 59 perhettä. Perheiden avuntarpeet ja tilanteet kartoitettiin perhetyöntekijän ja projektivastaavan ensikäynnillä perheen kotona. Tuen piiriin otettiin 42 perhettä, joista 3 perui tarpeensa ensikäynnin jälkeen. Tuen piiriin jäi 39 perhettä. 17 perheessä, jotka eivät tulleet mukaan kotiin annettava tuen piiriin, kahdeksassa tarvittiin lastenhoitoapua, seitsemän asui Ankkurin toiminta-alueen ulkopuolella, yhdessä kaikki lapset olivat kouluikäisiä ja yksi perheistä oli monen eri auttavan tahon yhteistyötä vaativa perhe. Perheet, joissa avuntarve muodostui lastenhoitoon liittyvistä tuentarpeista, ohjattiin päivähoidon ja MLL:n tukimuotojen piiriin. Toisilla asuinalueilla asuneet perheet ohjattiin oman alueen viranomaistahojen, MLL:n, seurakunnan ja yksin- ja yhteishuoltajaliiton palveluiden piiriin. Useamman eri auttavan tahon yhteistyötä vaativan perheen tilanteeseen haettiin apua viranomaistahoista keskeisimmän avulla. Ensikäynnin jälkeen perhetyöntekijä toimi yksinään perheen rinnalla. Perheistä muodostui 60 aikuisen ja 84 lapsen ryhmä. Lapsista 48 oli alle 3-vuotiaita. Perheistä 32 äidin ja lisäksi 10 isän voimavarat olivat loppumassa. Suurimmassa osassa perheistä äidit vastasivat arjesta yksin ja halusivat apua lasten- ja kodinhoi-

toon. Tuen piirissä olleiden, toiminta-alueella asuvien perheiden alueellinen jakauma oli tasainen. Vuoden aikana kotiin annettu tuki päättyi 15 perheessä.

Iltaryhmätoiminta

Iltaryhmätoiminta alkoi syksyllä molemmilla suuralueilla. Koskelan suuralueella toimintaa järjestettiin viikoittaisena, kaikille alueen lapsiperheille avoimena. Tavallisissa illoissa kävijöitä oli kerrallaan 1 ja 6 perheen välillä, joista muodostui enimmillään 8 aikuisen ja 16 lapsen ryhmä. Alueen toimijatahojen kanssa järjestettyyn iltaan osallistui 30 aikuista ja 22 lasta. Pateniemen suuralueella toiminta suunnattiin Ankkurin perhetyön piirissä oleville perheille. Toimintaa toteutettiin joka toinen viikko, yhteensä 4 kertaa. Kaksi illoista järjestettiin avoimena alueen lapsiperheille yhteistyössä alueen muiden toimijatahojen kanssa. Perheiden määrä vaihteli 1 ja 18 aikuisen sekä 2 ja 10 lapsen välillä. Vapaaehtoisten määrät iltaryhmissä vaihtelivat 3:sta henkilöstä 10:een henkilöön. Iltaryhmätoiminnan suunnittelusta ja toteuttamisesta vastasivat vapaaehtoistoimijat yhdessä opiskelijoiden ja projektivastaavan kanssa. Suunnitteluiltoja järjestettiin syksyn aikana 3 ja purkupalavereja 2. Opiskelijoiden kanssa pidettiin lisäksi oma erillinen purkupalaveri.

Viikonlopputoiminta

Viikonlopputoimintaan valittiin aluksi mukaan 7 perhettä. Ryhmää täydennettiin matkan varrella 5 perheellä. Näin muodostui 15 aikuisen ja 25 lapsen ryhmä. Suurin osa oli yksinhuoltaja-perheitä. Perheistä 1 tuli suoraan mukaan viikonlopputoimintaan, muut kotiin annetun tuen kautta. Perheryhmän kanssa oltiin vuoden aikana 4 viikonloppua. Määrä vaihteli viikonlopuilla 7 ja 4 perheen välillä. Perhetyöntekijöistä viikonlopuille osallistui kerrallaan yksi. Vapaaehtoisten määrä vaihteli perheiden määrän mukaan. Jokaisella perheellä oli viikonlopuilla mukana oma nimikkovapaaehtoisensa ja lisänä eri toimintojen vetämisestä vastaavia vapaaehtoisia 2–4 viikonlopun ohjelmasta riippuen. Viikonloppujen toiminta suunniteltiin ja purettiin yhdessä vapaaehtoisryhmän ja palkkatyöntekijöiden kanssa. Purkupalavereissa käsiteltiin perheitä ja kaikilta toimijoilta kerättyjen fiilismittareiden palautteita. Toimintaa ohjattiin edelleen saatujen palautteiden pohjalta.

Markkinointi, tiedotus ja yhteistyö verkostojen kanssa

Projektin aloitukseen haettiin julkisuutta lukuisalla määrällä esittelykäyntejä sekä lehti-, radio-, ilmoitus- ja postimainonnalla. Ankkuria, sen toimintaa ja työntekijöitä tehtiin tutuiksi mm. Oulun kaupungin eri yhteistyötahoille,

alueen yhteistyötahoille, eri järjestöille, muille toimijoille sekä suurelle yleisölle. Markkinoinnin ja tiedottamisen avulla luotiin pohjaa alueellisen yhteistyön ja – toiminnan rakentumiselle.

Koulutus ja virkistys

Varsinaisen käytännön toiminnan suunnittelemiseksi ja kehittämiseksi järjestettiin vuoden aikana kolme vapaaehtoisten ja työntekijöiden yhteistä viikonloppua. Niiden aikana luotiin pohjaa hyvälle tiimityölle, toimintojen suunnittelurungoille ja toimintojen portaittaiselle etenemiselle päämääränä perheiden voimaantuminen. Vapaaehtoisten jaksamisesta pidettiin erityistä huolta erillisten toimintojen jälkeisten purkupalaverien ja virkistysiltojen muodossa. Palkkatyöntekijät saivat kotiin annettavan tuen pohjaksi varhaisen vuorovaikutuksen koulutuksen (VAVU) ja siihen liittyvänä menetelmätyönohjauksen. Lisänä heillä oli Ankkurin työntekijätiimin oma työnohjaus. Muuna ammatillisen työotteen syventämisenä he osallistuivat 20 eri koulutuspäivään. Projektin kehittämisen kannalta konkreettisimmat tukimuodot tulivat Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ja Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen yhteistyönä järjestämien verkostoituvat hyvinvointipalvelut (VEHY) -koulutuksen ja Lapin yliopiston projektiohjauksen muodossa.

VUOSI 2003

Yleistä

Johto- ja seurantaryhmytyössä kiinnitettiin huomiota Ankkurin tuomaan tietoon perheiden tilanteista, tarpeista ja avunsaannin vaikeuksista. Nähtiin tarpeelliseksi lähteä tarkastelemaan kaupungin perhetyötä kokonaisuutena, miettimään miten työtä tehdään, millaisia muotoja on olemassa, kenelle tukea tarjotaan ja kenelle ostetaan. Kokouksissa puhututti edelleen ennaltaehkäisevän ja korjaavan työn väliin jäävien perheiden osuus ja auttaminen. Nähtiin tarpeelliseksi aloittaa hallintokuntarajat ylittävä, useammalla eri tasolla käytävä keskustelu perhetyön tilasta ja tarpeista kaupungissa. Ankkurin rooliksi muotoutui saattaa kaikki kaupungin perhetyötä tekevät tahot yhteen keskustelemaan toiminta-yksikköjensä perhetyöstä, sisällöstä ja kohdentamisesta. Loppuvuodesta johto- ja seurantaryhmien kokouksissa puhutti Ankkurin vapaaehtoistoiminta ja sen merkitys sekä koko Ankkurin tulevaisuus, toimintojen vakiinnuttaminen tai mahdollinen alasajo. Viikonloppu- ja iltaryhmytoiminta nähtiin muodoiksi, jotka haluttiin saada jatkuviksi.

Kevään aikana julkistettiin Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarjassa professori Liisa Hokkasen tutkimus ”Vapaaehtoisuus – pa-

la elämää”. Tutkimus kuului osana projektin tutkimus- ja arviointiasetelmaa. Julkaisussa valotettiin vapaaehtoiseksi ryhtymistä, toiminnassa mukana pysymistä ja vapaaehtoisuuden mielekkyyttä. Lisäksi siinä tuotiin esiin mm. maallikkouden ja ammattilaisuuden eroja ja yhtymäkohtia. Tutkimuksen mukaan Parasta Lapsille ry:ssä vapaaehtoisia yhdistää arvomaailma, ihmisyys ja yhteisöllisyys.

Loppuvuoteen 2002 ajoittunut Ankkurin ensimmäinen murros ohitettiin kevään aikana suunnitellusti ja hallitusti. Ankkurin toimintaan liian vaativat pitkäaikaista ja jatkuvaa tukea tarvitsevat perheet ”saattaen vaihdettiin” joko entisten tai uusien auttajatahojen piiriin. Toiminnan markkinoinnissa kiinnitettiin huomio yhteistyötahojen mahdollisuuteen tunnistaa Ankkurin oikea kohderyhmä. Tähän tarkoitukseen otettiin käyttöön ”tilapäisen vaikean hetken” termi kuvaamaan niiden perheiden tilanteita, joiden tukemiseen Ankkurin toiminta oli tarkoitettu. Syksyyn ajoittui Ankkurin seuraava murros työntekijävaihdoksen myötä. Tämän myötä käytiin uutta keskustelua toimintatavoista ja yhteistyöstä sekä luotiin linjat toimintojen eteenpäin suuntaamisesta. Murrosta helpotti uuden työntekijän aikaisempi mukana olo Ankkurissa sekä opiskelijana että vapaaehtoisena. Vuoden lopussa lähdettiin kokeileman perhetyöntekijän yksin tekemiä ensikäyntejä perheeseen.

Toimintamuotojen piiriin hakeutui 97 perhettä, joista mukaan otettiin 73 perhettä. Perheet, jotka eivät tulleet mukaan otetuiksi, olivat hakeutumassa kotiin annettavan tuen piiriin. Ryhmätoimintamuotoihin pääsivät osallistumaan kaikki mukaan haluavat perheet. Tieto toiminnasta saavutti perheet tavallisimmin kotiin jaettujen esitteiden sekä neuvoloiden kautta. Uudeksi sisääntuloväyläksi kotiin annettavan tuen piiriin nousi iltaryhmätoiminta. Iltaryhmätoiminnassa luovuttiin Koskelan suuralueen toiminnasta kevään ajaksi ja sitä toteutettiin pelkästään Pateniemen suuralueella. Koska opiskelijoiden kanssa yhteistyö edellisenä syksynä oli ontunut, vapaaehtoiset panostivat keskenään iltaryhmätoiminnan ohjelmarungon kehittämiseen. Kokeiltiin käytännössä, millainen toiminta on toteutettavissa yhteisissä tai eriytetyissä toiminnoissa ja millaisia resursseja ne vaativat. Vapaaehtoisten löydettyä toimivan rungon toiminta käynnistettiin uudelleen syksystä alkaen molemmilla suuralueilla päiväkotien tiloissa yhteistyössä opiskelijoiden kanssa. Opiskelijoiden rooli Ankkurissa nousi merkittäväksi, sillä he toimivat aktiivisesti kaikilla toiminnan osa-alueilla.

Viikonlopputoimintaan löydettiin perheryhmän tarpeita vastaava kotipaikka, joka mahdollisti monipuolisen toiminnan toteuttamisen sekä ulkona että sisätiloissa. Vapaaehtoisten etukäteissuunnittelut helpottuivat. Perheiden tarpeet kyettiin ottamaan entistä paremmin huomioon jo suunnitteluvaiheessa ja käyttöön otettiin perhekohtaisesti räätälöidymät toimintatavat.

Perheille pysyvä toimipaikka lisäsi turvallisuuden ja tuttuuden tunnetta. He tiesivät jo etukäteen millaiset tilat ja toimintamahdollisuudet viikonloppu antaisi. Perheet aktivoituivat myös itse ottamaan osaa seuraavien viikonloppujen ohjelmien suunnitteluun. Uuden perheryhmän valinnassa osattiin kiinnittää paremmin huomiota perheiden omiin voimavaroihin ja sitoutumiskykyyn sekä vapaaehtoisten roolin selkeyttämiseen perheille. Uutena toiminnan muotona kokeiltiin päivätahtumatoiminnan järjestämistä kaikille Ankkurissa mukana olleille perheille. Päivätapahtumatoiminnassa toiminnan avulla perheitä pyrittiin tutustuttamaan Oulun omiin lapsiperheille suunnattuihin toimintamahdollisuuksiin ja mahdollistamaan perheiden tutustuminen toisiinsa. Suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuivat vapaaehtoistoimijat yhdessä perhetyöntekijöiden kanssa. Toimintamuoto sai perheiltä hyvän vastaanoton.

Perhetyön kaikki kolme alkuperäistä osa-aluetta alkoivat limittyä toisiinsa entistä tiiviimmin. Vapaaehtoiset tuottivat edelleen perhetyöntekijöille tietoa perheiden tarpeista ja tilanteista, joita työntekijät hyödynsivät kotiin annettavassa tuessa. Perhetyöntekijöiden työtavat moninaistuivat ryhmämuotoisten toimintamuotojen monipuolisessa käytössä. Syyskaudella työntekijät alkoivat osallistua viikonlopputoiminnan lisäksi myös iltaryhmätöimintään suunnitellummin. Tarve heidän mukana ololleen lähti sekä perheiden että vapaaehtoisryhmän suunnitteleman toiminnan tarpeiden pohjalta. Perhetyöntekijät oppivat hyödyntämään useampaa käytössä olevaa areenaa ja sieltä saatavaa vertaistukea esimerkiksi yksittäisen perheen tilanteen eteenpäinviemisessä. Samalla vapaaehtoistoimijat kehittivät ryhmätöimintoja yhä enemmän perheiden ideoiden pohjalta. Perheitä otettiin aktiivisemmin mukaan toimintojen toteuttamiseen vastuuta kantamaan. Iltaryhmätöiminta tuli enenevässä määrin viikonlopputoiminnan rinnalle täydentämään kotiin annettavaa tukea.

Uutena murroksena oli osittain nähtävissä vapaaehtoisten äänen hiljeneminen perhetyöntekijöiden ja vapaaehtoisten yhteisissä suunnitteluissa. Perhetyöntekijän asiantuntijuuteen ja idearikkauteen alettiin luottaa ja turvata liiaksi, vapaaehtoisten omat ideat alkoivat vähetä. Ammattimainen työ oli sammuttamassa vapaaehtoisten ääntä. Tilanne havaittiin projektiohjauksessa ja päätettiin, että vapaaehtoiset ottavat itsenäisemmän roolin ryhmätöimintamuotojen suunnitteluissa.

Kotiin annettava tuki

Ankkurin kotiin annetun tuen piiriin hakeutui 52 uutta perhettä, joista mukaan Ankkuriin otettiin 27 perhettä. Tuen piiriin tulematta jäi 25. Perheistä 20:llä, jotka eivät tulleet kotiin annettavan tuen piiriin, korostui yhtäläisesti seurantarve, lasten hoidolliset tarpeet, eri toiminta-alueella asuminen sekä

useamman yhteistyötahon yhteistyötä vaativa asiakkuus. Kolmessa perheessä oli tunnistettavissa tilapäinen vaikea hetki, mutta Ankkurilla ei ollut resursseja sillä hetkellä vastata perheen tuentarpeeseen. Kahdessa perheessä tarve rajoittui asiointiapuun. Perheiden avuntarpeisiin pyrittiin vastaamaan ohjaamalla heidät edelleen tarvettaan vastaavien toimijoiden piiriin. Vuoden aikana kotiin annetun tuen piirissä oli 43 perhettä. Perheistä muodostui 67 aikuisen ja 88 lapsen ryhmä. Lapsista 54 oli alle 3-vuotiaita. Suurin osa tuen piirissä olleista perheistä asui Koskelan suuralueella. Yleisimmin perheissä äidit vastasivat arjesta ja halusivat apua lasten- ja kodinhoitoon. Keskusteluavun ja palveluohjauksen tarve alkoi korostua entisestään. Vuoden aikana kotiin annettu tuki päättyi 29 perheessä.

Iltaryhmätoiminta

Kevään 2003 aikana toimintaa järjestettiin 12 iltana Metsämarjan päiväkodissa ja syksyllä 19 iltana sekä Metsämarjan että Meri-Toppilan päiväkodissa. Toimintaan osallistuneista perheistä kootun ryhmän koko oli 40 aikuista ja 60 lasta. Lapsien ikärakenne oli suhteellisen heterogeeninen, eniten oli 2–5-vuotiaita. Toimintaan osallistui kerrallaan keskimäärin 5–7 perhettä. Iltaryhmätoiminnassa mukana olleista perheistä 8 oli jo ollut Ankkurin kotiin annetun tuen piirissä ja 5 perhettä lisäksi viikonlopputoiminnassa. Perheistä 1 otettiin kotiin annetavan tuen piiriin iltaryhmätoiminnan kautta.

Viikonlopputoiminta

Kesällä 2002 alkanut perheryhmä jatkoi kevääseen 2003 asti. Uuteen perheryhmään valittiin 8 uutta perhettä. Lisäksi toiminnassa jatkaminen mahdollistettiin yhdelle edellisen ryhmän perheelle. Perheistä muodostui 21 aikuisen ja 30 lapsen ryhmä. Sekä keväällä että syksyllä olleissa ryhmissä perheiden määrä viikonlopuilla vaihteli 5–7 perheen välillä. Vapaaehtoisten määrä viikonlopuissa vaihteli perheiden määrän mukaan 6–10 ja työntekijöistä aina toinen oli mukana.

Markkinointi, tiedotus ja yhteistyö verkostojen kanssa

Tiedottamisessa pääpaino oli yleisten esitteiden jaossa sekä yhteistyötahojen lähestymisessä kirje- ja sähköpostilla. Suoraa mainontaa alueen talouksiin tehostettiin. Toiminnassa jo mukana olleille perheille lähetettiin kirjeet suoraan kotiin. Jo kevään aikana verkostojen (esim. MTT, sosiaalityö, neuvolat, päivähoito) kanssa tehtävä yhteistoiminta tuli osaksi Ankkurin arkea varsinkin kotiin annetun tuen yhteydessä. Yhteistyötahot ottivat enenevässä määrin perheiden asioissa yhteyttä suoraan Ankkuriin. Sekä perheiltä että yhteistyötahoilta tuli pyyntöjä saada Ankkurin perhetyöntekijä mukaan erilaisiin yhteispalaverihin. Julkisen sektorin toimijoiden kanssa yhteistyö

toteutui iltaryhmätoiminnassa ja järjestöjen kanssa lisäksi vapaaehtoisten koulutuksessa.

Koulutus ja virkistys

VEHY-koulutus jatkui täydentäen Lapin yliopiston projektiohjausta. Vapaaehtoisten ja työntekijöiden yhteisiä suunnittelu- ja koulutusviikonloppuja järjestettiin vuoden aikana 2. Muita yhteisiä koulutustilaisuuksia järjestettiin 5. Niissä käsiteltiin ensiaputaitoja ja harjoiteltiin toiminnallisia menetelmiä sekä luottamus- ja ryhmäytymistaitoja. Vapaaehtoisten jaksamisesta huolehdittiin riittävällä määrällä purkupalavereja sekä yhteisillä virkistysilloilla. Työntekijöiden jaksamista tukemassa olivat edelleen VA-VUUN liittyvä menetelmätyönohjaus sekä Ankkurin oma työnohjaus. Työntekijät osallistuivat lisäksi 11 muuhun ammattitaitoa syventävään koulutukseen.

VUOSI 2004

Yleistä

Johto- ja seurantaryhmän toiminta olivat sulautuneet toisiinsa. Vuoden alussa kokouksessa kiinnitettiin erityistä huomiota opiskelijoiden osallistumiseen etenkin kotiin annettavaan tukeen. Mietittiin avun eettisyyttä, opiskelijoiden kyvykkyyttä, taitoja ja vastuita. Ankkurissa opintojensa loppusuoralla olevat sosionomi-opiskelijat toimivat perhetyöntekijöiden rinnalla tapauskohtaisesti harkiten ja joskus jopa itsenäisesti työtä perheessä tehden. Kokouksissa keskusteltiin edelleen lapsiperheille suunnatun kotipalvelun vähäisyydestä ja suuresta tarpeesta, ennaltaehkäisevän työn vaikeasta määriteltävyydestä, kaupungin perhetyön sisällöstä, tavoitteista ja työn rajoitettavuudesta. Tärkeänä osana käytiin keskustelua yhteistyön teosta ja sujuvuudesta sekä Ankkurin jatkosta ja tulevaisuudesta. Kaikilla sektoreilla yhteistyö Ankkurin kanssa koettiin toimivaksi ja toimintaa haluttiin jatkaa ja kehittää edelleen. Järjestössä käytiin laajaa keskustelua vapaaehtoistyön ammattilaistumisesta, vapaaehtoisuuden yksilöllistymisestä sekä palkkatyön ja vapaaehtoistyön keskinäisestä suhteesta Ankkurissa. Kehittämissankkeen heikkoutena nähtiin järjestön työntekijöiden työ- ja aikaresurssien epätasainen valtakunnallinen jakautuminen. Lisäksi hankkeen koettiin vievän voimavaroja pois järjestön muusta kehittämistyöstä. Uhkakuvana järjestössä oli, että Ankkurin uudet perheiden tukemisen muodot syövät voimavaroja perinteisiltä leiri- ja viikonlopputoiminnan muodoilta. Ankkurin toimijoiden ja paikallisosaston piirissä tämä aiheutti uuden murroksen; toisaalta oli valmistauduttava toiminnan alasajoon, toisaalta jatkamiseen. Murros kulutti sekä paikallisosaston toimijoiden, työntekijöiden että vapaaehtoisten voimavaroja.

Ankkurista oli muodostunut alueille vakiintunut ja tunnettu toimintamuoto. Koskelan suuralueen yhteistyötahojen ja varsinkin neuvolan aktiivisuus informaatiota antavana tahona oli merkittävä. Kun yhteydenotoista suurin osa tuli Koskelan suuralueelta, merkitsi se samalla kotiin annettavan tuen piirissä perheiden kasautumisen alueelle. Tämä osaltaan johti Pateniemen suuralueen yhteistyötahojen väheneviin mahdollisuuksiin saada perheilleen tukea ja edelleen haluttomuuteen välittää tietoa toiminnasta alueen lapsiperheille.

Toimintamuotojen piiriin hakeutui yhteensä 79 perhettä, joista mukaan voitiin ottaa 34 uutta perhettä. Tieto toiminnasta saavutti perheet yleisimmin neuvoloiden kautta, päivähoidon osuus informaatiota antavana tahona oli nousussa. Yhteydenottojen määrässä korostui akuutin tuen tarve, esimerkiksi vanhemman sairauteen liittyen. Yhteistyötahot ottivat perheiden asioissa enenevässä määrin yhteyttä suoraan Ankkuriin. Tarve palveluohjaukseen kasvoi. Puhelinneuvotteluja viranomaistahojen kanssa perheiden asioissa oli vuoden aikana lukuisia. Tavallisesti niissä pyrittiin vaikuttamaan jonkin palvelun saatavuuteen tai pysyvyyteen. Lisäksi perheiden asioissa pidettiin useita verkostopalavereja, joissa oli mukana monen eri alan asiantuntijoita.

Projektin kolme toimintamuotoa limittyi entistä voimakkaammin toisiinsa ja rajaviivat niiden väliltä hälvenivät. Etenkin iltaryhmätoiminta muodostui perhetyöntekijöille erilaisten toiminnallisten ryhmätyömenetelmien hyödyntämisen vahvaksi areenaksi. Samalla havaittiin, että yhteistyö vapaaehtoisten kanssa mahdollisti yhä paremmin perheiden tarpeista lähtevän toiminnan toteuttamisen. Vapaaehtoiset alkoivat suunnitella molempia ryhmätoimintamuotoja ilman työntekijöitä. Viikonlopputoimintaa suunniteltiin varsinaisilla viikonlopuilla perheiden kanssa ja suunnittelua jatkettiin vapaaehtoistoimijoiden kesken. Iltaryhmätoiminnassakin perheiden ideoita hyödynnettiin tehokkaammin toimintojen suunnittelussa sekä toteuttamisessa ja perheet tulivat mukaan aktiivisiksi toteuttajiksi molempiin ryhmiin. Iltaryhmätoiminnan vakiintunut paikka tuli alueiden lapsiperheille tutuksi ja toiminta lähti myymään itse itseään. Perheet ottivat toiminnan molemmilla suuraluilla omakseen, kävijämäärät kasvoivat ja jouduttiin miettimään vapaaehtoisten jaksamista ja toiminnan keventämisen mahdollisuuksia.

Matalan kynnyksen mallin tehostamiseksi Ankkurissa tehtiin syksyn 2004 aikana tiiviimpää yhteistyötä Koskelan suuralueen neuvolan kanssa. Perhetyöntekijän raportointiaikaa siirrettiin osittain neuvolan tiloihin, jolloin pystyttiin mahdollistamaan samanaikaisesti perheiden suora yhteydenotto perhetyöntekijään. Perhetyöntekijä osallistui syksyn synnytysvalmennusryhmien lastenhoitotunneille ja isäryhmien vetäjänä esikoistaan odottaville

isille. Muina uusina yhteistyömuotoina Ankkurissa kokeiltiin perhetyöntekijän läsnäoloa kaksi kertaa kuukaudessa Honkapirtin varhaiskasvatuskerhossa Pateniemen suuralueella sekä kerran kuukaudessa Koskelan suuralueella Kippari-Kallen perheryhmässä. Jo edellisenä vuonna kokeiltua päivä-tapahtumatoimintaa laajennettiin ja kehitettiin edelleen. Toiminta mahdollisti perheille edelleen sosiaalisten verkostojen laajentamisen sekä lähialueen eri mahdollisuuksiin tutustumisen ja niiden myöhemmän omatoimisen hyödyntämisen.

Järjestön perinteiseen leiritoimintaan Ankkurin tuoma tunnettuus ja rekrytointityö uusien vapaaehtoisten hankinnassa muodostuivat entistä tärkeämmäksi sisääntuloväyläksi vapaaehtoistoimintaan. Ankkurin perehdytysviikonlopussa läsnä olleista 32 uudesta toimijasta 28 oli kiinnostunut järjestön perinteisestä leiritoiminnasta. Leiritoimintaan kesällä 2004 otti osaa 14 Ankkurin toiminnan piiriin tuomaa uutta toimijaa.

Kotiin annettava tuki

Tuen piiriin hakeutui 66 uutta perhettä, joista mukaan otettiin 21 perhettä. 45 perheessä, jotka eivät tulleet kotiin annettavan tuen piiriin, oli suurimpina ryhminä toisilla toiminta-alueilla asuvat, lastenhoito-apua sekä akuuttiin tarpeeseen tukea tarvitsevat. Akuuteiksi tarpeiksi luokiteltiin esimerkiksi äidin äkillinen sairastuminen tai vuodelepoon määrääminen. Yhteistyötahojen ennakoivat kyselyt avun saamiseksi perheelle nousivat edellisvuosiin verrattuna huomattavasti. Kotiin annetun tuen piirissä oli vuoden aikana 36 perhettä. Perheistä muodostui 64 aikuisen ja 80 lapsen ryhmä. Lapsista 55 oli alle 3-vuotiaita. Toiminta painottui entisestään Koskelan suuralueelle. Suurin osa perheistä oli ydinperheitä, joissa äidit yksin vastasivat arjesta. Valtaosa halusi tukea lasten- ja kodin hoitoon sekä mahdollisuutta lepoon. Väsyneiden isien määrä oli nousussa, samoin myös isien tarve keskustella arjessa ja vanhemmuudessa askarruttavista asioista. Palveluohjauksen tarpeen kasvaminen oli myös huomattavaa. Kotiin annettava tuki päättyi 22 perheessä.

Iltaryhmätoiminta

Iltaryhmätoiminta jatkui molemmilla suuralueilla. Vuoden aikana toimintaan osallistui yhteensä 36 perhettä. Näistä 22 osallistui toimintaan Koskelan suuralueella ja 14 Pateniemen suuralueella. Perheistä kaksi osallistui vuoden aikana toimintaan molemmilla alueilla. Toimintaan osallistuneista perheistä kootun ryhmän koko oli 45 aikuista ja 66 lasta. Kevään aikana toimintaa järjestettiin 10 iltana ja syksyllä 11 iltana molemmilla alueilla. Toimintaan osallistui kerrallaan 3–11 perhettä. Perheistä 14 oli ollut kotiin annettavan tuen piirissä ja 9 viikonlopputoiminnassa. Perhetyöntekijät osal-

listuivat omilla toiminta-alueillaan järjestettyihin iltoihin enenevässä määrin.

Viikonlopputoiminta

Syksyllä 2003 alkanut perheryhmä jatkoi vuoden 2004 loppuun asti. Perheistä muodostui 13 aikuisen ja 17 lapsen ryhmä. Viikonlopuille osallistui 5–11 perhettä. Työntekijöistä osallistui kerrallaan tavallisesti yksi, kausien päätösreissuilla oli mukana molemmat työntekijät. Vapaaehtoisten määrä vaihteli perheiden määrän mukaan 6:sta vapaaehtoisesta 10.een.

Markkinointi, tiedotus ja yhteistyö verkostojen kanssa

Mainonta yhteistyötahoille esitteiden muodossa jatkui. Suoramainonnasta koteihin luovuttiin, koska kotiin annettavan tuen ja iltaryhmätoiminnan piiriin oli jo tulossa perheitä yli toimintaresurssien. Projektin kokemuksista ja tuloksista kerrottiin enenemässä määrin Oulun ulkopuolelle suuntautuen esimerkiksi kaupungin eri toimijoiden kanssa tehtyjen tutustumismatkojen yhteydessä. Verkostoyhteistyö Koskelan suuralueen toimijatahojen kanssa tiivistyi. Ankkurista osallistuttiin alueen viranomaisista ja toimijatahoista koottuihin kokouksiin.

Koulutus ja virkistys

Vapaaehtoisten ja työntekijöiden yhteisiä suunnittelu- ja koulutusviikonloppuja järjestettiin vuoden aikana kaksi. Vapaaehtoisille suunnattuja muita koulutuksia oli 8. Jaksamista tuettiin edelleen yhteisillä purku- ja virkistysilloilla. Työntekijät osallistuivat 14 koulutukseen. Kaikille työntekijöille suunnattu Ankkurin oma työnohjaus jatkui edelleen, syyskaudella Ankkurin kustantamana. Lisäksi toisella perhetyöntekijällä jatkui varhaisen vuorovaikutuksen koulutukseen liittyvä työnohjaus. Lapin yliopiston projekti-ohjaus jatkui läpi vuoden

NUMEROTIETOA 2002–2004

Taulukko 1. Perheiden yhteydenotot Ankkuriin.

Vuosi	Kotiin annettava tuki	Kaikki toimintamuodot
2002	59	65
2003	52	97
2004	66	79

Taulukko 2. Projektiin osallistuneiden perheiden määrä vuoden aikana.

Vuosi	Kotiin annettava tuki	Viikonlopputoiminta	Ilta-ryhmätoiminta
2002	38	15	14
2003	43	17	45
2004	36	10	36

Taulukko 3. Perheet, joita ei voitu ottaa perhetyön piiriin.

Vuosi	Perheiden lukumäärä
2002	17
2003	24
2004	45

Esim. miksi:

- tarvitaan pelkkää lapsenhoitoapua
- liian vaativa perhe
- akuutti tarve
- toiminta-alueen ulkopuolella asuvat

Taulukko 4. Mistä tieto Ankkurin perhetyöstä on saatu?

Vuosi	Kaupungin viranomaisohjelmat	Epäviralliset reitit (mm. ystävät, esitteet, kolmas sektori)
2002	37	27
2003	28	33
2004	54	12

Taulukko 5. Verkosto- ja yhteistyötapaamiset.

Vuosi	Opiskelijayhteistyö	Viranomaisyhteistyö	Johto- ja seurantaryhmätyö
2002	16	11	7
2003	14	29	3
2004	14	39	6

Taulukko 6. Ankkuritoimijoiden kehittämis- ja koulutustoiminta.

Vuosi	Konsultaatit	Vapaaehtoisten koulutus	Työntekijöiden koulutus	Yhteiset suunnittelut
2002	5	9	22	14
2003	6	6	15	20
2004	9	8	14	17

Taulukko 7. Vapaaehtoisten ajankäyttö tunneissa.

	2002	2003	2004
Koulutus	620	979	1666
Päivätapahtumat			
suunnittelu	-	-	18
toteutus	-	14	130
Iltaryhmätoiminta			
suunnittelu	107	76	112
toteutus	219	510	714
Viikonlopputoiminta			
suunnittelu/kehittäminen	524	196	137
toiminnan toteutus	912	1450	1218
Virkistäytyminen	-	192	303
Muu toiminta	125	76	57
Yhteensä	2507	3493	4355

Taulukko 8. Perhetyöntekijöiden ajankäyttö tunneissa.

	2002	2003	2004
Kotiin annettu tuki	1235	1431	1834
Työ perheryhmissä	-	251	218
Palaverit	434	452	494
Työnohjaus	49	64	51
Koulutus	285	116	233
Raportointi	182	236	195
Matka-ajat	77	95	119
Muut työt	160	197	133
Työn kehittäminen	78	15	14
Yhteensä	2500	2857	3289

Taulukko 9. Projektivastaavan ajankäyttö tunneissa.

	2002	2003	2004
Perhekäynnit/perhetyö	173	126	58
Hallinto	382	627	745
Opiskelijoiden perehdytys	-	142	61
Työnohjaus	28	40	16
Konsultaatiot	-	26	43
Iltaryhmätoiminta	76	68	96
Projektiryhmän palaverit	55	71	28
Ruoriryhmän palaverit	109	112	115
Johto/seurantaryhmä	17	11	14
Esittelyt / infot	76	23	9
Koulutus	158	82	86
Muut palaverit	69	43	109
Toimistoyöt	357	61	163
Matka-ajat	144	201	117
Muut työt	188	42	42
Järjestön toiminta	78	57	68
Yhteensä	1910	1735	1770

LÄHTEET JOHDANTOON

Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko 2002: Suomalaisten hyvinvointi vuosituhannen alussa. Teoksessa Heikkilä Matti & Kautto, Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Jyväskylä, 428–433.

Helander, Voitto 1998: Kolmas sektori. Käsitteistä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Gaudeamus. Saarijärvi.

Helander, Voitto & Laaksonen Harri 1999: Suomalainen kolmas sektori. Rakenteellinen erittely ja kansainvälinen vertailu. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki.

Hokkanen, Liisa 2003a: Vapaaehtoinen ja vertainen auttaminen. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. PS-kustannus. Juva, 254–274.

Hokkanen, Liisa 2003b: Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 6. Oulu.

Kauppinen, Sari & Niskanen, Tapani 2004: Järjestöt sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajina. Teoksessa Grönberg, Ville (toim.): Yhteisötalous ja sosiaalinen yrittäjyys. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Vammala, 51–53.

Kerman, Sirpa & Sauvola, Maritta 2003: Johdanto. Teoksessa Hokkanen, Liisa: Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 6. Oulu, 3–11.

Laamanen, Elina, Ala-Kauhaluoma, Mika & Nouko-Juvonen, Susanna 2002: Kuntien ja kolmannen sektorin projektiyhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kokemuksia ja kehittämisajatuksia. Suomen kuntaliitto. Helsinki.

Londén Pia, Perälähti Anne, Selkälä, Arto, Siltaniemi, Aki & Särkelä Riitta 2004: Sosiaalibarometri 2004. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Myllymäki, Arvo 2003: Kolmas sektori kilpailuyhteiskunnan hyvinvointipalvelujen täydentäjänä. Tampereen yliopisto, Julkisoikeuden laitos. Tampere.

Sauli, Hannele & Kainulainen, Sakari 2001: Yhteiskunnan muutos ja lapsiperheet. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.): Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Pelastakaa Lapset. Vantaa, 42–57.

Vornanen, Riitta 2001: Lasten hyvinvointi. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.): Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Pelastakaa Lapset. Vantaa, 20–39.

Yeung, Anne Birgitta 2002: Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry. Helsinki.

LÄHTEET MARITTA SAUVOLAN ARTIKKELIIN

Arnkil, Tom Erik, Eriksson, Esa & Arnkil, Robert 2000: Kunnallisten palveluiden dialoginen kehittäminen – ylisektorinen lastensuojelu, vanhus-tenhuolto ja kaupunkipolitiikka. Palmuke-raportti 46. Työministeriö. Helsinki.

Arnkil, Tom, Eriksson, Esa & Saikku Peppi 1998: Huolen harmaa vyöhyke. Dialogi 7/1998, 8–11.

Arnkil, Tom & Eriksson, Esa 1998: Yritämme ottaa päihdeasian puheeksi. Dialogi 3–4/1998, 20–22.

Davis, Hilton 2003: Miten tukea sairaan lapsen tai vammaisen lapsen vanhempia. Silverprint. Espoo

Euramaa, Katri-Ina 2001: Ryhmätoiminta Lapsiperheprojektin perheytyössä. Kokemuksia ja näkemyksiä vertaisryhmistä. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Helsinki.

Hokkanen, Liisa 2003: Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 6. Oulu.

Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena 1997: Sosiaalipedagogiikka. WSOY. Porvoo.

Itälinna, Merja & Leinonen, Elina 1996: Vammaisen lapsen sopeutuminen – kaksois ABCX-malli tutkimuksen viitekehyksessä. Teoksessa Alanen, Leena & Kähkönen, Päivi (toim.): Arki, perhe, politiikka. Näkökulmia perheeseen ja perhetutkimukseen. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 3. Yliopistopaino. Jyväskylä, 88.

Järvikoski Aila, Härkäpää, Kristiina & Pättikangas, Mervi 1999: Vammaisen henkilön valtaistuminen – palvelujärjestelmän avulla vai ilman sitä? Teoksessa Nouko-Juvonen, Susanna (toim.): Pyörätuolitango. Näkökulmia vammaisuuteen. Oy Edita Ab. Helsinki, 109–110.

Kinnunen, Petri 1998: Hyvinvoinnin ruletti – Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki.

Lassila, Marika 2005: ”Semmoinen sitkiä, sinnikko oikeen” Tutkimus elämän vaikeuksia kohdanneiden naisten selviytymiskeinoista ja elämänpoliittisista ratkaisuksista postmodernissa ajassa. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Leino, Satu 1995: Yhteistä mömmöä vai jäsentynyttä yhteistyötä. Teoksessa Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik (toim.): Ammatillaiset arvailevat toisistaan. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 43–189.

Matthies, Aila-Leena 1998: Ekososiaalisia oivalluksia sosiaalityön arjesta. Kampus kirja. Jyväskylä.

Määttä, Paula 2001: Perhe asiantuntijana. Erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Pelkonen, Marjaana 1994: Lapsiperheiden voimavarat ja niiden vahvistaminen hoitotyön keinoin. Kuopion yliopisto. Kuopio.

Peltonen, Irkka 1995: Hiekkaan piirretty. Teoksessa Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik (toim.): Ammatillaiset arvailevat toisistaan. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 190–273.

Pohjola, Anneli 1994: Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänselitys toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Acta Universitatis Lapponiensis 5. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Saavalainen, Mari & Salonen, Sirpa 2000: Kumpi oli ensin: perhe vai verkosto? Perhe ja verkosto systeeminä. Perheterapia 2/2000, 44–58.

Seikkula, Jaakko 1990: Perheen ja sairaalan rajasysteemi. Tutkimus perhekeskeisen hoidon aloituksesta sairaalassa. Sairaaliitto. Helsinki.

LÄHTEET ARTTU SAARISEN ARTIKKELIIN

Alasuutari, Pertti 1994: Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Jyväskylä.

Anttila, Marjo & Brummer, Kirsi 2004: Ohjaava perhetyö – työtä perheiden hyväksi. Teoksessa Puroila, Anna-Maija (toim.): Kehittyvä perhetyö. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 12. Oulu, 131–139.

Anttonen, Seija 2000: Arviointisuunnitelma. Pohjois-Suomen kasvatusyhteistyöhanke 2000 – 2002. Teoksessa Laitinen, Raimo (toim.): Arvioinnin arkea ja peruskysymyksiä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki, 46–62.

Araneva, Mirjam 2001: Lastensuojelulain muutostarpeet. Teoksessa Törönen, Maritta (toim.). Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Pelastakaa Lapset. Vantaa, 108–127.

Arnkil, Tom Erik, Arnkil, Robert & Eriksson, Esa 2000: Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaakoksesta joustavaan verkostointiin. Raportteja 25. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Jyväskylä.

Bauman, Zygmunt 2002: Notkea moderni. Vastapaino. Jyväskylä.

Elomaa, Riitta, Hiitola-Moilanen, Marja, Kinnunen, Anja & Pylväs, Pirjo 2004: Varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen perustason työssä. Teoksessa Puroila, Anna-Maija (toim.): Kehittyvä perhetyö. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 12. Oulu, 62–72.

Eronen, Anne, Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri & Rönning, Leif 2001: Sosiaalibarometri 2001. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Ervasti, Heikki 1996: Kenen vastuu? Tutkimuksia hyvinvointipluralismista legitimitetin näkökulmasta. Tutkimuksia 62. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Jyväskylä.

Eskelinen, Marjut, Hietanen, Elina, Kinnunen, Petri & Särkelä Riitta 1998: Toisin toimien uutta oppien. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki.

Eskola, Antti 1986: Sosiaalipsykologia. Tammi. Helsinki.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1996: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Julkaisuja C 13. Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Rovaniemi.

Goffman, Erving 1986: Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience. Reprinted (1974). Northeastern University Press. Boston.

Grönfors, Martti 1982: Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. Wsoy. Helsinki.

Hallituksen strategia-asiakirja 2004: Hallituksen poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat ja politiikat. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2004. Valtioneuvoston kanslia. Helsinki.

Hautajärvi, Sanne 2003: PÄRE-koulutus ennaltaehkäisevän lastensuojelun kehittämisen välineenä. Teoksessa Hurtig, Johanna, Hautajärvi, Sanne & Rantalaiho, Ulla-Maija (toim.): Lastensuojelua kehittämässä. Arvioivia näkökulmia Nuorten Ystävien Lapsi Lapissa -projektiin. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 46. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi, 101–189.

Haverinen, Riitta 1999: Palvelusitoumukset ja hyvinvointivaltion palvelujärjestelmän käänne. tutkimuksia 106. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Jyväskylä.

Heino, Tarja, Berg, Kristiina & Hurtig, Johanna 2000: Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Aiheita - monistesarja. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Jyväskylä.

Heino, Tarja 1999: Lastensuojelun trendit. Teoksessa Virtanen, Päivi (toim.): Verkostoituva asiakastyö. Kirjayhtymä Oy. Tampere, 9–32.

Helander, Voitto & Pikkala, Sari 1999: Kolmas sektori – apu palvelutuotannon ongelmiin? Teoksessa Helander, Voitto & Pikkala, Sari (toim.): Kunnat ja järjestöt. Suomen kuntaliitto. Helsinki, 88–97.

Helander, Voitto & Laaksonen, Harri 1999: Suomalainen kolmas sektori. Rakenteellinen erittely ja kansainvälinen vertailu. Sosiaali- ja terveysturvallisuuden keskusliitto. Helsinki.

Helander, Voitto 1999: Järjestöt ja kunta: näkökulmia kunnissa tapahtuvaan edunvalvontaan. Teoksessa Helander, Voitto & Pikkala, Sari (toim.): Kunnat ja järjestöt. Suomen kuntaliitto. Helsinki, 11–26.

Hokkanen, Liisa 2003: Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 6. Oulu.

Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti 1999: Alkusanat. Teoksessa Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.): Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki, 7–8.

Holmila, Marja & Simpura, Jussi 1999: Paikalliset ajattelukehykset ja päihdehaittojen ehkäisy. Yhteiskuntapolitiikka 64, 20–28.

Hurtig, Johanna 2003: Perhetyö lastensuojelutyönä. Teoksessa Hurtig, Johanna, Hautajärvi, Sanne & Rantalaiho, Ulla-Maija (toim.): Lastensuojelua kehittämässä – Arvioivia näkökulmia Nuorten ystävien Lapsi Lapissa -projektiin. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 46. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi, 7–99.

Ilmonen, Kaj 2000: Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.): Sosiaalinen pääoma ja luottamus. SoPhi. Jyväskylä, 9–38.

Jalava, Urpo & Virtanen, Petri 1998: Tietoa luova projekti. Polku oppivaan organisaatioon. Kirjayhtymä Oy. Tampere.

Jalava, Urpo & Virtanen, Petri 1997: Moniammatillinen projektitoiminta. Avain hyvinvointipalvelujen tulevaisuuteen. Kirjayhtymä Oy. Tampere.

Jalava, Urpo & Virtanen, Petri 1996: Laatu, innovaatio ja projekti. Hyvinvointipalvelujen kehittämisen ydinkysymyksiä. Kirjayhtymä Oy. Tampere.

Julkunen, Raija 2003: Hyvinvointistrategisen ajattelun muutos. Teoksessa Kinnunen, Petri & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Alueelliset hyvinvointistrategiat. Julkaisusarja 5. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu, 16–37.

Julkunen, Raija 2001: Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

Jurvansuu, Sari 2002: Paikallisyhdistysten menestystekijät. Tutkimus kansalaistoiminnan hyvistä käytännöistä. Sarja A, tutkimuksia 2. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kauniainen.

Kangas, Olli 2003: Laman varjo ja nousun huuma. Suomalainen yhteiskunta 1990-luvun lopulla. Teoksessa Kangas, Olli (toim.): Laman varjo ja nousun huuma. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 72. Kela. Helsinki, 13–21.

Kantola, Anu 2002: Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Loki-kirjat. Tampere.

Kantola, Anu & Kautto, Mikko 2002: Hyvinvoinnin valinnat – Suomen malli 2000-luvulla. Edita Prima Oy. Helsinki.

Karjalainen, Vappu 1996: Verkoston lupaus. Tutkimus aikuisasiakkaan palveluverkoston rakentumisesta. Tutkimuksia 68. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Jyväskylä.

Keski-Petäjä, Timo 1999: Vapaa sivistystyö – kolmannen sektorin oppimisfoorumi. KYP-foorumi esimerkkinä reaktiivisesta projektinhallinnan koulutuksesta. Opintotoiminnan keskusliitto OK ry. Helsinki.

Keskitalo, Mari 2003: Valintana verkosto – teoreettinen tutkielma hyvinvoinnin verkostoista posttraditionaalisen yhteisöllisyytenä. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Kinnunen, Petri 2000: Arvioinnin arvio – sosiaali- ja terveysturvan kehittämishankkeiden evaluointiprojektin arviointia. Teoksessa Laitinen, Raimo (toim.): Arvioinnin arkea ja peruskysymyksiä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki, 39–45.

Kinnunen, Petri 1998: Hyvinvoinnin ruletti. Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. Acta Universitatis Lapponiensis 20. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Koskinen, Seppo 1999: Työntekijä ja työnantaja kolmannella sektorilla. Teoksessa Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.): Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki, 206–232.

Kuosmanen, Taru 1998: Yhteydenpitoa vai yhteistyötä. Teoksessa Pohjola, Anneli & Hokkanen, Liisa (toim.): Projektit paikallisen jatkuvuutena. Hyvinvointipalveluprojekti osaraportti 7. Julkaisuja N:o 56. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Rovaniemi, 163–183.

Laine, Päivi 2001: Kehittämiprojektien jäljillä. Sosiaali- ja terveystieteiden toteuttamien kuntoutusprojektien arviointi. Raha-automaattiyhdistys. Tampere.

Laitinen, Hanne 1998: Tapaustutkimuksen perusteet. Julkaisuja E 55. Kuopion yliopisto. Kuopio.

Laitinen, Riikka 1995: Kohti kumppanuutta yhteispelillä. Kokemuksia kolmannen sektorin ja julkisen sektorin yhteistyöstä Mannerheimin lastensuojeluliiton Halis-projektissa. Suomen kuntaliitto. Helsinki.

Lash, Scott 1996: Refleksiivisyys ja sen vastinparit: rakenne, estetiikka ja yhteisö. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott (toim.): Nykyajan jäljillä. Gummerus. Jyväskylä, 153–235.

Lehtinen, Sini-Tuulia 1997: Vapaaehtoistoiminta – kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Kansalaisareena ry. Tampere.

Lehto, Juhani 1991: Juoppojen professionaalinen auttaminen. Tutkimuksia 1. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki.

Lehtonen, Heikki 1990: Yhteisö. Vastapaino. Jyväskylä.

Londén, Pia, Perälähti, Anne, Selkälä, Arto, Siltaniemi, Aki & Särkelä, Riitta 2004: Sosiaalibarometri 2004. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki.

Luomala, Anne 2002: Kolmas sektori, yhdistykset ja innovaatiot. Teoksessa Siisiäinen, Martti (toim.): Yhdistykset kolmannen sektorin toimijoina. Tutkimus jyväskyläläisistä yhdistyksistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki, 10–14.

Lööw, Monica 2002: Onnistunut projekti. Projektijohtamisen ja -suunnittelun käsikirja. Tietosanoma. Helsinki.

Maffesoli, Michel 1995: Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista. Gaudeamus. Tampere.

Mattila, Mikko & Uusikylä, Petri 1993: Verkostoanalyysi sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Mattila, Mikko, Saukonen, Riikkamari & Uusikylä, Petri (toim.): Hyvinvointivaltioista kilpailuvaltioon. Markkinat ja verkostot sosiaali- ja terveystieteiden ohjauksessa. Julkaisuja 4. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki, 335–346.

Matthies, Aila-Leena 1999: Ekonomistisen ja eettisen vuoropuhelu. Teoksessa Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.): Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Jyväskylä, 40–60.

Matthies, Aila-Leena 1994: Epävirallisen sektorin ja hyvinvointivaltion suhteiden tarkastelua. Tutkimuksia 110. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Matthies, Aila-Leena 1990: Kapinasta muutoksen malliksi. Vaihtoehtoinen sosiaalityö Suomessa. Hanki ja jää. Juva.

Mäntysaari, Mikko 1999: Millaista asiantuntijuutta arviointitutkimus antaa? Teoksessa Eräsaari, Risto, Lindqvist, Tuija, Mäntysaari, Mikko & Rajavaara, Marketta (toim.): Arviointi ja asiantuntijuus. Gaudeamus. Tampere, 7–13.

Möttönen, Sakari 2002: Kunnat, järjestöt ja paikalliset verkostot. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.): Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. PS-kustannus. Keuruu, 112–135.

Niemelä, Jorma 2002: Identiteettityö, sosiaalinen pääoma ja marginaalista murtautuminen. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.): Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. PS-kustannus. Keuruu, 76–93.

Pajukoski, Marja 1998: Mitä muuttui? Ehkäisevän sosiaalipolitiikan kunta- ja projektiin osaprojektien arviointia. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Patton, Michael Q. 1990: Qualitative Evaluation and Research Methods. Sage Publications, Newbury Park, London and New Delhi.

Peräkylä, Anssi 1990: Kuoleman monet kasvot. Identiteetin tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Vastapaino. Tampere.

Peräkylä, Anssi 1986: Vartijan näkökulma. Tutkimus vanginvartijan työhön liittyvistä tulkintakehyksistä. Vankeinhoidon koulutuskeskus. Kerava.

Pohjola, Anneli 1999: Kansalaisten toiminta-areenat. Teoksessa Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.). Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki, 62–77.

Pohjola, Anneli 1998: Projektitoiminta oppimisena. Teoksessa Pohjola, Anneli & Hokkanen, Liisa (toim.): Projektit paikallisena jatkuvuutena. Julkaisuja N:o 56. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Rovaniemi, 131–147.

Ponnikas, Jouni 1999: Suojelua talouden ehdoilla. Pohjoissuomalaiset vaikuttajat ja luonnonsuojelu. Teoksessa Autti, Mervi, Lehtola, Veli-Pekka, Tuominen, Marja & Tuulentie, Seija (toim.): Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit osa 2. Julkaisuja C, katsauksia ja puheenvuoroja 17. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta ja taiteiden tiedekunta. Rovaniemi, 34–42.

Poteri, Riitta 1998: Meissä on ytyä. Selvitys valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnasta. YTY r.y. Helsinki.

Puroila, Anna-Maija 2002: Erving Goffmanin kehysanalyysi sosiaalisen todellisuuden jäsentäjänä. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Rauhala, Pirkko-Liisa 1998: Mistä ehkäisevässä sosiaalipolitiikassa on kysymys? Käsitteellistä ja historiallista tarkastelua. Tutkimuksia 90. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saarijärvi.

Ritakallio, Veli-Matti 1993: Johdatus sosiaalipoliittiseen tutkimukseen. Opas sosiaalipoliittisen tutkimuksen perusteisiin, menetelmiin ja käytäntöihin. Turun yliopiston taloustieteen ja sosiaalipolitiikan laitoksen opetusmoniste. Turku.

Robson, Colin 2001: Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Tammi. Tampere.

Räsänen, Pekka 2003: Eksistentiaalinen ja ontologinen epävarmuus. Riskiyhteiskunnan yksilölliset ja rakenteelliset ulottuvuudet. Teoksessa Kangas, Olli (toim.): Laman varjo ja nousun huuma. Tutkimuksia 72. Kela. Helsinki, 23–48.

Rönnerg, Leif 1999: Eriytynyt ja moniulotteinen kolmas sektori. Teoksessa Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.): Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Jyväskylä, 78–100.

Rönnerg, Leif 1998: Hyvinvointi ja kolmas sektori. Teoksessa Kinnunen, Petri & Laitinen, Raimo (toim.): Näkymätön kolmas sektori. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Jyväskylä, 10–22.

Saarelainen, Tarja 1993: Verkostot hyvinvointipalveluissa. Teoksessa Hokkanen, Liisa (toim.): Näkökulmia hyvinvointipalvelujen tutkimukseen. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Rovaniemi, 69–95.

Scott, John 1991: Social Network Analysis. A Handbook. SAGE Publications. London, Newbury Park & New Delhi.

Scott, W. Richard 1987: Organizations. Rational, Natural, and Open Systems. Second edition. Prentice-hall. New Jersey.

Seppänen-Järvelä, Riitta 2004: Projekti – kehittämisen kehto vai musta aukko? Yhteiskuntapolitiikka 69, 251–259.

Seppänen-Järvelä, Riitta 1999: Luottamus prosessiin. Kehittämistyön luonne sosiaali- ja terveystalalla. Tutkimuksia 104. Sosiaali- ja terveystalalla tutkimus- ja kehittämiskeskus. Jyväskylä.

Siisiäinen, Martti 2002a: Kolmas sektori, yhdistykset ja innovaatiot. Teoksessa Siisiäinen, Martti (toim.): Yhdistykset kolmannen sektorin toimijoina. Tutkimus jyvaskyläläisistä yhdistyksistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki, 7–10.

Siisiäinen, Martti 2002b: Yhdistyslaitoksen yleiskuva Jyväskylässä. Teoksessa Siisiäinen, Martti (toim.): Yhdistykset kolmannen sektorin toimijoina. Tutkimus jyvaskyläläisistä yhdistyksistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Tampere, 17–67.

Siisiäinen, Martti 1999: Sosiaalinen pääoma, valta ja kolmas sektori. Teoksessa Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.): Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Jyväskylä, 10–39.

Suikkanen, Asko & Rostila, Ilmari 1999: Päättyvä vuosituhat ja sosiaalinen järjestys. Teoksessa Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.): Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Jyväskylä, 288–309.

Tanninen, Timo 2000: Pohjoismaisen demokratiamallin kestävyys ja sosiaalipolitiikan muutos. Teoksessa Simpura, Jussi & Brettschneider (toim.): Näkökulmia pohjoismaisen sosiaalipolitiikan murrokseen. Hakapaino Oy. Helsinki, 35–58.

Uusikylä, Petri 1999a: Verkosto valintana. Teoksessa Virtanen, Päivi (toim.): Verkostoituva asiakastyö. Kirjayhtymä Oy. Tampere, 47–70.

Uusikylä, Petri 1999b: Poliitiikan ja hallinnon arviointi. Teoksessa Eräsääri, Risto, Lindqvist, Tuija, Mäntysaari, Mikko & Rajavaara, Marketta (toim.): Arviointi ja asiantuntijuus. Gaudeamus. Tampere, 17–30.

Uusitalo, Hannu 1991: Tiede, tutkimus ja tutkielma – johdatus tutkielman maailmaan. Wsoy. Juva.

Viljamaa, Maija 2004: Perhetyöhankkeita Oulussa. Teoksessa Puroila, Anna-Maija (toim.): Kehittyvä perhetyö. Julkaisusarja 12. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu, 89–97.

Virtanen, Petri 1999: Tiedon hankinta, raportointi ja oppimistulosten hyödyntäminen lastensuojelun verkostomaisessa kehittämissympäristössä. Teoksessa Virtanen, Päivi (toim.): Verkostoituva asiakastyö. Kirjayhtymä Oy. Tampere, 129–147.

Vedung, Evert 2004: Arviointiaallon muodot ja suunnat. Yhteiskuntapolitiikka 69, 242–250.

Väärälä, Reijo 1998: Sosiaalinen pääoma ja sosiaalipolitiikka. Teoksessa Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (toim.): Sosiaalinen pääoma. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Helsinki, 57–70.

Väärälä, Reijo 1993: Sektoreista soluihin. Särkikankaan yhteispalvelut osaraportti 1. Julkaisuja n:o 37. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Rovaniemi.

Wiberg, Matti 2001: Paluu politiikkaan. Kunnallisan kehittämissäätö. Vammala.

Yeung, Anne Birgitta 2002: Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY RY. Helsinki.

JOHTO- JA SEURANTARYHMÄLÄISTEN TEEMAHAASTATTELUT

1. **Mikä oli edustamasi yhteistyötahon suhde Ankkuriin alunperin ja millaiseksi se on muotoutunut?**
 - Millaisissa asioissa on ollut yhteistyötä?
 - Millaisia odotuksia ja tavoitteita yhteistyölle asetettiin?
 - Miltä osin tavoitteet ovat/ tai eivät ole toteutuneet? Ja miten tavoitteiden toteutumista on seurattu?
 - Miten työyhteisönne muut työntekijät ovat suhtautuneet Ankkuriin?
2. **Kuvaile johto- ja seurantaryhmätoimintaa ja onko tässä jotain erityispiirteitä?**
 - Miten koet toimijoiden välisen työnjaon toimivan?
 - Mikä on käsityksesi yhteistyöstä Ankkurityöntekijöiden ja johto- ja seurantaryhmän välillä?
3. **Miten näet vapaaehtoistoiminnan sopivan ennaltaehkäisevään lastensuojeluun?**
 - Miten ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä on mielestäsi onnistuttu?
 - Miten kohdejoukon eli mukana olleiden perheiden rajaus on mielestäsi onnistunut?
 - Miten Ankkurin toimintamuodot ovat kehittyneet projektin aikana?
 - Koetko että Ankkurissa on luotu ”matalan kynnyksen malli”?
4. **Miten projekti on muuttunut sen olemassaolon aikana?**
 - Onko sen aikana ollut selkeitä kriisivaiheita? Miten niistä on selvitty?
 - Miten edustamasi taho on osallistunut projektin kehittämiseen?
 - Oletko antanut johto- tai seurantaryhmätyöskentelyssä palautetta? Miten siihen on reagoitu?
 - Koetteko että toimijat ovat olleet motivoituneita tavoitteiden saavuttamiseksi?
 - Mitä mieltä olet projektissa toimivien yhteistyötahojen määrästä?
 - Koetko että Ankkurissa mukana olleet toimijat ovat verkostoituneet?
 - Onko Ankkurin verkostoitumismalli mielestäsi tehokas oppimisympäristönä?
 - Miten projektin aikana suoritettu tutkimustyö on auttanut sen kehittämisessä?
 - Millaista yhteistyötä toivot tulevaisuudessa?
 - Olisiko tämänkaltaisesta mallista pysyväisluonteiseksi?
5. **Mikä on ollut projektin merkitys?**
 - Sinun edustamalle taholle?
 - Oulun kaupungille?
 - Järjestölle?
 - Perheille?
 - Yhteiskunnalle laajemmin?
6. **Mitä mietteitä, kokemuksia, pohdintoja, kehittämisideoita tämä projekti sinussa herättää?**
 - Negatiiviset ja positiiviset?

LÄHTEET MARIKA LASSILAN ARTIKKELIIN

Ahola, Sakari 1997: Tarvitseeko postmoderni oman sosiologisen teorian? *Sociologia* 1–4/1997, 64–66.

Ahola, Suvi 2000: Kamala ihana äiti. Wsoy. Juva.

Ahponen, Pirkkoliisa 2001: Kulttuurin pesäpaikka. Yhteiskunnallisia lähestymistapoja kulttuuriteoriaan. Wsoy. Helsinki.

Airaksinen, Timo 1999: Minuuden rakentajat. Filosofinen kirja ihmisestä. Otava. Helsinki.

Allardt, Erik 1998: Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): *Elämänpolitiikka*. Gaudeamus. Helsinki, 34–53.

Arnkil, Tom Erik, Eriksson, Esa & Saikku, Peppi 1998: Huolen harmaa vyöhyke. *Dialogi* 7/1998, 8–11.

Bauman, Zygmunt 1996: Postmodernin lumo. Suom. Jyrki Vainonen. Vastapaino. Tampere.

Beck, Ulrich 1994: Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott (toim.): *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Suom. Leevi Lehto. Vastapaino. Tampere, 11–82.

Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth 1995: *The Normal Chaos of Love*. Polity Press. Cambridge.

Blom, Raimo (toim.) 1999: Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta. Gaudeamus. Helsinki.

Duncan, Greg J. & Brooks-Gunn, Jeanne 2000: Family Poverty, Welfare Reform, and Child Development. *Child Development* vol. 71/ nro.1. Blackwell Publishing, 188 - 196.

Giddens, Anthony 1990: *The Consequences of Modernity*. Polity Press. Cambridge.

Giddens, Anthony 1991: *Modernity and Self-Identity: Self and Society in Late Modern Age*. Polity Press. Cambridge.

Giddens, Anthony 1994: Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics. Stanford University Press. Stanford. California.

Giddens, Anthony 1994: Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott (toim.): Nyk-yajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Suom. Leevi Lehto. Vastapaino. Tampere, 83–152.

Granfelt, Riitta 1992: Asuntolan naisen elämää. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia 1/1992.

Granfelt Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 702. Helsinki.

Granfelt, Riitta 2003: Vankilasta kotiin vai kadulle. Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristö 613. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Edita Parma Oy. Helsinki.

Ehrnrooth, Jari 1990: Intuitio ja analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus. Helsinki, 30–41.

Eronen, Anne, Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri, Lehto-Pusa, Päivi, Rönnerg, Leif & Särkelä, Riitta 1995: Hyvinvoinnin verkostoja näkyvissä Kuntien ja järjestöjen näkemyksiä sosiaalisen tuen tuottamisesta. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1999: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.

Eskola, Jari 2001: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Rainer (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II -näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 133–157.

Heinonen, Anna 1998: Teräsmies ja kävelevä hyypiö. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2/1998. Tietosanoma Oy. Helsinki.

Heiskala, Risto 2000: Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Gaudeamus. Helsinki.

Helne, Tuula 2002: Syrjäytymisen yhteiskunta. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123. Helsinki.

Hoikkala, Tommi & Roos, Jeja-Pekka 2000: Onko 2000-luku elämänpolitiikan vuosituhat? Teoksessa Hoikkala Tommi & Roos Jeja-Pekka (toim.): 2000-luvun elämä sosiologisia teorioita vuosituhatvuoden vaihteesta. Gaudeamus. Helsinki, 9–31.

Hokkanen, Liisa 1999: Palkattu vertaistuki. Teoksessa Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Siisiäinen Martti (toim.): Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvallisuuden keskusliitto ry. Helsinki, 136–163.

Hokkanen, Liisa & Astikainen, Anne 2001: Voimia omaishoitajan työhön. Sotiemme veteraanien omaishoitajille suunnatun projektin arviointia ja johtopäätöksiä. Sosiaali- ja terveysturvallisuuden keskusliitto. Helsinki.

Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri, Kauppinen, Risto & Parhangangas, Outi 2001: Tartu toimeen! Käyttäjien kokemuksia yhdistelmätuesta. Arviointitutkimus, osa 3. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Sosiaali- ja terveysturvallisuuden keskusliitto. Helsinki.

Hokkanen, Liisa 2003: Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois – Suomen sosiaalialan osaamiskeskusten julkaisusarja 6. Oulu.

Hokkanen, Tiina 2002: ”Sitä eletään sitä eronnetun perheen elämää.” Vanhempien ja lasten väliset suhteet. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.): Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus. Jyväskylä, 119–140.

Husso, Marita 2003: Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.

Hyväri, Susanna 2001: Vallattomuudesta vastuuseen. Kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001. Tietosanoma Oy. Helsinki.

Hänninen, Vilma 1999: Sisäinen, tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampereen yliopisto. Tampere.

Ilmonen, Kaj & Jokinen, Kimmo 2002: Luottamus modernissa maailmassa. SoPhi 60, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Jallinoja, Riitta 1995: Sosiologiaa postmodernista: Zigmund Bauman. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.): Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Gaudeamus. Helsinki, 30–53.

Jokinen, Eeva 1996: Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Gaudeamus. Helsinki.

Julkunen, Raija 2000: Työelämänpolitiikka. Teoksessa Hoikkala Tommi & Roos Jeja-Pekka (toim.): 2000-luvun elämä sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus. Helsinki, 218–237.

Julkunen, Raija 1997: Epätietoisien ajan elämänpolitiikka. Teoksessa Kajaste, Kimmo (toim.): Suomalainen mahdollisuus. Näkökulmia hyvinvointimme tulevaisuuteen. Oy Edita Ab. Helsinki, 52–63.

Kahri, Anja 2003: Äitiyden sietämätön keveys. Rasalas. Helsinki.

Karisto, Antti 1998: Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus. Helsinki, 54–75.

Kerman, Sirpa & Sauvola, Maritta 2003: Johdanto. Teoksessa Hokkanen, Liisa: Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 6. Oulu, 3-11.

Kinnunen, Petri 1998: Hyvinvoinnin ruletti. Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. Acta Universitatis Lapponiensis 20. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Kortteinen, Matti 2000: Kohti 2000-luvun sosiaalitieteellistä ajattelua. Keskustelua Anthony Giddensin kanssa. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Roos J.P. (toim.): 2000-luvun elämä sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus. Helsinki, 32–53.

Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu 1998: Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Tammi. Helsinki.

Kortteinen, Matti 1992: Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja jää Oy. Helsinki.

Kortteinen, Matti 1982: Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Otava. Helsinki.

Koskiahho, Briitta 1990: Ohi, läpi ja reunojen yli. Tutkimuksenteon peruskysymyksiä. Gaudeamus. Helsinki.

Kumpusalo, Esko 1991: Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 8/1991.

Kröger, Teppo, Sipilä, Jorma, Repo, Katja & Zechner, Minna 2003: Families, Work and Social Care in Europe. A Qualitative Study of Care Arrangements in Finland, France, Italy, Portugal and the UK. SOCCARE Project Report 6. <http://www.uta.fi/laitokset/sospol/soccare/report6.pdf>

Laine, Timo 2001: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Rainer (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II -näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin, ja analyysi menetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 26–43.

Laitinen, Merja 2004: Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämäästä. Vastapaino. Tampere.

Laukka-Sinisalo, Hilikka 1994: Tarina kahdesta sammakosta eli kuinka löydät itsestäsi selviytyjän? Otava. Helsinki.

Lindqvist, Martti 1997: Näkymätön paino. Otava. Helsinki.

Linnakangas, Ritva 1997: Työpaikan menetys. Tutkimus työsuhteen jatkumisen ja loppumisen sosiaalisista ehdoista. Acta Universitatis Lapponiensis 15. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Lehtonen Kimmo 1999: Onko koulutuksesta postmodernin riskiyhteiskunnan pelastajaksi? Janus 2/1999. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 202–206.

Massa, Ilmo 1998: Elämänpolitiikkaa epävarmassa kulttuurissa. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus. Helsinki, 189–218.

Moisio, Pasi 2000: Kasautuvatko sosiaalisen syrjäytymisen muodot EU-maissa? Sosiologia. 37(3), 216–227.

Mäntysaari, Mikko 1991: Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistossa. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Vastapaino. Tampere.

Nurmi, Jan-Erik & Salmela-Aro, Katariina 2000: Ihmisen psykologinen kehitys ja elämänkulku. Teoksessa Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.): Suomalainen elämänkulku. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 86–98.

Ojuri, Auli 2004: Väkivalta naisen elämän varjona – Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämänkulusta ja selviytymisestä. Acta Universitatis Lapponiensis 77. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Patton, Michael Quinn 1990: Qualitative Evaluation and Research Methods. Sage Publications. Newbury Park.

Peltola, Jari & Saastamoinen, Mikko 2000: Pieni kertomus postmodernista. <http://www.uku.fi/~msaastam/postmod.htm>

Perttula Juha 2001: Olenko onnellinen? Psykologista tunnustelua suomalaisen aikuisen onnellisuudesta. PS-kustannus. Jyväskylä.

Pohjola, Anneli 1994. Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänkulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Acta Universitatis Lapponiensis 5. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Pohjola, Anneli 2002: Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä, 42–62.

Raitakari, Suvi 2002: Sosiaalityön marginaalistasus – Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. SoPhi 65. Jyväskylä, 44–62.

Raunio, Kyösti 2000: Sosiaalityö murroksessa. Gaudeamus. Helsinki.

Ritala-Koskinen, Aino 2001: Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Väestöntutkimuslaitos. Väestöliitto. Tampereen yliopisto.

Roiser, Martin 1997: Postmodernism, Postmodernity and Social Psychology. Teoksessa Ibanez, Tomas & Iniguez, Lupicinio (toim): Critical Social Psychology. London, 95 - 110.

Roos J.P. 1998: Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus. Helsinki, 20–33.

Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi 1998: Esipuhe. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus. Helsinki, 7–19.

Roos J.P. 2000: Ihminen tarvitsee selviytymismahdollisuuksia. J.P. Roosin haastattelu Helsingin ylioppilaslehdessä 18/2000. Haastattelija: Niemelä, Kyösti.

Rotkirch, Anna 2000: Pirstoutunut vanhemmuus. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Roos J.P. (toim.): 2000-luvun elämä sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus. Helsinki, 187–200.

Sevón, Eija & Huttunen, Jouko 2002: Odottavan äidin vastuu. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.): Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus. Jyväskylä, 72–98.

Siponen, Anne 1999: ”Ei minulle voi käydä näin!” Acta Universitatis Tamperensis 707. Tampereen yliopisto. Tampere.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet 1990: Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques. Newbury Park. Sage.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003: Laadullinen tutkimus ja sisälönanalyysi. Tammi. Helsinki.

Tedre, Silva 1998: Kodin ja julkisen avun muunnelmia. Janus 4/1998. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 404–418.

Törrönen, Maritta 2000: Lapset arjen subjekteina. Reflektiivisen etnografien mahdollisuudet. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.): Sosiaalityön tutkimus: metodologisia suunnistuksia. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, 146–167.

Uusitalo, Hannu 1991: Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Wsoy. Juva.

Varto, Juha 1992: Laadullisen tutkimuksen metodologia. Kirjayhtymä Oy. Helsinki.

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko eduskunnalle osa II 1997/2: ”Reilu ja rohkea – vastuun ja osaamisen Suomi”. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1997/2.

Vilko, Anni 2000: Elämäkulku ja elämäkulkukerronta. Teoksessa Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.): Suomalainen elämäkulku. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 74–85.

Wager, Maaret 1988: Naiseutta etsimässä. Tutkielma naisen identiteetistä. Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvojulkaisusarja D. Naistutkimusraportteja 2.

LEHDET

Helsingin Sanomat 15.08.2004/Kotimaa.

Etelä-Suomen Sanomat 23.09.2004.

Marika Lassilan artikkelin liite 1.

29.07.02

Tervehdys!

Soitin Sinulle ja sovimme haastattelun (päivämäärä ja kellonaika).

Olen tulossa luoksesi ja minulla on osoitteesi _____.

Teen siis pro gradu -tutkielmaa Lapin yliopistolle, osana Ankkuri-projektia, myös Sinä olet mukana. Tutkielmani käsittelee tavallisten ihmisten elämää, elämänsä merkityksellisiä tapahtumia ja mahdollisia selviytymiskeinoja elämänsä ”solmukohdista”.

Haastattelun tarkoituksena on kuulla *vapaamuotoinen kertomus elämästäsi*. Tapaamisemme ja keskustelumme on siis hyvin avoin ja vapaamuotoinen, ja voimme yhdessä sopia sen etenemisestä. Tärkeintä on, että elämäntarinasasi on juuri Sinun näköisesi ja kokemukset omiasi.

Lähetän Sinulle tämän kirjeen mukana yhden etukäteistehtävän ja toivon, että tekisit sen ennen tapaamistamme, mikäli mahdollista. Tehtävän tarkoituksena on jäsentää elämäsi ajallisesti paperille kirjoitetussa/kuvatussa muodossa. Toivon, että merkitset ja kirjoitat viivalle sellaiset elämäsi tapahtumat ja asiat, joita elämäsi on kuulunut ja jotka koet itse merkityksellisiksi. Ohje ei ole tarkka ja toivon, että teet viivastasi elämäsi näköisen, elämäsi ja tilanteeseesi sopivan. *Ota tehtävä mukaan tapaamiseemme*.

Toivon voivani nauhoittaa haastattelun, jotta voin jälkikäteen palata keskusteluunne ja tarkistaa, että olen kuullut, muistanut ja ymmärtänyt juttelemamme asiat oikein. Tutkimuksen tekeminen on luottamuksellista ja haastattelunauhat jäävät yksinomaan tutkimukselliseen käyttöön. Tutkimuksessa yksilöitä ei voi tunnistaa. Salassapitoon liittyviin asioihin voimme palata vielä keskustelumme yhteydessä.

Jos Sinulla on kysyttävää etukäteen esim. tutkielmaan ja elämäntarinaan liittyvistä asioista tai tapaamisemme ajan/paikan suhteen tulee tarvetta muutokseen, ota minuun yhteyttä, vastaan mielelläni.

Puhelinnumeroni on 040 5393 069.

Tapaamisiin,

Marika Lassila

e-mail: malassil@urova.fi

Lapin yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta / Sosiaalityön laitos

(gradun ohjaaja: Liisa Hokkanen)

Marika Lassilan artikkelin liite 2.**”ELÄMÄÄNI KUVAAVA VIIVA”**

Nimesi: _____ Syntymävuotesi: _____

Merkitse elämäsi kuuluvat tapahtumat ja asiat viivalle niin, että saan yleiskuvan elämästäsi. Jos muistat, merkitse myös aika (kk/vuosi tai vuosi)

- Ajallisesti lapsuudesta nykypäivään
- Perheesi: erilaiset perheesi lapsuuden perheestä tämän päivän perheeseesi, niihin kuuluneet henkilöt ja tapahtuneet muutokset
- (syntymät, kuolemat, poismuutot, avo/avioliitot ja –erot jne.)
- Muutot (mainitse paikkakunnat)
- Työsuhteet (työnimikkeet/tehtävät/kestot)
- Opiskelu (opiskelun aloitus, mahdollinen valmistuminen tai keskeytyminen, mahdollinen ammattinimike/tutkinto)
- Sinulle merkitykselliset elämäntapahtumat (arvioi niiden merkitystä, jos haluat)
- Tulevaisuuden haaveet

Jatka tarvittaessa paperin toiselle puolelle.

TEKIJÄT

Liisa Hokkanen

kuntouttavan sosiaalityön professori (ma.), Lapin yliopisto

Marika Lassila

yhteiskuntatieteiden ylioppilas (sosiaalityö), Lapin yliopisto

Arttu Saarinen

valtiotieteiden ylioppilas (sosiaalipolitiikka), Turun yliopisto

Maritta Sauvola

projektivastaava, Ankkuri-perheprojekti, Parasta Lapsille Pate-
niemen osasto ry